DE REGIBVS

SICILIAE ET APVLIÆ IN

QVEIS ET NOMINATIM DE ALFONSO Rege Arragonum, Epitome FELINI SANDEI Ferrarienſis IC. ad ALEXANDRVM VI. Pont. Max.

Nunc primum in lucem edita.

ITEM

PARALLELA ALFONSINA

ſiue Apophthegmata Cæſarum Principumq; Germanorum, & aliorum, Alfonſi Regis dictis & factis memorabilibus, per Antonium Panormitam deſcriptis, ſigillatim oppoſita per Æneam Syluium Piccolomineum, Epiſcopum Senenſem qui poſtea Papa Pius II. Nunc demum & accurate, contra & παραλλήλως compoſita.

Quibus accedunt

BARTHOLOMÆI FACCII GENVENSIS, DE HVmanæ vitæ Feſicitate Liber, ad eundem ALFONSVM Arragonum ac Siciliæ Regem.

Item, De excellentia ac præſtantia hominis, *ad eundem* PIVM II. PP.

E Manuſ. nunc primum edita.

Ex Bibliotheca MARQ. FREHERI, cum Præfatione eiuſdem, & Notis.

HANOVIÆ.

Typis Wechelianis, apud Heredes Ioannis Aubrii.

M. DCXI.

ILLVSTRIS-
SIMO ET GENE-
ROSISSIMO DOMINO, D.

PHILIPPO LVDOVICO Comiti in Hanavv & Rineck, Domino in Minzenberg, &c. S. Cæs. Maiest. Consiliario, Domino pergratioso.

PRo multis magnisq; meritis nihil vnquã referre gratiæ, longe minus conueni recta tuo, quam exiguũ aliquid principi viro offerre. Hoc enim fortunæ inopiam forsitan, illud

mentis bonæ certò arguere videtur. Longè autem bono viro alienius esse debet, accepti beneficii pariterque sui officii oblitum haberi, quam pariandi facultatem sibi deesse fateri. Ea causa est, Comes Illustrissime, quod cum dignum aliquod meæ obseruantiæ pignus, quale quidem tua abunde testata comitas & beniuolẽtia dudum exigebat, prȩstare minus possẽ, vel hoc tandem quidquid sit libellorum tibi offerre decreuerim. Neq; tamen nihil in eis est, quo se commẽdare ipsi possint,

ſiue materiem ſpectemus, de Regibus magnis & Dynaſtis; ſiue auctores, minime obſcuri nominis; ſiue ſcribendi genus, vt diuerſitate varium, ſic non vſquequaque contemnendum, &(niſi me omnia fallunt) oculis & lectione tua nõ omnino dedignandum. A me vero nihil eos habere, erunt qui cõtendẽt: neque ægre ipſe conceſſero. Si tamen nihil eſt, deperditos repeperiſſe, ſitu & obliuione ſepultos in lucem reuocaſſe, inuiſos & ignoratos non tantum notos feciſſe, ſed etiam nobiles iſta tui

nominis præſcriptione. Cuius cũ memoria non minus operũ quã virtutũ immortalis futura ſit (quid enim inter homines nobilius, quam nouas claraſq; vrbes excitaſſe, ſcholas non vno loco de nouo erexiſſe & fundaſſe?) poterunt ſub talis patrocinii omine hi quoque ſcriptores veluti renati, aliquam perpetuitatem ſperare, ſiue in Neo-Hanouiæ tuæ chartophylaciis, ſiue Solitariẽſis bibliothecæ forulis nidum aliquem repererint. Meum autem qualecunque quâ in his talibus eruẽdis &

con-

conſeruandis, quâ in virtutibus tuis quo poſſum cultu proſequendis, ſtudium boni conſulere vt dignere, Comes Illuſtriſſime, rogare operoſius me vetāt, illa humanitas tua nemini non nota, illi ſermones ex ore tuo non ſemel à me acutis patuliſque auribus excepti, & mente repoſti. Quapropter verborū alias conſuetorum vſu abſtineo, publica commoda turbare deſino; & te cum Illuſtriſſima cōiuge ſoboleque & domo inclyta, diu ſolideq; felicem agere & valere iubeo voueoq;. Heidelbergæ Kal. Sept. 1610.

Marquardus Freherus

FELINI SANDEI FERRARIENSIS IVRISCONSVLTI

De Regibus Siciliæ & Apuliæ, & in his nominatim de Alfonso rege Arragonum,

EPITOME,

AD ALEXANDRVM VI. Pont. Max.

MICHAEL FERINVS MEDIOLANENSIS ad Lectorem.

Parthenopes varias qui nescis ordine clades,
Gestaque ab externis bella cruenta viris:
Et pulsos Reges, conspersaque sanguine regna,
Ex hoc exiguo codice doctus eris.
Cæci mortales totum confundimus orbem,
Alter in alterius dum ruit excidium.
Dum se quisque cupit reliquis præstare. Sed omnes
Commorimur misera conditione pares.

ALEXAN-

ALEXANDRO SEXTO PONTIFICI MAXIMO.

CVm paulo ante desideraſſet à me Sanctitas veſtra, clementiſſime pater, vt, qui Siciliæ, Apuliæque poſſeſſores fuiſſent, quoad breuius fieri poſſet, referrem; collegi mecum paulisper, librosq; meos (ſunt enim complures) rogaui diligenter, vt & poſſeſſores, & ordinem, & tempora iſtius regni mihi aperirent. Qui poſteaquam decendium ex tantæ rei indagine mecum ocio furtim ſubtracto occupaſſent, Feline, inquiunt, etſi manſuetiores noſtræ Muſæ nihil cum tuis ſtudiis commune habere videantur, per te tamen Pontificis clementiâ his ædibus collocati, voluntati tuæ morem non gerere, nefas duximus. Quæ cupis, ſparſa ſunt, & nullis adhuc plene congeſta ſcriptoribus: ex diuerſis tamen ſummulam contraximus,

quæ verum beati Petri successorem (in cuius patrimonio regnum istud esse nemo ambigit) multa, ut speramus, varietate iuuabit. Accipiat itaq; Sanctitas vestra pater clementissime, sereno vultu Summarium, cum quo ad varietatem rerum regni huiusmodi (mea quidem sententia) facilior his aperietur via: qui & ocii, & studii, & ingenii, & eloquentiæ aliquanto plus consecuti sunt, quam Felinus, quem coaceruatæ in horas curæ etiam oscitare non sinunt. Incolumem, & mei memorem Sanctitatem vestram conseruet Dominus Deus noster, pater candidissime.

EPISTO-

EPITOME DE REGNO APVLIÆ, & Siciliæ, reducens summatim in vnum, quæcunq; de eo tangunt Historici incidenter & sparsim, dum vniuersaliter rerum omnium gesta describunt.

CAPVT I.

CIuitas Neapolitana paulo vltra trecentesimum annum neque Regia sedes, neq; in iis oris regnum, aut regium nomen vllum erat. A supero mari Græci Imperatores, ab Infero nostri, & ipsis inter se diffidentibus imperabant: gubernabantur hæ regiones variis sub Ducibus, qui & ipsi Imperatoribus parebant. Hæc Poggius in libro primo de Varietate Fortunæ, quem edidit tempore Nicolai quinti.

Belisarius declaratus à Iustiniano dux belli in Siciliam cum classe nauigauit, simulans se in Aphricam nauigaturum, ex improuiso Siciliam in deditionem recepit. Digressus in Dalmaciam multis gestis rediit in Siciliam, quam illico pacatam inuenit. Et è Messana soluens Rhegio in deditionem accepto peruenit Neapolim. Stephanus quidam magnæ auctoritatis Neapolitanus ad eum missus obtinere nequiuit, quod omissa vrbe Neapolitana Romam tenderet. Motus fuit populus, & factionem Gothorum iam animis perditorum erigere conatur: miles quidam Isauricus nomine docuit Belisarium posse vrbem capi immisso milite per foramen petræ, cui aquæ ductus inerat. Vnde ampliato per fabros foramine, simulatoque apparatu ad muralem pugnam quadringentos electos per foramen immittit, & signo ex quodam tu-

Iohannes II. 537.

Simili arte vsus Alfonsus Rex eius nominis primus vt infra.

mulo dato classi pari crepitu dux respondit: mox scalis appositis repente vrbs capitur: vbi Belisarius graui oratione milites ad prudentiam, & moderationem inflammauit, & Romam duxit. *Hæc ex Blondo decade prima libro 4. in principio fol. 29.*

Vigilius Papa. 545. Totilas Rex Gothorum magna prælia contra exercitum Iustiniani, Belisario in Græciam reuocato, in Italia gerens, multa loca pactione acquisiuit. In Flaminiam, inde in Campaniam profectus Beneuentum captum muris nudauit, Neapolim obsedit. Interim Cumas, & alia loca cepit Iustinianus, ex his, & ex successorum Belisarii desidia commotus, misit in Italiam Maximinum, & Demetrium, vt primo Siciliam, mox Italiam iuuarent. Totilas Neapolim obsidens, primo classem Demetrii timuit, mox videns milites Romanos non audere classem Græcam ingredi, omnia conspicatus, venientem Demetrium fudit, & fugauit. Maximinus aliam classem collegæ concessit, quæ cum Demetrio à Totila capta est: Totilas tandem Neapolim capit, nemine læso hostes captiuos dimisit, qui cum suis erat seuerissimus. Belisarius, qui contra Cosdroam Regem Parthorum belligerabat, iterum ad Italiam cum quatuor millibus militum à Iustiniano mittitur, & primo Hydruntum ab obsidione liberauit, postea cum Gothis ardua circa Romam gessit. *Ex Blondo, vbi supra, libro 6. in principio folii 45.*

Anastasius III. Sarraceni Aphricæ Apuliam occuparunt. Ita Matthæus Palmerius in supplemento Eusebii de temporibus; sed in supplemento historiarum scribitur, quod anno DCCCCIV. tempore Theodori Papæ secundi, Sarraceni Aphricæ Siciliam, & Apuliam ingressi, occupato Gargani monte, magnam hominum ac pecorum vim cepere. Quo audito Itali tumultuaria manu comparata magnam ex hostibus edidere stragem, & prædam omnem recupe-

recuperarunt. Johannis Consilio Sarraceni, qui Romanorum fines vastabant bello, victi sunt: cum enim Sarraceni, quasi dominarentur in Italia, primo prope vrbem deuicti sunt, demum Iohannes Papa decimus cum Alberico Marchione intrans Apuliam contra Sarracenos apud Gargilianum, & cum eis durum bellum agentes victores effecti sunt, & Romam reuersi magno honore recepti. *Archiepiscopus Florentinus secunda parte historiarum, fol. 182. post Ioh. de columna.* *Iohannes X.*

Landulphus Princeps Beneuentanus vicit Græcos in Apulia; Illi Sarracenos in Italiam vocant, qui ex Calabris, & Apulis in Lucanos mouentes Romæ exitium minabantur, Johannes X. cum Alberico Hetruriæ Marchione ad Lirim fluuium, quem Cerigliānum vocant apud Minturnas, eos superat. Quæ in littore Italico obtinebant incenderunt; postea tamen mutata sententia occupato monte Gargano omnia ibi incursionibus vexabant. *Ex Platina in Iohanne decimo.*

Romanus quidam re & nomine Constantini Imperatoris Græci Filii Leonis imperatorem se faciens, Sarracenos inuocauit ad debellandos Calabros & Apulos. Sarraceni nedum eas regiones debellarunt, sed ad internecionem vsq; deleuerũt, & victoria elati dominos se fecerunt spreto Græco, & de Roma subigenda agebant. Iohannes Papa X. vocat Albericum Hetruriæ Marchionem, qui exercitu delecto Sarracenos fugauit: illi montis Gargani arcem communientes, ibi sedem receperunt, ex qua Italiam postea sæpe vexarunt. *Blondus 2. lib. historiarum fol. 116.* *919.*

Albericus, vt quidam volunt, sicut refert Blondus, frater fuit Iohannis X. per ingratitudinem Roma pulsus. Vide Blondum.

Capvt II.

Otto contra Apulos, & Calabros bellum mouet, eo quod parere Imperatori Constantinopolitano non desistunt: Græci comparato exercitu mercenario in Ita- *Benedictus VII.*

Ottho II. primi Otthonis filius. 983. liam contra Ottonem transeunt, & statim magna eorum strage superantur. Quare Otto vniuersam prouinciam possidet, & Beneuentum quod Græcas sequebatur partes, capit. *Matthæus Palmerius, vbi supra.*

Anno octauo imperii Ottonis secundi Imperator Apuliam, & Calabriam ad ius regni Græcorum appendentes ad Romanum Imperium conatur transferre, maxime propter affinitatem, quam per vxorem suam Theophaniam cum Imperatore Græcorum habebat.

Anno nono Græci infensi quod Imperator Otto prouincias Græcorum inuaderet conducto sibi Sarracenorum auxilio, Imperatori in Calabria bello congrediuntur, in quo bello omnes pene Romanorum copiæ vsque ad internecionem quasi deleti sunt. Imperator natando nitens euadere, à nautis ignorantibus eum, capitur, & à quodam eorum, qui erat negotiator, agnitus, nec proditus, tandem liberatus pecuniâ. Anno decimo Otto Romæ moritur. *Hæc Antoninus in Ottone II. iste videtur variare à libro Eusebii in proximo dicto: & hoc forte melius per sequentia.*

Ottho Secundus intelligens quod Gofredus Campaniæ Comes inductus à consulibus & senatoribus Romanis miserat Iohannem Papam XIII. in Apuliam, vt exulem, Romam ingressus sumpsit supplicium de magistratibus. Dum ista percurrunt, Sclaui facti Christiani tempore Adriani secundi Sarracenos ad Garganum sedentes expulerunt, & Hungari post Sclauos copias Sarracenorum, quæ remanserant, ex omni Italia repulerunt.

Pandulfus Capuæ Princeps nomine Caput Ferreum, ostendit repelli posse Sarracenos, qui Italiam turbabant, si copiæ, quas Otto Capuam adduxerat, inde Calabriam mitterentur: Sarraceni hoc solum per famam audito, in patriam nauigatunt.

Otto

Otto Secundus fugauit Græcos ex Apulia, qui prohibebant sibi tradi filiam Nicephori Imperatoris Constantinopolitani, quem ob id occiderant. Basilius, *Iohannes XX.* & Constantinus Constantinopolitani Imperatores con- *1032.* tra Ottonem bella gerunt,& pulsis primo Creta Sarracenis, Apulia & Calabria per deditionem potiti sunt, quæ loca amiserant Nicephorianis temporibus.

Otto constituta pace cum Lothario Rege Francorum venit ad Italiam expulsurus Græcos Imperatores: Sclauonia, & Dalmacia inuasa, coacto postea Romæ exercitu in Apuliam tendit, vbi à Græcis fractus aufugit, adeò viribus eneruatus, vt Græci, si victoria vti sciuissent, facile potuissent Roma vbique potiri. Otto fugiens scaphæ se commisit, & à pyratis, cum ignorantibus in Siciliam delatus Romam remittitur, vbi Beneuento delecto obiit. *Blondus 3. lib. secundæ decadis folio 122.*

Capvt III.

Calabria & Apulia erant hoc tempore in ditione Mi- *Sergius IV. 1002.* chaëlis Catalaici Imperatoris Constantinopolitani. Guielmus Normannus cognomine Ferebach He- *Guielmus eius nominis primus dictus Ferebach Apuliæ dominus.* truriæ partem per omnem Romandiolam tunc possidebat,confœderatus est tribus potentatibus, Capuano, Salernitanoque principibus,& Malocho Græco Calabriam & Apuliam pro Imperatore Græco tenente. Hi quatuor Siciliam occuparunt, expulsis Sarracenis, Malochus æqualiter prædam distribuit, Siciliam vero pro suo Imperatore Græco retinuit.Indignatus Guielmus Ferebach, & iniuriam dissimulans, cæteris reuertentibus ad propria, ipse Apuliam inuasit circumdans Melphiam: Malochus ad hæc aduolat, & exercitu à Ferebach fracto fugatus est, inde Guielmus multa eius regionis parte potitus. *Blondus lib. 3. fol. 123.*

Huic Guielmo Tancredus Normannus pater fuit, qui duodecim ex duabus vxoribus genuit filios apud Normandiam: vbi cum eorum sumptibus premeretur, Italiam veniens, primo in Romandiola substitit. Et filii talia contra Salernitanum, & alios Principes gessere facinora, vt eos senserint omnes, suo malo, esse viros præstantissimos. *Supplementum Chronicorum.*

Comite Guielmo defuncto frater eius Drogo Apuliam obtinuit quem missus à Constantinopoli Melalter, alias Melem Catipanus imperiali primo impetu Apulia pene omni expulit. Drogo exercitu instaurato, Græcorum superatis copiis, perdita de Apulia recepit. Hic cum septem annis Comitatum tenuisset, moriens Gotifredum fratrem habuit successorem.

Henricus Romam veniens à Benedicto coronatus est, Sarracenos ex Capua expulit, & cepit Troiam vrbem
Benedictus VIII. in Apulia ædificatam à Græcis nouiter, vt eorum esset tutum refugium ad infestandos Italorum fines. Blondus lib. 3. Per id tempus defuncto apud Constantinopolim
1010. Michaele Catalaico Imperatore, successit Michael Etheriachis, ad cuius tempora Normanni Apuliam tenentes, & Græci prælio inter Aufidum amnem, & Oliuentem oppidum acerrimo concurrerunt. Normani victores.

CAPVT IV.

CVm sæpius inter se confligerent Duces illi prisci, de quibus supra in principio, superuenerunt Robertus, & Ricardus Normanni, minuendæ multitudinis causa domo in Apuliam profecti, dum belligerantibus inuicem Italis opem ferunt, gloriam, & opes auxere. Nonaginta ferme annis Normanni magna cum laude diuersis Præsidibus cum militassent, tandem Ducem sibi præficiunt Trista-

Triſtanum cognomento Ciſtellum, dum in Ducis Salernitani præſidiis eſſent. Huic, veneno quem occiderant ſerpentis, defuncto ſucceſſit Ranno, qui Auerſam vrbem condidit : poſt hunc Carolus Capuæ Princeps, quem Iordanus filius, & Ricardus nepos ſecuti ſunt, deinde Drogo Tancredi ex Altauilla filius, Princeps Normannorum factus, ac Neapolitani Comitis Naſonis proditione occiſus, ſucceſſorem fratrem habuit Hunfredum, qui vniuerſam Apuliam ſibi ſubegit. *Hæc Poggius de varietate fortunæ lib. 1. fol. 24.*

CAPVT V.

Robertus Guiſcardus è Gallia cum exercitu profectus Apuliam obtinuit, fugatis ex ea prouincia Græcis, atque Aphris, qui ſub Italorum contentione illam poſſidebant. *Matthæus Palmerius.* *Robertus Guiſcardus.*

Leonis tempore teſte Iohanne de columna, quem ſequitur Antonina, *fol. 153.* Normanni magnam Apuliæ partem occupatam tenebant, nec Romanæ Eccleſiæ in aliquo reſpondebant. Habuit ergo ab Henrico quarto exercitum magnum ad eos debellandos, tandem cum exercitu à Principe Normannorum captus eſt, nec voluit relaxari, quod ſui non relaxabantur, & poſt multa ſancta opera obiit. Drogone Normannorum Comite in Apulia mortuo, Giſulphus frater regnum adeptus, Beneuentum vrbem Romano Pontifici deditam vi occupat. Leo [illegible], & copiis Imperatoris fretus cum in Giſulphum incompoſito agmine mouiſſet, ab eo ſuperatur, & capitur, nec tamen multo poſt Romam incolumis remittitur. *Platina in Leone nono.* *Leo IX. 1053.*

Quidam ſunt, qui ſcribant Robertum Guiſcardi è Galliis Italiam cum exercitu profectum fugatis Græcis, &

Aphris Apuliam occupasse: & thesaurum inuenit consilio Sarraceni magi.

Pandulfus Hostiarius Lateranensis Ecclesiæ in additionibus ad Chronicam Damasi Papæ de Pontificibus ita scribit in Leone nono: Hic sua prædicatione omnes Normannos & Francigenas ad destruendam superbiam illorum, qui in partibus Apuliæ commorabantur, deduxit, quoniam superbia eorum in tantum creuerat, quia totam terram in suo posuerant dominio, & B. Petri vicarii nihil ibi iuris aut dominii retinebant. Qua denique victoria facta, & tota terra suo dominio reddita ad vrbem cum pace rediit. Glossa super istis verbis dicit, quod hoc est simile illi, quod postea fecit Vrbanus IV. vocans Carolum fratrem Regis Ludouici contra Manfredum: sed per rationes & iura ostendit, quod Papa potius debet omnia mala pati in temporalibus, de quibus Christus non curauit, quā pro terrenis diuinis ponere in Italia belliferas societates & sanguinem Christianum ponere in effusione. Nunquā ex hoc fuit Romana Ecclesia prosperata secundum eum. Prosequitur quod scribit idē Pandulfus paulo post in Gregorio VII. referens, ꝙ Gregorius mandauit in Concilio Lateranensi Normannis vt dimitterent terras Ecclesiæ sub interminatione anathematis. Dixit ibi glossa illi Normanni fuerunt educti a Leone IX. vt iuuarent Ecclesiam, & modo occupāt Romanæ Ecclesiæ terras. Non est igitur nouum, quod faciunt hodie malæ societates in Italia secundum glossam.

Et notandum quod licet Leo personaliter iuerit ad domandos occupatores Apuliæ, tamen eū in hoc damnat Iohannes de Columna, vt refert Archiepiscopus, dicens, quod licet pio animo hoc egisset, tamē hoc ei non fuit decens, quia quodcunq; vetitum fuit Petro, cui dictum fuit, pone gladium, idem etiam vetatur & successoribus. Et ad hunc

hoc seruit, quod scribit Petrus Damianus, quem scribunt ex Cardinalatu ad religionem transisse: nam in quodam opusculo summato per Archiepiscopum, *3 parte fol. 22 p.* damnat Prælatum, qui pro tuendo iure temporali etiam præsentialiter assistit armatorum conflictibus. Si obiiciatur, Leonem Papam bellum gessisse; respondet, non ideo Petrum factum Apostolorum Principem quod negauit, nec Dauid ideo Prophetam, quod mœchatus est: bona enim, vel mala non de meritis habentium, sed de propriis qualitatibus debent æstimari. Gregorius multas rapinas, & violentias a Longobardis passus est; Ambrosius ab Arrianis; vterque sola patientia dimicauit secundum eum.

Pogius de fortuna. Cum Hunfredus vniuersam Apuliam sibi subegisset, filium Roberto fratri, quē propter versutiam Guiscardum cognominabat, moriens tuendū dedit: is nepotis viribus vsus Calabriam, Siciliamq; cum sibi subdidisset, Græciam, Aphricamq; bello lacessiuit. *Blondus lib. 3. fol. 126.* Gotfredus Normannus, qui Drogoni fratri in Comitatu Apuliæ, & Calabriæ successerat moriens instituit Bagelardum filium, quem Robertus cognomento Guiscardus Gotfredi frater expulit. Et Robertus solidissimū robur prudentiæ addens consiliorum, procurauit reconciliari, & confœderari cum Romana Ecclesia: & cum Oratoribus suis reuertentibus in Apuliam accessit Nicolaus Papa II. & Robertus ab excommunicatione absolutus factus est Dux Calabriæ & Apuliæ, & vasallus Ecclesiæ, vnde ceteri capitanei deleti. Iste Robertus multa fecit pro Ecclesia præcipuè in tutando Gregorio septimo contra Henricum III. Imperatorem, qui Robertum vehementer timuit, nam ab eius faucibus bis liberauit Gregorium, & cum semel superasset Alexium Imperatorem Græcorum, in culmine victoriæ destitit, vt iret Romam iuuaturus Gregorium contra Henricum, prout fecit, vbi etiam ma-

Nicolaus II. 1059.

Robertus Guiscardus.

Dux Calabria.

gnam partem vrbis incendit pro liberatione Gregorii in arce Hadriani obsessi. Obiit anno Do. MCLXXXVI. annorum LXII. valde laudatus ex multis virtutibus, sed vltra æstimationem; teste Antonino Archiepiscopo, dominii appetitor.

CAPVT VI.

Alexander II. 1073.

REuerso Alexandro Romam ex Concilio Mantuano contra Cadolum celebrato, Ricardus frater Roberti Guiscardi, & Guielmus eiusdem Ricardi filius, Capua subacta, & Beneuento inuaso Ceperanum obsidebant. Robertus horum forte insons in expeditione contra Græcum in Brundusio intentus erat cum Gotfredo fratre, vbi Panhormo & Trana vrbibus potiti nihil Guielmo, & Ricardo præsidii attulerunt.

Ildebrandus Archidiaconus, qui postea successit Alexandro II. dictus Gregorius VII. cum Gotfredo, & Metilda vxore coegit Ricardum & Guielmum capta de terra Ecclesiæ restituere, & Romam cum exercitu reuersi sunt valde honorati. Gregorius VII. celebrauit Concilium Lateranum, vbi etiam fuit comitissa Matildis, excommunicauit Robertum Guiscardum, & cæteros Normannos, eo quod nouiter occupauerant terram Ecclesiæ de Marcilla Anconitana, quam nunc Firmanam appellant. *Hæc Blondus 3. lib. fol. 129*

De Roberto Guiscardo ita scribit Otto Episcopus Frisingensis *in lib. de gestis Federici primi folio 7.* Robertus ille ex mediocri stirpe in Normannia ex eorum militum ordine, quos valuassores vulgo ibi dicere solent, in plaga, quam Constantiam dicunt, editus cum Rogerio fratre tam parcissimis temporibus mutuum gerens, quam aliorum sterilitatis molestiam a natali solo progressus, multo tempore per multas prouincias opportunitatem ad intelectam-

bitandam terram quærens, oberrauit: Vnde & ab oberrandi circuitu patria lingua Guiscardus tanquam aberrator, vel gyrator appellatus est. Cum ergo non paucis, vt dictum est, diebus multarum regionum gyrator existeret, à citeriori Italia, quæ modo Apulia, seu Calabria dicitur, tandem excipitur. Quam dum a Longobardis possessam inertis plebis inhabitatione tanquam industriæ defensionis vacuam inueniret, remissis in Galliam nunciis, expositaque locorum idoneitate, ac gentis inertia, ad expugnationem earum ciuitatum & socios inuitauit, &; ne multis detineam, virtute, dolo, arte ignaui populi victor existens, Campaniæ, Apuliæ, Calabriæ, Siciliæ ad vltimum possessor inuentus est: reliquit autem Rogerio fratri ex parte sui Comitatum Siciliæ tenendum, ipse vero Ducatum Apuliæ cum Calabria sibi retinuit. Huius filius, qui multa postmodum tam in Græcia, quam in cæteris Orientis partibus fortia, & gloriosa gessit opera, Bohemundus fuit, fratris vero sui Rogerii Rogerius, qui postmodum nomen Regium vsurpauit, natus erat huius qui in præsentiarum est Gulielmi pater. *Hæc ille*.

Capvt VII.

Rogerius filius Roberti Guiscardi successit ei defuncto in Ducatu Apuliæ, qui magis munificentia, quam potentiæ austeritate bene rexit. Boemundus frater eius anno … Ducatus bellum ei intulit, & non longe a Beneuento ille succubuit, vno tantum homine in eo prælio occiso: restituta … sunt dicto Boemundo Principatu Tarentino pro se & hæredibus. Rogerius accepit etiam Roberti Frisonis Comitis Flandrensium … quæ fuerat regina Danorum, ex qua post duos defunctos natus est *Victor III.* 182 *Boemundus.* *Vrbanus II.* 79. *Reg. Guiscardus*

Guielmus, qui patri succeſſit in Ducatu, ſed poſtmodum ſibi coronam impoſuit. *Archiepiſcopus 2. parte fol. 197.*

De his ſic ſummatim ex *Blondo lib. 3. ſecundæ decadis fol. 134.* Bohemundus frater Rogerii prælium commiſit cum Rogerio non cruentum, nam Comites paterni vtriuſque exercitus pacem compoſuerunt, vt Bohemundo pars obueniret Ducatus Apuliæ, Rogerius titulum & cætera retineret, quæ pater poſſediſſet de Italia.

Sic Rogerium inueſtiuit Vrbanus ſecundus in Concilio Melphitano. Cepit Rogerius Siracuſas, & in vxorem Halam filiam Roberti Friſonis Flandrenſium Comitis, ex qua natus eſt Guielmus.

Bohemundus non contentus conceſſione fraterna, bellum ei intulit, & Melchiam furto ſurripuit, confœderatus etiam cum Ricardo Beneuentano Principe paterno hoſte, qui fratrum diſcordia vſus in patriam eſt reuerſus, & fuit Giberto Antipapæ Paſcalis ſecundi. Poſtea tempore Vrbani ſecundi Bohemundus reſtituit Rogerio Melphiam, & ſe cruce ſignauit, & Rogerius ſoluta obſidione Melphiæ liberum fecit militibus vt cuique liceret ſequi Bohemundum in Græciam, vbi Bohemundus multa fecit ab omnibus hiſtoricis laudatiſſima. *Blondus.*

Rogerius Guiſcardi Ducis Apuliæ natu minor anno 1081. patre in Caſſopa inſula defuncto ſucceſſit, & regnauit annis 25. & vbi iniit Ducatum, Capuam, & quæcunque inde vſque ad Tyberim ad Pontificem pertinebant, abſtulit. Cum Bohemundus enim his intereſſet, tandem virtute ipſius motus Rogerius arma depoſuit, & omnia ſecum voluit eſſe communia, filiumque ſuum Tancredum pugnandi cupidum belli Comitem tradidit. *Supplementum.*

Poggius de varietate fortunæ. Defuncto Roberto Guiſcardo filius ex ſecunda vxore Rogerius ſucceſſit:

quo

quo & filijs mortuis, Rogerius patruelis Rogerii Comitis Siciliæ Viscardi fratris filius, solus imperium tenuit. Hic Rogerius per dissensionem Honorii II. & Anacleti Pontificum, cum Anacleto adhæsisset, Rex ab eo primus Siciliæ & regni Neapolitani factus est anno MCXXX. Dux strenuus, & potens armis, qui & ipse in Aphricam classe transiens Tripolim, Punisumque vi cepit, & multas præterea vrbes in littoribus sitas. Hinc ad Guielmum regnum peruenit, multi inde Reges vsque ad Robertum Iohannæ Reginæ patrem varia fortuna exstiterunt. *Hæc Pogius* aliud vsq; ad Iohannam primam non referens. *Rogerius primus Rex Apuliæ.*

Errat Pogius, quoniam Anacletus non fuit Antipapa Honorii II. sed bene Innocentii II. sui successoris vocabatur Anacletus. Petrus Leonis ciuis Romanus potentissimus, qui in Concilio apud Claromontem operante Sancto Bernhardo superatus est. Et de illo schismate late Archiepiscopus *2. parte fol. 218.* vbi quoad propositum sic scribit:

Rex Siciliæ Rogerius solus de Principibus Innocentio non obediens misit ad Petrum Leonem, vt Petrum Pisanum sibi a suo latere delegaret, confidens in eloquentia Petri Pisani, sed Sanctus Bernhardus ipsum Petrum Pisanum reconciliauit. Post triduum Petrus Leonis impœnitens moritur, & cadauer eius in latebris sepelitur, etiam vsque hodie a Catholicis fouea illa ignoratur secundum Archiepiscopum. Ergo apparet quod instituta Anacleti facta titulo regio ipsi Regi fuit inualida. Et concordat latius *Platina in Innocentio II. in principio.* *Fundatio Regis data Rogerio ab Anacleto inualidus.*

Rogerius Siciliæ Comes obsessum aliquandiu Canusium cepit, & paullo post vita est functus, cui in Siciliæ Comitatu alter Rogerius ex fratre nepos successit. *Paschal. II.*

Paſcalis egens pecunia propter Gimbertum Antipapam, Albæ Marſorum agentem, habuit à Rogerio in gratiam recepto, & reconciliato mille vncias dono. Poſtea expulit Gimbertum de ciuitate Alba auxilio Romanorum, & ille profugus ſubita morte ſublatus eſt.

CAPVT VIII.

Honorius II. 1197. Guielmus II. nomine Normannus. Regnum deuolutum finita linea Guiſcardi.

GVielmus Rogerii Ducis filius Apuliæ & Calabriæ Dux ei ſuccedit. Hic Guielmus poſtquam regnaſſet annis 16. Ducatu Apuliæ, & Calabriæ à Rogerio conſobrino deficitur, & apud Salernitanum Principem ſine hæredibus moritur, & in eo omnis Roberti & Guiſcardi familia per lineam maſculinam defecit.

Inierat Guielmus ad Alex. Imperatorem Conſtantinopolitanum, filiam ei promiſſam ducturus, & prouincias ſuas Calixto II. commendauit. Sed Rogerius altero Rogerio genitus, eius ex materna linea conſobrinus, Siciliæ Comes, Calixto contempto abſentem ſpoliauit, qui vt dictum eſt apud Principem Salernitanum obiit.

Per hæc tempora Guielmus Rogerio genitus Roberti Guiſcardi filio Apuliæ Dux, & Gordanus Dux Capuanus, & Gordanus Arianí Comes conuenerunt ad Calixtum primum, qui præceſſit immediate Honorium II. quos ſacramento adactos Romanæ Eccleſiæ homines ligios confirmauit. Guielmus optauit in vxorem filiam Alexii Imperatoris Conſtantinopolitani pridem vita functi. Et priuſquam iret Conſtantinopolim dedit Calixto in tutelam Ducatum Apuliæ, & cæteram terram de Italia vſque ad fretum Siculum, eo tum Ducatu comprehenſam, Rogerius illis contemptis dimidiam Calabriam inuaſit. Calixtus ex Beneuento Romam rediit infirmus, & Rogerius Apuliam ſubegit. Guielmus vxoris ſpe fruſtratus

ſtratus in Italiam rediens ad affinem Salernitanum Principem confugiens, ibi nullis relictis filiis obiit. Ex eo tempore Rogerius ſe Regem Italiæ appellare cœpit. Calixtus celebrauit Concilium Lateranenſe nongentorum Epiſcoporum, in quo Eccleſiaſticum ſtatum reformauit. *Blondus 2. parte lib. 4. ad finem.*

Capvt IX.

Rogerius autem Siciliæ, & Apuliæ poſtea Rex non ſe Calabriæ Ducem Siciliæq; Comitem, ſed Italiæ Regem appellare fecit, atque in eo titulo XXIII. annis regnauit. *1127. Rogerius Rex eius nominis ſecundus.*

Innocentius II. ex Concilio Claromontenſi reuerſus Piſis aliud concilium celebrauit. Interim Romani ſuaſu Rogerii caput erexere ex Anacleto Antipapa. Quare Lotharius Imperator ab Innocentio vocatus eſt, & claſſis Piſanorum, qui Innocentio fauebant Amalphiam & Riuelum ducens vtramque vrbem cepit. *Innocentius II.*

Pontifex autem & Lotharius terra profecti, prius Barulum vſque duxerunt, quam populum offenderint contraria ſentientem. Rogerius ſibi timens dum in Siciliam confugiſſet omnia amiſit, quæ in terra Itala occupauerat, cui terræ cuſtodiendæ Pontifex Rainonem Lotharii Imperatoris Comitem præfecit, attributo Ducatus Apuliæ titulo. *Archiepiſcopus.*

Innocentius II. cum in Galutio oppido Rogerium obſideret, ipſe cum multis Cardinalibus captus eſt à Guielmo filio Rogerii. Rogerius ipſum liberauit, nihil deinceps fruſtra petens ab Innocentio: imo Innocentius ab Anacleto Antipapa Roma pulſus eum deſignauit Regem vtriuſq; Siciliæ. Vnde animo elatior multa in Aphrica geſſit. Tuneſii regnum fecit tributarium: Con-

ſtantinopolitanum Imperatorem afflixit: demum ex Sicilia rediens, amiſſis opera Venetorum 20. triremibus fuga euaſit, & poſtea Panhormi moriens Guielmum filium habuit ſucceſſorem. *Blond. lib. 5. 2. partis.*

Late *Marcus Antonius in hiſtoria Veneta fol. 38. ad fin. verſic. dum hæc domi*, vbi ſubdit: per id tempus Robertus Veneti nominis hoſtis deceſſit, qui poſt multa præclare geſta, cum & Thuneta in Aphrica ſubegiſſet, illud viuens regio enſi inſcribendum curauit:

Apulus & Calaber, Siculus mihi ſeruit & Apher.

CAPVT X.

Hadrianus II.

GVielmus Rogerii Regis filius ſecundus Siciliæ, & Apuliæ Rex hoc anno patri ſucceſſit, regnauit an-
1156. nis 12. Defuncto patre mox Beneuentana ſuburbia, Cepetanumque, ac Babucum in Hernicis de Eccleſia occupat. Inde Hadrianus eum anathemate notat, & induxit Emanuelem Græcorum Imperatorem, vt ei daret quinque millia librarum auri, & Guielmum etiam fugaret, tres Apuliæ ciuitates ex fœdere habiturus. Quod intelligens Guielmus multa obtulit Pontifici, vt eum placaret. Et placuit Hadriano oblatio, ſed quidam Cardinales reſtitere: Vnde Guielmus indignatus omnia in Apulia bello attriuit, & Apuli, & Salernini deditionem fecere. Pontifex indignatus contra Cardinales Guielmum in gratiam recepit, & vtroque regno eum inueſtiuit, iurantem ſe Romanam ſedem veneraturum. Inde Apuliæ Reges ſingulis annis vectigal Pontifici perſoluere conſueuerunt. *Supplementum.*

Guielmus II. Rex Siciliæ. Hermannus

Dum Hadrianus IV. in Laterano celebraret ſanctum paſcha, allatus eſt nuncius, quod Guielmus Siciliæ Rex, qui paulo ante Rogerio patri ſucceſſerat, occupa-

fuerat Beneuenti suburbia, & Ceperanum, Babucumque oppida, & hostiliter Romanæ Ecclesiæ ditionem vexabat. Commotus Hadrianus eum excommunicauit, & titulis regni priuauit, proceresque, & populos à iuramento fidelitatis absoluit. Venerunt postea Romam proceres Apuliæ, & Calabriæ, rogantes enixe Hadrianum, vt eos liberaret à tyrannide Guielmi Normanni. Dum Pontifex se ad iter omni cum exercitu parat, venit nuncius ab Emanuele Imperatore Græco offerens ingentem summam pecuniæ Pontifici, & se Guielmum expulsurum si ei tres in Apulia ciuitates permittat. Guielmus hoc audito Pontifici se humiliat multa offerens, & totidem pecuniarum Pontifex acceptasset, ob suspectam, veteremque Græci inimicitiam, sed Cardinales Græco fauebant. Guielmus in Apulia iam arma mouerat superatis Græcis: proceres qui Pontifici iurauerant, defecerunt ad Guielmum. Pontifex simulans ire Romam præmisit Cardinales, mox Guielmus pedibus eius prouolutus solita regni vtriusque iura noua infeudatione obtinuit. *Ex Blondo lib. quinto secundæ decadis, fol. 159.*

Caput XI.

Mortuo Guielmo, qui magnus nuncupatur, successit Guielmus tertius eius filius Siciliæ, & Apuliæ Rex, & regnauit annis 25. Pacis cultor: sua pecunia & triremibus iuuit Alexandrum in discrimine cum Friderico Barbarossa constitutum, vt fugeret. Postea multa fecit in Asia, & Saladinum domuit, & bello Christianorum Hierosolymitano maximam opem præstitit. demum Panhormi sine filiis decessit.

Alexander III. 1168.

His regnum Siciliæ ad Ecclesiam deuolutum.

CAPVT XII.

Clemens III. 1189. Tancredus Rex Siciliæ. Non ergo regnauit Guielmus 25. annis sed 20. Electio nulla quod illegitimus incapax feudi Ecclesiastici.

Constantia ex Monasterio extrahitur.

Blondus appellat sextum, cæteri quintum.

TAncredus eligitur hoc anno à proceribus insulæ, mortuo Guielmo sine legitimo hærede; nec quantum regnauerit, constat: hunc tamen ferunt ex damnato coitu genitum. Vnde Clemens Pontifex iura sua repetiturus statim copias eo misit, quibus dum Tancredus resisteret, omnia rapinis & cædibus repleuit. Quas ob res mortuo Clemente Celestinus tertius successor vt intrusum in regno domaret, Constantiam Rogerii Regis filiam è monasterio Panhormitano occulte traxit, eamq; licet professam, Henrico quinto Friderici Barbarossæ in Armenia defuncti filio vxorem dedit, hac conditione, vt regnum Siciliæ, & vltra Pharum ei dotis nomine repeteret, feudatario censu Pontifici reseruato. Henricus igitur comparato exercitu in Tancredum mouet: cuius aduentu territus Tancredus Neapolim se contulit, & inclusit, quem post multam obsidionem interfici curauit. Cui Guielmus filius successit. *Ex Blondo lib. 6. secundæ decadis fol. 172.*

CAPVT XIII.

Celestinus III. 1190. Henricus V. Sueuus, Imperator, Rex Apuliæ & Siciliæ.

HEinricus quintus filius Friderici primi cognomento Barbarossa maritus Constantiæ eductæ ex monasterio Siracusa & Cathania vrbibus sibi nomine dotis assignatis, Tusculanum agrum Celestino tradidit, qui mox receptus à Romanis dilaceratus est. Nam Tusculum solo æquarunt, & ruinarum illius saxa Romam delata seruantur in cliuo huius temporis Capitolino. Hoc fuit in vindictam illius magnæ cladis, & similis Cannensi, quam tempore Alexandri tertii receperunt Romani à Tusculanis, iuuante Rainone germano, duce Apuliæ ab Innocentio II. designato. Nam teste Blondo durauit effectus illius,

illius cladis, Romam enecuans, vsq; ad tempora Eugenii quarti, in quibus lautiori cultu cœpta est Romæ instauratio. Henricus & vxor ab obsidione Neapolitana propter pestem desistentes, in Alemaniam rediere. Capta Neapoli ab exercitu Tancredus, & Guielmus filius interfecti sunt. Quia vero in Episcopos sæuitum est. Celestinus Heinricum excommunicauit, mox absolutum ad se in Italiam vocauit. Constantia secum adduxit filium quadriennem, qui postea fuit Fridericus II. impius hostis Ecclesiæ. Ita Henricus capta Neapoli citra, & vltra Pharum regnum accepit: demum mortali ægritudine laborans Heinricus filium & vxorem ad Innocentium III. m sit. Philippo germano suo Hetruriæ Duci Romani imperii, & regni Siculi quousque filius adoleuisset, administratio, quantum in se fuit, est demandata. Obiit Panhormi. Tamen Innocentius III. orta dissensione inter Philippum, & Otthonem Regem Saxoniæ, Lotharii olim Imperatoris pronepotem, pronunciauit, (vt in cap. venerabilem. de electione) Otthonem Imperatorem, quia Heinricus, & Fridericus pater fuerunt de Ecclesia male meriti.

CAPVT XIV.

FRidericus eius nominis secundus ex Constantia Normanni Regis filia olim professa natus, in Apuliæ regnum paruulus successit, defuncto Heinrico quinto, imperauit annis XXXIII. Mater videns cuncta tumultu repleri, regnum præsidio communiuit. Otthone demum ab electoribus priuato Fridericus subrogatur, & ab Honorio confirmatur, & in Siciliæ regnum restituitur. Hic quia Ecclesiam, vt late ponũt historici, lacerare cœpit, demum ab Innocentio IV. dignitate priuatus est : quem *Innocentius III.* 1200.

flocci faciens, & omni Italia od is incensa, positaque Petri nauicula in crebris naufragiis, in Apuliam traiiciens graui morbo laborare cœpit, & à Manfredo filio spurio ex ancilla suscepto tunc Principe Tarentino suffocatur. Enisius eius etiam filius sed legitimus in agro Bononiensi occisus est. Fridericus reliquit hæredem vniuersalem Conradum filium susceptum ex Iola filia Regis Hierosolymitani, quem tamen idem Manfredus spurius veneno postea sustulit.

Manfredus illegitimus.

Enisius legitimus.

Conradus legitimus pater Coradini.

CAPVT XV.

Innocentius IX. 1251.

Conradus filius Friderici II. legitimus institutus hæres à patre, è Germania profectus paternæ priuationis exemplo non deterritus, *Siciliæ* regnum violenter ingressus est. Potitus vrbe Neapolitana obsidione, & fame, & mœnia in multis locis aperuit, ciuesque præsertim primarios male tractauit: muros Capuæ euertit, & Aquinum nobile oppidum incendit. Eodem anno opera Manfredi veneno sublatus est. Eius testamentum Manfredus suppressit, consciis quibuscunque veneno sublatis: & populos ad fidem Coradini nepotis sui hortatus est, videbat enim eos ad rebellionem pendentes, si qua occasio oblata fuisset. Hic Coradinus secundum Blondum, & communiter alios, fuit filius Heinrici fratris Manfredi, quem Fridericus pater quia Ecclesiasticus erat, occidi fecit. Sed secundum Archiepiscopum fuit filius Conradi. vtcumque sit, legitimus, & ex legitimo erat, iure succedens Friderico ex persona patris siue Heinrici, siue Conradi legitimorum, excluso Manfredo, qui hoc timens curauit eum infantem veneno per Oratores in Germaniam missos occidi: sed mater callida alium puerum loco Coradini eis exhibuit, qui gustatis rebus

Coradinus.

rebus donatis mox obiit. *Ex Blondo lib. 7. secunda decadis fol. 191.*

CAPVT XVI.

MAnfredus Friderici secundi Imperatoris ex concubina filius, mortuo Conrado fratre, Siciliæ regnum obtinet, & regnauit annis XIII. excommunicatus ab Alexandro copias Ecclesiæ contra eum missas partim occidit, partim cepit, prætendens se fratris legitimum hæredem: Et aucto suo exercitu iterum Alexandrum cum ignominia repulit: partem Guelfam Florentinorum, quod Ecclesiæ fauebat, magno bello vexauit, & attriuit, & Gibellinos introduxit Florentiam.

Manfredus filius Friderici II. illegitimus. Alexander IX. 1254.

Vrbanus quartus impatiens tantæ tyrannidis declarauit Regem Siciliæ citra & vltra fretum Carolum fratrem S. Ludouici Regis Francorum, qui commisso prælio apud Beneuentum Manfredum occidit, regno potitus.

Vrbanus IV. Sanctus Ludouicus hoc tempore in Aphrica militabat pro fide, vbi etiam decessit. Clemens IV. 1267.

CAPVT XVII.

Carolus primus frater Sancti Ludouici Regis Francorum, Gallus.

CArolus Sancti Ludouici Regis Francorum frater Prouinciæ, & Andegauorum Comes interfecto Manfredo a Clemente Pontifice, sicut antea cogitauerat Vrbanus IV. & scripserat Ludouico, qui se ad id parare cœperat, sed mors Vrbani cœptum illud turbauit, Rex Siciliæ declaratur, & Siciliæ, & Apuliæ regnum in suam potestatem redegit. Et cum rebus pacatis Viterbium ad Clementem se cum exercitu contulisset, in Hetruriam illico mouit, in qua ad domandos Guelfos Conradinum adolescentem Conradi Sueui nepotem vocari audiuerat, mox in regnum contra Coradinum vocatus, vbi victo & decapitato Coradino cum

Coradinus nepos Friderici II. ad quem ex morte Henrici patris spectabat regnum, non fuit vocatus ad ista, nec eius ius restitutum. Sic in intestinis turba Alfonsi & Ferdinandi nõ fuere vocati Andegauenses.

Henrico fratre suo, tunc Senatore, & Regis Castellæ germano, regnum denuo in suam potestatem redegit, atque ita Romam veniens in Lateranensi Ecclesia Rex Ierusalem, & Siciliæ declaratur, adiecta annua feudali solutione 48. millium nummorum Romanæ Ecclesiæ facienda, ea lege, vt nec ipse, nec successores imperium ministrandum etiam electi acceptarent: terrebat enim Pontificem Friderici primi, & secundi memoria.

Mors Coradini nepotis Friderici II. ex Conrado eius filio.

Pace in Italia composita, in Aphricam traiecit, in subsidium Sancti Ludouici fratris sui, quo ex peste mortuo inuento, cum Tunici Rege pacem composuit, adiecto onere annui perpetui tributi.

Hic tantum iuris habuit in regno quantum Fridericus. Et gesta per Manfredum patruum spurium, & per Ecclesiasticum Carolo, iure Friderici & Coradini, si priuatio Friderici non attenditur, non praeiudicarunt. Quar. Clemens abfuit Roma in qua erat rex amicissimus. Mores Gallorum.

Miratur Blondus *secunda parte lib. 8. versic. Non possum hoc loco, &c.* quare Romani receperint Carolum etiam in Senatorem, quem magistratum anno fere administrauerit, suas exspectans copias, quæ ex Galliis ducebantur, & tamen Clemens voluit potius ex vrbe Perusiæ, aut Viterbii, sicut Vrbanus prædecessor suus, & non esse Romæ præsente Rege amicissimo. Sed Blondus responderet facile, qui secularibus, secularem potestatem diceret gratiorem Ecclesiastica, Romanorum moribus omni tempore pensitis. Reuersus Carolus ex Aphrica reperit regnum Siciliæ ad Petrum Regem Arragonum defecisse, & ab eo debellari: mores enim Gallorum in Apulia, & Sicilia (*vt late scribit Leonhardus Aretinus in historia Florentina, & refert Archiepiscopus 2. part fol. 70. §. 2.*) in tantam nauseam populos reduxerant, vt longa patientia seposita, ex composito omnium populorum, certa die, hora vesperorum omnes Galli trucidati fuerint. Vnde commisso prælio eiectus est Carolus ab Arragonensi ex Sicilia ad Apuliam: propterea Martinus quartus contra Arragonensem crucem & indulgentiam plenariam publicauit. *Eadem Blondus 8. lib. secunda decadis fol. 221.*

Petrus

Petrus vero Aragonensis se [illegible] fuisse dicebat, [illegible] id regnum accepit, quod asserebat regnum iure hæreditario ad Constantiam vxorem suam Manfredi filiam pertinere, ex quo linea masculorum Friderici [illegible] Conradi, & Conradini defecerat. Demum Carolus moritur, & Neapoli sepelitur 7. die Ianuarii MCCLXXXV. vt per *Archiepiscopum [illegible] parte, fol. 81. §. 9.*

Petrus Aragona fit. ... lius Petri Aragonensis in regno ex [illegible] dera[illegible] dos.

Nicolaus Papa tertius Vrsinus, ægre ferens potentiam Caroli, & præcipue, quia sub Senatoriam dignitatem videbatur sibi dominari, statuit ne quis Senatoriæ dignitati præficeretur, qui esset ex Regio sanguine: deinde opera Iohannis [illegible] persuasit Petro Aragonensi, vt iure hæreditario vxoris suæ, cui Manfredus fuit pater, & Conradinus frater consobrinus, regnum Siciliæ [illegible]. Sed dum Nicolaus ista molitur, obiit. Successit Martinus quartus Gallicus, qui Carolo fauit: hinc magni belli fomenta, in quo Martinus Petrum excommunicatum regnis priuauit, & contra eum crucem prædicandam, & indulgentiam plenariam, multaq. alia statuit. In hoc graui bello moto per Petrum Aragonensem contra Carolum Regem, & Carolum eius filium, Principem Salernitanum, Carolus secundus cum multis captus carceri in Apulia mancipatur, demum quadriennio elapso liberatur MCCLXXXVIII. opera [illegible] Comitis Artensis consobrini Caroli mortui, qui [illegible] cum exercitu venerat in regno.

Alphonsus qui tunc filius [illegible] defuit [illegible] Petri [illegible]. Nicolaus III. tenuit quod regnum iure [illegible] ad Petrum Aragonensem [illegible] Martinus [illegible] rum.

Tali [illegible] Carolus secundus carcerem Aragonensium, [illegible] quod Carolus de [illegible]les, alias Marcellus, [illegible] Regis Franciæ, renunciaret omni iuri quod habebat in regno Aragoniæ. Nam Martinus quartus indignatus contra Aragonenses dederat post [illegible] regni Aragoniæ illi Carolo de [illegible], & pro cautione

promissionis dedit Carolus pro obsidibus nec ex suis fi-
liis etiam non potuit seruare promissa. *Hæc excerpta ex Antonij opere tertiæ partis fol. 74.*

De his ita scribit Blondus: Carolus Rex Neapoli appulsus ciuitate confirmata, quam repperit tumultuantem, in Apuliam se contulit, copias inde nauigiumque contrahebat, quo in Siciliam transportaret exercitum, sed febre correptus interiit. Regnum id conseruatum est Carolo secundo in Aragoniis carcere agenti diligentia Cardinalis legati.

Philippus filius Regis Franciæ Comes Attrebatensis ad regni custodiam accelerare iussus est, quem e Gallia patriæ copiæ secutæ sunt: nam plurimis indigebat pater ad debellandum in Aragoniis regnum. Martinus enim Pontifex id regnum concesserat filio primogenito. Interim Martinus suum Carolum sequens moritur, & succedit Honorius quartus Sabellus, qui excommunicationem à Martino quarto factam in Petrum Aragonensem, Ferdinandumque & filios, ac Constantiam vxorem, [illegible] [illegible].

CAPVT XVIII.

[illegible] IV. 1285. Carolus II. filius eius.

CArolus secundus Caroli Siciliæ Regis filius defuncto patre hoc anno successit in regno patri adolescentulus, & regnauit annos XXV. Quinto anno regni sui cum Hungariæ Rex sine prole decessisset, ex hæreditate vxoris ipsius regnum suscepit, & Carolo primogenito suo concessit. De bello inter illum & Dongiatum Regem Aragoniæ, qui se vocabat Regem Siciliæ, scribit *Archiepiscopus tertia parte fol. 75. c.* [illegible]

Ex Carolo primo defuncto solus dictus Carolus superstes fuit. Ipse 14. filios habebat ex Maria vxore sua filia & hærede Regis Hungariæ, nouem mares & quinque fœmellas, Nouores fuere septem. Primus fuit Caro-

lus

tus Martellus, qui postea fuit Rex Hungariæ pater Andreæ, qui successit in regno Apuliæ Roberto huius fratri, & uxorius Iohannæ, filia Ludouici Regis Hungariæ Secundus Aloisius seu Ludouicus, qui fuit ordinis minorum & Episcopus Tolosanus, demum Canonizatus. Tertius Robertus Dux Calabriæ, qui patri in regno successit. Quartus Philippus Princeps Tarentinus pater Ludouici mariti Iohannæ Reginæ Roberti neptis. Quintus Raymundus Berengarii, qui debebat fieri Comes Prouinciæ. Sextus Iohannes Princeps Amoreæ. Septimus D. Petrus Comes.

Philippus Rex Franciæ, filius Sancti Ludouici Regis, cum magno exercitu venit ad iuuandum Carolum secundum contra Petrum Aragonensem, anno MCCLXXXV. Ac commisso magno prælio ad radices montium [illegible], qui sunt in confinibus Cathaloniæ, Petrus vulneratus reuersus ad villam Francam obiit, vt habet *Archiepiscopus 3. parte fol. 73.* Deinde anno Domini MCCLXXXVI. filius eius Rex Aragonum coronatus fuit ab Honorio quarto de regno Siciliæ, *secundum Archiepiscopum ibidem folio [illegible].* *Mors Petri Aragonensis*

Tempore Nicolai quarti, qui successit Honorio IV. [illegible] Cælestinum [illegible] pax constituta est inter Aragones, & Gallicos Reges. Rex enim Carolus II. promisit impetrare suis sumptibus à Pontifice, quod [illegible] Aragonensi [illegible] feudatarius [illegible], & sicut [illegible] Carolus genitor suus. Quod [illegible] *Latius paulo post.* impetrasset, [illegible] dimittebantur [illegible] promisit, deditque filios [illegible] seruandæ obsides, videlicet Carolum, cui postea Marcello Regi Hungariæ fuit cognomentum, & Ludouicum [illegible], qui postea a Bonifacio octauo canonizatus est. *Ex [illegible] fol. 214.*

Nicolaus IV. die 28. Maii in festo Pentecostes MCCLXXXIX coronavit Romae Carolum secundum filium Caroli primi Regis Siciliae. Nam liberatus a carceribus Arragoniae veniens in Franciam, & honoratus valde Florentiae, ad urbem applicuit, & cum magno honore receptus a Nicolao IV. qui fuerat ordinis minorum Patria Esculanus, & posuit super caput eius coronam regni Siciliae, & Apuliae cum magna solennitate, & gaudio, & collatis sibi multis iocalibus & muneribus ab Ecclesia, ac etiam subsidio decimarum in adiutorium ad recuperandam Siciliam. Postmodum inde recedens regnum ingressus est. *Ex Archiepiscopo 2. parte fol.* [illegible]

Nicolaus Papa Carolum regem benedicturus, quod paterna successione habiturus erat, appellavit eum Regem Siciliae utriusque. Quod cum audisset Iacobus Arago frustratus spe, quam conceperat in foederibus cum Carolo [illegible], [illegible] bello [illegible], & classe ingente per [illegible] adducta in Italiam [illegible] Caietam obsedit. Carolus coactus fuit [illegible], qui in ea regni nomine [illegible] Odoardus Angliae Rex qui primum [illegible] rem composuit, & Carolo consentiente Pontifice sponsiones primo [illegible] biennium [illegible] promisit. *Ex Blondo fol.* [illegible]

Anno deinde salutis MCCXCVIII. tempore Bonifacii octavi, Carolus praedictus dedit Iacobo Aragonensi praedicto, Regi Siciliae, Blancam secundam filiam, & ipse [illegible] Carolum Martellum, & Ludovicum postea Sanctum, quos, ut dictum est, [illegible] obsides. Dedit etiam Leonoram tertiam filiam in uxorem Friderico Aragonensi fratri Iacobi, [illegible] regi Siciliae cum [illegible]do. *Ex Blondo fol.* [illegible]

Ad haec tempora & personas sic etiam [illegible] colligo

[illegible] *Archiepiscopo 2. parte historiarum* [illegible]
Anno MCC[illegible]XXV. opera Bonifacii Papæ VIII. pax facta est inter Regem Aragonum, & Regem Carolum secundum [illegible] Chronicam Florentinam [illegible] Anno Rege Aragonum Dongianus suo germano, qui supra appellatus [illegible], qui se fecerat coronari de regno Siciliæ, & illud possidebat, quæsiuit pacem, ab Ecclesia, [illegible], & a Carolo tunc secundo Rege Apuliæ [illegible] Bonifacio [illegible] vel Dongianum [illegible] Caroli, dimitteret Siciliam, relaxa[illegible] datos in Aragonia a Carolo, Robertum Raimundum, & [illegible]. Carolus [illegible] contra [illegible] Bonifacio promisit, quod Carolus Martellus Regis Franciæ germano [illegible], quam de regno Aragoniæ dederat illi Martinus quartus. Ad quod [illegible] Carolus [illegible] Andegauiæ & filiam eius in uxorem. Et ipse Carolus Rex Apuliæ accessit in Franciam, & eius [illegible] filios eduxit de carcere Aragonensi: reuersus Neapolim [illegible] Florentiæ Carolum Martellum filium suum creatum Regem Hungariæ cum magna pompa, [illegible] diebus XX. [illegible] [illegible] cum filiis [illegible], [illegible] confirmatione Apostolica: reuersus est Neapolim. Dongianus dimissa Sicilia [illegible] in Aragoniam, [illegible] se fecit coronari. [illegible] cum Carolus Rex Apuliæ vellet possessionem Siciliæ iuxta conuentiones [illegible] culpa Dongiani vel [illegible], quod Fridericus germanus Dongiani [illegible] Siciliam usurpauerat. [illegible] Pontifice [illegible]gnato, Dongianus [illegible] Consobrinam suam, & filia Manfredi Regis Siciliæ, de facto purgauit se [illegible] Dongianus, adeo, quod Papa constituit Regem Aragonum, [illegible] Ecclesiæ in mari, & Re-

[illegible] lia, de quo [illegible] supra Cap. XVII.

gem Sardiniæ, si eam liberaret à Pisanis, Rex Carolus o-
mnem Insulam ei remisit.

Fridericus in Sicilia intrusus innouauit quandam [illegible]. Anno MCCXCVIII. Carolus [illegible] classe [illegible] in Siciliam contra Fridericū. Capo [illegible] & ipse Fridericus qui aufugit ab ipsis, & Carolus non habuit Siciliam. Postea in fine eiusdem anni Philippus Princeps Tarenti filius Caroli secundi cum classe & exercitu inuasit Fridericum, quem debellauit & cepit, vt per *[illegible] fol. 12.* §. *4. in fine.*

[illegible] Mortuo Iacobo Aragonensi genero Caroli secundi Galliæ, cum etiam *frater* Fridericus Leonoram filiam eiusdem Caroli habebat vxorem, Robertus *filius Caroli*, & Calabriæ Dux iussu patris in Siciliam transiens Cathena vrbe potitus est, & Philippus Princeps Tarentinus Roberti frater cum potenti classe subsecutus. verum Siculi [illegible] odio Gallici nominis pro *Aragonensi* retinendo naues plurimas armauere: & primo classem, quam Robertus præmiserat facile occuparunt, deinde Philippi classem cum ipso [illegible]. Philippo Panhormi carcerato, Robertus relicta Cathena in ciuium potestate in Italiam rediit. & *Fridericus Aragon* frater Iacobi, & inuitis Roberto & Philippo [illegible] Siciliam obtinuit, & paulo post [illegible] Calabriam. *Ex [illegible] fol. 17.*

[illegible]

1302

Carolus Valesius anno secundo à Iubileo, tempore Bonifacii VIII. [illegible] Regis secundi Caroli Neapolitani [illegible] ex Hetruria in Apuliam [illegible], [illegible] displicuit Bonifacio Papæ postquam [illegible] Regis Franciæ & Valesius in [illegible] ducens, prælium [illegible] ingentem [illegible], sed nominem habuit [illegible] Fridericus [illegible] non ausus congredi prælio, [illegible]

primur

plures [illegible] fecit, quæ in hunc in diem conti-nuata est. Redditis namque vrbibus & oppidis de Insulis captiuis [illegible] hinc inde liberatis, permissus est Fridericus Aragonensis, quamdiu vixisset Trinacriam possidere, [illegible] Gallicis Rege Carolo filio de Valesio. *Ex Blondo fol. 228.*

Aliter narrat hoc Archiepiscopus in parte *fo. 81.* § [illegible] dicit enim, quod Fridericus videns se imparem Carolo, impediendo victualia adeo fatigauit eum, quod coactus fuit Carolus recedere cum honore, & pro minuendo [illegible] Caroli facta est pax simulata, videlicet quod [illegible] filia Regis Caroli, daretur in vxorem Friderico, & Rex & Ecclesia iuuarent eum in acquisitione alicuius regni, quo facto redderet Siciliam. Quod si regnum [illegible] acquireret, teneret Siciliam nomine dotis, & post mortem suam & filiorum dimitteret Siciliam Carolo Regi, & posteris. Filia sine contradictione desponsata est, alia promissa [illegible]. Rediit Valesius Neapolim, & inde in Galliam honore vacuus, *[illegible]*

Obiit Carolus secundus Rex Apuliæ Anno MCCCIX. Hic fuit valde liberalis, & gratiosus, ita vt diceretur alter Alexander, esse in munificentia: sed non in arte bellandi & industria, aut fortuna similis, & in senectute sua [illegible] posuit maculam in gloria sua libidine [illegible]. Successit in regno Robertus primogenitus eius tunc Dux Calabriæ, qui cum magna comitiua Baronum per mare transiuit in Prouinciam, exinde ad Clementem quintum, a quo Coronatus fuit corona regni Siciliæ, & Apuliæ, ac etiam dimisit ei debitum, quo tenebatur pater eius & auus Ecclesiæ, in subsidio eis præstito, in bello contra Siculos, quod [illegible] nullium vnciarum auri. *Archiepiscopus 3. parte fol. 93. §. [illegible]*

CAPVT XIX.

Clemens V. 1310. Robertus filius Caroli.

ROBERTUS Caroli Secundi Siciliæ & Apuliæ Regis filius patri successit, & regnauit annis 33. Rex multorum scriptorum laudibus celebratus, quoniam nedum rei militaris peritia, sed multarum scientiarum ornamento vere inclytus, regni insignibus a Clemente Papa in Auinione susceptis, profectus est ex Gallis ad Pelagium Bononiæ legatum, qui curam Ferrariæ tumultuantis ei demandauit. Misit deinde Iohannem fratrem ex Neapoli Romam, vt inde expelleret Henricum septimum Imperatorem, qui totam Italiam sua tyrannide turbabat. Coactus Henricus abire Robertum reum lesæ maiestatis fecit, & non citatum regno priuauit. Quam sententiam eum inde secutus Clemens in *Clem. pastoralis, de re iud.* irritam declarauit.

Hic Robertus Genuæ Saonæ & quarundam aliarum vrbium dominium habuit opera Guelphorum: demum nullo filio superstite moriens regnare præcepit Andream ex Carolo Martello fratre Rege Hungariæ natum nepotem, licet, Iohanna nata ex Carolo filio Roberti Florentinis (vt est dictum) olim, solum regnum administrauerit, vt sequitur.

Dolens Petrarcha de morte Roberti, potissimum quia successit regina iunior, & nepos adolescens, post deplorationem ita scribit, Epistola prima quinti libri; *Ita me reginæ iunioris, atque Regis adolescentia, ita me Reginæ alterius ætas, ac propositum, ita me tandem territant aulicorum ingenia, & mores. Mendax vtinam sim propheta. Sed agnum duorum luporum custodiæ traditum video, regnumque sine Rege. Nam quid eum, quod ab alio regitur Regem dicam, multorum pro sæuitia expositum.*

Robertus nouum Pontificem salutaturus Auinio-

nem accessit recedens à Pistorio, quam terram cum Gibellinis obsederat, vt eam ab oppressione Guelforum li-raret, & Cardinalis legatus Pelugura nuncupatus, sub censurarum interminatione eos amouit.

Petrarcha appellat Robertum Serenissimum Regem, & vnicum decus ætatis suæ, *Epistola secunda 4. lib.* in qua ostendit eum fuisse verum Regem, omniaque Regio nomini necessaria in eo fuisse.

Bella in Italia inter Gibellinos, pro quibus Ludouicus Bauarus in imperio intrusus, & Galiacius Vicecomes: & Guelfos, pro quibus Iohannes XXII. Robertus, & Carolus filius & Florentini.

Anno Domini MCCCXVIII. Robertus iuit Iannam in auxilium partis Guelfæ contra Orienses & Spinolas exules, & commisso sæpius prælio domuit exules, & iuit ad Iohannem Papam: postea eo absente iterum exules plura innouarunt, sed tandem ope etiam gentium Regis exterminati sunt. *Archiepiscopus tertia parte fol. 98. §. 2. 3. & 5.* extendens multorum prælia pro habenda Ianua, & postea de Mediolano etiam à Roberto desiderato.

Dum Castrucius tyrannus Lucensium premeret Florentinos ex Pescia, postularunt à Roberto, vt eis daret Carolum filium in dominum. Quod factum est paulo post, & Castrucius & Carolus felicitate Florentinorum obiere. *vide Archiepiscop. 3. parte fol. 109. §. 8. & 9.*

Anno MCCCXVII. finita treuga inter Regem Robertum, & Regē Siciliæ Fridericum, Robertus cum classe & exercitu profectus est in Siciliam, & in XV. diebus multa deuastauit, & occupauit in regno. Fridericus semper latuit in castro Gianni. Vnde Sicilia maius damnum passa est a Roberto, quam à Carolo primo vel secundo: & si continuasset per annum, subegisset Siciliam. Iohan-

nes Papa XXII. iussit Roberto vt faceret inducias quinquennales: paruit Domino suo data ciuitate Rhegii, & aliis terris in depositum Papæ: tandem in dominium Roberti conquerente frustra Friderico deuenerunt. *Archiepiscopus 3. parte fol. 98.*

Anno MCCCXXXIII. ad finem Pontificatus Iohannis XXII. mutata est Italiæ conditio. Nam quibus Papa & Rex Bohemiæ amici essent, his Robertus Rex & Florentini aduersabantur, nullo Guelforum, Gibellinorumve discrimine. Roberto cōiuncti contra Ecclesiā Scaligeri, Gōzagæ, Carranenses & Estenses, quos omnes Iohannes XII. excommunicauit. *Blōd. 9. lib. secūdæ decadis in princ.*

Gesta Roberti contra Heinricum, quem Archiepiscopus appellat septimum, late ponit Archiepiscopus *tertia parte fol. 94.* inferens quidquid etiam cum filiis suis egit in Tuscia pro Florentinis. Late etiam ponit *Blondus 9. lib. secundæ decadis fol. 221. cum pluribus sequentibus. Et Leon. Aretinus in historia Florentina lib. 4 & 5.*

CAPVT XX.

Clemens VI. 1344. Andreas Hungarus nepos Caroli secundi. Iohanna Regina prima. Hic finita linea recta masculina Caroli primi Regis Apuliæ. Carolus primus filius Andreæ. Ludouicus Rex Hungariæ.

ANdræas filius Caroli Martelli Hungariæ Regis, mortuo hoc anno Roberto eius patruo filio Caroli secundi sine virili semine, accepta Iohanna ipsius Roberti Regis ex filio nepte in vxorem; post socerum, & patruum suum regnauit in Sicilia, & Apulia annis tribus. Sed Iohanna post triennium cognita viri socordia, consentientibus agnatis eius, qui regno inhiabant Andræam ipsius virum, & consobrinum per insidias laqueo interimere fecit, & alteri consobrino nupsit, videlicet Ludouico olim filio Philippi Tarentini Principis fratris Roberti. Remansit Andrææ superstes filius Carolus cognomento paruus dictus, de quo infra cap. 22. Ludouicus vero Hungariæ Rex, & ipsius Andræa frater ita scripsit Iohannæ: *Iohanna,*

na, inordinata vita, praecedens detentio potestatis in regno. neglecta vindicta, & excusatio subsequēs necis viri tui, probant te fuisse participem, & consortē. Vnde Ludouicus cū paratissimo exercitu ad vlciscendā fratris necē in Italiā venit & primo Sulmonenses resistere ausos seueriter domuit. Subinde septennale bellū regnū illud multis contentionibus attriuit.

Ludouicus recepto Sulmone, omni regno facillime est potitus: Iohanna enim, & Ludouicus Tarentinus vir suus fuga sibi à principio consulentes, in Prouinciam se receperant, relicto ad regni Neapolitani custodiam Dirachino filio Comitis Graniensis fratris germani Regis Roberti, quem Ludouicus Rex Hungarus cum omni praesidio à Iohanna relicto captum capitali supplicio affici iussit: Ludouicus tertio mense aduenerat. In Hungariam reuersus est territus à peste, quae totam Italiam trienno attriuit, ita vt ex centum quibuslibet decem superstiterint. Reliquitque in praesidium regni Hungaros. *Blond. 10. lib. secunde decadis fol. 336.*

Roberto Regi erant duae neptes ex Carolo filio, qui antea à Florentina expeditione reuersus adolescens obierat. Et Carolus Martellus frater Roberti Rex Hūgariae habuit filiū etiam nomine Carolum. Obiit Carolus filius viuente Carolo patre superstitibus Ludouico, & Andraea filiis.

De hac Iohanna prima seriose scribit Pogius *in lib de varietate fortunae.* Cuius dicta sic summari possunt: Iohanna regnū paternū, nulla virili prole superstite, sola tenuit, summa omnium volūtate, Andraeam prolem regiam virū suum ex Hungaria accitum morte affecit. Territa deinde impetu Hungarorum, qui ad vltionem mortis venere, primo Florentiam, inde in Prouinciam aufugit. Illis abeuntibus restituta, fortunam secundam ad extremam vsque aetatem experta est. Regnum tenuit summa pace, supra prudentiam muliebrem, adeò vt nullo vnquam tempore

floruerit sub Rege magis. Vrbanus vt eam deprimeret, mouit Carolum Principem Dirachinum, regia ortum stirpe, qui ex Hungaria in Italiam venerat, & Aretium per intestinam seditionem occupauerat. Prælio in regno commisso Reginam captam annis confectam puluillo ori superiniecto ad mortem compulit.

Erat Vrbano nepos nomine Butilus, nullius neque virtutis, neque consilii, quem extollendi cupiditate Pontifex cœcus conuenit cum Carolo, vt ei partem regni promitteret. Cunctantem Regem Pontifex nouo bello turbauit, paruis copiis, nec ad imbelle oppidum oppugnandum aptis, quas Carolus apud Nuceriam parua obsidione contundit. Inde Carolus regno Hungariæ potitus, dolo Magni Comitis, reginæque superstitis in cubiculo gladio occisus. Exultasse ferunt Vrbanum ad nuncium mortis, cultrumque quo ictus fuerat ad se delatum recenti sanguine respersum auidissimè inspexisse. *Carolus reliquit Iohannam & Ladislaum.* Si Carolus diutius vixisset, sapientiam Roberti æquaturus erat. Reliquit Carolus Iohannam, & Ladislaum filios, ad hunc cum ancipiti diutius fortuna tandem regnum peruenisset, sororem Iohannam viduam, cum in fata concederet, hæredem, nam ipse caruit liberis, reliquit. *Pogius.*

CAPVT XXI.

Idem Clemens. LVdouicus filius Philippi Principis Tarentini filii Roberti & Iohannæ etiam Roberti Regis neptis mari-
1352. *Ludouicus nepos ex fratre Caroli secundi.* tus, postquam obtinuit regnum Apuliæ contra Ludouicum consobrinum, Hungariæ Regem, nomine Clementis Papæ Neapoli inunctus, regiam potestatem hoc anno accepit, & regnauit annis XXVI. Et suscepto regno pa-
Gallus. cem cum Hungaro renouauit. Iohanna autem Regina in be-

in beneuolentiæ signum Auinionensem vrbem, quæ sui patrimonii erat, Pontifici vendidit: & ei pro precio remisit Pontifex tantundem quod ipsa ex Feudo Apuliæ debebat, quantum ipsa Auinionensis ciuitas valebat. *Blondus fol. 227.* *Ex sequentibus inferri potest,*

Cum Clemens VI. Ludouicum Tarenti Principem corona regni Neapolitani insigniri fecisset, pax cum Ludouico Hungariæ Rege consobrino renouata est. De qua re Petrarcha ad Philippum Caualicensem Episcopum ita scribit: *Rex Siculus delatum diadema recepit interque eum & Hungaricum regnatorem pax nunc æterna conuenit.* *Ludouicum prædecessisse Iohanna.*

Capvt XXII.

Carolus nepos Ludouici Regis Hungariæ, quem, vt est dictum, Pestis in Hungariam remiserat, ortus regio genere ex Carolo primo, qui Manfredum superauit, vocatus fuit ab Vrbano ex Hungaria cum exercitu contra Reginam Iohannam, tum quia ipsa fauebat Clementi VII. Antipapæ, tum quia dicebatur adoptasse in filium Ludouicum Andegauensem quondam Regis Francorum filium. Cognouerat Vrbanus quantus esset Carolus in rê militari, cum olim in bello Teruisino pro Hungaris contra Venetos strenue se gessisset: veniens itaque in Italiam cum octo millibus equitibus Hungaris, terruit Florentinos, & acceptis ab eis 40. millibus numûm auri, Pontificem, mox Neapolim petiit, & mirabili victoriæ cursu capta regina, & ducibus eius superatis regnum obtinuit: postea Reginam interfecit, regnauitque ibidem annis quatuor. *Vrbanus VI. 1381. Carolus III. Ex Gallis. Filius Andreæ occisi à Iohanna, vt in historia Hungarica. 98. Iohanna prima adoptauit Ludouicum Andegauensem. Mors Reginæ Iohannæ.*

Anno deinde sequenti Ludouico Hungariæ Rege nepote Roberti ex filii filio sine liberis defuncto, proceres Hungariæ, ne Reginæ subessent, Carolum accersi-

uerunt, qui magna populorum gratia coronatur, non multo post dum conuentum celebraret, Reginæ dolo interfectus est, Anno MCCCLXXXV.

Vrbanus Pontifex vt gauderet portione felicitatis regni à Carolo capti, cum tota curia Neapolim se contulit, ostenditque ea vera esse, quæ ei a principio Cardinales obiiciebant: quod cùm esset homo acerrimi ingenii, tamen tantæ peruicaciæ esset, vt durus & rusticus, ac nemini amabilis, nemini gratiosus esset. Mox enim nepotem suum creari Capuæ Principem à Rege contendit. Quod cum vellet violenter obtinere, Rex ei prohibuit, adhibitis custodibus, exitu vrbis & palatii. Pontifex tamen obtinuit à Rege, quod propter æstatis caumata habitaret Nuceriæ; in quo loco præsidio communito, ingentem turbam Cardinalium creauit, septem etiam ex veteribus carceratis, quos dicebat coniurasse aduersum se cum Rege & Antipapa: Citauit etiam Regem, vt ad eius priuationem procederet. Rex autem vt facilius, sicut ipse dixit, responderet, contractis copiis Nuceriam circumsedit. At Raymundus Balcianus gente Vrsinus Comitis Nolani filius, qui postea fuit Princeps Tarentinus, Vrbanum cum curia ad mare proximum deduxit, vbi triremes Genuensium affuerunt, & dum Pontificem vehebant, ex septem Cardinalibus Nuceriæ captis, quinque saccis inuolutos in mare demergi curauit, Romamque reuersus 29. Cardinales creauit, pro maiore parte Neapolitanos. *Blondus fol. 248. & Archiepiscopus 3. parte fol. 123. §. 12.* Postea priuationem Caroli factam ab Vrbano Bonifacius IX. reuocauit, *vt cap. proximo, versiculo, Ladislaus adolescentulus.*

CAPVT

Capvt XXIII.

Lvdouicus Andegauensis Dux, & Francorum Regis frater, Caroli prædicti inimicus, adoptatusque à Regina Iohanna, venit in Italiam cum L V. millibus Gallorum contra Carolum. Et, vt Vrbanum Pontificem deiiceret, apparatus formidabilis, expectatio ingens. Bernabonus Mediolani Dominus Ludouico fauebat, Vrbanus Papa Carolo, Florentini mixti. Tandem in Hetruria erumpens Ludouicus cepit & diripuit Aretium, biennioque conatus Carolum Apulia debellare, interiit. Galli sui Aretium vendidere Florentinis pro L X. millib. Et Andegauenses soli & prope nudi, potiusque inermes mendicata hostiatim ad victum stipe, longitudinem Italiæ sunt emensi. *Late Archiepiscopus 3. parte fol. 132.* §. *de transitu Gallorum. Et Blondus 10. lib. secundæ decadis fol. 248.*

1382. Alius Ludouicus huius Ludouici filius paulo post cum Gregorio XII. & Alexandro quinto.

Vrbanus anno vno Genuæ acto, Lucam se contulit, & semestre ibi acto, per Pisanos & Senenses Perusiam se contulit: egit vero in ea paucos menses, quod desiderio teneretur Neapolim repetendi, statum euersurus. Ladislao admodum puero, & Iohannæ sorori, ad quos regnum Caroli patri hæreditate peruenerat. Fouebant enim Vrbano maximam spem, si accessisset, multi proceres, soliti studere Ludouico Andegauensi, vt propriæ Regis vtilitati consulerent, quam quod Pontifici afficerentur. Sed magna vsi fide Caietani, pueris seruatis regnũquoq; seruauerunt. Vnde Pontifex Ferentinum vsq; delatus, cũ nullas rebelliones intellexisset fieri ab his, quæ ita promiserant, quia pueros superstites metuebant, Romam venit, nouos, vt est dictum, Cardinales creans, & curia repleta Banderesii quieuerunt. *Blondus fol. 249. 10. lib. secundæ decadis.*

CAPVT XXIV.

Idem Vrbanus. [illegible] 85. Ladislaus Hungarus. [illegible] XX. [illegible]

LAdislaus Caroli Regis in Hungaria necati filius hoc anno in Apuliæ regno succeſſit, & regnauit annis XXIX. veni. ex Hungaria, vbi res proſpere non ſuccedebant, ad Italiam, & opera Alberici Comitis Cunii regnum in integrum redegit, & ob magnam rerum proſperitatem duce prudentia factus eſt omnibus, etiam Pontifici formidabilis.

Vigeſimo anno ſui regni Ladislaus ſub ſpecie amicitiæ Romam venit. De hoc late *Platina in Innocentio VII. & Archiepiſc. 3. parte folio 150.* Et plenius *Leonhardus Aretinus*, qui interfuit, *Epiſtola ſexta.*

Et concitauit Romanos, vt contra Innocentium VII. arma ſumerent, quare vndecim ex Romanis leuitate Ludouici nepotis Innocentii occiſi ſunt, & Innocentius timore Romanorum cum curia Viterbium aufugit.

Priuatio Ladislai & conceſſio facta Ludouico Ludouici Andegauenſis filio.

Iterum Pontificante Gregorio XII. per eius abſentiam Rex Romam occupauit, & Pontifex illum regni titulo priuauit, & Ludouico filio Ludouici Andegauenſis regnum conceſſit.

Poſtea tempore Iohannis XXIII. Neapolitani, adeo à militibus Eccleſiæ profligatus fuit Ladislaus, vt aliquando dixerit, quod ſi hoſtis prudentia vti ſciuiſſet, totius regni poteſtatem ei accepiſſet. Varia deinde inter Regem, & Pontificem fortuna fuit. Rex Cortonam vendidit Florentinis, cumque eos domare conſtituiſſet, morbo correptus Neapolim redit, vbi dolo concubinæ in actu venereo venenatus obiit. *Supplementum.*

Ladislaus adoleſcentulus filius Candolam delere, & Pontificem Alfonſum Renato prælaturum.

Comperit Cardinalis Candolam, qui in eius auxilium veniebat, poſt. rgata indignatione, quoniam pati

non poterat Alfonsi prospera: conciliati conspirant contra Alfonsum, & nocte in eum mouent, qui monitus euasit. Disrumpitur mox conciliatio Cardinalis, & Caudolæ, & quisque diuertit. Cardinalis autem Granum duxit, vbi oppidani eum non receperunt, Alfonso inclinati.

Per hæc tempora Renatus liberatus carcere, in quo multos egisset annos apud Ducem Burgundiæ, Neapolim se contulit, cui se iunxit Iacobus Caudola, tamen nihil ex veteribus malis hinc instauratum est.

MCCCCXI. Eugenius cum Alfonso constituit inducias vnius anni. Interiit Iacobus Caudola apoplexia: Alfonsus Auersam oppidum cepit: Renatus ad Raymundum & Antonium Caudolam se reduxit, relicta Isabelæ vxori cura sustentandi vrbem Neapolitanam, & à Neapolitanis cæterisque Apuliæ & Aprutii populis adiutus copiolas instaurauit.

Cardinalis Patriarcha Alexandrinus alias Cornetanus in castro Sancti Angeli obiit.

In regno Apuliæ res ad extrema reducta est, inter Alfonsum multarum terrarum occupatorem, & Renatum vrbis Neapolitanæ fame pereuntis possessorem. Renatus qui se instaurauerat in Aprutio Neapolim repetiit: obuius est Alfonsus, cui ex improuiso obuians Renatus voluit congredi, sed Antonius Caudola prohibuit. Carceratus à Renato Caudola mox liberatus, Ecclesiæ miles efficitur.

Hinc metus Eugenius misit Cardinalem Tarentinum pro pace. Alfonsus exercitum suum per oppida Neapolitana dimisit. *Historia Blondi hic finitur.* *Finis historia Blondi.*

Leges pacis inter Eugenium, & Alfonsum teste Pio in historia temporum suorum in hunc modum dictæ. *Pius in historia sui temporis.*

Eugenius Pontifex Alfonſum Regem Neapolitanum decernat, appelletque, Ferdinando Regis filio, cui Rex poſt mortem regnum deſtinauerat, poteſtatem ſuccedendi faciat, Terracinamque regno adiiciat. Alfonſus è contra Eugenii auctoritati ſe ſubiiciat, atque opituletur ad agrum Picenum, quem Franciſcus Sforcia occupauerat, vendicandum: ſi quando Pontifex aduerſus Turcos, aut Aphros bellum ſuſcipiat, Rex cum claſſe adiuuet, Sacerdotes regnorum ſuorum ſub concilii prætextu Baſileam profectos reuocet, nec patiatur tres ex ſuis, qui Cardinales ſub Amodeo Sabaudienſi creati fuerant, reuertentes pro Cardinalibus ſuſcipi, haberive: Matricem ciuitatem Ducalem, atque Accumulum in Marſis oppida Romanæ Eccleſiæ tradat.

Ex Archiepiſcopo 3. parte fol. 172. ſummatim hæc: Cum obſeſſa eſſet ab Alfonſo ciuitas Neapolitana, tandem milites Alfonſi ingreſſi nocte ciuitatem per cloacam ſubterraneam; Renatus in caſtrum nouum fugiens, cum nullum ſperaret ſubſidium, caſtrum dedit, libere abire permiſſus Florentiam ad Eugenium venit, à quo humane tractatus ad propria eſt reuerſus. Totumque regnum Apuliæ nullo reſiſtente poſſedit Rex Aragonum, cum tamen Renatus bullas Apoſtolicas prius obtinuerit in Concilio Piſano. Et quod ſecundum Archiepiſcopum magis eſt in concilio Conſtantienſi conceſſiones ſibi factæ ab Eccleſia de dicto regno. Hoc vltimum verbum dixerat etiam Archiepiſcopus *in tertia parte fol. 157. col. 3. parag. 3.* in fine vbi referens, quod Martinus approbauit, geſta in concilio Conſtantienſi, ſubdit: dicitur etiam bullas ſolennes regni Apuliæ adeundi, & poſſidendi fuiſſe conceſſas per Concilium Ludouico Duci Andeguenſi, & ſucceſſoribus ſuis. Tamen etiamſi de iſtis conceſſionibus conſtaret, caderet ingens diſputatio ſuper ipſis, propter conceſſio-

Sic & Beliſarius, vt ſupra in primo capite.

concessiones etiam factas sæpe à sede Apostolica Aragonensibus, & propter ea quæ hinc inde elici possunt ex isto summario, &c. Postea circa ann. Do. MCCCCXLVII. Alfonsus vexauit diu Florentinos, & Venetos.

Anno MCCCCLVIII. in fine Iunii Alfonsus obiit, relicto Ferdinando filio successore. Monuit autem eum vt ipsius vestigia non sequeretur in tribus: Primo quod non diligeret Cathalanos, neque Aragonenses, sed Italicos, & præcipue regnicolas. Secundo, quod noua grauamina, quæ nimis barbare ipse regnicolis imposuerat reduceret ad pristinum moderamen. Nam inter cætera Alfonsus de omnibus Ecclesiis, quæ vacabant, volebat pecunias sicut Papa annatas. Tertio vt pacem à se cū Ecclesia & aliis cōmunitatibus confectā ipse firmiter seruaret.

Calixtus percepta morte Regis, declarauit per bullas patentes regnum Apuliæ vacans, vt feudum Ecclesiæ, ad eum solum pertinere, & de ipso disponere velle asserebat, mandans Ferdinando vt illud dimitteret, & ne se Regem nominaret sub pœna anathematis: omnia iuramenta vasallorū dissoluēs, Ferdinandus dicitur appellasse.

Dux Mediolanensis Franciscus Sforcia conquestus fuit de istis, & scripsit Calixto qualiter Eugenius per literas authenticas concesserat regnū Alfonso, & Nicolaus V. non alterauerat. Vnde mirabatur quod sine causa vellet regnum auferre Ferdinando filio per Alfonsum instituto, quē pro posse iuuaret, cum esset ei affinis. Interim die VI. eiusdem anni Calixtus obiit. *Hæc ex Archiepiscopo.*

Declaratio Calixti super deuolutione regni fuit MCCCCLVIII. 4. idus Iulii. Bulla registrata est in libris cameræ tempore Calixti *fol. 138.* Et habet Calixtus bullam pro intimata toti mundo per ea, quæ ibi mandat circa publicationem. Et loquitur in genere de deuolutione; offert iustitiam querelaturis; Gallos non nominat.

Contra hanc deuolutionem facere videtur alia bulla Eugenii incipiens : *illegitime genitos*, in quodam libro Cameræ tempore Eugenii *folio 28.* vbi legitimatur Ferdinandus, & habilitatur ad omnia,ſpecialiter ad ſucceſſionem regni. Si ergo inueſtitura Alfonſi tenuit,ſublato per Papam in Ferdinando defectu natalium, regnum ad eum,non ad Eccleſiam, quoad vtile dominium, deuolutum fuit.

Item circa hanc deuolutionem conſidera, quod Eugenius MCCCCXLIII. 3. idus Iulii, anno Pontificatus XIII.inueſtiuit Alfonſum,vt eſt bulla regiſtrata in Camera in libris XIII. anni Pontificatus Eugenii, in qua fit mentio de arrogatione facta à Regina Iohanna de Alfonſo: ponit cenſum VIII. millium vnciarum annatæ, pro inueſtitura autem L. millia margarum ſterlingorum.

Geſta per Eugenium confirmauit Nicolaus V. Nam Alfonſo regnum confirmauit, & Ferdinandi legitimationem ratam, gratamque habens extendit, & ampliauit teſte Pio II. *in famoſa oratione* incipiente: *Reſponſuri.habita Mantuæ ad Oratores Gallos.*

CAPVT XXIX.

CalixtusIII. 1455. FErdinandus Alfonſi filius extra matrimonium natus hoc anno patre defuncto ex eius teſtamento in Neapolitanum regnum ſuccedens regnauit annis XXXIX. Cum enim mortuo Alfonſo ſine prole legitima,regnum eſſet ad Eccleſiam deuolutum, cordique eſſet Calixto Pontifici excellentiſſimi animi regnum repetere : hoc periculo per eius mortem fuit liberatus Ferdinandus à Pio ſucceſſore Calixti, reclamantibus Gallis regni confirmationem accepit, & corona regia donatus eſt. *Iohannes Renati filius.* Iohannes Renati filius iuuante Iacobo Piccinino Ferdinando bellum

bellum intulit. Sed Pius vt Vasallum Ecclesiæ ex debito manu tenens Ferdinandum adeo iuuit, quod Iohannes repulsus est, & regnum pacatum.

Ferdinandus dum in aurora Principatus interrogaretur à proceribus, quid circa tributa per patrem moderate imposita, decerneret, respondit, *mutare nil velle, non augere, non minuere*, quippe quæ moderata esse viderentur. Acquieuere omnes, & bene secum agi iudicarunt dum non augeretur: postea inspirantibus illis minuit; de quo mirifice laudatus fuit ad instar Darii secundi, qui cum rogaret præsides, quid de impositis à se tributis sentirent, respondentibus illis, moderata quidem, diminui tamen ad medietatem. Et Antonius Aurelius Imperator cum exhausto ærario pecuniam sibi reperiendam videret, vasa preciosa, gemmas, vestemque & suam & vxoris vendere maluit, quam tributum cuiquam imponere. *Hæc Bernhardus Iustinianus legatus Venetus, in oratione habita coram Ferdinando nouiter tunc coronato, in qua laudem Alfonsi, & Ferdinandi eleganter locutus est.*

Mortuo Pio graues inimicitias suscepit Ferdinandus cum Paulo secundo, occasione annui census Ecclesiæ debiti. Postea cum Venetis propter regnum Cypri ingens odium contraxit. Mors Mahumeti Turci, qui pace inita cum Venetis Apuliæ oram capto Hidrunto occupauerat, Ferdinandum à magno periculo liberauit. Cum Sixto Pontifice quarto varia fortuna vsus est, pacemq;, & odium quasi per ludum sæpius inter se reuoluerunt, *vt ex historia moderni clarissimi historici Sigismundi de Fulgineo, videri potest.* Sic & cum Innocentio VIII. qui erga Ferdinandum ex ingenti odio ad summam gratiam, mox ex summa gratia iterum ad odium, & iterum ab odio ad gratiam vltimo se conuertit, vt omnes & vidimus, & sæpe cum admiratione damnauimus. Post obitum Inno-

centii anno secundo obiit in pace Ferdinandus correptus breui morbo, & catarrhi descensu ex immoderata venatione causato, die XXV. Ianuarii, hora 17. MCCCCXCIV. relicto Alfonso primogenito.

Pius Papa II. successor Calixti inuestiuit Ferdinandum de regno Apuliæ, cum clausula, *nullius iuri derogando.* Quod verbum antecessores sui non posuerant in suis inuestituris, vt ipse dicit in oratione, de qua statim. Pius auditis Mantuæ Oratoribus Regis Franciæ, qui vehementer conquesti sunt de Aragonensi Prælato, per Pium Gallis, solenni oratione ad omnia respondet, & incipit oratio illa: *Responsuri vestris verbis, insignes Oratores.* Et pro gestorum suorum iustificatione disertissime scribit. Et in hoc Epitomate multa accepi ex ea oratione, sicut & ex historia temporum suorum, & ex eloquentissima responsione quam Senis dedit Oratoribus Regis Renati, qui pro eo petebant inuestituram, aut auxilia ei dari, aut ab altera parte reuocari, & incipit responsio: *De regno Siciliæ, cuius proprietas, &c.* vbi etiam efficacibus rationibus ostendit, non debuisse Renatum propria auctoritate mouere arma pro terris Ecclesiæ, & damnat quædam hostiliter gesta per suos, maxime per Comitem Iacobum Piccininum in locis, & personis Ecclesiasticis: probans etiam Pontificem teneri ad defensionem Vasalli. Adde etiam Orationem Pii ad Quirites de ratione suscepti belli pro defensione Ferdinandi, & incipit: *Ingentes vobis Quirites gratias agimus.*

CAPVT XXX.

Alexander VI. 1494. *Alfonsus secundus Rex.*

ALfonsus mortuo Ferdinando eadem die omni curia, & procerum suorum pompa Comitatus regni successionem adeptus est: mox Alexandro Pontifici per oratores

tores suos supplicat pro executione bullæ, quam cum consensu omnium Cardinalium superioribus annis fecerat Innocentius VIII. immediatus Alexandri prædecessor, in qua recensitis inuestituris Eugenii, Nicolai, & Pii, & Sixti, inuestitus fuit verbaliter de regno Apuliæ, & Siciliæ Alfonsus ipse, tunc Dux Calabriæ, & post eum Ferdinandus eius filius, tunc Princeps Capuanus, nunc Dux Calabriæ. Eo addito, vt decedente Ferdinando Alfonsus possessione regni accepta actualiter inuestiretur, & coronaretur per Romanum Pontificem, vel Cardinalem ab eo mittendum.

Regiis precibus & bulla in secreto consistorio per Pontificem sæpius propositis, res opportuna discussione agitata fuit: demum visa iustitia regiæ petitionis, cui secũdum iuris necessitatem nec venia dari poterat, nec dilatio, ex sacri Senatus consulto declaratus est legatus Johannes Borgia Pontificis nepos Sanctæ Susannæ presbyter, Cardinalis montis regalis nuncupatus, vir & authoritate, & integritate maximus, missusq; Neapolim cum ingenti Prælatorum & curialium comitiua ad Regem inuestiendum & coronandum. Quod & factum est tanta cum solennitate & ceremoniarum omnium exactissima obseruantia, vt nullum sacrum solennius vnquam in ea vrbe celebratum fuisse credatur. De Alfonso optime speratur, cum enim se humiliauerit, & debitum fecerit Ecclesiæ dominæ suæ, vt tenetur, iuuabit eum Deus, sicut iuuit illos suos antecessores, qui de matre sua Ecclesia bene meriti fuerunt. Et Alfonsum auum suum omni laude maiorem ita repræsentabit factus Rex, sicut hactenus repræsentauit nomine & opere in Ducatu.

Carolus Rex Franciæ, qui iuuante Ferdinando de recuperanda Græcia sancte cogitans, prius ad regnũ Apuliæ ex prætenso iure Andegauensium aspirare di-

dicebatur, audita morte Ferdinandi, & coronatione Alfonsi, visus est sermones de armis assumendis attentius audire, suadentibus sibi multis, præsertim his, qui à regno Apuliæ exulabant, quod Regi in terram Sanctam auitos honores, vt in Domino confidit, adæquaturo, vel superaturo ad acquirendum ex parta Apulia transitum, opportuna Italicorum auxilia non deficient. Misericors Deus faueat timentibus se: à quo omnia, per quem omnia, & in quo omnia.

SANCTITATIS VESTRÆ
seruulus, Felinus Sandeus.

NVtum eius qui cuncta potest (nefas enim erat non obtemperare) secutus, diuersa, vt potui, breuiter collegi, clementissime Pontifex, inculta fateor, ornatioribus siquidem Musis non insisto. Verum si historiæ maiestatem, orationis elegantiam, & quid de his iura velint, S. V. scire optauerit, poterit hanc Traiano Iurisconsulto optimo, Iohannique Pontano Oratori maximo, regiis consiliariis prouinciam demandare, etenim qui melius hæc illis calleant, inuenientur perrari.

A L I-

ALIQVID DE GENEALOgia Alfonsi primi, & censu.

IOhanna prima successit Carolo primo, per medias personas aui & proaui eiusdem. Et inter eam, & Regem Fridericum successit conuentio confirmata à sede Apostolica, qua remansit Iohannæ terra citra Pharum, cum honore regalis tituli regni Siciliæ, Friderico vero insula Siciliæ cum titulo regni Trinacriæ, quod à præfata regina ea viuente recognoscere deberet, & sibi homagium & fidelitatis iuramentum præstare, & censum XV M. flor. annuatim soluere. Post mortem vero ipsius Reginæ, si nulli ex suo corpore superessent liberi, ipse Rex regnum ipsum Trinacriæ à summis Pontificibus & à sede Apostolica se tenere recognosceret, & dicto regno Siciliæ ad manus Ecclesiæ redeunte, nihilominus prædictum censum soluere teneretur, & hoc sub pœnis in bulla contentis, & quot in eo transuersales sibi succederent.

Mortua Iohanna sine liberis regnum ad Ecclesiam rediit, Friderico in regno Trinacriæ Alfōsus successit, per medias personas patris & Regis Martini proauunculi sui, qui præfato Friderico ex linea transuersali coniunctus in dicto regno successerat. Postquam ergo regnum Siciliæ ex morte Reginarum Iohannæ primæ & secundæ sine

liberis decedentiũ ad Ecclesiam redierat, tenetur Alfonsus Rex ex fœdere cum Friderico Ecclesia authorizante inito, annuum censum Romanæ Ecclesiæ XV M. flor. persoluere. *Hæc ab incerto authore in libro Informat. CCCXIII.* Et ibi allegationes, quod cum Alfonsus & posteri non sint inuestiti de regno Siciliæ: sc. vltra Pharũ, sed solum de regno Apuliæ citra Pharum, non tenetur ad integrum censum octo millium vnciarum. Sed debent propter Siciliam detrahi dicti XV. mille floreni; & quando fuit primitus impositus dictus census octo millium vnciarum, comprehendebatur in inuestitura vtrumque regnum, citra & vltra Pharum, hoc est Apuliæ, & Siciliæ.

GENEALOGIA CAROli prima descensiue.

CArolus primus genuit vnicum, videlicet Carolum secundum, captum in Aragonia. Ex isto multi.

Mortuo Carolo primo & Carolo secundo existente captiuo, Carolus primogenitus Caroli secundi successit in Apulia. Reuerso ex captiuitate Carolo secundo, iste Carolus dictus Martellus suus primogenitus ex materna hæreditate Hungariam obtinuit.

Carolo secundo mortuo, etsi in Apulia succedere debuisset Carolus primogenitus Hungariæ Rex, successit tamen Robertus secundo genitus Caroli. Ex Roberto vnigenitus Carolus in Thuscia defunctus. Ex eo Iohanna, & alia. Ex Carolo fratre Roberti Rege Hungariæ Carolus præmortuus patri. Ex eo Andræas, & Ludouicus.

Andræas factus coniunx Iohannæ opera Roberti bonam fidem recognoscentis. Necato Andræa Ludouicus nepos Roberti frater patruelis Iohannæ eam in vxo-

rem

rem duxit Ludouicus frater Andrææ vltus necem fratris, *vt sup. Hæc Archiepiscopus 3. parte fol. 118. §. 4.*

Retuli supra excerpta ex Blondo in suis historiis, postea reperi eum duo folia describentem de Regibus Apuliæ in lib. de Italia illustrata in regione Aprutii, & ex eo hæc iterum excerpsi non tamen vltra Iohannam primam scribit, quoniam ab ea citra ad historias suas remittit. Summa summarum Blondi hæc est: Per tempora Ludouici Francorum Regis Tancredus miles Normannus habuit XII. filios ex duabus vxoribus, hi mixti bellis Apuliæ eius dominio potiti sunt, Melfin ædificant.

Tancredo mortuo succedit Drogo filius dictus Comes Apuliæ. Huic successit Hunfredus an. VII. huic Gotfredus qui moriens reliquit hæredem Bagelardum filium. *Sup. cap. 4.*

Robertus Guiscardus sextus filius Tancredi, hunc expulit Robertus, creatur Dux Apuliæ à Nicolao secundo, & de fratrum consensu ita appellatus. Cursus mirabilis Roberti, & fratrum in XVIII. annis. Vltimus fuit, MLXX. Gregorius septimus Robertum confirmauit ea lege, vt Marchiam Anconitanam restitueret, prout fecit inde pro Ecclesia totus. *Hoc tempore Leo IX. captus in Apulia & liberatus Normannos confirmat secundum Blondum sed aliter supra cap. 5.*

Rogerius filius minor Roberti ab Vrbano II. confirmatur in regno. Boëmundus maior natu strenuè in terra sancta *cap. 7.* Guielmus succedit Rogerio patri & Græciam petit pro filia Alexii *cap. 8.* Rogerius filius Rogerii fratris Guiscardi regnum occupat. *Rexit annis XXV.* *Rexit annis XXIV.*

Calixtus II. cum Cardinalibus ob id Beneuentum se contulit, lectica in vrbem relatus.

Innocentius II. (nam Honorius II. Calixti successor hæc dissimulauit) mouet bellum Rogerio intruso. Dux Calabriæ filius Rogerii capit Innocentium, pater liberat, omnia præter regni titulum assecutus. *Captus Innocentius II.*

Primus absurdus Rex. Dum Innocentius in Franciam nauigat propter repertum Romæ Pet. Leonem intrusum Anacletum dictum, Rogerius ab Anacleto primus omnium Normannorum vtriusque Siciliæ regni absurdum titulum obtinuit.

Innocentius II. vicit in Apulia. Innocentius tertio anno reuersus Romam, Lotharium Teuthonicum Imperatorem declarauit. Ambo ad Rogerium cum exercitu profecti spoliauerunt eum omnibus, quæ citra fretum Siculum occupauerat.

Supra cap. 9. Recuperauit omnia Rogerius mortuo Innocentio, negligentibus successoribus Celestino primo, & Lucio secundo, Eugenio etiam tertio difficultatibus agitato.

Rexit annis XXV. Primus Iustus Rex. Guielmus filius Rogerii ab Hadriano IV. primum, post à tertio Alexandro regni Siciliæ, ac Ducatus Calabriæ & Apuliæ titulis ornatus, regnauit annis XXV. temporibus Lucii III. Vrbani III. & Clementis IV. *cap. 10.*

Tancredus filius spurius Rogerii succedit Guielmo sine prole defuncto. *cap. 12.*

Rexit annis VIII. Heinricus VI. tunc Imperator ducta Constantia prius monacha Rogerii filia Tancredum expellit. *cap. 13.*

Dua Constantia. Eridericus II. Imperator ex Constantia natus succedit Heinrico. Hic dux Constantiæ, vna olim monacha vxor Heinrici, & nunc Friderici. Alia vxor Friderici, filia Regis Aragonensis, soror Heinrici Regis Castellæ. *cap. 14.*

Conradus mortuo Friderico patre regnum capit, opera autem Manfredi venenatur. *cap. 15.*

Innocentius IV. obit. Innocentius IV. Neapolim accedit contra Manfredum & ibi moritur, Manfredus vt tutor Coradini in Germania cum matre existentis regnum occupat, simulata mox Coradini morte Rex acclamatur.

Fractus Alexander IV. 1266. 4. Id. Maii. Alexander quartum conducto exercitu contra Manfredum frangitur cum dedecore, Vrbanus IV. cruciatam

tam indixit, & expulit Sarracenos, qui Manfredo militabant. *cap. 6.*

Carolus Prouinciæ Andegauiæque Comes factus vrbis Senator, mox coronatus ab Vrbano IV. *cap. 17.*

Idem facit de Coradino nepote Friderici II. ex Heinrico filio eiusdem.

Petrus Aragonensis post occisos in Sicilia Gallos, Siciliam capit ex persona Constantiæ vxoris filiæ Manfredi. *Constantia origo iuris Aragensis.* 1343.

Carolo secundo succedit Robertus. *cap. 19.*

Roberto Iohanna prima *cap. 20.* Ladislaus succedit Iohannæ primæ *cap. 24.* Ladislao Iohanna II. *cap. 26.* Johannæ secundæ Ludouicus *cap. 25.* Renatus *cap. 27.* Alfonsus *cap. 28.* Ferdinandus *cap. 29.* Et Alfonsus *cap. 30.*

Normanni tenuerunt regnum Neapolitanum annis CCCXXXV. Germani annis LXXVI. Galli annis CLXXVIII.

Alfonsus annis XII. Ita Blondus CCCCI. Post Blondum adhuc Alfonsus annis X. quidam XXII. vt supra Ferdinandus annis XXXIX. Aragonenses annis LXI.

EXITVS PONTIFICVM, qui cum armis contra dominatores Apuliæ iuerunt.

LEo IX. captus & liberatus confirmauit Normannos. Calixtus II. ægrotantibus Cardinalibus ipse etiam lectica relatus est Romam.

Innocentius II. captus omnia concessit Rogerio, præter titulum. Iterum reuersus in Apuliam illum spoliauit, qui mortuo Innocentio omnia recuperauit. Inno- *Ex proxime notatis.*

centius quartus cum exercitu in Apuliam mouens ibi moritur. Alexander IV. contra Manfredum fractus rediit cum dedecore. Innocentius VIII. moto arduo prælio contra Ferdinandum pro magna gratia habuit pacem à Ferdinando.

Ex historia Hungarorum Iohannis de Thurotz folio 74. solum quoad genealogiam Caroli Martelli, & de Carolo eius filio.

Rex Stephanus Hungariæ V. filius Belæ quarti Regis habuit vnam filiam nomine Mariam. Maria fuit vxor Caroli Claudi filii Caroli Magni, cui Ecclesia dederat regnum Siciliæ. Ex Carolo isto II. & Maria genitus Carolus Martellus nomine Carolus Martellus nepos Caroli primi Regis Apuliæ genuit filium ex Clementia filia Imperatoris Rodulphi, quem primo in terra sua vocauerunt Carobertum, quasi Carolum, Robertum.
1409. In Hungaria autem ablato Roberto ipsum Hungari Carolum vocauerunt.

Bonifacius VIII. Bonifacius Papa VIII. misit legatum contra Andræam Regem Hungariæ, vt iste Carolus puer XI. annorum, eo eiecto, regnaret, frustrati spe redierunt ad propria. Andræas obiit MCCCI.

Barones ne suscipiendo Regem ab Ecclesia datum, libertatem regni liberi amitterent, elegerunt Wenzeslaum Regem Bohemiæ.

1303. In Hungaria verò aliqui appellabant Regem Carolum puerum, sed verbo tantum; aliqui Ladislaum filium Wenzeslai. Qui Wenzeslaus ex Bohemia iuit in Hungariam, & accepta regia corona simul, & Ladislao filio in regnum suum reuersus est.

1305. Dux Bauariæ intrudit se violenter in regno Hungariæ, & eiicitur, frater gentilis ordinis minorum presbyter Cardinalis mittitur à Clemente V. in Hungariam, vt

curet

curet Carolum puerum accipi ab Hungaris in Regem, vno anno substitit. mox anno MCCCIX. censuris terribiliter coëgit, proceres compulsi acceperunt eum in Regem.

Carolus per Bonifacium restituitur ad regnum paternum occupatum à tyrannis & à populis, qui Ludouici Andegauensis partes secuti fuerant. Et quoniam occupatores tam vrbis Neapolitanæ, quam cæterarum partium regni innitebantur priuatione, quam fecerat Nuceriæ Vrbanus VI. ob delictum Caroli, vt supra cap. proximo. Ideo Bonifacius eam priuationem abrogauit, & curauit Ladislaum coronari in Caieta per manus Cardinalis Florentini, soli enim Caietani Ladislao, & sorori Iohannæ fidem constantissime seruauerant. *Blondus ad finem secundæ decadis.* *Bonifacius IX.* 1401.

Et subdit folio sequenti, quod dum Rex Ladislaus obsidione premit, recipitque Iaderam, audiuit Neapolitanos coniurationem cum quibusdam regni proceribus iniisse, & populos pendere ad rebellionem, quare Iadera Venetis, quorum pluries fuerat, vendita, Neapolim rediit, & neminem in regno esse permisit, qui vel oppidi aut arcis retinuerit dominatum. Et cum multos patria eiiceret in Seuerinatum familiam crudeliter animaduertit, quorum primores capitali supplicio affecti sunt. *Plura de Ladislao non narrat Blondus, sed in 2. decade lib. I. continuat gesta Iohannæ Reginæ secundæ sororis Ladislai.*

Anno MCCCCIII. mense Iulii profectus est Ladislaus Iaderam cum magna comitiua, quia maior pars procerum Hungariæ repudiauerat Sigismundum filium Caroli Imperatoris, & germanum Ladislai, Regis Bohemorum, depositi ab Imperio. Et proceres, qui Ladislaum vocauerunt obuiantes fecerunt eum coronari per Episcopum Strabonensem, ad quem *Sigismundus filius Caroli Imperatoris repudiatur.*

de more spect. talis coronatio. Cum autem præmisisset Comitem Bacaricum de Sancto Seuerino cum lanceis trecentis, vt regni possessionem caperet, reperit mutatam Hungarorum sententiam, qui malebant Sigismundum, & ad idem se flexerunt, qui Ladislaum vocauerant, & ita deceptus recessit. *Archiepisc. 3. parte fol. 150.*

Maria quõdam Raimundelli vxor, postea Ladislai.

Anno MCCCCVII. cum Ladislaus in Apulia obsideret ciuitatem Tarentinam, in qua dominabatur Ducissa olim vxor Raimundelli de Balzo, cum filiis suis Comitibus Litii, post multa prælia eam duxit vxorem cum filiis Tarentum accipiens: hæc vocata regina Maria, quæ longo tempore Regi superuixit ad sua reuersa. Aliam prius habuerat vxorem filiam Regis Cypri, quam dicitur veneno extinxisse, nulla ex ea prole suscepta. Veneno & ipse in adolescentia potionatus exenteratis mulis calidis intromissus malitiam virus euicit: siue autem ex eo, siue ex alia causa, quasi balbutiens non prompte verba valebat exprimere.

Ludouicus de Migliorotis, nepos olim Innocentii VII. qui XI. Romanos trucidari fecit, rebellis Ecclesiæ, & eius pastori, cum multas ciuitates sibi vsurpasset, in Marchia cernens se insufficientem ad resistendum Ecclesiæ, amicitiam cum Ladislao iniit: pro cuius rei fœdere, Esculum postquam exspoliauit, ei concessit, in eiusque compensationem Rex eum Comitem instituit Monopolii, & quorundam circa illud castrorum, sed non multo post Rex ei abstulit sub aliquo prætextu. *Archiepiscopus vbi supra.*

Leonhardus Aretinus, qui fuit Secretarius Innocentii VII. & Gregorii XII. Epistola XIX. *quod flagitas.* Et XXIII. *postquam alias*; scribit, quod vacante sede obitu Bonifacii IX. considerauit Ladislaus, quod Pontifices, qui tempore schismatis erant Romæ concesserant

regnum

regnum Ladislao: qui vero in Galliis Duci Andegauensium. Quare timens ne Gallicus eligeretur in Pontificem, omnes machinas adhibuit ad impugnandam vnitatem. Intererat enim sua, vt per diuisionem perpetuam sedes Romana imbecillior maneret. Oratores item ex Gallia instabant pro electione: tandem electus est Angelus nobilis Venetus, Gregorius XII. nuncupatus.

Epistola sequenti, *scripsi nuper*, late describit, quod copiæ Ladislai Regis cum Romanis exulibus Duce eorum Iohanne cum Nicolao Columnensibus via Latina ad XII. lapidẽ appropinquarunt vrbi, erecta metu Roma ad Gregorium Pontificem currit, ille affirmat conficta esse omnia. Nocte sequenti in prima vigilia milites regii intrant vrbem per vastæ solitudinis loca. Clamor sublatus per vrbem diffunditur, itur ad arma, Pontifex in Castellum sancti Angeli se reduxit, Cardinales fuga maxime versus Sutriũ sibi consulunt. Inde animi Romanorum debilitati; ea nocte hostis superior fuit. Nec iam procul à Capitolio pugna erat. Albescente iam cœlo Paulus Vrsinus cum equitatu accurrit, & à fronte & à tergo hostes cingens, eos in fugam vertit: Ex mœrore lætitia ingens. Miratur Leonhardus rei spectator tantam mutationem tam breui tempore contigisse. Fuerunt, qui secundum eum putarunt totam hanc rem à Pontifice de industria compositam, vt mentio vnitatis obrueret: promiserat enim cum iuramento & voto ante & post electionem, de renuntiando, quotiens in fauorem vnionis de hoc requireretur. *De his etiam latius scribit Platina in Gregorio XII.*

Erat tempore huius motus Paulus Vrsinus in vrbe ad stipendium Ecclesiæ cum mille equitibus: Et in hac victoria habuit captiuos Iohannem, & Nicolaum Columnenses. Rex autem Ladislaus cum ad mœnia exspectaret prosperum rei exitum, & nullum signum videret,

non est ausus ingredi, nec vllam opem Columnensibus præstitit, audaciam concitati Romani populi timens. Paulus autem Vrsinus, qui ante prætendens se creditorem Gregorii LX. millium florenorum, & ratione stipendii, & ratione mutui facti in coronatione, ideo Thuscanellam sibi vsurpauerat, nunc mense Augusti: hanc victoriam secuti; quasdam etiam terras habuit à Gregorio pro stipendio. Inde Gregorius è Roma discessit pro materia schismatis tollendi. *Archiepiscopus tertia parte fol. 150. c. 4. in princip. & fol. 154. §. 4.*

Ladislaus Rex non contentus quod semel periculo Romanorum dominium Ecclesiæ Romanæ vexasset, tempore Innocentii VII. Et iterum Pontificante Gregorio XII. Romam in tanto bello ciuili Deo sibi omni tempore resistente implicasset; tertio idem facinus aggressus Romæ dominium, Deo non tamen ad multum tempus sinente, adeptus est. Nam absente Gregorio, qui ex Roma Lucam sensim petierat, fœdere inito cum Cameracensi, & aliis tyrannis Marchiæ, & cum Paulo Vrsino, qui tunc vrbem gubernabat, habita etiam occulta intelligentia cum Columnensibus, & Sabellis, posuit quatuor galeas in faucibus Tyberinis obsessa fame Roma. Vnde Hostienses, hostiam suam ei dederunt.

Ladislaus dominatur vrbi. 1408. Romani aduertentes varietatem Pauli & aliorum, Hostiam captam, partem exercitus regii in vrbem introductam tradiderunt Romam Regi, qui die XXV. Aprilis MCCCCVIII. magno triumpho ingressus est, capto eodem die Capitolio in deditionem, & aliis fortalitiis vrbis, & habitauit iuxta palatium Papæ in habitationibus Camerarii.

Paulo post detectum est, quod gubernator Genuæ tractatum haberet cum Paulo Vrsino de danda Roma Benedicto Papæ XIII. Et illud forte secutum fuisset, nisi tem-

pestas.

pestas maris traxisset ad portum Veneris XIII. galeas Ianuensium, quæ ex Ianua Romam veniebant præmissis ebullientibus, quæ postea a Gregorio allegabantur contra Benedictum simulatorem optatæ vnionis.

Rex Ladislaus capta Roma bellum mouit in Hetruria, vexatis diu Senensibus, & Florentinis; sed interuentu etiam Venetorum dimissis copijs in varijs locis reuersus est Neapolim.

Hoc tempore Ludouicus Andegauensis Dux filius ipsius Ludouici, qui descenderat in Italiam contra Carolum Regem Apuliæ patrem Ladislai, auditis prædictis, & oppressione, quam Ladislaus inferebat Florentinis, inito cum eis fœdere, venit Pisas cum quinque triremibus armatis, & adorauit Alexandrum Papam V. tunc Pisis creatum, viuentibus Gregorio, & Benedicto, declaratis ab illo Concilio intrusis.

Postulauit Ludouicus ab Alexandro Papa concedi sibi regnum Siciliæ, & Ierusalem, quod dicebat sibi debitum; Pontifex habito tractatu cum Cardinalibus, postulata concessit, cum scilicet vacaret dictum regnum, & ad Ecclesiã deuolutum esset. Et quoniam alias per Benedictum fuerat de dicto regno Auinione coronatus, non est eis visum congruum, illud reiterare. Mense Augusti anni sequentis scil. MCCCCIX. factus est idem Ludouicus vexillifer Ecclesiæ, datis sibi insigniis ad procedendũ contra Ladislaum inimicum Ecclesiæ, cum faueret Gregorio iam ab eis deposito, & Concilii inimico. Et ordinarunt quod Malatesta de Malatestis capitaneus Florentinorum, & legatus Bononiæ Balthasar Cossa cum suis gentibus recuperarent Romam. Quod tandem factum est iuuante Paulo Vrsino, & populo Romanorum, qui se Regi rebellarunt. Et Malatesta cum triumpho Romæ receptus est. Paulo post Alexander Papa obiit Bononiæ.

Alexãder V. concessit regnum Ludouico Andegauensi vt deuolutum, viuente Ladislao hoste Ecclesiæ.

Creato Bononiæ Iohanne XXIII. an. MCCCCX cum ad vrbem venisset, opera Pauli Vrsini, & Sforciæ & Ludouici Andegauensis, quem Alexander Papa Regem nuncupauerat, Ladislaus profligatur. Anno sequenti Ladislaus rupta pace cum Pontifice Paulum Vrsinum cum copiis Pontificis in Picentibus obsedit. Iohannes Roma à Ladislao pulsus cum copiis suis Florentiam venit. Ea æstate cum Bononiæ resideret Iohannes Papa suspensis omnium animis, & ad concilium se præparantibus, Ladislaus Rex moritur. Anno MCCCCXIII. liberata Florentia à certissimo iugo seruitutis, quod breui subiisset. Successit Ladislao Iohanna soror.

Ladislaus profligatur ex vrbe.

Ladislaus moritur.

CAPVT XXV.

Alexander V. 1409. Ludouicus filius Ludouici Andegauensis inuente Ladislao inuestitur. 1410.

LVdouicus Andegauensis posthumus eius Ludouici qui adoptatus à Iohanna cum Carolo tempore Vrbani VI. contendit, hoc anno Pisas venit, & concessionem regni Apuliæ ab Alexandro Papa recepit. Qui confestim cum exercitu contra Ladislaum perrexit, & cum eo Balthasar Cossa qui fuit postea Iohannes XXIII. nunc legatus de latere, & circa Romam cum maximis copiis statiua faciens, ab vrbe vltra progredi non fuit ausus. Sed Balthasar Cossa factus anno sequenti Bononiæ Pontifex, Romam profectus, opera Pauli Vrsini, & Sforciæ Ladislaum Romanam ditionem vexantem profligauit. Anno sequenti Ladislaus reassumptis viribus coëgit Iohannem præ timore exire Roma, & primo Florentiam, post Bononiam, deinde Mantuam profectus est, & cum Sigismundo Imperatore de expellendo Ladislao consensum habuit Laudæ & Cremonæ: in quibus dum insistit a Concilio Constantiensi citatus & comparens deponitur.

Iohannes XXIII.

CAPVT XXVI.

IOhanna eius nominis secunda Ladislai Regis soror fratre sine liberis absumpto, in Apuliæ regnum succes- sit, & regnauit annis XXI. varias Regina lites forti animo ferens: multi enim Reges, & adoptione & armis eo regno se arguebant digniores. Alfonsus tamen Tarraconensis Rex contra reliquos præualuit: cuius attauus Petrus Rex Aragonum contra Carolum primum regnum sibi vendicauerat. Hunc autem Alfonsum regina sibi in filium adoptauerat, qui tamen paulo post eam Neapoli expulit, receptamque etiam interdum in vrbis arcibus obsedit, eius instabilitatem, & mores non iniuste domitans. *Supplementum.* *Iohanna XXIII. 1414. Inchoante Concilio Constantiensi.*

Iohanna mortua deleti sunt XVI. ex primoribus, quos appellarunt consiliarios, qui testamentum falsum confinxerunt, in quo ex centum & quinquaginta millibus aureorum relictis LXX. millia pro vsibus ciuitatis legata, & Renatum fratrem Ludouici (de quo paulo ante) successorem conscripserunt. Orta inter regnicolas varietas, aliis Renatum, aliis Alfonsum volentibus, Aprutini illi se vouent quem Pontifex elegerit: refertur Pontifici Eugenio per Oratores suos, populum Neapolitanum ad solum Renatum procliuiorem. Patriarcha ab Eugenio missus pro scelerato habitus non recipitur: Alfonsus à factione amica vocatus ex Hischea insula nauigans, in Sinuessanos excensione facta copias parauit; cui Vrsini & columnenses adhæserunt. *Renatus frater Ludouici.*

Gesta huius Iohannæ latius cæteris scribit *Blondus in tertia decade lib. primo versiculo: Id factum narraturi.* Et quod videri potest pro longa informatione, ideo summatim excerpsi capita rerum, prout etiam feci in præce-

dentibus, licet hactenus nullibi ita concinnatè institerit Blondus in historia ista, sicut in Iohannæ temporibus.

Summatim etiam scribit progressus Alfonsi *Pogius in lib. de varietate Fortunæ, fol. 48.* Et multa colligi possent ex libro *Ant. Panhormitæ de dictis, & gestis Alfonsi.*

Iacobus Marchius Iohannæ sponsus. Iohanna adepto regno Neapolitano, quod etiam aliquando regnum Apuliæ, aliquando Siciliæ citra Pharum vocatur, assumpsit in virum Iacobum Marchiæ Comitem ex stirpe Francorum, sed patrimonio tenui, ea conditione accitum, vt Regis abstineret nomine, rerum omnium imperium penes Reginam esset. Postmodum mutata sententia Regem appellari, haberique voluit, secundum Pogium late describentem leuem eius animum, moresque non ferendos. Ille Sforciam carceri tradidit, & Pandulfellum, qui Reginam stupro infamauerat, occidit.

Et de gestis illius Iohannæ filiæ Caroli tertii Regis Apuliæ, & germanæ Ladislai Regis scribit etiam Archiepiscopus *parte tertia fol. 159. §. 6.* vbi appellat eam *inconstantem & parum pudicam.*

Iacobus Gallos præfecit regni administrationi. Indignati multi, & ipsa Iohanna in nullo pretio habita: quæ tamen astu cuncta dissimulat, & marito blanditur.

Iulius Cæsar Capuanus reginam tentat de occasione Iacobi. Iohanna id reuelat Iacobi coniugi. Iulius securi percutitur. Regina illigratior, & libertati datur de egrediendo ex arce, & fidem adipiscitur cum marito a se deprimendo.

Iacobus carceri traditur: Serrianus extollitur, in quem Iohanna deperibat. Ille Sforciam extinguere conatur, & frustra. Sforcia cum armatorum caterua populum hinc inde alloquitur, & pro Reginæ statu, ac honore, ac Serriani deiectione omnem mouet vrbem.

Regina

Regina populum contra Sforciam inflammat, vnde omnis eius acies dissipatur. Ipse fugiens bello agit at Neapolitanos. Coacti Neapolitani obtinent a Regina Sforciam reintegrari. Qui reintegratus Serrianum exilio dari obtinet, & Iacobum Regem ea lege restitui, vt Tarentino Comitatu contentetur. Iacobus restitutus coniurationem firmat ad exitium Sforciæ, Sforcia territus insidiis in eum paratis, curauit Serrianum cordi reginæ sculptum reduci, ambos pariter visa est diligere.

Iacobus tandem in Galliam vnde venerat, tenuis est reuersus, ac Comes ex Rege factus, ostendit verum esse prouerbium vulgatum: *Secundam fortunam stulto nequaquam esse diuturnam.*

Martinus V. oppressus à Braccio montone Viterbium infestante, Sforciam conducit, & Reginam opem ferentem coronat. Fracto Sforcia regina coniungit se Braccio, & reginam regno priuauit. Et Ludouicum Andegauensem ex regia Francorum stirpe Regem Siciliæ declarauit.

Sforcia signa militaria Reginæ remittens se illi hostem nunciat affuturum. Iohanna metu pulsa Alfonsum Aragonium Regem in filium adoptauit, quem Genuenses nisu incruenta victoria antea vicerant bello nauali, propter Bonifacii Castellum in Corsica.

Prælium inter Martinum Papam, & Iohannam aliquot mensibus pari fortuna durauit. Demum Brauus pacem composuit. Alfonsus Reginæ instabilitatem dominaturus, illam in Neapolitana arce obsedit, quæ Sforciæ ope implorata, Alfonsum fugauit, & fudit. Tandem Alfonsus fauore populi vrbe Neapolitana potitur, & partem mari expositam diripuit.

Regina Alfonsi adoptionem reuocauit, & Ludouicum Andegauensem, a Ludouico antea Regem declaratum, in filium adoptauit.

Philippus Maria Dux Mediolani cuncta perlustratus egreditur, & Pontificem Martinum, & Iohannam ab Alfonso obsessam adiuuaturus, classem potentem ex Genuensibus paratam mittit ad oram Apuliæ, Caietam recepit, & oram Apuliæ in Iohannæ ditionem redigi curauit, & auxilio Iacobi Caudolæ, qui Aragonensi militabat, & ad eos defecit vrbe potiti, & arce intrinseca, quæ dicitur Capuana, viribus expugnata. Alfonsus iniuriam prætendens à Ludouico Andegauensi, quæ oblatam à Regina adoptionem, & oblatam à Philippo classem renuere debebat, cum classe quam ex mari infero reduceret ex itinere deflexit ad Massiliam Andegauensi familiæ subiectam, & eam improuise deprædatus est, vasis sacris, & reliquiis Valentiam delatis. *Hæc Blondus* licet longiori narratione.

Aluuisius Rex Ludouici Regis filius consecutus à Martino titulum regni Neapolitani cum consensu omnium Cardinalium adoptatus, plus à Iohanna studio partium ab vrbe Neapolitana submotus in Calabriam secessit. Alfonsus Martino infensus conatus est prorogare concilium, quod Martinus inchoare iusserat Papiæ, & ex Papia propter pestem in Senis iuxta decreta Concilii Constantiensis, & quæsiuit reliquiis causam Petri Lunæ Benedicti XIII. adhuc in Panischa superstitis. At Martinus periculo præuiso mandauit statim concilium dissolui, ad aliud septennium differens. Conquerebatur palam Alfonsus prælatum sibi a Martino Aluuisium. Excusabat se tamen Martinus, quoniam, cum Aluuisius esset institutus heres à Iohanna, & ab Alexandro V. & Iohanne XXIII. in regno prius confirmatus ad Papam spectabat, feuda-

tor

rios Ecclesiæ confirmare, non tollere: Vnde se non videre cur Alousius Iohannæ suo iussu coronatæ, legitimus hæres esse non posset *Platina in Martino ad finem*. Postea Alfonsus in gratiam Martini rediit, & cum mortuo Petro de Luna electus fuisset antipapa Egidius canonicus Barcinonensis, Alfonsus ad eum misit Alfonsum Borgiam, qui postea fuit Calixtus Papa, & ipse Egidium ad sanitatem deduxit, & Pontificio nomine abdicato in potestatem Martini deuenit Inde Martinus Egidium Maioricensem, & Borgiam Valentinum Episcopum creauit. *Platina in Calixto in principio.*

Capvt XXVII.

Renatus Rex, Francorum genere natus frater Ludouici Andegauensis, quem eodem anno vita functum Iohanna pridem adoptauerat, vocatus à regina Iohanna contra Alfonsum Regem superioribus annis. Cum regnasset VI. annis, ab Alfonso superatus regno deiicitur, & in Galliam migrauit. *Eugenius I[illegible] 1432. Renatus.*

Iterum anno Domini MCCCCLIII. Renatus rediit in Italiam cum duobus millibus equitum, hortatione Francisci Sfortiæ Ducis Mediolani & Florentinorum. Et primo venit contra Venetos, & iunctus Bartholomæo Acolæo multa oppida cepit. Hyeme superueniente animatum in Franciscum Sfortiam, & Florentinos relicto apud eos Iohanne filio, in Galliam rediit, vbi apud Massiliam reliquum vitæ suæ in pace finiuit. Referunt scriptores multa de hoc Renato, concludentes eum Regem omni laude maiorem. *Iohannes filius Renati.*

Capvt XXVIII.

Alfonsus Ferdinandi Aragoniæ Regis filius expulso Renato regnauit annos XXII. post adoptionem e- *Idem Eugenius. 1442.*

Alfonsus Aragonensis abnepos Petri Regis Aragonum de quo supra in Carolo primo.

enim à Regina Iohanna secunda delusus, ipsam, donec vixit bello fatigauit, ea mortua contra Renatum mouens vniuerso tandem regno potitus, curru aureo Neapolim inuectus, triumphauit. Inde Florentinis bellum sine causa intulit, & re infecta Neapolim reuersus, obiit, relicto Ferdinando filio extra matrimonium nato: in Aragonia autem regno Iohannes frater successit.

Bellum inter Aragonensem & Renatum Andegauensem pro regno Apuliæ late describit *Blondus lib. tertiæ decadis, permixta tamen narratione omnium bellorum, quæ eodem tempore in Italia viguerunt. Excerpta ex eo summaria quoad rem Neapolitanam, sunt hæc.*

Alfonso regnum ingredienti obiecit se Iacobus Caudola. Philippus Dux Mediolani fauebat Renato, Columnenses cum complicibus Alfonso.

Magna classis Alfonsi venit Caietam. Et cum essent Caietæ Genuenses multi cum mercibus, de eorum præda cogitabat classis.

Hoc bellum eleganter describit Pius *in historia temporum suorum, in VII. vltimis foliis.* Et de bello omni etiam iure moto per Alfonsum multa respondet Pius Senis oratoribus suis in oratione incipiente: *De regno Siciliæ, cuius propterea, &c.* vbi grauiter inuehitur contra Renatum, qui appellauit ad futurum Concilium.

Genuenses solliciti de periculo suorum in Caieta, qui etiam moleste ferebant incrementa Castelanorum in Apulia, iussu etiam Philippi potentem classem obiiciunt Alfonso. Obuiauit in mari plenis velis, & vtraque classe bellum ardet. Genuensis præfectus proximus Castellanis Dominis 40. stadiis renunciat se pro suorum salute Caietam petere bellum, nisi ei transitus prohibeatur, non moturus. Respondent Reges, non petiturum eum Caietam, nisi armis via aperta: mox eleuatis velis adhuc Genuen-

ses

fes Regibus vix paratis. Concatenantur hincinde triremes, ventus iuuat Genuenses. Tragulæ etiam ex balistis contortæ, & calcium globi igniti, adeoque Alfonsus cum tota Regia cohorte a Genuensibus capitur. In occasu ergo solis prælium dirimitur

Florentini cum mira celeritate rescissent Alfonsum captum a Genuensibus, pro Philippo militantibus, illico pacem diu ante a Nicolao Estensi tractatam, medio Eugenio concluserunt, approbauitque Philippus victoriæ nescius.

Rebus Ecclesiæ prospere etiam aliunde resurgentibus, applicuit Eugenius animum ad regnum Neapolitanum, sed cum tempus hyemis ad traducendum illuc exercitum resisteret, contra Burgum sepulchri oppidum duxit

Genuenses, quorum classica victoria, teste etiam Senatu Veneto, poterat Philippum vniuersæ Italiæ præponere, subita rebellione ab eo recedunt, indignati ex Alfonsi & captiuorum Regum relaxatione. Relaxati a Philippo Principes, maiores, quam antea motus parauere. Alfonsus videns se frustra laborare pro Genua ad Philippum reducenda Caietam concessit.

Dum Franciscus Sforcia, & Nicolaus Piccinius viderentur ab assuetis bellorum turbinibus quiescere, Alfonsus in Apulia discurrit contra Patriarcham Alexandrinum alias Cornetanum. Pauca vtroque digna acta sunt. & castellis quibusdam a Patriarcha expugnatis ab Aquilanis tributum pro allato eis præsidio exegit. deinde Patriarcha omnibus Albetensium castellis direptis, Arinati oppido etiam potitus, patefacto securo itinere in veteres Campanos, & regnum Apuliæ.

Cum omnia in circuitu paterent Patriarchæ, & terram Alfonso regnicolas in sui spe erexisset, sublatis signis Ro-

mam rediit, siue commeatus & pabuli inopia ductus, siue quod id regnum capere noluerit, quod Eugenius Renato occulte promiserat, de quo Renatus postea conquestus est. Deinde Patriarcha variis per Apuliam incursionibus, deprædationibus, & terrarum occupationibus perpetratis, Neapolim ingenti pompa est ingressus, vbi cum Isabella Regina discors ad castra rediit, & ad mœnia Capuæ ducens, viso in mœnibus Alfonso, retrocessit, & apud Auersam castrametatus iunctis secum copiis Iacobi Caudolæ ad Sarcellam castrum se vertit, quo potitus illud prædæ exposuit obsessa arce.

Isabella uxor Renati Lotharingiæ Ducis.

Isabella coniunx Renati Lotharingiæ Ducis, qui cum Alfonso de regno contendebat, & per id tempus in captiuitate Philippi Burgundiæ Ducis detinebatur, ipsa cum duobus paruis filiis Caietam venerat, eaque præsidio firmata, Neapolim se contulerat. *Pius in historiis suorum temporum ad finem.*

Patriarcha apud Beneuentum fregit Principem Tarentinum, capta parte equitatus sui fauore Iacobi Caudolæ. Iterum in eum mouens, conserto acri prælio Principem cepit, cuius legionem Gabriel Vrsinus eius frater seruauit. Oblata fuit ea die Pontifici facultas potiundæ Apuliæ, sed quia Principem Patriarcha benigne tractauit, & dimisit, indignatus Iacobus Caudola hostis Principis, & Patriarchæ mollitiem spernens, exercitum secum continebat.

Creatus Cardinalis Patriarcha ab Alfonso sæpe insultatus est, tanquam viribus debilior ob Iacobi Caudolæ defectionem, quem Cardinalis [illegible] insequebatur [illegible].

Hic eiusmodi Cardinalis Salernum commigrauit, quem Alfonsus adeo [illegible], quod vel [illegible] vel [illegible] patriam habuisset, cum Cardinale [illegible] impe-

impetrasset summo consensu Alfonsi, cui promisit & Iacobum.

Obiit Maria prima vxor Caroli Polona filia Ducis Kasmerii. MCCCXVIII. duxit secundam scil. Beatricem filiam Regis Romanorum, sororem Regis Bohemorum. 1305.

Natus est Carolo filius vocatus Ludouicus. Eodem anno natus est ei secundus filius Andræas. 1326.

Obiit Rex Hungariæ Carolus, sepultus maximo planctu omnium regnicolarum, quoniam potens fuit opere, & sermone. Eodem anno coronatur Ludouicus eius filius, ætatis XVII. annor. Elisabeth Regina mater Ludouici visitatura sedem Apostolicam, transiuit per Apuliam, cui fuit obuius Andræas filius suus cum Iohanna Regina [illegible] & ex Neapoli veniens fuit valde honorata etiam a populo Romano. Ex Neapoli rediit in Hungariam male contenta de moribus Iohannæ nurus suæ, quam [illegible] male tractare Andræam filium suum in regno Apuliæ. 1341. 1344.

Eodem anno Elisabeth Regina & Ludouicus filius Rex Hungariæ miserunt nuncios suos, qui erant cum Papa, XLIIII. millia marcarum, vt haberent a Clemente Sexto in Auinione [illegible] regni Apuliæ, pro Andræa filio marito Iohannæ: nam ita promiserat Papæ, [illegible].

[illegible] Andræa Rex veniens in Apuliam [illegible] est [illegible] Iohanna cum Ludouico Tarentino [illegible] Stephano Vaiuoda cum Hungaris [illegible] est in Hungariam. 1346.

Iterum [illegible] Ludouicus in Apuliam [illegible] bello omnia [illegible]. Tandem [illegible] annus iubilæus Romam venit, [illegible] in Hungariam reuersus. Postea [illegible] Ludouicus ab Innocentio V. per suum lega-

tum de latere vt relaxatis Baronibus, quos secum in Hungaria detinebat, dimitteret et regnum Siciliæ, paruit, & per suos nuncios in manibus Papæ dimisit, saluo & sibi iure in regno competenti. Obiit Ludouicus MCCCLXXXII.

Maria filia Ludouici succedit in regno desponsata Sigismundo Marchioni Brandeburgensi, filio Caroli Romani Cæsaris, Elisabeth Mariæ tunc regebat nomine puellæ, fit coniuratio procerum contra fœmineum sexum.

Regnabat in Apulia Carolus, filius Andreæ occisi à Iohanna, nepos Ludouici, patris præfatæ Mariæ. Proceres contra Reginas eum ex Neapoli conducunt in Hungariam. Sigismundus sponsus Mariæ sentiens eius aduentum reducit se ad patrem Reginæ, vadunt obuiam Carolo affirmanti se pro bono pacis venisse. Ille inter blanda alloquia trepidauit. Mox Carolus acclamatur Rex Hungariæ. Deinde opera Elisabeth Reginæ occiditur, & insepultus horrido cadauere diu palam iacuit, prius in Apulia excommunicatus propter non solutionem annui census debiti Romano fisco. Fit vindicta contra occisores Caroli, Regina in flumine suffocatur, Maria filia sponsa Sigismundi fuga liberatur. Sigismundus eius sponsus, qui etiam fuit Imperator, acclamatur ab Hungaris in Regem. Anno MCCCLXXXVI. die Pentecostes. Et quoad regnum Apuliæ, historia Hungarica aliud deinceps non tangit. Non dicit iste Historicus, aliquid de eo, quod dixi cap. 33. quod iste Carolus antea fuerat vocatus ex Hungaria contra Iohannam primam, quam interfecit.

MICHA.

MICHAEL FERINVS MEDIOLANENSIS, ad Felinum Sandeum Ferrariensem Iurisconsultum, Rotæ auditorem, utriusque Referendarium, Palatinum clarissimum.

Ad accusationis deprecationem.

AVdiui succensere te mihi, mi pater, reuerende, iuriscum nostri æui decus, quod hoc opus publicetur, quoniam sic ipse non compegeras, ut edi aliquando posse sperares. Potes quidem fortassis tum in me quodam iure, qui, cum ne disciplinam praetermittam quidem, qua te pro forensibus negotiis non accedam, verbum unum non fecerim: verum volo te scire, id minus ex ratione fecisse. Nam nec idea nobis a natura praecellens animus ingigenitur, & sublime indolis ingenium, aut innata laborum, & studii patientia, ut quæ aliter a nobis procudantur, in exemplum cæteris, tanquam virtutum calcaria, & imitabilia quædam, prodire non debeant. Et poteras id futurum suspicari, quippe qui cerneres abiectissima quæq; ab mancipiis istis imprimi, ut plane intelligas alios cõplures idem in tuo perspicuo opere curaturos fuisse, quod ipse pro nostra beneuolentia, mea in te deuotione, pro tuo honore, diligenter quidem suscepi. castigassem forsan, inquis, si circumferri putassem, & in consonantiorem ordinem.

exactiore lima, politiori stylo redegissem. Breue hoc, quod impensum tempus & tumultuarium studium, quasi id non agerem, quod à mea professione sit alienum. Et hoc ipsum ad tuam accedit gloriam mi Feline. Quis bipedum omnium qui quam præclaro præpolleas ingenio perspectum non habeat? Gloriosum quidem & veneratione dignum copiose & ornate cum intenderis dicere, longe excellentissimum & gloriosissimum cum extemporarie & nullo negotio posse illud idem præstare. Sunt qui depromunt [illegible] res, & formidolosi: primaq; hæc in quacunque scribente laus, cauet ne quid inconditum, quod legentes offendat: nec tu ob hoc ea te laude exuo. Et probe cum circumspicis & premere apud te [illegible]. Sed ego eius semper fui animi, vt quodcunque facias, id nisi in quempiam mordicus fuerit, edas. Ne autem intercidat lucubratio, aut alia eueniant, quibus tuus labor sua gloria fraudatus inueniatur, sit saltem vt si quisquam euectius ingenium habere se norit, edendo certet: quod si non fecerint ipsi [illegible] sunt. Et mira alitur ingeniorum vbertas, totaque illustratur, & clarescit, quod maxime enim quisque debet tuo beneficio, ætas: tu ipse denique [illegible], habes æmulos, clanculum liuentes carpunt, [illegible] frontem alii. [illegible] bile id est animorum in te amicorum experimentum, vt delatorem iam contemnat: quicunque [illegible] indicante. Nec tamen inficias omnino [illegible] Feli- multorum non minimum, qui nonnullam [illegible],

ediderunt. Nec id aduersatur cupere me quicquam faciam edi, & voluisse quædam interdum supprimi conscientia rerum illic perscriptarum, vel fortasse ætate aut ocio minus luculentum id & pensum libratumq; pergignente. Quo minus admirari debes si Parcarum meum ad te regnum, opus si non inuentione, & verborum magnificentia illustre & splendidum, fortasse ab eruditione humana non alienum, cuius nuper lectione perbreui mira profundebaris voluptate, ad te postea perlatum non est. Verum tu, cuius ingenium felicissime in cunctis versatur, cuius authoritas supra quam humana, cuius scripta non nisi candidissima esse possunt, ita debes de te, tuisque omnibus scriptis cogitare, vt penes te esse non possint, & te circumsistere mille fures, quibus si diem dicas, iam reliqua tua negotia submouebis, te in tuendo vno totos consumpturus dies. Vale nec bene factum accusa.

AD DN. MEVM D. FELINUM, idem Michaël.

QVæque Solon, & quæ Cæsar sanxere periti,
Et quæ Pontifices, iura, Feline tenes.
Quæ cecinit Clio totum vel gesta per orbem,
Et quæ confinxit quisque Poëta, tenes.
Dic age, num vna est, an plures in corpore quæ
In cunctis foueat, condita, dic, anima? (te
Vnus homo es, quæ tanta fuit concordia diuis,
Multorum spires vnus vt ingenium?
Cur ego non video, superest quæ sola laborum
Gloria, cardineo connumerere choro?
Et quæ non deerit virtuti, pulchra corona
Irradiet capiti denique fixa tuo?
Certe erit, & video. nam sunt in culmine cœli
Fata, ego quæ vates certa futura cano.

Carolus

CArolus Dei gratia Francorum Rex vniuersis Christi fidelibus patentes literas inspecturis zelum Catholicæ fidei & salutem, in Domino sempiternam, Considerantes attentius, & intra nostræ mentis arcana sæpenumero reuoluentes innumerabilia damna, & incõmoda cædes, & strages, ac nobilium ciuitatum, & fidelium populorum desolationes, & deuastationes, ac plurima alia horrendißima facinora, quæ spurcißimi Turci sanguinem Christianum incessanter debacchantes à quinquaginta annis citra, vt à maioribus nostris profecto fide dignis viris didicimus, inhumanißime perpetrarunt: cupientesque more progenitorum nostrorum, Francorum Regum Christianißimorum, tantis sceleribus, quæ ipsi perfidißimi Turci religioni Christianæ cõtinue minantur, pro viribus occurrere, ac eorum sitibundam rabiem totis conatibus reprimere, postquam placuit altißimo in regno ac dominiis nostris suam pacem ponere, & illa tranquillitate potiri: proposuimus pro repellendo Turcorum eorum furore rabido, & recuperandis terra sancta & aliis dominiis per eos Christianis Principibus, & populis ablatis, propriis, persona ac laboribus, facultatibusq; non parcere. Quin imo dilectißimis vxore, ac vnico filio nostris, regnoque amplißimo, pacifico, & opulentißimo etiam præter voluntatem Principum & procerum regni nostri relictis, statuimus

Regina Alfonsi adoptionem reuocauit, & Ludouicum Andegauensem, a Ludouico antea Regem declaratum, in filium adoptauit.

Philippus Maria Dux Mediolani cunctà perlustratus egreditur, & Pontificem Martinum & Iohannam ab Alfonso obsessam adiuuaturus, classem potentem ex Genuensibus paratam mittit ad oram Apuliæ, Caietam recepit [& oram Apuliæ in Iohannæ ditionem redigi curauit, & auxilio Iacobi Candolæ, qui Aragonensi militabat, & ad eos defecit vrbe potiti, & arce intrinseca, quæ dicitur Capuana, viribus expugnata. Alfonsus iniuriam prætendens Ludouico Andegauensi, quæ oblatam à Regina adoptionem, & oblatam a Philippo classem renuere debebat, cum classe quam ex mari infero reduceret ex itinere deflexit ad Massiliam Andegauensi familiæ subiectam, & eam improuise deprædatus est, vasis sacris, & reliquiis Valentiam delatis. *Hæc Blondus* licet longiori narratione.

Alouisius Rex Ludouici Regis filius consecutus à Martino titulum regni Neapolitani cum consensu omnium Cardinalium adoptatus, plus a Iohanna studio partium ab vrbe Neapolitana submotus in Calabriam secessit. Alfonsus Martino infensus conatus est prorogare concilium, quod Martinus inchoare iusserat Papiæ, & ex Papia propter pestem Senis iuxta decreta Concilii Constantiensis, & quæsiuit restitui causam Petri Lunæ Benedicti XIII. adhuc in Paniscola superstitis. At Martinus periculo præuiso mandauit statim concilium dissolui, ad aliud septennium differens. Conquerebatur palam Alfonsus prælatum sibi a Martino Alouisium. Excusabat se tum Martinus, quoniam, cum Alouisius esset institutus heres à Iohanna, & ab Alexandro V. & Iohanne XXIII. in regno prius confirmatus ad Papam spectabat, feudatarius

nos Ecclesiæ confirmare, non tollere: Vnde se non videre cur Alouisius Iohannæ, suo iussu coronatæ, legitimus hæres esse non posset. *Platina in Martino ad finem.* Postea Alfonsus in gratiam Martini rediit, & cum mortuo Petro de Luna electus fuisset antipapa Egidius canonicus Barchinonensis, Alfonsus ad eum misit Alfonsum Borgiam, qui postea fuit Calixtus Papa, & ipse Egidium ad sanitatem deduxit, & Pontificio nomine abdicato in potestatem Martini deuenit. Inde Martinus Egidium Maioricensem, & Borgiam Valentinum Episcopum creauit. *Platina in Calixto in principio.*

Capvt XXVII.

Renatus Rex, Francorum genere natus frater Ludouici Andegauensis, quem eodem anno vita functum Iohanna pridem adoptauerat, vocatus a regina Iohanna contra Alfonsum Regem superioribus annis. Cum regnasset VI. annis, ab Alfonso superatus regno deiicitur, & in Galliam migrauit. *Eugenius IIII. 1431. Renatus.*

Iterum anno Domini MCCCCLIII, Renatus rediit in Italiam cum duobus millibus equitum, hortatione Francisci Sforciæ Ducis Mediolani & Florentinorum. Et primo venit contra Venetos, & iunctus Bartholomæo Anleo multa oppida cepit. Hyeme superueniente animatus in Franciscum Sforciam, & Florentinos relicto apud eos Iohanna filio, in Galliam rediit, vbi apud Massilias reliquum vitæ suæ in pace finiuit. Referunt scriptores multa de hoc Renato, concludentes eum Regem omni laude maiorem. *Iohannes filius Renati.*

Capvt XXVIII.

Alfonsus Ferdinandi Aragoniæ Regis filius expulso Renato regnauit annis XXII post adeptionem e- *Idem Eugenius. 1442.*

Alfonsus Aragonensis abnepos Petri Regis Aragonum, de quo supra in Carolo primo.

enim à Regina Iohanna secunda delusus, ipsam, donec vixit bello fatigauit, eâ mortua contra Renatum mouens vniuerso tandem regno potitus, curru aureo Neapolim inuectus, triumphauit. Inde Florentinis bellum sine causa intulit, & re infecta Neapolim reuersus, obiit, relicto Ferdinando filio extra matrimonium nato: in Aragoniae autem regno Iohannes frater successit.

Bellum inter Aragonensem & Renatum Andegauensem pro regno Apuliae late describit *Blondus lib. tertia decadis, permixta tamen narratione omnium bellorum, quae eodem tempore in Italia viguerunt. Excerpta ex eo summaria quoad rem Neapolitanam, sunt haec.*

Alfonso regnum ingredienti obiecit se Iacobus Caldola. Philippus Dux Mediolani fauebat Renato. Columnenses cum complicibus Alfonso.

Magna classis Alfonsi venit Caietam. Et cum essent Caietae Genuenses multi cum mercibus, de eorum praeda cogitabat classis.

Hoc bellum eleganter describit *Pius in historia temporum suorum in VII. vltimis foliis.* Et de bello omni ex alio latere moto per Alfonsum multa respondit Pius Senis oratoribus suis in oratione incipiente: *De regno Siciliae, cuius proprietas, &c.* vbi grauiter inuehitur contra Renatum, qui appellauit ad futurum Concilium.

Genuenses solliciti de periculo suorum in Caieta, qui etiam moleste ferebant incrementa Cathelanorum in Apulia, iussu etiam Philippi potentem classem obiiciunt Alfonso. Obuiauit in mari plenis velis, & vtraque classis bellum ardet. Genuensis praefectus proximus Cathelanis Dominis 40. stadiis nunciat se pro suorum salute Caietam petere bellum, nisi ei transitus prohibeatur, non moturus. Respondent Regij, non petiturum eum Caietam, nisi armis via aperta: mox eleuatis velis adsunt Genuen-

fis Regibus vix paratis. Concatenantur hincinde triremes, ventus iuuat Genuenses. Tragulæ etiam ex balistis contortæ, & calcium globi igniti, adeoque Alfonsus cum tota Regia cohorte Genuensibus capitur. In occasu ergo solis prælium dirimitur.

Florentini cum mira celeritate rescissent Alfonsum captum a Genuensibus, pro Philippo militantibus, illico pacem diu ante a Nicolao Estensi tractatam, mediante Eugenio concluserunt, approbauitque Philippus victoriæ nescius.

Rebus Ecclesiæ prospere etiam aliunde resurgentibus, applicuit Eugenius animum ad regnum Neapolitanum, sed cum tempus hyemis ad traducendum illuc exercitum resisteret, contra Burgum sepulchri oppidum duxit.

Genuenses, quorum classica victoria, teste etiam Senatu Veneto, poterat Philippum vniuersæ Italiæ præponere, subita rebellione ab eo recedunt, indignati ex Alfonsi & captiuorum Regum relaxatione. Relaxati a Philippo Principes, maiores, quam antea motus parauere. Alfonsus videns se frustra laborare pro Genua, ad Philippum reducenda Caietam concessit.

Dum Franciscus Sforcia, & Nicolaus Piccinius viderentur ab assuetis bellorum turbinibus quiescere, Alfonsus in Apulia discurrit contra Patriarcham Alexandrinum, alias Cornetanum. Pauca vtroque digna acta sunt, & castellis quibusdam a Patriarcha expugnatis ob Aquilanos tributum pro allato eo præsidio exegit, deinde Patriarcha omnibus Albetensium castellis direptis, Ariani oppido est potitus, patefacto securo itinere in veteres Campanos & regnum Apuliæ.

Cum omnia in circuitu paterent Patriarchæ, & territo Alfonso regnicolas in sui spe erexisset, sublatis signis Ro-

mam rediit, siue commeatus & pabuli inopia d[illegible], siue quod id regnum capere noluerit, quod Eugenius Renato occulte promiserat, de quo Renatus postea conquestus est. Deinde Patriarcha variis per Apuliam [illegible]sionibus, deprædationibus, & terrarum occupationibus perpetratis, Neapolim ingenti pompa est ingressus, vbi cum Isabella Regina discors ad castra rediit, & ad mœnia Capuæ ducens, viso in mœnibus Alfonso, [illegible], & apud Auersam castrametatus [illegible] secum copiis Iacobi Candolæ ad Sarcialam castrum se vertens, quo potitus illud prædæ exposuit obsessa arce.

Isabella uxor Renati Lotharingiæ Ducis.

Isabella coniunx Renati Lotharingiæ Ducis, qui cum Alfonso de regno contendebat, & per id tempus in captiuitate Philippi Burgundiæ Ducis detinebatur, ipsa cum duobus paruis filiis Caietam venerat, eaque præsidio firmata, Neapolim se contulerat. *Pius in historia [illegible] temporum ad finem.*

Patriarcha apud Beneuentum fregit Principem Tarentinum, capta parte equitatus sui fauore Iacobi Candolæ. Iterum in eum mouens, [illegible] prælio Principem cepit, cuius legionem Gabriel [illegible] eius frater seruauit. Oblata fuit ea die Pontifici facultas potiundæ Apuliæ, sed quia Principem Patriarcha benigne tractauit, & dimisit, indignatus Iacobus Candola, nullis Principis, & Patriarchæ molitionem spernens, exercitum seorsim continebat.

Creatus Cardinalis Patriarcha ab Alfonso sæpe insultatus est, tanquam viribus [illegible] Iacobi Candolæ defectionem, quem Cardinalis [illegible] insequebatur vocibus.

Hyeme media Cardinalis Salernum [illegible], quem Alfonsus adeo [illegible], quod vel deditionem vel captiuitatem [illegible] habuisset, nisi Cardinalis [illegible]

impe-

impetrasset summo consensu Alfonsi, cui promisit & Iacobum.

Obiit Maria prima vxor Caroli Polona filia Ducis Kalmeril. MCCCXVIII. duxit secundam scil. Beatricem filiam Regis Romanorum, sororem Regis Bohemorum. 1305.

Natus est Carolo filius vocatus Ludouicus. Eodem anno natus est ei secundus filius Andraeas. 1324.

Obiit Rex Hungariae Carolus, sepultus maximo planctu omnium regnicolarum, quoniam potens fuit opere, & sermone. Eodem anno coronatur Ludouicus eius filius, aetatis XVII annor. Elisabeth Regina mater Ludouici visitauit sedem Apostolicam, transiuit per Apuliam, cui fuit obuius Andraeas filius suus cum Iohanna 1343. Regina consorte sua: & ex Neapoli veniens fuit valde honorata etiam a populo Romano. Ex Neapoli rediit in Hungariam male contenta de moribus Iohannae nurus 1344. suae, quam vidit male tractare Andraeam filium suum in regno Apuliae.

Eodem anno Elisabeth Regina & Ludouicus filius Rex Hungariae obtulerunt muneribus suis, quae erant cum Papa, XLIIII. millia marcarum, vt haberent a Clemente Sexto in Auinione inuestituram regni Apuliae, pro Andraea filio marito Iohannae: nam ita promiserant Papae, qui eos diu tenuit verbis.

Occiso Andraea Rex veniens in Apuliam vltus est 1346. necem fratris, expulsa Iohanna cum Ludouico Tarentino eius marito. Et dimissis ibi Stephano Vaiuoda cum Hungaris reuersus est in Hungariam.

Iterum reuersus Ludouicus in Apuliam diuturno bello omnia recuperauit. Tandem cum esset annus iubilaeus Romam venit, deinde in Hungariam reuersus. Postea sollicitatus Ludouicus ab Innocentio V. per suum lega-

tum de latere vt relaxatis Baronibus, quos secum in Hungaria detinebat, dimitteret regnum Siciliæ, paruit, & per suos nuncios in manibus Papæ dimisit, saluo & sibi iure in regno competenti. Obiit Ludouicus MCCCLXXXII.

Maria filia Ludouici succedit in regno desponsata Sigismundo Marchioni Brandeburgensi, filio Caroli Romani Cæsaris, Elisabeth Mariæ tunc regebat nomine puellæ, fit coniuratio procerum contra fœmineum sexum.

Regnabat in Apulia Carolus, filius Andreæ occisi à Iohanna, nepos Ludouici, patris præfatæ Mariæ. Proceres contra Reginas eum ex Neapoli conducunt in Hungariam. Sigismundus sponsus Mariæ sentiens eius aduentum reducit se ad patrem Reginæ, vadunt obuiam Carolo, affirmanti se pro bono pacis venisse. Ille inter blanda alloquia trepidauit. Mox Carolus acclamatur Rex Hungariæ. Deinde opera Elisabeth Reginæ occiditur, & insepultus horrido cadauere diu palam iacuit, prius in Apulia excommunicatus propter non solutionem annui census debiti Romano fisco. Fit vindicta contra occisores Caroli, Regina in flumine submergitur, Maria filia sponsa Sigismundi fuga saluatur. Sigismundus eius sponsus, qui etiam fuit Imperator, acclamatur ab Hungaris in Regem. Anno MCCCLXXXVI. die Pentecostes. Et quoad regnum Apuliæ, historia Hungarica aliud deinceps non tangit. Nam dicit ille Historicus, aliquid de eo, quod dixi supra, quod iste Carolus antea fuerat vocatus ex Hungaria contra Iohannam primam, quam interfecit.

MICHA-

MICHAEL FERINVS MEDIOLANENSIS, ad Felinum Sandeum Ferrariensem Iurisconsultum, Rotæ auditorem, vtriusque Referendarium, Palatinum clarissimum.

Ad accusationis deprecationem.

AVdio succensere te mihi, mi pater, reuerende, magnificum nostri æui decus, quod hoc opus publicetur, quoniam sic ipse non compegeras, vt edi aliquando posse sperares. Potes quidem fortassis tuo in me quodam iure, qui, cum ne dieculam prætermittam quidem, qua te pro forensibus negotiis non accedam, verbum vnum non fecerim: verum volo te scire, id minime ex ratione facere. Nam nec ideo nobis à natura præcellens animus ingignitur, & sublime inditum ingenium, aut innata laborum, & studii patientia, vt quæ inde à nobis procudantur, in exemplum cæteris, tanquam virtutum calcaria, & imitabula quædam, prodire non debeant. Et poteras id futurum suspicari, quippe qui cerneres abiectissima quæq; ab mancipibus istis imprimi, vt plane intelligas alios cõplures idem in tam perspicuo opere curaturos fuisse, quod ipse pro nostra beneuolentia, mea in te deuotione, pro tuo honore, diligenter quidē suscepi. castigassem forsan, inquis, si circumferri putassem, & in consonantiorem ordinem

ex[illegible] ctiore lima, politiori stylo redegissem. Breue hoc, quod impensum tempus & tumultuarium studium, quasi id non agerem, quod à mea professione sit alienum. Et hoc ipsum ad tuam accedit gloriam mi Feline. Quis bipedum omnium qui quam præclaro præpolleas ingenio perspectum non habeat? Gloriosum quidem & veneratione dignum copiose & ornate cum intenderis dicere, longe excellentissimum & glorisissimum cum extemporarie & nullo negotio posses illud idem præstare. Sunt qui depromunt aliquid morosiores, & formidolosi, primiq; hæc in quacunque scribente lius, cu[illegible]at nequid inconditum, quod legentes offendat: nec tu ob hoc a te laude exuis. Et probe cum circumspicis & premere apud te opera malles. Sed ego eius semper fui animi, ut quodcunq; facias, id nisi in quempiam mordicus fueris, edas. Ne autem intercidat lucubratio, aut alii venientes, quibus tuus labor sua gloria fraudatus [illegible], sit saltem vt si quisquam euectius ingenium habere [illegible], edendo certet: quod si non fecerint ipsi nebulones sunt. Et mira alitur ingeniorum [illegible], totaque illustratur, & clarescit, quod maxime enitiquisque debet tuo beneficio, ætas: tu ipse denique [illegible], habes æmulos, clanculum liuentes carpunt, exserunt frontem alii. Incredibile ut est animorum in te amicorum experimentum, ut delatorem iam contemnas: [illegible] indicante. Nec tamen inficias omnino [illegible] multorum non minimum, qui nonnulla mea, [illegible]

[illegible]

ediderunt. Nec id aduersatur cupere me quicquam faciam edi, & voluisse quædam interdum supprimi conscientia rerum illic perscriptarum, vel fortasse ætate aut ocio minus luculentum id & pensum libratumq; pergignente. Quo minus admirari debes si Parcarum meum ad te regnum, opus si non inuentione, & verborum magnificentia illustre & splendidum, fortasse ab eruditione humana non alienum, cuius nuper lectione perbreui mira profundebaris voluptate, ad te postea perlatum non est. Verum tu, cuius ingenium felicissime in cunctis versatur, cuius authoritas supra quam humana, cuius scripta non nisi candidissima esse possunt, ita debes de te, tuisque omnibus scriptis cogitare, vt penes te esse non possint, & te circumsistere mille fures, quibus si diem dicas, iam reliqua tua negotia submouebis, te in tuendo vno totos consumpturus dies. Vale nec bene factum accusa.

AD DN. MEVM D. FELInum, idem Michaël.

QVæque Solon, & quæ Cæsar sanxere periti,
Et quæ Pontifices, iura, Feline tenes.
Quæ cecinit Clio totum vel gesta per orbem,
Et quæ confinxit quisque Poëta, tenes.
Dic age, num vna est, an plures in corpore quæ
In cunctis foueat, condita, dic, anima? (te
Vnus homo es, quæ tanta fuit concordia diuis,
Multorum spires vnus vt ingenium?
Cur ego non video, superest quæ sola laborum
Gloria, cardineo connumerere choro?
Et quæ non deerit virtuti, pulchra corona
Irradiet capiti denique fixa tuo?
Certe erit, & video. nam sunt in culmine cœli
Fata, ego quæ vates certa futura cano.

Carolus

CArolus Dei gratia Francorum Rex vniuersis Christi fidelibus patentes literas inspecturis zelum Catholicæ fidei & salutem, in Domino sempiternam, Considerantes attentius, & intra nostræ mentis arcana sæpenumero reuoluentes innumerabilia damna, & incōmoda cædes, & strages, ac nobilium ciuitatum, & fidelium populorum desolationes, & deuastationes, ac plurima alia horrendissima facinora, quæ spurcissimi Turci sanguinem Christianum incessanter debacchantes à quinquaginta annis citra, vt à maioribus nostris profecto fide dignis viris didicimus, inhumanissime perpetrarunt: cupientesque more progenitorum nostrorum, Francorum Regum Christianissimorum, tantis sceleribus, quæ ipsi perfidissimi Turci religioni Christianæ cōtinue minantur, pro viribus occurrere, ac eorum sitibundam rabiem totis conatibus reprimere, postquam placuit altissimo in regno ac dominiis nostris suam pacem ponere, & illa tranquillitate potiri: proposuimus pro repellendo Turcorum eorum furore rabido, & recuperandis terra sancta & aliis dominiis per eos Christianis Principibus, & populis ablatis, propriis, persona ac laboribus, facultatibusq; non parcere. Quinimo dilectissimis vxore, ac vnico filio nostris, regnoque amplissimo, pacifico, & opulentissimo etiam præter voluntatem Principum & procerum regni nostri relictis, statuimus

cum adiutorio Dei, cuius causam amplectimur, ac summi omnium Christianorum Pontificis, & pastoris, nec non Principũ, & aliorum Christi fidelium præsidio, hoc sanctissimum opus fideli deuotione, & magno animo aggredi Quod quidem sanctum propositum diuina credimus inspiratione nostro cordi fuisse infixum: nec arbitretur quispiam vt ad occupandum quorumcunque Principum vel populorum dominia, aut ciuitates opus hoc tam sanctum, tamque laudabile aggrediamur, sed vt ipse Deus ineffabilis verus testis est, hoc solum ad eius laudem & gloriam suæque fidei & Christianæ Relligionis exaltationẽ, & ampliationẽ amplectimur, sperantes in ipso Deo, à quo omnia perfecta opera perfectionẽ suscipiunt, nos hoc sanctum desiderium nostrum ad optatũ effectum perducturos. Sed quod regnum Siciliæ, quod Neapolitanum appellatur, sæpius per progenitores nostros à manibus infidelium, & aliorum Romanæ Ecclesiæ, & Apostolicæ sedis hostium ereptum, & eidem Ecclesiæ restitutum fuit, & de quo ipsi progenitores nostri viginti quatuor inuestituras videlicet XXII. à diuersis Romanis Pontificibus, & duas alias à duobus sacris generalibus concilijs receperunt, & quod ad nos iure hæreditario pertinet. Quamuis Pius Papa II. volens suos ex humili plebe natos, ad Principatus fastigium extollere, regnum ipsum nostris contra iustitiam abstulerit, & illud quondam Ferdinando de Aragonia concesserit, ad oppugnandum dictos perfidissimos Turcos præcipue per

por-

portum Valonæ, & nonnulla alia loca nobis facile ingresſum præbere poterit, illud Deo auxiliante intendimus recuperare, vt nobis & noſtris facilis ingreſſus & egreſſus, ac tutum præſidium eſſe poſsit. Nec intendimus propterea almæ vrbi Romæ, prout modernus Alfonſus de Aragonia, & ſui prædeceſſores alius Alfonſus, & Ferdinandus magna temeritate, & rebellione eam obſidendo fecerunt, aut aliis terris Romanæ Eccleſiæ præiudicium aliquod ſeu damnum inferre, ſed illam & ipſius Eccleſiæ ſubditos pro illius, & Apoſtolicæ ſedis honore & reuerentia ab omni damno & iniuria pro poſſe noſtro illæſos conſeruare, more dictorum progenitorum noſtrorum, quantum cum Deo poterimus potius adaugere. Quia vero pro dicto regno recuperando & noſtro ſancto propoſito exſequendo, pro faciliori & breuiori via ad vrbem prædictam veniendo, per nonnullas terras dictæ Eccleſiæ tranſitus ſit nobis faciendus, Sanctiſsimum in Chriſto patrem & dominum, dominum Alexandrum diuina prouidentia Papam Sextum, ac Sacroſanctum Romanæ Eccleſiæ Collegium, nec non quarumcunq; ciuitatum, oppidorum, terrarum & locorum eiuſdem Romanæ Eccleſiæ rectores. gubernatores, poteſtates, officiales, ciues, incolas & habitatores quoscunque in Domino requirimus, & hortamur, & obteſtamur ſaltem, quemadmodum hoſtibus noſtris, & in hoc ſacro propoſito nobis aduerſantibus fauores & auxilia, quæ potuerunt, præſtiterunt, & præſtant, ita nobis & noſtris li-

berum ingreſſum, & egreſſum per ciuitates, oppida, terras & loca prædicta, ac victualia neceſſaria noſtris ſumptibus, & expenſis exhibere dignentur: niſi enim nos in hoc ſaluberrimo opere impediuiſſent, credimus iam vrbem Neapolim & magnam regni partem expugnaſſe, & in principio veris proxime futuri fines hoſtium ingredi potuiſſe. Si vero ingreſſus & egreſſus ac liber tranſitus, & victualia nobis & noſtris ſoluendo debita pretia fuerint, quod non credimus denegata, nihilominus conabimur totis viribus meatũ inuenire, & capere, & victualia neceſſaria, quibus poterimus mediis, proteſtãtes ſolenniter de nobis, ad culpam non debere imputari, ſed potius illis, qui perfida iniquitate de fide noſtra non recte ſapientes, noſtrum pium, & ſanctum propoſitum voluerint impedire. Proteſtamur inſuper de iniuriis Deo & nobis faciendis, damnis quoque, & intereſſe per nos propterea iam incurſis, & ſi quæ in futurum incurſuri fuerimus. Quas proteſtationes proſequemur coram vniuerſali Eccleſia, ac Principibus totius Chriſtianitatis, quos conuocare intendimus pro hac ſanctiſſima expeditione, Deo Duce feliciter adimplenda. In quorum omnium fidem patentes literas fieri, & per notarium publicum ſubſcribi & publicari, noſtriq; Regalis ſigilli appenſione muniri fecimus. Datum Florentiæ die 22. menſis Nouembris Anno Domini MCCCCXCIV. & regni noſtri XII.

FINIS.

PARALLELA ALFONSINA:

Siue,

APOPHTHEGMATA CÆSARVM, PRINCIPVMQVE GERMANORVM ET

aliorum; Alfonsi Aragonum Regis dictis & factis memorabilibus, per Antonium Panormitam descriptis, sigillatim comparata.

AVCTORE,

ÆNEA SYLVIO PICCOLOMINAO, *Episcopo Senensi, qui postea Papa Pius II. dictus.*

OMNIA NVNC PRIMVM ET CORrectiora, & παραλλήλως composita.

HANOVIÆ,

Typis Wechelianis apud heredes Ioannis Aubrij.

Anno M. D. CXI.

ANTONII PANORMITÆ, POETÆ,

DE DICTIS ET FACTIS Alphonsi Regis memorabilibus, LIBRI IV.

Cum Commentario Aeneæ, Episcopi Senensis, in eosdem.

PRÆFATIO.

Æneas, Episcopus Senensis, Antonio Panormitæ, poëtæ clarissimo, S. P. D.

SYLVESTER Chimensis antistes, cuius consilio in suam me curiam Fridericus Imperator accersiuit, dictatas à me literas cum aliquando examinandas accepisset, remitteretque plerumque maculatas magis quàm emendatas, interrogatus cur aptissimo verbo remoto reddidisset ineptum: *Atqui non vidisse me,* inquit *scripta tua suspectare poteras, si nihil immutatum reperisses.* Idem mihi in Alphonso tuo faciundum fuit, Antoni oratorum &

poetarum limatiſſime. Nam quæ de rege maximo & optimo olim ſcripſeras, vt legerem corrigeremque iuſſiſti. Legere potui, quod feci; corrigere vero non potui. Nam quid eſt quod manu tua emiſſum correctione indigeat? Vulgo dicitur, nihil dictum eſſe quod nequeat dici melius. At hoc in rebus tuis falſum Virgilianũ carmen, quàm dicteria tua corrigi promptius fuerit. Legimus aliquando Socraticum Xenophontem, neſcimus qua eloquentia homo Græcus eluceat: ignoramus enim damno noſtro Græcas literas. De Latinis ſi quod eſt iudicium noſtrum, neque ille translatus ſe Antonio, neque Socratem Alphonſo parem facit. Nam & tu Xenophontem hunc eloquentia ſuperas, & Alphonſus ſapientia Socratem antecedit. Quid plura? Apophthegmata Plutarchi Philelphus in Latinũ vertit. Dicta illic factaq; memoratu digna breuiter comprehenſa ſunt illuſtrium virorum, quos non Oriens modo, ſed Græcia ſimul & Roma protulit. Maiora tamen & illuſtriora de vno Alphonſo tuus liber explicat. Felix tu igitur, cui tantus princeps ſcribendus occurrit: felix Alphonſus, qui te ad conſecranda eius geſta idoneũ offendit. Nam neque tibi materiam vberiorem inuenire, neque illi ſcriptorem elegantiorem obtingere facile fuerat. Verum ego vt eò redeam, vnde digreſſus ſum, Siluestri tenebo morem, an-

notabo pleraque, non tanquam mutanda ſint, vel quod meum iudicium anteponam tuo, ſed vt me librum vidiſſe ac legiſſe intelligas: quod tunc verum maxime iudicabis, cum per ſingula capita tui operis aliquid me videris
eſſe commentum.

Vale.

ADMONITIO AD LECTOREM.

Quæ maioribus typis excuſa videbis, candide lector, ea Antonii Panormitæ; quæ verò minoribus, Æneæ Syluii eſſe ſcito. Quod te monere, haud inconſultum iudicaui. Vale, & hiſce fruere.

ANTONII PANORMITÆ DE DICTIS ET FACTIS ALPHONSI REGIS ARAGONVM, LIBER I.

PROOEMIVM.

XEnophon is, quem Græci non abs re *Musam Atticam* vocant, dictorum & factorum Socratis commentarios edidit, quicquid à sapientissimo viro diceretur efficeretúrve memoria ac celebratione dignum existimans. Cuius ego consilium vsque adeò laudo proboque, vt mihi semper excellentissimorum hominum vestigia atramento & calamo obseruari debere visum sit: nec quicquam eorum quæ dicerent aut facerent, frustra elabi permittere. Nostris quidem temporibus etsi non contigit virum videre, vt quondam oraculo Apollinis sapientissimum iudicatum, certe contigit Alphonsum intueri, qui sine controuersia regum principumque omnium, quos nostra ætas tulerit, & sapientissimus & fortissimus haberetur. Cuius dicta aut facta tanto chariora esse debebunt, & memoria digna maiore, quanto pauciores vel omnibus seculis reges inuenti sunt ingenio sapientiaq; præstantes. Nam philosophi quiq; doctrinam aliquam profitentur, studiis tantũmodo suis intenti aliena omnia contemnentes, haud mirum videri debet, si singulis ætatibus plures & docti & sapientes euadũt. Reges vero ac terrarũ principes rempublicam domi militiæq; gerentes, plerumq; assentatoribus circumsessos, atq; iis qui ad voluptatum potius exercitia admoneant, quàm doctrinę, firmos & constantes si in-

inuenias, neq; à studiis bonarum artium abhorrentes, non tu hos supra modum admiraberis & in cœlum vsq; laudibus vehes? Recte mediusfidius maiores nostri, illi quidē vetustiores, si regem aliquem inter voluptates moderatū, inter adulatores firmū, inter vana pleraq; principum exercitia doctrinæ studia haud obmittentem animaduerterent, inter Deos protinus referre consueuere, quorum nomina ad nostram vsq; memoriam, & dies, & menses, & sydera in Deos conscripta testantur ac celebrant. Itaq; nobis nec dicta nec facta literis merito tradenda desunt: quinimo talia sese offerunt, vt neq; de philosopho, neq; de rege fere vllo vnquam grauiora vel iucundiora vel legeris vel audieris. Sed Xenophon plane ipse nobis deest, qui sua illa suauiloquentia Alphonsi regis præclara facinora monumentis atq; immortalitati mandaret. Ego namq; (vt ingenue fatear imbecillitatem meam) sat scio me nequaquā tanti viri laudes pro dignitate consequi posse. Maiores aliquanto sunt, quàm vt mediocriter docti hominis vires patiantur. Sed quid? Ero ne ingratus in seculum nostrum, aut in hunc, qui seculum nostrum gloria exornat? Sane si in altero de duobus percunctandum sit, præstabit vtique indocti quàm ingrati nomen induere. Alios saltem præclaro & immortali ingenio viros ad honestissimum hoc certamen excitabo, quodque tubicinis officium est, haud equidem facere erubescam, *Ære ciere viros Martemque accendere cantu.*

ÆNEAS SYLVIVS, IN PROOEMIVM PRIMI LIBRI.

Alphonsus tanto est Socrate maior, quanto grauior Romanus homo quàm Græcus putatur. Et quanto difficilius est reges, quàm priuatos homines philosophari.

ALPHONSI REGIS DICTORVM ET FACTORVM

LIBER PRIMVS.

Caput I. Fortiter.

ORABANT, & quidem suppliciter Ioannæ Neapolitanorum reginæ oratores Alphonsum, vt destitutæ omni ope reginæ auxilium ferret. Iis refragabantur ferè omnes Regis consiliarii, durum & perquam anceps fore bellum dictitantes, apud genus hominum armis exercitatum, industria atque opibus pollens potensque, & præsertim apud mulierem ingenio mobili & inconstanti. Tum Rex, *Accepimus*, inquit, *Herculem etiam non rogatum laborantibus subuenire consueße. Nos reginæ, nos fœminæ, nos afflictæ, nos demum tantopere roganti opem ferre dubitabimus: Graue quippe bellum susceptum esse fateor, verum eo præclarius futurum. Sine labore & periculo nemo adhuc gloriam consecutus est.*

1 Hunc nouum Herculem sibi auxilio esse, & Senenses orant, quibus tanto iustius fuerit opem ferre, quanto indignius opprimuntur. Quod si Rex solitus est laborantibus etiam cum periculo subuenire, Senenses certe non deseret, quos vel solo verbo reddere tutos & quietos potest.

II. Iuste.

Illud grauiter & iuste dictum in equitem quendam prodigum vel in primis recenseamus. Quibusdam à Rege magnopere petentibus ne saltem in corpus lueret debita, quæ ille plurima per luxum libidinemque contraxerat: Respondisse aiunt, *equitem hunc neque sui regis gratia, neque patriæ commodo, neque propinquorum & amicorum ære alieno suscepto tam grande patrimonium profudisse; quinimo substantiam suam omnem corpori indulsisse: In corpus igitur luere æquum esse.*

2 In Anglia (quæ quondam Britannia dicta est) qui extra matrimonium mulieribus commiscentur, deprehensi, sacerdotis imperio die festo in processu cleri ac populi adesse iubentur, & retentis femoralibus nudi ecclesiam circuire, ardentem cereum manu gestantes. Si quem pœnæ pudet, is auro noxam redimit. Mannus quidam Florentinus, qui sæpe data pecunia effugisset pœnam, rursus deprehensus subire, quam dare argentum statuit. Die dicta, ad ecclesiam longo pallio contectus venit, quo in media turba virorum fœminarumque deposito, omni ex parte nudus remansit. Ac indignante sacerdote, & femoralia vt resumeret iubente, *Minime*, inquit, *gentium: Nam pudenda hæc quæ peccauerunt, ea potissimum dare pœnas decet.*

Cum

Cum Lucas medicus vir disertissimus orationem apud Regem habuisset, eumque exquisitis & heroicis laudibus extulisset, ferunt finita oratione regem dixisse, *Si vera sunt, Luca, quæ de me prædicas, Deo optimo maximo gratias ago: Sin aliter, vera vt istac faciat oro atque obsecro.* III. *Modestè. Reges decet se præbere laudibus dignos.*

3 Baltasar Cossa, qui pontificatum adeptus maximum, Iohannes XXIII. dictus est, sæpenumero supra modum laudatus, inquit; *Quamuis eminus a esse scio, quæ de me præclare dicuntur, iis tamen vocibus me oblecto.*

Nauigabamus ex Sicilia in triremi cum ipso Rege nonnulli, quos singulatim ille comites delegerat, quibus mos erat mane Regem in puppi officii causa salutare, & offendimus eum aliquando demirantem garrias aues triremem circumuolantes, attentasque si quis bolus triremi decideret, certatim illum arripere, quæque arripuisset celeriter illam aufugere. Hæc contemplans Rex mox conuersus ad nos ait, *persimiles sunt his garriis purpurati & curiales aliquot mei: simul ac enim aliquod officium aut beneficium dimicantes inuicem a me acceperint, profugiunt.* IV. *Prudenter.*

4 Sapiunt mea quidem sententia, qui accepto aliquo beneficio vel mediocri, curiæ valedicunt. Ostendunt enim animum suum expletum esse, & periculo sese subtrahunt; quod in curiales frequenter accidit, qui veluti sues, vbi saginati sunt, in cœnam Domini mactantur. Cæterum qui opes adepti magnas, apud Reges perseuerant, non quidem id agunt vt gratias referant, sed vel tutò abire nequeunt, vel ois nihil satis esse præseferunt.

Hispanos vero quingentis atque eo amplius annis, à studiis humanitatis vsque adeò abhorrentes, vt qui literis operam impenderent, ignominia propemodum notarentur, ad literarum cultum sic reuocauit, vt rudes propeque efferatos homines doctrina quodam modo reformauerit. V. *Sapienter.*

5 Si Gothis ac Longobardis tales Reges fuissent, neque mutilatum Liuium, neque aliorum detrimenta auctorum deploraremus.

Cum audisset vnum aliquem ex Hispaniæ regibus solitum dicere, non decere generosum & nobilem virum esse literatum, exclamasse fertur, *Vocem hanc non regis, sed bouis esse.* VI. *Facetè. Grauiter.*

6 Cum Alphonsum ego ex Baiis Puteolos vsque sequerer, essetque illi ad me sermo de literis; Ait se legisse librum Augustini de ciuitate Dei, ex Latino sermone in Gallicam linguam translatum, in cuius procemio scriptum esset: *Regem illiteratum, nihil aliud nisi asinum coronatum esse.* Atque ita sibi videri affirmauit.

Erat Alphonsus in agro Matricienti, nec dum satis deliberauerat, vtrum Franciscum Sphortiam an Nicolaum Picininum in amicitiam & societatem admissurus esset, & erat alterum duntaxat propter illorum inter se simultates admissurus. Cū interim Matricienses legati Regē adeuntes petierunt, vt ex ipsius volūtate Nicolaó ne an Fran- VII.

ciſco gratificari deberent. Quibus Regem reſpondiſſe qui aderant perhibent, *Vtroſque tanquam amicos habendos eſſe, ſed ab vtriſque tanquam inimicis cauendum.* *Prudenter.*

7 Pari (vt mihi videtur) prudentia erga Iacobum Picinini filium Alphonſus vtitur, cui vt amico ſubuenit, ab eo tamen vt hoſte cauet.

VIII. *Facete.* Harpyias legebamus inſulas incoli conſuetas, cumque inſularis quiſpiam id ægrè ferret, dixiſſe ſcimus Alphonſum, *Non eſt quod frontem obducas, ô amice. Ex inſulis enim in curiam Romanam commigraſſe Harpyias compertum eſt, ibique iam domicilium conſtituiſſe.*

8 Harpyas arbitror fuiſſe quam plurimas. Nam curiam ego adhuc nullam hiſce auibus vacuam vidi.

IX. *Fortiter & conſtanter.* Bellum Neapolitanum ſemel ingenti atque inuicto animo cum ſuſcepiſſet, nulla poſtea vi, nullo periculo, nulla clade, nullis denique difficultatibus auerti aut deterreri potuit ab incepto: quinimò à fortuna nonnunquam proiectum, vel in hoſtium poteſtatem perductũ, ſurrexiſſe vidimus, multoque acrius quàm ante conſtitiſſe, incredibilique pertinacia bellum omnium ferè difficillimum, poſt ſecundum demum & viceſimum annum confeciſſe, mortalesque omnes exemplo ſuo admonuiſſe, fortunam ferendo ſuperari poſſe.

9 Cœptis quæ quidem iuſta ſunt, decet Regem inuictum adhibere animum, ac fortunam ferendo vincere. At vbi conatus iniquus eſt, præſtat vinci quàm vincere.

X. *Fortiter & ſtudioſe.* Cum adhuc grauiter ex febre Rex iaceret, & Auriſpa ſenior doctus vir ad eũ viſitandi gratia accederet, ſubitò fores aperiri iuſſit, & in cubiculum penitus admitti: inibi illũ multa cum eo de ſtudiis literarũ, multa de erroribus Hieronymi hæretici mirum in modum diſſeruiſſe tradunt, quamuis morbo vehementer implicatum.

10 Hieronymum hæreticum, de quo ſenior Auriſpa cum Rege diſputat, intelligo Bohemum fuiſſe, qui Conſtantiæ crematus eſt, cum impie de religione ſentiret. Adde igitur (ſi placet) Hieronymi patriam, vt quod nos ſcimus, poſteros haud lateat. *A. 1416. vide Pogg. epiſt. 3.*

XI. *Patienter & Modeſte.* Cum poculum quo Rex ipſe biberat, Caſpari generoſo adoleſcentulo dari iuberet, & Pirretus pincerna Caſparis inimicus, quãnis ſemel bis & tertiò iuſſus dare renueret, permotũ Regem ſurrexiſſe aiunt, pugionemque ſtrinxiſſe, ac fugientem Pirretum adſecutum, ne iam prehenſum iratus feriret, pugionem in media ira abieciſſe.

11 Wenceslaus Rex Bohemiæ, Sigiſmundi frater, Caroli IV. Romanorum Imperatoris filius & hæres, miniſtri offenſus verbo è menſa conſurgens, arrepto pugione amicum interfecit. Alexander Macedo correpto telo in Clytum, per mortem chariſſimi hominis iræ ſuæ ſatisfecit, ſibi ſe non ſatisfeciſſe pœnitentia facti docuit. Melior itaq; Alphonſus vtroq;, qui primo iracundiæ motui, vt homo, ſuccubuit; ſed in ſecundũ, vt rationalis homo peruicit, ac paruulos ſuos (vt ait ille) illiſit ad petram.

Capuam

Capuam verò cum exercitu transeunti Alphonso, miles quidam ira efferuescens in foro ipso obuiam factus, comprehensis equi loris Regem sistere coëgit, neque prius dimisit, quàm quæ libuisset in Regem etiam armatum petulanter effudisset: Rex nihilo magis animo commotus, ire perrexit, conuiciatorem ne paululum quidem conspicatus. *XII. Patienter.*

12 Sigismundus Imperator conuicianti Boioratio, creditori colaphum incussit, mox pœnitentia ductus, debitum omne persoluit. Modestior Rex quam Imperator, sed fortasse non tam huic equiti Regis modestia, quàm Baioario Cæsaris ira salutaris fuit.

Cum inter cœnandum à difficili & importuno quodam sene vsque adeo interpellaretur, vt vix edendi potestas esset, subclamasse dicitur, *Asinorum conditionem longe meliorem quàm Regum; illis quidem comedentibus dominos parcere, regibus neminem.* *XIII. Facetè.*

13 Si sine literis esset Alphonsus, liceret cœnanti sibi, vt asino coronato, quietem expetere. At docti Regis nullam vitæ partem quietam esse fas est, nisi quam sibi somnus vendicat.

Cum Puteolos obsideret Rex, atque animi laxandi causa litus quotidie peteret, reperit viri Genuensis cadauer è triremi hostium eiectum, litori appulsum: quo viso, celeriter equo desiliit, iisque qui propè aderant omnibus desilire iussis, aliis negocium dat, vt terram effodiant, aliis vt nudum corpus obuoluant: Ipse vero crucem ligneam sua manu fabricatus humati ipsius capiti afflixit. *XIV. Piè.*

14 Quid faciat in suos Alphonsus, cum etiam in hostes pius sit.

Caietam vrbem pertinaciter obsidente Alphonso, coacti sunt oppidani ob famem, qua maximè vrgebantur, pueros, puellas, & ætatem omnem bello inutilem è ciuitate expellere. Eiecti igitur paulumque progressi, necessariò substitêre, nam & redire à suis ferro saxisque prohibebantur, & ingredi regia castra nondum facultas erat. Erat interim cernere miserabilem illã multitudinem, ad suorum simul & hostium ictus expositã, Parentum pariter & natorũ complorationes, tum Regis tum suorum fidem ac misericordiam inclamantium. Interea exagitari, impelli, vulnerari, confici: cum Rex ab iis abstinere sese milites suos iussit, patrumque concilium aduocari. Censuerunt fere omnes, *Haudquaquam excipiendos esse. Si ferro aut fame interierint, suorum ciuium noxam, non Regis aut regiorum esse.* Ego quoque (vt errorem meum ingenuè fatear) sententiam rogatus dixi, *Lege militari recipiendos non esse.* Quippe quæ obsessis ac fame laborantibus præcipit, vti bello inutiles eiiciant. Contrà vero qui obsident, eiectos omnino ne admittant, sed reiiciant potius. Conuersi eramus omnes in Regem, deliberationem eius auidissimè expectantes. Tum ille, *At* *XV. Misericorditer.*

ego malo, inquit, *Caieta & Caietanis nunquam potiri, quàm tam fœdè tamque crudeliter vincere: cum viris mihi dimicatio est, non cum mulieribus ac pueris.* O Regem immortalitate dignissimum, quique vniuersum genus humanum gubernet & regat: victoriam quæ impia & luctuosa esset, nullam iudicauit. Igitur omnem sexum atque ætatem imbellem excipi iussit, exceptos omnes abundè refici atque refocillari.

15 Misericordem Regem vnum vel hoc factum Deo optimo & maximo proximum facit. Verum cum victoriam Rex abhorreat, fœditate & crudelitate partam existimandum est. Neque iis eum auxilio esse, qui bella per omne nephas gerunt.

XVI. *Studiosè.* Lectioni T. Liuii, qua vel maxime Rex demulcebatur, cum aliquando tubicines obstreperent, abigi eos (quamuis Musicæ peritissimos) iussit: iam velut multo suauiorem, quàm ipsorum harmoniam auditurus.

16 Cum Neapolim in arce noua de pace Tusciæ, deque mittendo in Albaniam Picinino per hos dies ageremus, studiosum T. Liuii regem animaduertimus, quem sæpe testem citauit, dum cauendum esse diceret, ne primam belli fortunam aduersam experiremur. Nam præsagium finis ex initio concipi solitum, autore Liuio attestabatur.

XVII. *Modestè.* *Facetè.* ** Plin. c. 7. lib. 33.* Parantem vero Regem triumphalem currum inscendere, non defuerunt qui admonerent vt triumphantium more vultum minio illiniret. * Quibus respondisse fertur: *minium Baccho soli conuenire, qui non solum triumphi, sed vini etiam repertor extitisset.*

17 Sigismundi Cæsaris prouerbium fuit, *Ignarum esse regnandi, qui simulare nesciret.* Vera ratio, nec vultum nec animum mendacio obtegentem regem probat.

XVIII. *Liberaliter.* Virginibus vero omnibus Christi Dei verissimi sacris initiari cupientibus, dotem sine qua haud recipi mos est, Regem elargitum cōstat. Cumque essent ferè innumeræ, quæ dotis spe proposita mundo renunciarent, sacrasque nuptias adirent; nunquam tamen à tam liberali & religioso proposito destitisse. Imò vero quanto plures sese quotidie ad sacerdotium offerrent, eò libentius atque benignius omnes excipere atque dotare consuesse.

18 Simili liberalitate vsum Regem accepimus in pauperes presbyteros, qui diuinam rem primum faciunt.

XIX. *Grauiter.* Amico & familiari cuidam Regi suadenti, vt tranquillè & voluptuosè, dum posset, vitam ageret, nec corpus tot tantisque periculis obiectaret, respondisse dicitur; *Non temere a Romanis, illis quidem sapientioribus, Honoris templo Virtutis templum coniunctum, in quod nisi per virtutis templum introire liceret nemini, vt intelligerent mortales ad honoris fastigium non voluptatum via (quæ delitiis atque illecebris affluens esset) sed virtutis illa quidem aspera & salebrosa enitendum esse.*

19 Fride-

19 Friderico Celeiæ comiti, qui ob amorem concubinæ vxorem interfecit, atque deinde inter scorta vitam turpissimam agens abhinc anno proximo vita decessit, vnus ait ex amicissimis, *Annum iam supra nonagesimum agis, nec minus voluptati seruis, quàm si sis adolescens. Age iam demum moriturum te scito, atque de sepulchro cogita.* Cui Fridericus, *Istuc*, inquit, *ago. Nam sepulchrali marmori hoc epigramma insculpendum statui: Hac mihi porta est ad inferos. Quid illic reperiam nescio. Scio quæ reliqui, abundaui bonis omnibus, ex quibus nihil fere mecum, nec quod bibi atque edi, quodque inexhaustæ voluptas exhausit.* Tum amicus, *Sardanapali epitaphium*, inquit, *memoras, quod (Aristotele teste) non hominis, sed bouis sepulchro inscribendum fuit.*

Veneris autem quadam die pro tribunali sedentem Alphonsum vidimus, pauperibus tantummodo ius dicentem. Cur ita? vt tantæ maiestatis præsentia (quam pauperrimo cuique adire facile liceret) abstineant potentiores ab tenuiorum iniuriis & offensis, ac ius suum cuique & habere & possidere fas sit. *XX. Iuste.*

20 Ex ducibus transalpinis vnum nouimus, qui singulis diebus venientibus facile præberet aditum, non quidem iuris dicendi aut administrandæ iustitiæ cupiditate; sed vt munuscula ipse tolleret, quæ ad curiales ferebantur. Nec tres duósve nummos, quos vocant Bohemicales, è manu pauperis auferre verebatur.

Cum amœnissimum Picentiæ agrum Surrentinum peruastaret Alphonsus, ingemuisse frequenter visus est; crebroque per caduceatorem oppidanos orasse, ne id ipsorum pertinacia cōmitterent, quod postea eius lenitate ac misericordia corrigi non posset. *XXI. Iuste & humaniter.*

21 Hetruria nec agrorum amœnitate nec virtute virorum Picentiæ agro cedit. Ea nunc vastatur, non gemitu Regis egemus, sed voluntate, quam dicis eum in Surrentinos habuisse, cum pacis & belli potens sit.

Cum senex quidam & natura & ætate audacior ex senatorum numero Regem argueret, quod contra patrum fere omnium sententiam bellum capesseret, magnificè locutum ferunt; *Regum consiliarios aut reges esse, aut regum animos habere oportere: plurima interdum consiliarus & priuatis conuenire, quæ regem non decerent: pecuniam capere Parmenioni licuisse, Alexandro non licuisse. Ignobilem profectò & obscurum nociturum regi, qui non suo ipsius, sed alieno duceretur arbitrio.* *XXII. Sapienter & fortiter.*

22 Aut noscere per sese regem omnia optauerim, qualis Alphonsus est: aut adeò dementem esse, vt catena constrictus consiliariorum arbitrio regatur.

Arcem regiam, quam nouam Neapolitani vocant, a fundamento Alphonsus restituit, & ita demum nouis operibus ampliauit, vt cum omni vetustate possit de magnificentia contendere. *XXIII. Magnifice.*

23 Fridericus Imperator Viennæ & in Noua ciuitate Austriæ arces magnificè instaurauit. At Sigismundus olim Budæ. Cæterum Alphonsus & noua (quæcunque viderim) opera, & vetusta supergressus est, neque Darii regiam Neapolitanæ arci comparandam fuisse putarim.

Scimus Alphonsum regem vestitu cultuque corporis mode- *XXIV.*

Modeste. Grauiter. ratè vsum, neque hac in re multum discrepasse à popularibus suis. Illudque sæpenumero vsurpare consuetum, *Cupere se, moribus & autoritate potius regem videri, quàm diademate aut purpura.*

24 Franci quibus Rex esset sola purpura & diademate conspicuus, illi crines totonderunt, & retruso in monasterium nebulone, autoritate Zachariæ Romani pontificis Pipinum substituerunt. quem non vestis aurea, sed spectata inter bonos moderatio & auctoritas regio culmine dignum fecerat.

XXV. *Humaniter.* Proficiscebamur aduersus Capuam. Cumque Rex itineris primus offendisset asinarium gementem implorantemque prætereuntium auxilium, propterea quòd asellus sibi prolapsus esset in luto farina oneratus, desilire equo, qui non longo admodum interuallo sequebamur, Regem vidimus, atque vnà cum rustico, illum à cauda, regem à pectore Asinum cœno hærentem subleuasse: appulsi nos regem extersimus. Asinarius verò qui regem prius non nouerat, pertrepidus veniam precabatur. Parui quidem momenti res, sed quæ nonnullos Campaniæ populos regi conciliauerit.

25 Adiutor asinario Rex factus, nonnullos Campaniæ populos sibi conciliauit. At si Senensibus opem tulerit, pacemque laboranti Tusciæ dederit, & illius prouinciæ, & vniuersarum Italiæ ciuitatum tutor & pater appellabitur.

XXVI. *Piè. Misericorditer.* Exceptis à Rege impuberibus, senibus, omnique sexu bellis haud quaquam vtili, quos Caietani obsessi ob penuriam annonæ ciuitate expulissent, quidam Regi dixit, *Si tu hos non admisisses. Caietani paucis post diebus sese dedidissent. At ego,* Rex respondit, *pluris facio eorum vitas, quàm Caietas centum.* Facinus profectò regium & memorabile, ac diis immortalibus in primis gratum acceptumque. Quam enim vrbem per id tempus quadraginta fermè millium conatu capere nequisset, postea soluta ac diu desita iam obsidione, sine vi, sine armis, numinis tamen benignitate & gratitudine in ditionem redegit.

26 Quos sæuitia & crudelitate territos subegeris, vt metuas semper necesse est: quos tua tibi pietas misericordiaque conciliauerit, perpetuò fidos inuenies.

XXVII. *Facetè. f. Crispinus.* Trisponius iurisconsultus, cum trecentos aureos Alphonseos quod supererat dotis, furto surreptos perdidisset, ac propterea animo angeretur, & esset sibi viua adhuc vxor, & illa quidem admodum informis, dixisse perhibetur Regem, *Longè illi melius, si vxorem quàm pecuniam fures abstulissent.*

27 Hugoni Senensi (quem nostra ætas Medicorum principem appellauit) vxor fuit nomine Ladia ex familia Sozinorum: in qua frequens virtus, forma rara. Hanc Hugo, quòd deformis esset, Ladiam Bonam vocitare solebat, atque omni patrimonio priuari quàm coniuge maluisset. Itaque potest amari deformis, mala non potest. Crispini vxori fortasse nec morum suauitas, neque forma fuit.

XXVIII. *Iustè. Fortiter.* Cum esset iam contra Venetos ac Florentinos potentissimos Italiæ populos ab Alphonso haud quidem iniuria bellum susceptum,

ac

ac propterea Neapoli aduersus eos magna animi fiducia contendisset; Florentini primum, mox Veneti oratores in agro Pelignensium facti sunt obuiam, pacem ab armato perhumiliter postulantes. Quibus Regem prompto ac læto animo pacem dedisse constat, neque aliud vllum pacis datæ pretium existimasse, quàm hostes genibus aduolutos ad se pacem petiuisse.

28 Armatus Rex iusti belli causa, dum contra Florentinos Venetosque exercitum ducit, occurrentibus in agro Pelignensi hostium legatis, & se victos profitentibus pacem dedit. At Senenses ante se superatos fatentur, quam Rex armetur, & obuoluti pedibus eius veniam petunt. Quippe tanto gloriosius his, quàm illis Rex ignouerit, quanto potentiores sunt Veneti & Florentini quàm Senenses. Nam illis videri potest idcirco pax reddita, quòd cœpti Regem pœniteret, tanquam magnas & opulentas ciuitates vincere desperaret. Concessam Senensi populo, nemo ex clementia regia non profectam addubitabit.

Cum regiorum plerique gloriæ studio flagrantes permolestè ferrent, quòd Rex Venetis ac Florentinis pacem dedisset, velut in eo bello magnificum ac gloriosum aliquod facinus edituri, à quo postea frustrati essent pace comparata; Rex id quod erat suspicatus aliquando, iam nactus, dixisse perhibetur: *Bono animo estote commilitones. Nam & virtuti vestræ (mihi credite) neque locus neque honos deerit, & mihi perquàm speciosum fuit petentibus pacem dare. Ita arma capere consueuimus, vt sine cruore (si id modo fieri potest) victoriam adipiscamur. Et quid aliud pacem tam submisse petentes confitentur, quàm se victos esse.* XXIX. *Grauiter.*

29 Picinino quoque permolestum fortasse fuerit, Senensibus pacem reddi, qui mitissimi populi damno, sibi & opes & gloriam quærit. Sed nec virtuti eius si modestior fuerit & regis imperio sese commiserit, aut locus, aut honor deerit.

Affirmare solitum Regem accepimus, si nullum omnino aliud regnum, nullam prouinciam præter Calabriam aut haberet aut habiturus esset, illam protinus se relicturum, priuatumque & ciuem viuere potius velle, quàm illorum qui nihil hominis habent præter figuram ineptias tolerare, quamuis dominum aut regem. XXX. *Facetè.*

30 Regum primogenitis, qui reges futuri sunt, non ab re huius regimen ducatus committitur. Nam cum Calabrorum ineptias experti fuerint, easque tolerare didicerint, aliorum populorum facile mores ferent.

Super lectionem Annæi Senecæ, quē præcipuè Rex coluit, atque perdidicit, quæsitum est ab Alphonso Dauolo purpuratorum humanissimo, *Cur animus mortalium ita immensus atque insatiabilis foret.* Cui ab Alphonso iis penè verbis satis est factum: *Animum hominis à Deo profectum non prius conquiescere, quàm eò rediret, vnde profectus esset. Esse proculdubio animum nostrum Dei & æternitatis capacem, propterea neque impleri neque satiari posse iis rebus, quæ fluxa & incerta es-* XXXI. *Sapienter.*

sent: sed Deum ipsum veluti naturalem sedem & suum quodam modo perfectum bonum appetere, hoc est solidum & perfectum bonum.

31 Alphonsi quæstio rectè soluta est. At poteritne ille amplius quærere; *Si Deum ipsum velut naturalem sedem appetit animus, cur tam tenuius eo tendit, quò tre appetit, præsertim cum hoc bono in terris frui nequeamus.*

XXXII. *Facetè.* Cum legeremus aliquando Didonis Virgilianæ mortem, & inter legendum terra moueretur, atque ob id qui aderamus omnes improuisa & repentina re perculsos, Rex intueretur, *Nonnumne*, inquit, *vobis videtur, si in morte tam celebris reginæ terra intremiscat.*

32 Apud Iulianum sancti Angeli Cardinalem, doctissimum atque integerrimum patrem, Flauianis supra Danubium (cui ciuitati nunc Vienna est nomen) cum cœnarem, fuissetque de Basiliensi concilio multus sermo, & inter cœnandum terram moueri intueremur, discumberetque simul Ioannes cognomento Amicus Agrippinensium legatus, qui diceret surgendum è mensa & in patentes campos abeundum: *Bono animo*, inquit Iulianus, *o amici estote, de synodo Basiliensi cuius sumus, quæ omnem Ecclesiam tremefecit, non tamen illa fit. Ita nec nos terra motus iste consternauerit.*

XXXIII. *Grauiter.* * Peroptare Regem audiuimus, vti popularium suorum vnusquisque rex extitisset, quo demum illi, vtpote experti, cognoscerent principum occupationes & curas. Hoc vno forsitan modo fieri posse, vt desinerent molesti & importuni esse.

33 Caspar Schlick, qui trium Cæsarum Cancellarius fuit, optare se dicebat, omnes Reges aliquando priuatos pauperesque fuisse: neque enim ... tus miseretur, qui nunquam fuit miser.

XXXIV. *Moderatè. Clementer.* Confecto iam graui ac diuturno bello, triumphoque Regi decreto atque parato, eum negasse aiunt, regulos & nationes, quas vicisset, currum præire debere captiuorum sorte; quinimo tanquam socios perquàm honorificè sequi iussisse. Sed & gloriari solitum accepimus, quòd non millibus hostium cæsis, sed rectius seruatis, triumphandi legem imperatoribus primus dedisset.

34 Gloria certè maior est seruati quàm cæsi hostis: tantoque triumphus illustrior, quantò plures reficti sunt de quibus triumphetur.

XXXV. *Magnificè. Religiosè.* Ludos autem Christianos magnificentissimo apparatu, deuotissima ac solenni repræsentatione, ingenti hominum frequentia ac celebritate quotannis edentem Alphonsum perspectauimus. Imò verò cum accepisset, Hetruscos istiusmodi ludos singulari industria cōmentos esse; ne hac saltem in re, quæ ad diuinum cultum pertineret, à quoquam mortalium vinceretur, omnia perscrutatum atq; exploratū eò misisse. Explorata longè præclarius atque artificiosius expressisse.

35 Magnificentissimos eos fuisse ludos, ex Friderico Imperatore accepimus, qui eo præsente per sacram hebdomadem editi sunt, anno post Iubilæum altero. Nos autem ludos, quos Gallici personagia* vocant, mirificos, & nusquam similes Lausannæ vidimus, quæ ciuitas Lemano adiacet lacui.

* *Comœdia*

Admo-

Admonuit modo Tuscia, vt animosi regis fiduciam, qua mor- XXXVI. Fidenter.
tales omnes [illegible] exprimam. Cosmus Florentinus Alphon-
so mal[illegible], vir alioqui magnus & illustris, cum dono [illegible]
[illegible] libros vtique præclaros, reclamatum est à medicis qui aderant,
[illegible] mortales Deos librum attrectaret, ab hoste m[illegible] venen[illegible]
[illegible]um. Rex prima facie visus est medicis assentiri, illis animo [illegible]
[illegible]. Nam cum Liuius in medio constitutus esset, illum man[illegible] ac-
cepit, legit, euoluit. Subinde medicos qui continue aduersarentur ro-
gans, vt desinerent ineptire: *Regum quidem animos non [illegible] maternum*
[illegible] esse, sed sub Dei cura & [illegible] la sacras læta que agere in-
[illegible].

[illegible] A[illegible] Philippo medico, quem
[illegible] Antipater [illegible] medicus, ille arte, hic fami-
[illegible] incidit.

[illegible]ullos de se bene meritos, sed ipsum probris clam solitos XXXVII.
[illegible] ex cum audisset, *Regum [illegible]e, inquit, non [illegible] benefacere. sed* Patienter
[illegible] patienter audire. In grato [illegible] quos [illegible] futuros, quo Moderat[illegible]
[illegible] humanus & ben[illegible] perstaret.

In [illegible] C[illegible] probrosa [illegible] re-
ferentibus aulicis, *An ne [illegible], Principes quasi signum ad sagittam*
expositos e[illegible]. Turres quidem [illegible] prealta feriunt, humilia tecta prætereunt. At
vobis, cum bene agitur, si verbis tantum impetimur.

Erat inter purpuratos aliquando orta quæstio, *Cur Hypocritæ* XXXVIII.
natura superbi essent, Publicani vero mansueti. Et quum alii aliud (vt Sapienter.
fit) sentirent, Regem demum ita diffinientem audiuimus, *Publica-*
norum vitia vt plurimum manifesta esse; puta luxuriam, gulam, illibera-
litatem, & cætera eiusmodi, quæ quoniam hominum oculis subiecta forent,
soluerentur in ruborem, verecundiam & humilitatem. Hypocritarum
vero vitia in occulto latere, vtpote odium, inuidiã, maleuolentiam, iniqui-
tatem, quæ cum in arcano tolerari diutius non possunt, erumpere in super-
biam necesse est, iram item arrogantiam & in[illegible]tiam.

H[illegible]ocrita[illegible] vitam F[illegible] C[illegible]am ac[illegible] C[illegible] Sc[illegible],
[illegible] que sese aliquando in [illegible] a [illegible]bat, [illegible] hisce hominum m[illegible]
[illegible] Fridericus, *Vltra Sauromatas ergo [illegible], & glacialem [illegible]um tibi e-*
undum [illegible] cum [illegible]eneris, non omnino carebis [illegible]poerit locus si [illegible] & tu homo,
non Deus es. Inter mortales enim nemo est, qui non ex aliqua parte fictus fucatus-
que sit.

Scholas & auditoria, in quibus maxime Theologia publicè le- XXXIX.
geretur, magnifice [illegible] curauit. Nec adornati solum, sed inter- [illegible]
fuit ipse lectioni, non pallio & crepidulis inambulans in gymnasio, vt
Scipio ille, sed attentissimo animo, & toto (vt aiunt) pectore incum-

bris: quodque & doctis imitandum, & ignauis rudibusque repulsori sit, pedes, & usus longè distaret auditorium, ad lectionem venire non dubitaret.

39 Sermonem habuit coram [illegible] in cœna Domini [illegible] Siculus [illegible] Dominici professus, siue [illegible] bundus [illegible] Rege [illegible] ex pulpito [illegible], nescio de Sacramento [illegible] quibus [illegible] exit. *[illegible] obsecro, [illegible], Rabbi, [illegible] aureum ap[illegible] in quo [illegible] hostiam tendideras: nihil ibi præter vermiculum reperit. Ex auro quod [illegible] fuit [illegible] vndique clausum, [illegible] potuit vermis [illegible] accidentibus, quæ illic absque [illegible] aderant? Ergo [illegible] corpore [illegible] vermis. At ex [illegible] Dei, quid aliud quam Deus prodeat?* [illegible] *Quid tu ad hæc?* Obticuit Mo[illegible]us. [illegible] Theologicas [illegible] Rege scholas haud frustra [illegible] ficatas [illegible] cognoscimus.

XL. Grauiter.

Cum Calaciam obsideret Alphonsus, omnium primus tormenta ænea inusitatæ magnitudinis per asperum & accliuem montem præter omnium opinionem muris admouit. Deinde me & Ame[illegible] Sanseuerinum Capacii comitem virum illustrem legatos delinauit, oppidanis renunciare iussit, nisi propere, ac prius etiam quam tormenta laxari inciperent, deditionem fecissent, nullum postea eis [illegible] que pœnitentiæ locum. Accessi, persuasimus: cumque grati aliquid afferre putaremus, quod Calacienses imperata fecissent, nostrum fuit potius, quæ Rex ipse tunc diceret, & audire & annotare. Erat in corona ducum atque procerum, Nicolai Picinini viri magnæ virtutis, partim videlicet animi magnitudinem, partim rei militaris peritiam, partim autoritatem, partim res præclarissimè gestas enarrantium. In quibus exortus est Picininomastix quidam, qui primum quod genere obscurus foret, vtpote lanionis filius, eaque ipsa propalam diceret. Tum Rex nebulonis illius impudentiam inique ferens, *Ego me dius fidius malo*, inquit, *Nicolaus esse macellaris filius, quam aliquot regum, qui Europam incolunt, & filius & hæres gloria enim genus haudquaquam sufficere, quin potius præcipuam esse laudem existimo, vt possit se quisque (vt poeta dixit) tollere humo, victorque, virum volitare per ora.*

40 Nouitate gaudens Italia nihil habet stabile, nullum in ea vetus regnum facile hic ex seruis reges videas. Pi[illegible]anum [illegible] hium quasi regē nostra ætas venerata est. Des illa rei militaris pe[illegible]: [illegible] homines, qui vel fugere vel capi quam mori malint. Ioannem de [illegible] apud Vngaros, apud Albanos Scanderbechium, apud Bohemos Pogebratium, apud Teutones Albertum Marchionem Brandeburgensem n[illegible] dicto belli duces e[illegible] hostes vicerint, nunquam tamen incruentam victoriam reportarint. At [illegible] Italici mercat[illegible] viuentur, vt equos & arma dederint, vt liber[illegible], numirum [illegible] stipendia mereantur. Re[illegible] sententia est,

Malo pater tibi sit Thersites, dum modo tu sis
Æacidæ similis [illegible] que arma capessas,

Quid

Quàm te [illegible] hostia similem producat Achilles.

A [illegible] Herculem ex macellario, quàm ex Hercule pugnatorem Pr[illegible] reperies.

Stoicus quidam male sobrius Regi obuiam factus, cum dixisset, *[illegible] vinum esse. Paruo [illegible], inquit, tuum tibi constat alimentum,* paruo & video Bacchi [illegible] letitia. Verum hæc leni. Ad comites autem conuersus, *[illegible]um, inquit, cibus est gloria, quem [illegible] pecunia, sed [illegible] Dii vendere consueuerunt.* XLI Facete. Grauiter.

[illegible] H[illegible] & [illegible] p[illegible] ante [illegible] apud [illegible] dum [illegible] & in [illegible] tacent [illegible] que [illegible] ad [illegible] *conciliatrix* [illegible] *integram* [illegible] Fr[illegible] quas Sax[illegible] Homo [illegible] & [illegible] *habet* [illegible] *& quin*[illegible] Neque [illegible] S[illegible] co[illegible] hoc primo loco ponere, [illegible] compotationem [illegible] Noui don[illegible] proceres ope[illegible] & [illegible] ad vsum vini exer[illegible]. Neque [illegible], neque Ba[illegible] sunt, sed [illegible]ensia, Tergestinaque & [illegible] Friderico Cæsare, qui [illegible], respon[illegible], *liberi mei [illegible] adoleuerint, amareque* [illegible], *qu*[illegible] *voluerint, neque vno capientur. Sap*[illegible] *ipsum* [illegible]*auit. At mihi si filius al*[illegible]*o fuerit,* [illegible] *cum ipsum* [illegible] Cæsarem si regem [illegible] ea gloria [illegible] non [illegible] quam cōsec[illegible] I[illegible] quod exciri timore [illegible] in Turcos verteret, illisque formidabi[illegible] se [illegible]et.

In Calaciæ obsi[illegible]ne cum adhuc essemus, & esset de Variato Lusitano inter Regem & me nō iniucunda dissensio, quod ego inter Vi[illegible] laudes maximè præferebam, quòd cibum vestitumque, quibus pastor aut venator vti consueuerat, nunquam postea deseruisset, [illegible] imperator, & victor ille per continuos XIV. annos consules exercitusque Romanos attriuisset; superuenit huic sermoni Simoninus Durrea purpuratorum princeps, præfectus castris. Cumque locum, qui inter Regem & me medius erat, equo inuectus capere instaret, Rex vultu renitens prohibuit, asserens locum illum, cum de literis aut cognitione antiquitatis ageretur, non purpuratorum sed togatorum esse. Cessit ergo Simoninus. Rex vero ad Lusitanum suum reuersus, *Recte,* inquit, *nonnulli virum hunc Hispanorum Romulum appellarunt.* XLII. Grauiter dictū.

recte item Romani eos, qui talem virum quamuis hostem interemissent, indignos præmio iudicarunt.

42 Viriatus non male *Hispanorum Romulus* appellatus est. Alphonsum vero eundem gentis Iulium, & [illegible] pacem Tusciæ redderet, *Italorum Augustum* non absre vocaremus.

XLIII. *Attenti. Studiosi.*

[illegible]tabat Rex Capuæ, & multi multa pro suo quisque ingenio, [illegible] ob[illegible]amenta muneraque ægro Regi cum excogitarent, ego quoque a Caieta accersitus statim aduolaui, deferens & ipse meorum fomenta & medelas meas, hoc est libellos quos ego intelligebam illi quam maxime placituros, in quibus Curtium [illegible] auspiciis legendum exhibui. Ille res gestas Alexandri à [illegible]issimo viro perscriptas, ea hilaritate, ea auiditate, ea denique felicitate coepit audire, vt quod [illegible] obstupescerent, eodem ipso [illegible] perauimus, ægro omni valetudine leuatus ac pene co[illegible] pollicitis cæteris omnibus an[illegible] laxamentis, [illegible] bus ternas facere lectiones perreximus, breuique librum ab[illegible]. E[illegible] eo die frequenter [illegible] medicos Rex iocatus, A[illegible] patabel[illegible]m patuisse ere Curtium laudibus cum[illegible].

43 H[illegible] R[illegible] [illegible] A[illegible] [illegible] qui [illegible] A[illegible] b[illegible]

XLIV. *Studiosi. [illegible]acti.*

Cum inclyt[illegible] Neap[illegible]anam instauraret [illegible], Vitruuii librum qui [illegible] h[illegible] inscribitur, [illegible]. Allatus est (quandoquidem in promptu erat) Vi[illegible] quidem, sine ornatu aliquo, sine asseribus [illegible] quem Re[illegible] inspexit, non decere hunc potissimum librum, qui [illegible] t[illegible]ntur, [illegible] docet, directum [illegible], eum quem mihi [illegible] polit[illegible] cooperiri mandauit.

4[illegible] [illegible] V[illegible] R[illegible] Rege [illegible] decet, q[illegible] ho[illegible]

XLV. *Grauiter.*

Scipion[illegible] ridere solitum Regem accepimus, quod saltatione animum relaxaret, S[illegible] differre inquietem, nisi quod hic dum saltat, ille dum v[illegible] insanus est. Qua ex causa Gallos [illegible] mum leues [illegible] s ætate prouecti essent eo magis [illegible], hoc est insania se oblectarent.

4[illegible] D[illegible] *Malle [illegible] febri[illegible] saltationi operam dare.* At G[illegible] [illegible]es [illegible] [illegible] [illegible] que in p[illegible]

XLVI. *Amari.*

Iannoctius Manettus Florentinorum legatus ad Regem [illegible]

ne [illegible] elegantem orationem habens, dum pronunciaret, attentionem patientiamque Regis apprimè miratus est, quod ne oculos quidem à se diutissime dicente minimum deflexisset, nec manus mouisset: sed & illud in primis memoria dignum indicauit, quòd cum à principio statim orationis nasi Regis musca [illegible] super[illegible], non [illegible] usquàm peroratum esset, Rex illam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] adnotamentis huiusmodi factum propterea [illegible] existimaui, quod [illegible] [illegible]um * legeram inter prælia Deorum [illegible] probitatem Musce describere. * Iliad.13.

[illegible] ad [illegible] cula duc[illegible], [illegible] ex eius [illegible] in [illegible] pro [illegible] t, consc[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], vt do[illegible] re [illegible] [illegible] ferro [illegible] [illegible] quoniā [illegible] C a [illegible] pri[illegible] [illegible] opti- [illegible] [illegible] da[illegible] vita [illegible] uolueba[illegible] [illegible]uæ, [illegible] n [illegible], mos [illegible] [illegible], vi- [illegible] e. Æ[illegible] [illegible] pala[illegible] [illegible] non est au- [illegible] p[illegible] [illegible] coram [illegible] I[illegible] [illegible] [illegible], n[illegible] [illegible] in [illegible] [illegible] secuti. [illegible] [illegible], [illegible] si Do[illegible] [illegible] est.

[illegible] est [illegible] literatis M. Tulli [illegible] [illegible] Romanus vetustis [illegible] [illegible] R[illegible] læ[illegible] perditus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] mo[illegible] p[illegible] M. Vitru[illegible] ep[illegible] esse compo- [illegible] lens [illegible] vultum risu soluens. [illegible], in- [illegible] *[illegible] sapientiam am[illegible].* XCVII. [illegible] [illegible]

[illegible] V[illegible] [illegible], [illegible] bendo pr[illegible] V[illegible] [illegible] de A[illegible] librum re[illegible].

[illegible] cum aliquando de[illegible] ad formi- XCVIII. Obseruatur. [illegible] a [illegible] saxa, [illegible] de haberi [illegible] [illegible], quæ ab incolis [illegible] opinione adhuc [illegible] [illegible] vt alicunde [illegible] istiusmodi saxa. Rex [illegible] [illegible], inuiolatam seruarent. Ampli[illegible] [illegible] dixit, [illegible] machinas valere sinere, [illegible] [illegible] afficere [illegible], vel saltem saxa illius viri, qui [illegible]

tosque homines ab iniuria, ac capitis periculo vindicasset patrocinio suo.

48 Pium Regem memoras, qui vel saxis Ciceronis pepercerit, [illegible] ille reue- [illegible] viri ossa consectari esset? V[illegible]nam eius marmora, quæ triumphalis ar- cis [illegible] habet parem apud posteros pietatem inueniant. At ego illis timeo in arcis a[illegible] tu collocatis [illegible] bitur aliquando totus, neque memoriæ magni regis, ne[illegible] artificio nobili [illegible] dantur, quando [illegible] excludit dominandi cupi- do. Mallem sapientia Regis il[illegible] memoriam consecrasset, vbi solius [illegible] aut inuidiæ met[illegible]

XLIX. *Sapienter.*

Legebamus for[illegible] Annæi Senecæ epist[illegible] atque aderat Fran- ciscus Sachetus Florentinorum legatus, vir eloquentissimus, ac Lu- douicus Cardona celebratissimi nominis Theologus, [illegible] præ- terea docti & clari viri: quærebatur super præcepto H[illegible] o- pere a Seneca laudato. *Si vis amari, ama.* N[illegible] ceptione falleret, esletque videlicet, vt qui [illegible] men amaretur. Hic cum [illegible] & Senecæ dictum probarent [illegible], Rex inquit [illegible] *omnium dixerim, absentio. E[illegible] nec vicissim redametur. Et quis aut certius a[illegible], qui homines fecit, atque hominum causa omnia fecit? [illegible] nemo viuus ambigat, quis tamen est qui mutua [illegible] stetur? Imo vero quid mirabilius aut [illegible] detestabilius est, [illegible] aut [illegible] hominem ama[illegible] nob[illegible], Deum vero amantibus cer[illegible]ima sit [illegible] charitas, n[illegible] amoris merces perpetua lux & sempiterna tranqu[illegible] ob- durati persistimus, nec amantem redamamus, quod [illegible] nire ob nullam aut certe exiguam in Deum [illegible]. Dum enim bo[illegible] præsentibus atque voluptatibus delinimur & obcæcamur, cœlestia [illegible] videntur, neque tanguntur, non modo non curamus, sed nec [illegible] futura consulimus. vt [illegible] quis admodum sitiens [illegible] aquam limpid[illegible] puram procul esse, sed vi[illegible]nam [illegible], [illegible] dam & lutulentam. Præclare [illegible], quicunque [illegible] dem esse.*

49 Hecatonis præceptum quod [illegible] *ma*, rectè Rex attestatus est [illegible] a[illegible] ab eo. V[illegible] Regem [illegible] sem [illegible]menter a[illegible]

L. *Magnani- mi[illegible] tas.* Gratè.

Nea[illegible] ciues ob virtutem ac [illegible] decreuissent vno consensu [illegible], arcem [illegible] triumphal[illegible] rum honor[illegible] struere, elegerunt locum super gradus [illegible] maioris ecclesiæ. Id vero quandoquidem fieri non p[illegible]

ea

[illegible] olai Mariæ Buzuti magnanimi & [illegible] militis domus. Rex fieri omnino prohibuit, *Haud tantis se [illegible] huiusmodi sa[illegible]orum struem ventis imbri[illegible] ob[illegible], vt [illegible] & famili[illegible] omnium, cuius opera in bello & pace atque omni [illegible] fortiter a[illegible] liter v[illegible] fuerat e[illegible].*

5 Amic[illegible] regi non minus Senen[illegible] Bu[illegible] fierit. Sal[illegible] [illegible] Alphonsus vo[illegible] phal[illegible] arc[illegible] apparat: [illegible] Senensium ante[illegible].

Qu[illegible] fortasse [illegible], vbi Rex adeat: Cur qui vere [illegible] peret taci[illegible] [illegible], qui [illegible]s, loquacior? Et cum alius aliud [illegible] causam du[illegible], [illegible] tandem h[illegible] verbis respondentem audiuimus. *Qui vere [illegible] habet vnde gaudeat. Al[illegible] pectus animi sapi[illegible] maxim[illegible] contentus [illegible]. Ex diuerso [illegible] minime [illegible] ipsius animus cum intus non habeat quicquam, vnde impleatur [illegible], nec [illegible] quærat, vnde vana [illegible] [illegible]. Itaq[illegible] ad [illegible] omnia refert [illegible] ad ostentationem.* [illegible] Rex cum dixisset, Tibulli poetæ [illegible] in versus* in [illegible]m [illegible] Regi [illegible] sententiam confirmantes,

LI. Sapienter.

* Lib. 4. in fin.

P[illegible] o [illegible] gloria [illegible].

Qui sapit, in tacito [illegible] ipse [illegible]

R[illegible] adiditi[illegible].

[illegible] Nunquam n[illegible] necesse est sapiens [illegible] [illegible]. S[illegible] nullum est tempus [illegible] [illegible] consideratione profatur.

Q[illegible] cum corpus D[illegible] & saluatoris Dei Iesu [illegible] Regi mo[illegible], sanct[illegible] [illegible]ma, quocunque acced[illegible] ret, [illegible]us comitari) tandem [illegible] pauperrim[illegible] domum sanguinis proflu[illegible] [illegible] ægritudinis causam cognouisse[illegible] [illegible] morbo illi mirifice accommodam [illegible], [illegible] simul & corpus Regum Regis in templum, [illegible] veneratione reduxit. Paucis vero post [illegible] quidem pro recuperata salute Regi [illegible]: sed [illegible], quam maiestatem dicerent [illegible] commisisse, aiebat sibi ne vitam quidem perdidisse. S[illegible] ad[illegible] cœpere, a[illegible]iculam execrationibus & [illegible]. Rex vero subridens: *Abi*, inquit, [illegible] *em tuam [illegible] quidem [illegible] (vt [illegible] sanitate [illegible] curant.*

LII Fic. Facete.

12 S[illegible] vetus [illegible] Reg[illegible] gemma [illegible] bit. Sed [illegible] a-

mitter gemmam, id est, benefacti gratiam. Nam Regi & filio, & natis natorum, & qui nascentur ab illis, dum stabunt mœnia, fidelis & obsequens erit.

LIII. Grauiter. Cum Syracusanum equitem truculentis moribus Rex hominem Barbarum appellasset, atque ille quòd præclara, prima Græcia origine esset, nomen Barbari abhorrens iniquo animo ferre iniuriam videretur, *Ego*, Rex inquit, *non a prima solo, sed a moribus Barbaros definire.*

53 Et in Græcia & in Italia [illegible] barbarizant Nam [illegible] barbarum qui [illegible] rapto viuere, & [illegible] æquitatem omnemque religionem [illegible] culcare qui in Italia [illegible] morem [illegible].

LIV. Facetè. Admittit in colloquium ac patienter audiuit ipsos etiam [illegible] ac obtuso ingenio homines. Audiens vero illos, subinde oculos [illegible] conijcere solitus erat, quos proba norat ingenia, ac sensa [illegible] percallere, Ennianum illud leui voce submurmurans: *Vultur [illegible] miserum mandebat homonem.* Bellissimè enim non homines [illegible] nium appellasse eos dicebat, quos vidisset ex homine nihil præter [illegible] giem possidere.

54 [illegible], si plerosque nostri seculi Reges contemplatus esset, crederet [illegible] Reges, sed *Regones* appellaret. Ecclesiæ quoque prælatos, *Cralatones* vo[illegible] præter coronas & infulas digni [illegible] quod respondeat, nihil ostendunt.

LV. Grauiter. Principes qui iustitiam non colerent, iis persimiles [illegible] videri [illegible] cebat, qui morbo caderent comitiali. Nam cum anima [illegible] sola iustitia, qua tenetur ad vitam, teste Lactantio: quid [illegible] principibus sublata iustitia, hoc est sublata nutricatione & cibo, [illegible] caducari [illegible] videri.

55 Iustitia [illegible] s non solum affic[illegible] nem [illegible] quibus [illegible] is hom[illegible] lio, [illegible] deferat. Eam [illegible] educari [illegible] videtur.

LVI. Facetè. Iacobo Alamano homini Christiano, sed Iudæis [illegible] bus, cum is diui Ioannis aureum [illegible] dachmum v[illegible] set, ac pro eo quingentorum aureorum pretium [illegible] respondit: *Non tu [illegible] ineptus es, [illegible] discipuli & seruum [illegible] dominum, & regem Iudæorum, [illegible] venderet.*

56 [illegible] pro[illegible] tor vilis [illegible] cauponibus [illegible] quam [illegible].

Ioannes Fortis cognomine, miles veteranus ægerrime ferens, quod oppidum suæ fidei commissum sibi Rex auferret, vt alteri daret, ab eo discedens Italiam, Galliam, Germaniam, Hispaniam peragrauit, omnibus in via regibus, principibus ac populis Alphonsi ingratitudinem & conficta etiam vitia disseminans ac diuulgans. Sed cum nemo omnium eius maledicentiam quamuis Alphonsi hostis tam gratanter [illegible]ret, vt vel panem modò & nasturtium offerret ad victum; inopia coactus ad Alphonsum retrò repetens, Florentiæ restitit, Regis animum quem probris immutatum vbique infensum crediderat, explorare. Id Regi vbi primum innotuit, Ioanni renunciari iussit, tutò ad [illegible] cere. Se quidem potius benefactorum eius quàm vanè dictorum memorem esse, venientemque viatico & pecunia iuuit. Simili moderatione ac liberalitate vsus est tum erga alios multos, tum proximè erga quendam equitem Hispanum. Is enim cum apud Reges [illegible]entales ferè omneis Alphonsi nomen & vitam, nulli maledicto parcens, passim propalamque proscidisset, tandem rediens ab Alphonso perhumaniter ac benignè exceptus est. LVII. *Clementia.*

57 Ioannes Ger[illegible] Vuestualus qui Sigismundi Cæsaris protonotarius fuit, Alberto Romanorum rege fatis functo, principes Electores apud Francfurdiam [illegible]ce Fridericum eligerent suadere summ[illegible]pere conatus est, conficta in eum [illegible] multa disseminans. Neque contentus his, cum Romam Fridericus peteret [illegible]cepturus, Nicolao quinto pontifici maximo epistolas direxit, [illegible] coronaretur annixus est. Nihil tamen horum Imperatorem [illegible] posset corripere atque interimere, passus est Viennæ vi[illegible] is, quæ illi non mediocria fuere.

A[illegible] sæpenumero Regem dicentem, tantum valere ad fidem [illegible] Principum verbum simplex, quantum priuatorum hominum [illegible] iurandum. LVIII. *Grauiter.*

58 Apud Regem nihilo magis iuramentum quàm simplex verbum valet. Ani[illegible] non alia qu[illegible] arte potest. S[illegible] [illegible] repe[illegible]. Pleros[illegible]e ex nostris [illegible] [illegible] a[illegible]os verra loquar [illegible]as, vt certiora [illegible] quam [illegible]

C[illegible] viatorium inter vtres & dolia vini Græci per vindemi[illegible] mortuum inuentum, Regi cum renunciarent, sepeliri eum iussit, & [illegible] sepulturæ inscribi: LIX. *Iocose.*

[illegible] Vicchus, quem [illegible] inter & vtres
[illegible] Græco palmite Bacche [illegible]urens.

59 Alexander, qui [illegible] Moraniæ * [illegible] egregius b[illegible] mortem [illegible] Viennam [illegible] templo diui [illegible], [illegible] præ[illegible]es, celeb[illegible] sacerdos qui [illegible] cellam [illegible] deambula[illegible] *[illegible] *ſ. Morauia.*

Ecclesiam reuersus, cum orantes adhuc compertos [illegible] inuenisset; *Quid hic Alexandro infortunij, inquit, [illegible] hic in suo templo [illegible] bibitq;, vos hic [illegible] refecisis.*

LX. *Grauiter.* Regna quæ plurima quidem haberet & possideret, malle se perdere etiam persanctè affirmabat, quàm literas quas permodicas [illegible] dicebat, nescire.

60 Pœnituisse quàm plures adepti regni compertum est, at qui literas didicissent neminem. Est enim doctrina sapientiæ similis, quam omnis anima concupiscit, nulli onerosa. Regni molestiæ multos oppressere, quamuis Bononiensium [illegible] infania cuncta regna posthabens, cupiat cum capitis periculo vel diem regnare.

LXI. *Magnificè.* Vectigal quod ex meretricio, atque alea multis ante seculis pensitabatur, sustulit: Neapolitano ciui, cui ad luctum à superioribus Regibus concessum erat, priusquàm vectigal aboleretur, satisfaciens Portus pulcherrimam molem pluribus locis euersam restituit; aquæductus subterraneos expurgauit ac refecit: veteres fontes instaurauit: nouos nonnullos extruxit; aquas publicas diu iam magna ex parte dispersas, in aquæ ductus alueum reduxit, vias vrbis propè omnes vetustate & frequenti vehiculorum transitu detritas atque [illegible] nigra silice constrauit, plaustris penitus vehiculisq; vrbe summotis, & nunc Diis bene iuuantibus parat ad aeris serenitatem [illegible]que paludes sic[illegible]are & lacus emittere.

61 Apud B[illegible] hoc vectigal exigi nequit, apud quos [illegible] & [illegible] pacta publica H[illegible] lege prohibentur. Nostri [illegible] tora quæque deuitent. At bene cum Neapolitanis actum est, quibus [illegible] diuina pietas dedit, quo regnante & ditantur & extolluntur. Meminerint, si grati fuerint, Alphonso æternam [illegible]buent, qui reg[illegible] omnium suorum huc [illegible]ges contulit.

A N T.

ANT. PANORMITÆ DE DICTIS ET FACTIS ALphonſi Aragonum Regis Liber ſecundus.

PROOEMIVM.

VEREOR ne quis me putet in iis libellis pleraque locutum in gratiam Alphonſi benefactoris: ac proinde vanitatis arguendum eſſe. Quod vitium à graui viro, præſertim ſcriptore, longiſſimè abeſſe debeat. Verum ille quiſquis eſt (modo eſt aliquis) neque mores meos neque Alphonſi naturam ſatis noſſe facile coarguetur, cum intelliget mihi quidem haud opus fuiſſe aſſentatione ad gratiam ineundam, quam videlicet aſſecutus eſſem etiam ſingularem viginti annorum perpetua lectione, conſtantiſſima fide, infatigabili obſequio, ſumma obſeruantia, & puro conſilio, veritate incorrupta: quibus profecto artibus à ſummo atque humaniſſimo rege potiſſimum dilectus atque probatus, ſine vanitate aut blanditia aliqua. Qua in re teſtis mihi fuerit conſtantia eius, quæ nihil magis auerſata ſit quam adulatores, quos etiam peſtem principum appellare conſueuerit & variis interdum pœnis affligere. Tantum itaque abeſt vt ego me huiuſmodi leuitate ſubinſinuem, vt nihil magis doleam, quam permulta illum dixiſſe aut feciſſe quæ neſciam, & quæ ſciam, haudquaquam me ea ſuauitate ſcripturum eſſe confidam, qua illum conſtat apud homines locutum fuiſſe. Fuit enim ſermone admodum iucundus, breuis &

elegans, venuſtus & clarus. Ego vero vt quæque in mentem veniunt, quanquam ſunt pauca è multis (ſat ſcio) tamen dicta aut facta literis mando, non loci, non temporis ordine ſeruato (neque enim hiſtoriam ſcribo) ſed ea duntaxat excerpo atque perſtringo, quæ ad exempla virtutis ac probitatis accommodari poſſe videantur, quo illis maximè in promptu ſint, qui de Alphonſo quotidie aut loquuntur, aut orant, aut ſcribunt, aut deniq; imitari cum ſtudebunt fortaſſis in poſterum. Sed de hoc hactenus: ad Alphonſi dicta & facta redeamus.

ÆNEAS SYLVIVS IN PRÆDICTVM PROOEMIVM.

QVI notit Alphonſum, nemo te Antoni dixerit adulatorem. Si adulari eos tantummodo dicis, qui mortalium facta dictaque ſupra verum extollunt. Libellus tuus quamuis elegantiſſimè ſcriptus eſt, diminutè tamen magis, quàm ampliter Regis laudes attingit. Nec miror. Quis enim eius regis egregia facinora abundè [illegible], qui annos quadraginta omnium iudicio ſapientiſſimè regnauerit. Ego quidem vt de tuo Rege iudicium meum prodam, omnes qui modò regnant, quique regnaturi poſthac fuerint, Alphonſum tanquam ſpeculum quoddam virtutum contueri oportere arbitror; ſi ſibi gloriam, prouincialibus ſuis quietem parare voluerint.

* *
*

ALPHON-

ALPHONSI REGIS DICTORVM ET FACTORVM

LIBER SECVNDVS.

CVm esset Valentiæ Alphonsus, appulerunt eò loci Caroli regis Franciæ legati, magnopere eum rogantes, ne per id tempus, quo Rex eorum bello Britannico implicatus esset, contra se bellum aliquod suscitaret. Quam maxime enim verebatur Carolus, ne Alphonsus capto tempore & occasione eum armis lacesseret propterea quòd [illegible] ticulum prætenderet in eam partem Galliæ Narbonensis, quam incolæ Occitaniam vocant. Quibus Alphonsus ita respondit, *Etsi certe scio plurimas Narbonensis Galliæ ciuitates ad Aragoniæ regnum pertinere, quas Carolus Rex iampridem occupatas detineat, nihilominus hoc tempore, quo illum intelligo bello superatum & à B[illegible] sprot[illegible]tum esse, nequaquam me arma contra profligatum regem moturum esse vobis affirmo: neque eo animo esse, vt cum maiores mei in Caroli prosperitate non petierint, ego in eius reperiam calamitate. Quid Regi [illegible] decentius, quam [illegible] p[illegible]onoc[illegible] est? Rursus quid [illegible] humanius, quam naufragum submergere?* Hac [illegible] tate legatos remisit, demiratos Alphonsi virtutem & magnanimitatem. Caput I. Magnanimè.

1 I[illegible] F[illegible] M[illegible] Te[illegible] corum appellantur, ac Poloniæ Reges de [illegible] finibus [illegible] sæpe contentione certatum est. Cæterum arbitror Si[illegible] Cæsare litem extinctam, pacem factam, iuratum signatumque foedus. A[illegible] tertio conspirantes inter se quinque & q[illegible] ta Prutenorum ciui[illegible] contra dominos arma suscipere, & contra fratres vniuersi rebellant. Tum Casimirus Poloniæ Rex portionem sui regni Prussiam esse asserens, oc[illegible] oblata bene [illegible] rei bellum F[illegible] bus indicit. T[illegible] diu Alphonsi, q[illegible] B[illegible] regis [illegible] a [illegible] maior. Sed non minori perfidia P[illegible] contra Se[illegible] quos bello [illegible] doque male affectos, quamuis sibi patrique suo fuisse[illegible] non [illegible] ve[illegible] armis lacessere.

C[illegible] hic Valentiæ ageret, Helionoram sororem, quam vnicè diligebat, Eduardo Ioannis Portugalliæ regis filio natu minori magnificentissimo apparatu nuptui tradidit. Ex quibus postea procreata Helionora filia: dumque hæc scriberemus, Friderico tertio Romanorum regi (quod faustè & feliciter eueniat) eiusdem Regis & auunculi opera desponsata est. II Liberaliter.

2 Ad hæc sponsalia contrahenda nos huc ex Austria legati Cæsaris venimus,

remque absoluimus, quamuis collegæ n[illegible] Georgius de Populosa, & Michaël de Plena villa aduer[illegible]essent, qui dotis nomine minu[illegible] promitti, quam par esset arbitrabantur. At Leonora Augusta (sic enim eam vocitamus) re[illegible]ia neptis hoc a[illegible]no filium peperi[illegible] Christophorum [illegible], scitum puellum, & oris lineamentis Alphõso persimilem, vt[illegible] mor[illegible]us.

III. *Constanter.* Capta a Rege Massilia, cum sibi renunciaretur, matronas ferè omnes ac puellas ciuitatis pretiosissimis rebus omnifariam onustas in templum Augustinianorum perfugisse, eas diligentissimè obseruari curauit: Cumque & illæ vim & contumeliam pertimescentes Regi per internuntium supplicarent, vt tradita omni earum gaza, ipsas omnino sineret intactas; Rex ne visas quidem cum vniuersa ipsarum supellectile quantumuis pretiosissima, ad vnam omnes [illegible]bire permisit.

3 A[illegible]anum [illegible] superiorem, qui [illegible] [illegible] præd[illegible] [illegible] non [illegible] a Liuio Lu[illegible] [illegible]antur, quamuis in co[illegible]cto [illegible] [illegible]tur. Alph[illegible] Massilie[illegible] omnes virgines ac matronas [illegible] [illegible] agro quoque Volturnano [illegible] oppidum vi expugnasset, cu[illegible] R[illegible]a Ma[illegible] [illegible] men est, pari moder[illegible]one in fœminas vsus est. Quas igitur huic Regi laudes attribuen[illegible] immortales certe. Si Picininum reliq[illegible] [illegible] [illegible] ac [illegible] p[illegible]æbe[illegible] captæ cont[illegible]a afficiuntur.

IV. *Aliter.* Illud quoque in obsidione Massiliæ admirabile extitit, quod ex insula Pom[illegible]ia quæ ad tria fermè millia passuum * contra Massiliam sita est, saxa tormentaria mille quingentorum pondo ad vrbem vel vltra etiam vrbem iecerit. Catenam portus amplissimam hoste inuito ac renitente perfregit. Sed & id longè admirabilius, quòd opulentissima vrbe vi potitus, nihil inde præter diui Aloisii corpus deportauit. Indignum sanè diiudicans tam venerabiles reliquias in vrbe [illegible], direpta, & incensa remanere debere. Illud quoque non emittendum, quòd cum inde in Hispaniam enauigans asperrima maris tem[illegible] [illegible] iactaretur, & nautæ, & sacerdotes, & commilitones vn[illegible] omnes conclamarent Aloisii corpus velut periclitationis causam remittendum esse; illum in proposito perstitisse, & aut sibi [illegible]a cum Aloisio pere[illegible]dum esse, aut in longè angustiorem Diisq[illegible] acceptio[illegible]em ciuitatem [illegible] sanctissimi corporis reliquias [illegible]nditurum [illegible]. Vi[illegible] pertinacia, peruenitque Valentiam vlteriorem Hispaniæ [illegible] ciuitatem, vbi sanctissimum Aloisii corpus carissima v[illegible] [illegible] me[illegible], sed æternæ suæ gloriæ monumentum, summa cum veneratione [illegible] gratulatione ciuium collocauit.

* i. e regione.

Religiosè.

4 Ratispona super Danubi[illegible] r[illegible]a apud Baioarios n[illegible] & [illegible] Hic san[illegible] mirer[illegible] vetus monasterium cum viseremus, Abbas q[illegible] recondium nobis osten[illegible] corpus, quod diui Dion[illegible] Ariopa[illegible] a[illegible] rauit. C[illegible] nos Dionysium apud Parisios obseruari diceremus, L[illegible]

li[illegible]

literas in medium attulit, quæ testarentur Imperatorem (si recte meminimus) ex Henricis [illegible], cum Regem Franciæ inuisisset ac Parisiis ageret, hæc ossa furatum huc detulisse, appellatque sanctus pontifex *pium Imperatoris furtum.* Nos Regis [illegible] dicere possumus, quo sanctissimus Aloisius ex Massilia in Valentiam translatus est.

Gerborum insulam, quam putamus Lotophagitem antiquitus dictam, ingenti admodum classe Rex obsederat, & ne vlla incolis auxilii spes reliqua esset, pontem qui continentem coniungebat, desecuit, turribusque muniuit. Quo facto relinquebatur Alphonso nihil, nisi vt leui momento insulam populatus rediret victor & voti compos. Cum interim ab Oferio Tunicensium rege literæ in hanc ferè sententiam deferuntur: *Rex Regi salutem. Scimus o Alphonse, te maiori animo esse quam vt Gerborum populatione contentus decedas. Idcirco decreuimus ad te [illegible] accedere, & facere (quod [illegible] ad [illegible] Credimus [illegible] minime [illegible], quoniam [illegible] longe a magnanimo alienum est, vale.* Alphonsus his literis acceptis, oblata occasione maioris gloriæ, decreuit contempta insula Barbarum expectare. At [illegible] tempori aduenit & quidem cum centum millium fermè armatorum [illegible], castraque ad iactum teli [illegible] pontem & [illegible], quam nostri milites tenebant, locauit tormentis, telis, [illegible] nostros continuò lacessens. Constituerat Alphonsus postero die collatis signis cernere. Cæterum ardor militum (vt plerumque fit) contineri [illegible] nequiuit, ponte transmisso in continentem eruperunt ac [illegible] gerunt barbaros: nec procul fuit quin Regem etiam ipsum caperent, qui a propinquis & necessariis quibusdam [illegible] in equum [illegible], [illegible] nostrorum militum manus propemodum apprehen[illegible] [illegible] vero Regem tutati fuerunt, quoniam fugæ locus non fuit, [illegible] omnes trucidati sunt ante Regis pedes, prætorium captum [illegible], tormenta ænea ac ferrea omnia contracta, signa militaria [illegible] ablata, inæstimabilis atque omnis generis præda ex [illegible] ducta.

5 [illegible] Regem conuenimus: incidit sermo de Philippo duce B[illegible] contra Turcos arma sumere, lauda[illegible] nobi[illegible]num. Quid [illegible] ipse Rex facturus esset ad religionem tuendam [illegible] T[illegible] ille, *Si vixero,* inquit, *in annum proximum classe [illegible] Asia [illegible]. Alphonsus ex [illegible] nepos, rex Portugaliæ, in comitatu meo [illegible], qua [illegible] & eo amplius velis mare sulcabimus in hostium terram quinquaginta millia pugnatorum exponemus. Iam tela, iam arma in promptu sunt, [illegible] que & septuaginta millia conscripsimus. naues onerarias [illegible] unam in portu vidistis, qua maiorem [illegible] nostro non [illegible] bonus est, ad [illegible] modo cum vita bene [illegible].* Si prop[illegible] Rex [illegible], tres orbis partes armatus inuiserit, ac triumphando percurrens, Europam,

V. Fortiter.

Africam & Asiam. Idem Cæsar factitauit: at ille contra patriam hic pro patria pugnaturus est, & pro catholica Ecclesia, in qua regenerati omnes sumus.

VI. *Diligenter.* Cum Rex victoria illa inclyta Tunicienfium, aut magis Pœnorum regis, in Siciliam se recepisset, non milites quidem finit ocio [illegible] pescere: sed statim, re frumentaria & aquaria reparata, traiecit in vrbem, quam Pœni Aphricam vocant. Vbi perspecto & vrbis & portus situ, abductis demum aliquot hostium nauibus, quæ in portu erant, Siciliam primo, inde Ænariam petiit, quam insulam incolæ Isclam appellant. Cæterum in hac Aphricana expeditione illud relatu dignum mihi visum, quod oppidani Rege quàm primum cognito, inauditam gratulationem intra vrbem ediderunt, tubis tibiisque ac vocibus affectum animi significantibus; putarunt nostri ciuitatem sese de[illegible]ram. At illis mos est transeuntem Regem quamuis hostem applausu, & huiuscemodi gratulatione venerari.

6 Nougardia ciuitas est inter Rutenos amplissima, & auro a[illegible] undans. Rutenos non [illegible]los dico de quibus Lucanus ait:

Soluuntur flaui longa statione Ruteni:

Russi. Nam eos inter Galliam habitasse constat, hi Germanos vltra, & S[illegible] & L[illegible]uanos, non longè ab ortu Tanais sedes habent, ad quos Romano[illegible] Ducu[illegible]mo vnquam penetrauit. In medio vrbis foro lapis quadratus est, in quo Rex & [illegible]dem stans ius populo dicit, sed rarò regia potestas in annum apud vnum ma[illegible]pe in vnam diem duo tresvé regnauere. Surgit enim ex populo qui [illegible]tis armatum existimat, Regemque deturbans lapide, locum eius [illegible]dit, at[illegible] e vestigio Rex salutatur. Haud absimilem & ipse casum subit, si quis [illegible] aduentarit regni cupidus. Mira diuersitas regionũ, Septentrio suos inhonestat Reges, Meridies non alienos tantum, sed etiam hostes honorat.

VII. *Abstinenter.* Vini autem omnino expers vixit, aut eo quàm dilutissime vsus est. Eaque abstinentia manauit (vt pleraque regum exempla) ad [illegible]riales ac regios prope omnes, potissimùm cum eos sæpe admonens, afferret Alexandri Macedonis gloriæ plurimum obfuisse vini intemperantiam: Tum illud frequenter vsurparet, *Sapientiam [illegible] obumbrari:* neque illud minus, *Ebrietatis filios esse furorem & libidinem*.

7 Fridericus Imperator extra cœnam nunquam vini [illegible] vino. In c[illegible] a[illegible]mum bibit, id aqua per[illegible]. Leonoræ Augustæ, q[illegible] in [illegible] quam vinum gustasset, [illegible] Germania reg[illegible] a[illegible] eri vellet, vinum biberet. Quod cum accepisset Fridericus, me[illegible] quit, *atque Imperatrici dicito, sterilem me coniugem quam vinosam [illegible]. P[illegible] vnes si amat, vinum oderit.* Ad id [illegible]ium Leo[illegible]a *[illegible] viri su[illegible] parco quàm vino, si tamen vini v[illegible]um mandauerit Imperator, mori [illegible] parere.*

VIII. *Fortiter. Pie.* Præstito iam auxilio Ioannæ reginæ, eiecto[illegible]que [illegible] è regno, & tandem illa in pristinam & dignitatem & [illegible] Regis opera atque potentia restituta; allatum est Henricum [illegible]

alium-

à Ioanne vlterioris Hispaniæ rege, dominatu bonisque omnibus spoliatum in vincula coniectum esse, Rex celeri nuncio permotus (siquidem Henricum propter eius animi egregia ornamenta, magis etiam quàm fratrem diligebat) posthabitis Neapolitani regni deliciis, quas sibi multo & sudore & cruore comparasse videbatur, ad liberationem fratris maturauit, liberauit, & in pristinam fortunam restituit.

8 Teutoniæ Regibus, qui ad Imperium eliguntur, apud Belgas in Aquensi ciuitate mos est coronari atq; inungi. Huc dum Fridericus iam electus properat, Albertus frater eius, iunctis cum Comitibus Celiæ viribus Carnos inuadit, Labacum insigne ac munitissimum oppidum obsidione cingit, Cramburgenses infestat; Tergestinis, se nisi dedant, exitiũ minatur. apud Carenthanos, apud Stirienses nouas turbas excitat. Seniores, qui apud Ernestum patrem imprimis accepti ac fideles fuerant, Friderico suadent patrimonii quàm Imperii curam maiorem gerat: Imperium rem communem, alio tempore curari posse, patrimonium rem propriam, & ad hostes transituram, nisi nunc tueatur, frustra in posterum optari quæritque. Contrà Fridericus Imperii communia negotia per se, hereditaria & priuata per procuratores curanda statuit, cœptumque iter prosequens belli duces elegit, qui se absente patriæ consulant. Coronatus dum reuertitur, fratrem cum comitibus profligatum reperit, ad se vocatum temerati fraterni hospitii & amicitiis arguens, rursus in gratiam recepit, & quasi nihil peccasset, in partem regni restituit.

Cum esset Rex apud Ænariam, in quam vna cum victoria Aphricana morbum intulerat, & inaudito genere pestis laborabat exercitus, renunciatur ei inter cæteros Antonium Picentem ordinis Eremitarum, nobilitatum post mortem hypocritam, per summos cruciatus animam exhalasse, iactando plurima in Christum dominum, & virginem eius matrem conuitia atque blasphemias. Hic est ille Antonius, qui quadraginta dies & noctes perpetuò ieiunare ferebatur; qui Italiam, Siciliam, atque Hispanias compleuerat nomine sanctitatis & abstinentiæ, pluribus locis cella præclusus, & à custodibus obseruatus nihil edens aut bibens, quoniam in præuisa ac prætentata cella in qua nihil quod vel obseruare liceret, inesse videretur. Cæterum angelos ei quotidie ministrare ac confabulari solitos opinabatur. Verum ipsi intus in cella erant candelæ crassiores, exterius quidem & superfusoriè ceratæ. Sed in quibusdam fistulæ cannarum concludebantur farina infartæ, quæ ex contritis phasianorum ac caponum carnibus zaccaro ac aromatibus immixtis condiebantur. Aiunt & cingulum gestasse fistulatum plenum nectare, quod hipocraticum vocant. His epulis clanculum vescebatur, vir habitus æque sanctus, & mortalium omnium qui vnquam fuerunt aut essent vulgi opinione, abstinentissimus. Is igitur cum renunciaretur Regi vermiculis ac acerbissimo genere mortis absumptus, dixisse ferunt, *Propterea Deum in hypocritas tantopere sæuire, quod dum homines decipiunt, interponũt Deum*

IX. *Sapienter.*

ipsum tanquam sceleris mediatorem. Ideoq; vt plurimũ viuentes adhuc plecti in oculis hominum, quos Dei nomine fefellissent, vt intelligant mortales à tali monstro maxime sibi cauendum esse, quòd Deum ipsum nedum post mortem, sed etiam in vita ipsa haberent indubitatum vltorem.

9 Mulierem, quæ in dies quadraginta totidemque noctes nihil omnino ederet, se vidisse Patauii magnus Albertus scriptum reliquit: neq; id contra naturam esse in fœmina ægrotante & frigida. Verum sub Nicolao quinto pontifice maximo ex vltimis Galliarum finibus presbyter Romam venit, qui se in quadriennio nullo [illegible] cibo assereret, nisi cum aliquando ab Episcopis imitatus paululum quid degustasset: inediæque suæ in multos dies, si quis optasset, periculum faciebat. Hic dum Senis esset, Leonardo nostro Imolensi Romanam se curiam petiturum ait, scandalu[illegible] passurum non periturum. Cum venit Romam, dies illic multos fuit ad mira[illegible] [illegible] fecit, quasi sanctus & Deo charus. Postremo captus virg[illegible]; cæ[illegible] in exilium est actus. Suspectum est enim, quicquid prodigiosum.

X. *Prudenter. Iuste.*

Accessit quidam ad Regem, & in laudem & commendation[illegible] inimici sui cuiusdam capitalis verba coràm faciens, admirationi erat his maximè, qui simultatem eorum probè cognorant. Sed prudentissimo Regi insueta bonitas suspicioni fuit. Dixitque seorsum ad amicos & familiares: *Hæc benedicentia (mihi credite) erumpet tandem in calamitatem inimici, ni aduerterimus*: nec eum fefellit opinio. Sex [illegible]nuos menses benedicendo ille protraxit, vt è benedictis fidem adeptus opportunius inimicum opprimeret. At eius malitia, quæ sub specie bonitatis in caput alterius serpendo grassabatur, Regis prudentia detecta est, & in[illegible] ille à calumnia seruatus.

10 Comites de Wirtenbergo apud Germanos in Sueuia latè dominantur, quamuis principatus honore & appellatione careant, potentia tamen multos principes antecedunt. Ac insolentes & improbi habentur, qui neque Ro[illegible] verentur, neq; obsequuntur Imperio. Nobilis quispiam qui hos diu sectatus [illegible], ab eis tandem recedens ad curiam Cæsaris profugit. Hen[illegible]us tunc septim[illegible] [illegible]pe- [illegible]bat, auus Caroli quarti, qui Sigismundi pater fuit. Nobilis conspe[illegible] Cæsaris quotidie accusare Comites nunc rebelles nunc raptores appellare, hostes Imperii, contemptores Ecclesiæ. Cui Henricus, *Tace*, inquit, *veterator. Neq; laudanti tibi, quos scimus pessimos; neq; vituperanti, quos tu olim sequebaris, fidem habemus.*

XI. *Prudenter.*

Cum audisset nonnullos Europæ reges ad Basiliense Concilium destinasse misisseque oratores potentes & progenie illustres, magna cum equorum & comitantium pompa; delegit ipse è suis quos ad Concilium mitteret, non quidem qui sanguine, sed qui ingenio & sapientia præcellerent. Hi fuerunt Ludouicus Pontanus iurisconsultorum eo tempore facilè princeps, & Nicolaus Siculus archiepiscopus Panormitanus, & hic in iure pontificio ætatis suæ nemini secundus. Namque haud decere, inquiebat, *quum de iure humano & diuino disceptandum esset, nobilitatem potentiámve iactare, sed doctrinam, scientiam, atque iustitiam.*

11 Ludo-

11 Ludouici Pontani & Nicolai Siculi bella legatio, & digna tanto principe, nisi discordes animæ & inuidia laborantes, neq; Regi neq; Cōcilio vires extitissent. Fuimus & nos Basileæ, notumq; nobis est, non minus occupatam fuisse Synodum ad reconciliandos inter sese Regis legatos, quam vt Bohemos ad Ecclesiæ Catholicæ consensum reduceret.

Numismata illustrium Imperatorum, sed Cæsaris ante alios, per vniuersam Italiam summo studio conquisita, in eburnea arcula à Rege pene dixerim religiosissimè asseruabantur. Quibus, quoniam alia eorũ simulachra iam vetustate collapsa non extarent, mirum in modum sese delectari, & quodammodo inflammari ad virtutem & gloriam inquiebat. XII. Obseruantia.

12 Antonius S. Marci Cardinalis, Eugenii quarti summi præsulis nepos, incredibile est quam multa numismata veterum conquisierit Imperatorum ac principũ: amator & hic vetustatis est. Nobis Alphonsus cum essemus apud se Puteolis, aiunt inuentum a se Neronis aureum nummum, quo pessimus Imperator eam sibi laudem vsurpauit, qua diuus Augustus in cœlum tollitur, Clausum templum quod veteres Iano dicauerunt: damnabatq; sapientissimus Rex stultum principem, qui sibi falsam gloriam vendicaret. Non est igitur Antoni, cur vel tu, vel ego, tanti regis gratiam contemnentes speremus.

Caii Cæsaris commentarios in omni expeditione secum tulit, nullum omnino intermittens diem, quin illos accuratissime lectitaret, laudaretq; & dicendi elegantiam & belli gerendi peritiam; *Inertissimum se respectu Cæsaris* prædicare nequaquam veritus, tametsi à nonnullis tum studiis humanitatis, tum militiæ scientia non in vltimis reponeretur. XIII. Studiosi. Modestia.

13 Bartholomæum Facium, qui gesta Regis scribit, non miror imitatum esse in genere dicendi C. Cæsarem, quando eius commentaria Regi tantopere placent. Verum Lituaniæ ducem Suitrigalum nunquam è domo pedem mouisse aiunt, quin dispensatorem percontaretur, an librum quem sibi *de arte popinaria* accuratissime componi curauerat, secum afferret, quasi Apitius exquisitarum cultor epularum. Cœna apud eum non minus sex horarum fuit, nec fercula minus quam triginta & centum allata sunt, dum ligurit. Itaque occidentales Reges legunt, septentrionales edunt.

Librum & eum quidem apertum pro insigni gestauit, quod bonarum artium cognitionem maximè rebus cōuenire intelligeret, quæ videlicet ex librorum tractatione atq; euolutione perdisceretur. Atq; ideo Platonem inprimis laudare solitus erat, quòd reges diceret *aut literatos esse oportere, aut certe literatorum hominum amatores.* XIV. Studiosi. Modestia.

14 Quod iubet alternatim Plato, Alphonsus copulatim implet, qui & literatus est, & homines amat literatos. At rara in terris auis. Nam seculo nostro omnes fermè reges Nursini videntur, qui lectorutos (sic enim literatos vocant) e consilio procul arcent.

In vrbium direptione quicunque ex militibus librum offen- XV. Studiosi.

disset, confestim certatimque illum ad Regem quasi suo quodam iure perferebant. Siquidem fama vulgauerat, eum libris maximè delectari solitum. Itaque nulla alia in re magis sese Regi gratificari dignius aut facilius posse arbitrabantur, quàm in libris exhibendis atque tradendis.

15 Wenceslaum Bohemiæ regem inter purpuratos suos crebro sermone vsurpare solitum ferunt: *Ego si me diripiendis vrbibus Italiæ sors præsentem dederit, cæterarum rerum prædam militibus impartiar, vini tantum apud me spolia reseruabo. Si quis autem in cellam vinariam iniussu meo fuerit ingressus, gladio ferietur.* Hunc Principes Electores velut inertem atque væcordem Imperio deiecerunt, Ruperto Boiario in locum eius suffecto. Ad quem ciuitates Teutoniæ omnes defecere, demptis Norinbergensibus, qui Wenceslao iurassent. Hi cùm hinc iurisiurandi religionem vererentur, inde vim Boiarii timerent, legatos ad Wenceslaum mittunt, qui se iuramento solui petunt, ac si necesse sit auri viginti millia nummûm in eam rem offerunt. Rex auditis legatis, liberos Norinbergenses dicit, si currus quatuor tradant onustos vino, quod Baccharacense vocant, hoc est inter Rhenensia vina (vt putant) optimum.

Wenceslaus. Author in Bohemia c. 14.

Vinum Baccharach.

XVI. *Liberaliter.*

Diem illam in qua nihil legeret, se perdidisse dicebat. Sed & cum audisset Vespasianum Cæsarem eam diem se perdidisse solitum dicere, in qua nihil quicquam alicui donasset; egisse gratias Rex dicitur immortali Deo Iesu Christo, quòd eo modo nec diem ipse perdidisset.

*lib.1.c.46.

16 Ab eo Principe, qui muscam è cratere (vt ante relatum * est) proripuit, petiit quispiam filiæ, quam haberet vnicam, aureos viginti, quibus eam nuptui traderet, sibi enim non esse vnde corradere dotem posset. Id vbi negatum est, ad vicinum Regem commendatitias literas impetrauit, quas vir bonus & nobis [illegible] dictauit, signandasque Principi tradidit. Cui princeps, *Vnde papyrum sumpsisti?* Ex *tuo*, inquit, *armario.* Tum princeps, *siccine me*, ait, *expilatis omnibus, si sic bona nostra prodigemus, ad mendicitatem breui redigemur. Malè hanc diem expendimus.*

XVII. *Studiosè.*

Gloriatum assiduè Regem scimus, quòd Biblia quater & decies, cum glossis & commentariis perlegisset. Proinde illa memoria ita tenere, vt non solum res, sed & verba etiam ipsa pluribus locis sine scripto redderet.

17 Pudeat Italiæ sacerdotes, quos ne semel quidem nouam legem constat legisse. Apud Thaboritas vix muliherculam inuenias, quæ de nouo testamento, & veteri respondere nesciat.

XVIII. *Fortiter.*

Cum classis regia tempestate abrepta, ad insulas Stæchades decurrisset; atque eòdem vna ex dissipatis triremibus aduentare prospectaretur, conscisso velo ac remo decusso, summo eius nautarum & nautarum discrimine; inclamauit Rex, vt aduenienti illico omnes irent suppetias. Cumq; omnes periculum recusantes inclamarent melius vnâ quàm vniuersas triremes iri perditum, Rex nihilo segnius prætoriam

riam solu t ipsemet, & si nemo subsequeretur, solus opem anxiis laturus. Quo facto cum cæteri postea pudore compulsi Regem secuti, triremem propè obrutam non sine omnium periculo moueri posse dicerent, *Mihi profectò*, Rex ait, *satius visum est vna cum sociis viris fortissimis occumbere, quàm illos videre pati, & ante oculos interire.*

18 Si vnius triremis liberandæ causa, in qua ducenti vel paulo plures per re homines poterant, ingenti periculo sese Rex obiecit, quid faciat pro B. Petri nauigio cum quo nisi procellam Turcorum euasent, Christianam perire societatem oportet.

Cum quidam stirpe illustris (quem hic honoris gratia non nomino) læsæ maiestatis apud Regem delatus, facinorisque conuictus, & maiestatis reus esset; non sententia aliqua lata, non scripta (vt solet) sed tacito quodam iudicio in eum animaduertit, quo ex facto vtrumque prouidit, & ne scelus impunitum remaneret, & ne generosa reliqua domus vnius noxa notaretur infamia. XIX. *Modestia.*

19 Vitoldus Dux Lituaniæ, læsæ maiestatis reos, vrsorum pelle consutos, vrsis quos domi nutrierat, laniandos obiiciebat. Cuius seueritatem, ne dicam crudelitatem adeò prouinciales extimuerunt, vt cū dixisset aliquando duobus pluribúsve: *Ite ocyus, ac laqueo vos appendite*, nemo imperium recusauerit, auditusque nonnunquam sit, qui currens hortatus alios; *Eamus quàm properanter*, dixerit, *ne bilem domini commoueramus.*

Vrbem Neapolitanam pertinacissimè obduratā pugnando deniq; cū cepisset (Deus immortalis, quàm mansuetè, quàm humaniter, quā liberaliter sese gessit. Omniū primū milites à cæde ac direptione coërcuit, & præter primos impetus, quos continere facile non fuit, postea ciues omnes à militum furore & auaritia tutos incolumesque seruauit; ipsemet stricto ense perequitās ciuitatem, prospiciensq; ne quis alteri vim aut contumeliam afferret. Dein his, quanquam victis, liberorum iura concessit; iniuriarum omnium, etiam Petri iucundissimi fratris cædis, oblitus. XX. *Clementia.*

20 Fridericus Imper. III. victis bello & vi captis Gunziensibus, LXXX. homines qui rerum nouarum ac rebellionis auctores fuerant, in patibulum sustulit: reliquis multitudini vitam, libertatemque ac fortunas concessit.

Expugnata iam ciuitate Neapolitana, ne ex victoria (vt euenit) insolesceret exercitus, aut voluptatis resolueretur illecebris, confestim compositis rebus recto ad hostes itinere protendit, quorum dux erat Antonius Cadola vir strenuus, atque in armis clarus. Cumque eos in agro Capuano nactus esset prælio instructos intentosque, & numero & virtute plurimum exultantes, adhibito consilio Rex proponit, exquiritque an prælium sumendum sit necne? Cumque ex proceribus quidam suscipiendum omnino esse censuis- XXI. *Modestia. Fortitudo. Clementia. Liberalitas.*

ſent, ſi Rex ipſe preſens non eſſet: *Ergo quod maximè*, inquit, *opitulari dimicantibus ſolet imperatoris præſentia nunc (ſi diis placet) oſſi[illegible] ra eſt.* Statim vt Deo bene iuuante prælium committerent, pronum [illegible] mox intellecturi, nihil eorum fortunæ ac gloriæ obſtaturam præſentiam ſuam. Fit ergo prælium initio ſatis ancipiti Marte: demum poſtea Regis auſpiciis atq; virtute fuderunt ceperuntque hoſtes ferme omnes. In quibus Sfortiani equites propè innumeri capti, centuriones aliquot, ipſe Antonius dux item captus. Accedit huc omnibus ſeculis memoranda clementia. Antonium Cadolam exitialem & quaſi hæreditarium Regis hoſtem, cum omnes morte mulctandum eſſe cenſerent, ſaluum eſſe Rex iuſſit bonis & paternis & ſuis omnibus ſeruatum reſtitutumque. Nec Iacobi patris capitales inimicitias, nec Antonii filii peruicaciam iamdudum ſibi damnoſiſſimam vel paululũ æſtimare viſus eſt. Milites præterea captiuos miſſos f[illegible] nonnullos etiam, quamuis hoſtes, muneribus, ob egregiam virtutem, tum integram famam, donauit, exornauitque. Qua in anſuetudine & benignitate ipſos etiam hoſtes ſibi exinde beneuolos reddidit, vniuerſoq; pòſt hoc regno Neapolitano ab Aquila Marſorum vrbe ad Rhegium vſq; Brutiorum, ſine aduerſario in pace ſumma & tranquillitate potitus eſt.

21 Sequebamur Alphonſum ex hoſpitali beatæ Mariæ in arcem regiam: tum forte vir grandæuus vultu habituq; venerabilis, Regem ſalutat. Rex a[illegible] ad [illegible] conuerſus, Sic inquit, *cum obſiderem hãc vrbem, ad me venit in caſtra, vtq; bono animo eſſem iuſſit. Nam circa Calendas Iunias quæ tunc inſtarent, oppido potiturus eſſem, at non diu poſt futurum eſſe anceps prælium ait, in quo dux exercitum caperet vtrumq; commonuit, ne illi pugnæ intereſſem. Prima vaticinii ſermonis pars impleta eſt, quarto nonas Iunias Neapolim in poteſtatem redegi. Copia noſtra atq; Antonii Cadolæ in agrum Capuanum conuenerunt, dubitatum eſt inter noſtros, an prælium committi oporteret, quòd vitæ noſtræ timerent. Quod cum ad me relatum eſt,* Ergo ea res vo[illegible] timorem, *inquam*, incutit, quę præſtare animum atq; audaciam debet. *Induiq; me mox galeam, & ſigno pugnæ dato in hoſtem me conuerti, fregi acies, vici, profligaui, Antonium captiuum abduxi. Nec me vaticinium, nec trepidum conſiliũ amicorum terruit.*

XXII. Iſclam oppidum & milite & ſitu munitiſſimum pugnando cepit, Fortiter. captis licet grauiſſimis hoſtibus pepercit. In id poſtea ab eo colonia Clementer. Catalanorum deducta, vt eſſent, qui cũ virginibus aut viduis Iſclanis Grati[illegible] connubia copularent, ratus videlicet, id quod euenit, animos illorum deliniri & conciliari poſſe prole ſuſcepta. Cęterum in eadẽ expeditione & hoc contigit, quòd cum victoriæ compos Diis gratias acturus ad littus vbi templum extat Mariæ virginis traiiceret, ſcapha nimio pondere regiorum preſſa ſubſedit, Rege vſque ad vada ima dilapſo nauta penitus ignaro. Cumque ope Caietani cuiuſdam ab imo redditus fundo mox

do mox sese collegisset, dixisse fertur, *Non paruo magna constare*, tum adiutori ipsi vltimæ sortis homuncioni salarium annuum constituit, pariter & filiabus quinque dotem dedit.

22 Nandi solum peritia C. Cæsar Alphonso superior fuit, qui apud Alexandriam nauicula pene submersa, nando ad classem euasit. Batauos hanc artem adeò calluisse constat, vt Rhenum, qui apud eos latissimus est fluuius, armati tranarent. Illorum hodie locum Traiectenses tenent, viri bellaces & nandi peritiores quam cæteri Rheni accolæ.

Vicaro Apuliæ oppido vi capto, cum miles à direptione continere nequiuisset, Rex veritus ne furor tandem bacchraretur in mulierum pudicitiam, cōquisitas cum cura in locum extra muros procul à militum impetu, congregauit seruandas, dato negocio Ioanni Albino viro amplissimo: & inibi seruatas simul & illibatas cum præsidio, quo vellent, dimisit; paucis pòst diebus ad lares vnde digressæ erant, pro vt libitum fuit, tutò redituras. XXIII. *Constanter.*

23 Seruatæ apud Vicarum mulieres Regis animum ab his alienum ostendunt, quæ Piciniani patrauit exercitus violatis apud Orbatellū nuptis ac virginibus.

Erat in Samnio Rex haud procul Bouiano, cum subitò affertur hostes aduentare ac iam propè esse. Quo nuntio capere arma milites iussit, atque hostibus obuiam contendere: & iam ad tria millia passuum processerat, instructus armatusque, tandem in campis apertis iuxta Troiam in conspectu hostium consedit. Stabant omnes loco edito ad prælium & ipsi parati instructique. Cæterum Rex consultò haud mouebat, quo hostes in æquum pelliceret ad pugnam. Illi vero numero fidentes, quo sanè præstare videbantur, & colle descendunt, magnoque impetu pugnam incipiunt. Tum Regem exclamasse his auribus audiui (nam præsens aderam) *O milites victoria nostra est*, ostendens etiam à qua acie, à quóve loco victoria oriretur. Mox & ipse inter primos concitatissimè in hostem ferebatur. Crederes fortunam præsidem bellorum adesse Regi, qui tam exiguo momento hostes viros fortissimos fuderit fugaueritque, & in portam vsque ciuitatis persecutus plurimos ceperit, nonnullos etiam in fossam vrbis præcipites egerit. Regiorum vero nonnulli hostibus mixti vrbem introiere, qui ex porta altera ad Regem incolumes redierunt. In hac victoria permulta quidem obtigere memoratu dignissima. Quidam eques cum reueretur Regem ornatu præter alios elegantiore, & quisnam esset ignoraret, strictoque ense, cum quis esset percunctaretur, atque ille, *Alphonsus Rex sum*, etiam protenso ense respondisset, continuò ad Regis nomen procubuisse dicitur, atq; eius potestati reducto gladio sese permisisse. Illud quoq; ad memoriam huius victoriæ insigne extitit, quod reuersis militibus è prælio in castra, XXIV. *Fortiter. Religiosè.*

[illegible]

vnde profecti erant, cæteris (vt fit) corpora passim curantibus, ipse Rex non prius aliquid gustare, non prius exarmari aut puluerē extergi passus est, licet in mediis & æstatis & diei & Apuliæ flagrantissimis caloribus, quam rem diuinam vel solenniter fecerit, Iesuque gratias pro victoria egerit armatus, ieiunus ac prælio defatigatus.

24 Prælis, quæ inter Christianos acta sunt, corpus obiicere non nega[illegible] Alphonsus. Non est igitur cur dubitemus contra Turcos cum arma sumpturum & in [illegible]m gloriosam expeditionem iturum.

XXV. *Diligenter. Fortiter.* Venabatur Rex in campis Leboriis, quos nunc Rosarū vocant, quo nuncius affertur Riciū regiorum pe[illegible]ū ductorē ad hostes d[illegible], ac per fraudē occupasse oppidum sancti Germani cū monte Cas[illegible], ac properare vicina omnia inuadere. Quo nūcio pmotu[illegible] Rex [illegible] fertur; *Facto, non consulto opus esse*, & vt erat ve[illegible]ationi potius qu[illegible] mis instructus, contra proditorem iter instituit, [illegible] his [illegible] do purpuratis, qui secum venationis gratia co[illegible]u[illegible]nerant, C[illegible] solum denuncians, *Vt qui eum diligeret propere sequeretur*, opi[illegible] celerius ad Riciū peruenit. Cuius vestigia vltrò [illegible]cuti sunt [illegible] tes, tantamq; trepidationem intulere proditori, vt facile int[illegible] lum incœpti pœnituisse, prçuentū Regis a[illegible] regiorum celer[illegible] dibili. Necdum enim arcem quam Ianiculā vocant, maximū ill[illegible] expeditionis aut magis proditionis munimentū expugnauerat. At q[illegible] niam quidem Rex acceperat ingens è Roma præsidiū Ricio pr[illegible]edie aduenturum, quo fretus Ricius in arce adhuc expugnanda p[illegible] seueraret, nocte in montem peditatum Rex dimittit, admonitum[illegible] b nomine Ricii turrim templi, quæ Riciano præsidio tenebat[illegible] [illegible] transeant, atque inde ad Ricium sub ipsum diei o[illegible]tum descend[illegible]. Quo peracto Ricius auxiliares copias arbitratus, primo læta[illegible] dein cum regios esse ex [illegible]gnis armisque cognosceret, anteaquam a [illegible] circumueniretur, fuga saluti consuluit, reliqui capti: quos sua consuetudine Rex omnes dimisit incolumes: oppidum quarto post [illegible], quàm fraude captum à Ricio extiterat, recuperatum.

25 Al[illegible] Mar[illegible]io B[illegible]ndenb[illegible], quem Teutoni[illegible] A[illegible] abre[illegible]ocita[illegible] cum accep[illegible] Nurenb[illegible]enses o[illegible] pe[illegible] in [illegible] eius prædam [illegible] [illegible]pud [illegible], q[illegible] rati, e[illegible] atque pedibus vno duntaxat loco va[illegible], [illegible] b[illegible] ducentos collocat, qui equitatu prætermisso pedites [illegible] Ipse [illegible] se[illegible] entis e[illegible] proximo in nemore latitat, missisque [illegible] [illegible] ost[illegible] Steterunt vtrinque acies, medio trecentorum ferm[illegible] lo non [illegible]dationе. Tum Marchio [illegible] duobus com[illegible] cea in b[illegible] a[illegible] oc[illegible] sibi ex host[illegible]bu[illegible] viri fortes, Marchio equitem [illegible], q[illegible] sibi obuiu[illegible] fie[illegible] ab iis cum quibus [illegible]gressi fuerant prostratis, ipso in hostium [illegible] erumpit, [illegible]

pit, modò istum modò illum conficit, stragemque non paruam efficit donec ad signa peruadat. Illic centum in eum gladii nudantur, & cum punctim eum ferire circumuentum nequeant, ignari quisnam tanta auderet, cæsim rem agunt. Ille amplexatus vtroque brachio vexillum, *Nusquam hon. stius, quàm hic moriar*, inquit. Dum solus hæc agitat, reliquus exercitus suppetias occurrit, & versis in fugam hostibus semianimem Ducem apud vexillum comperit, confractum quassatumque. Hostes aut cæsi, aut capti: fuga admodum paucos eripuit. Pedites apud fluuium impediti, nostri interim visi fuerunt. Hæc nobis & Albertus ipse, cum simul è Noua ciuitate Austriæ Viennam pergeremus, & alii quam plures viri graues retulerunt. Dignus Albertus, qui prope Alphonsum nomen habeat.

Equiti cuidam prodigo, quippe cui nulla pecunia esset satis; & à Rege quotidie multa postulanti, dixisse tandem fertur, *Amice si tibi plura dare indies perrexero, citius me pauperem, quàm te diuitem effecero. Hoc enim perinde esse, ac si piscinam perforatam implere quispiam contendat.* XXVI. *Frugaliter.*

26. * deest *.

Cum me legente aliquando Antonius Cathacensis antistes sese offerens efflagitaret, vt eum Regi commendarem, atq; ego idipsum iocando suaderem, quòd hic ille bonus esset, qui nunquam vidisset solem exorientem sobrius: Subridens Rex adiecit, *multo minus Herculè occidentem.* XXVII. *Iocosè.*

27 Presbyterum aiunt montis Calui, * qui Viennæ imminet, cum ad meridiem vsque bibisset, dormire vsque ad occasum solis consuesse, experrectum vero ad ecclesiam ire, ornare altaria, sacerdotalia vestumenta sumere, campanaque plebem ciere, vt qui Missam celebrare instituisset. Interrogatus, *cur tam sero rem diuinam ageret*, versum ad occidentem, quem putabat orientem esse, percontantibus respondisse fertur, *Imò vero subdubito, an tam manè celebrare liceat ante exortum solem.* Nam quamuis aurora rutilat, non tamen diem dicere possumus, nisi solis orbis super nostrum horizontem eluceat. * *Des Kalenbergs.*

Cum peregre aduenienti Ferdinando patri obuiam progressus aduertisset, illum lectica vectari valetudine affectum; statim equo desiliit, vt patrem pedibus comitaretur, & si opus esset, humeris aut ceruice etiam sustolleret. Cumque è lectica pater identidem cohortaretur, vt exemplo multorum procerum iuxtà adequitantium & ipse quoque equum ascenderet: *Alii*, inquit, *ô pater, quid ad se attineat, ipsi viderint. Ego quidem adduci ipse nunquam potero, quin regem, quin patrem, & eundem aegrotum pedibus sequar.* XXVIII. *Piè. Reuerenter.*

28 Ludouicus Baioariæ dux, (quem Basileæ Nurenbergæque vidimus, struma ingenti gibboque deformem, at facundum & audacem) aduersus Ludouicum patrem impia arma mouit. Nec veritus est venerandum & grandæuum senem dura & miserabili obsidione vexare. Sed correptus vehementissima febre, ante diem suum obiit, quàm patrem possit in vincula conicere. Neque enim aduersus paterna iura impune cædit, neque longæui sunt super terram, qui parentes inhonorant. Infamis ætas nostra, quæ non Ludouicum hunc tantum, sed alterum Ludo-

uicum Franciæ Delphinum, & Alphonſum Caſtellæ primogenitum, in patres armatos vidit.

XXIX. *Modeſtè.* Cum aliquis Alphonſum à nobilitate maximè laudaret, quòd rex eſſet, regis filius, regis nepos, regis frater. *At iſtiuſmodi Rex*, hominem interpellans dixit *nihil eſſe quod in vita minoris ipſe duceret quam quod ille tantiſfacere videretur. Laudem enim illam non ſuam, ſed maiorum ſuorum eſſe; quippe qui iuſtitia, moderatione, atque cæteris excellentia ſibi regnum compararent, ſuccesſoribus quidem only regna cedere: & ita demum honor ſi virtute potius, quam teſtamento illa ſuſcipiant. Ae ſe itaque ſi qua modo extent, eliceret ornamenta, non a patribus iam mortuis extorqueret.*

29 Vdalricus Ciliæ Comes hoc anno cum Iohannem Hunniadem [illegible] Hungariæ Gubernatorem alloqui cuperet, neque ille recuſaret, ita apud ſe [illegible] conuenirent: *Non ego*, inquit, *princeps ex principe, aliaq; [illegible] nouum hominem, & noſtra demum ætatis nobilitatum.* Cui Ioannes: *Non in [illegible] maioribus, ſed tibi me comparo. Quanquam neque illis cedam, qui pugnando [illegible] Chriſtiana religione nobilitatus, maius lumen poſteritati meæ comparaui quam [illegible], qui ad te detulerunt. Atque vt in te Ciliensis Comitatus turpiter extinguitur, ita in me [illegible] rioſe Biſtricenſis exoritur.*

XXX. *Pie.* *Liberaliter.* Ferdinandus pater, & ipſe inclytus rex, moriens Alphonſum filium his penè verbis allocutus fertur: *Optime fili, quoniam regna [illegible] cunque dum Deo placuit obtinui, ad te ætatis prærogatiua deferri & [illegible] & volo, optarim eas modò terras quas ea parte Hiſpaniæ, quam Caſtellam vocitant, habemus, Ioanni fratri tuo, ſi modo per te liceat, relinquere. Quod ne moleſtè feras, abs te peto; & ſi pateris, etiam rogo:* Tum Alphonſus, *Ego mi pater ac domine, ſatis intelligo iſthæc regna & tua fere omnia ad me quidem pertinere, ſed non aliter quam beneficio tuo. Idcirco & plus [illegible] ſemper voluntatem tuam & feci & facturus ſum, quam ætatis priuilegium. Imò vero ſi pro tua ſingulari prudentia regnis ita demum proſpici [illegible] conſultum, ſi Ioannem regni ſucceſſorem reliqueris, nihil recuſo, quin [illegible] pſum vel ad omnia inſtituas hæredem: non aliter (mihi credas velim) [illegible] lentati per me tua vſque ad poſtremum ſpiritum parebitur, quam diuinæ.* *Pietas.* Tum Ferdinandus, *Macte*, inquit, *eſto pietate & obedientia fili*, & obortis lachrymis eum dimiſit.

30 Fridericus Marchio Brandenburgenſis, qui contra Bohemos ſub [illegible] legato Apoſtolico fortem & numeroſum duxit exercitum, conditurus teſtamentum, quatuor ad ſe filios euocauit, Iohannem Fridericum, Albertum & [illegible] derum Iohannemque, quod is natu maior eſſet, in hunc ferme modum allocutus fertur: *Primus ego ([illegible]) dignitatem Electoratus Imperii in noſtram familiam adduxi, cum eſſem Sigiſmundo Cæſari admodum familiaris. Nunc vocat me ſuprema neceſſitas, cura mihi eſt, ne tantum decus in domo noſtra vileſcat: [illegible] deo) quietis & tranquillitatis [illegible] vnicum ſtudium in Electoratu præ[illegible] & aſſiduum laborem nihil inuenias, eam ob cauſam, ſi tua voluntate id poſſum, [illegible]*

[illegible]

natum Brandeburgensem, cui ius elegendi Cæsarem est concessum, Friderico, qui tibi ætate succedit, quique & vigilantior, & ad labores durior quàm tu, videtur, testamento relinquam: tibi Voitlandiam, Alberto quicquid Franconicis iuris possideo & alteri Friderico partem Misniæ. Cui Iohannes, *Existimaui, pater, ante hunc diem chariorem tibi multò quàm me Fridericum esse, cum illi sæpius blandirere, neque id ferre non ægre potui: nunc sententiam muto, & te pater amo coloq;, qui mihi otium, illi negotium suprema voluntate dimisisti.* Ex Iohanne hoc nata est Ludouici Mantuani Marchionis vxor, inter matronas nostri [illegible] na & moribus præclara.

Rogerius Pallantiæ Comes, amplissimo atque ornatissimo genere natus, impiger vir & manu promptus, Regem adiens, indicat in animo sibi esse Ioannem Castellæ Regem ipsius hostem, contempto omni periculo confodere, foreque id sibi, si modo annuat, factu perfacile. Cui Rex, *se non solum pro Castellæ atque Hispaniæ dominatu, sed ne [illegible] totius quidem orbis imperio adipiscendo, tam crudele atque detestabile facinus permissurum. Dii melius, quàm vt eiusmodi [illegible] decreverim, a [illegible] m tantopere elaborat, gloriam lædas atque [illegible] mines.* Simili quodam modo respondisse dicitur exuli Florentino, Cosmam Medicen [illegible] rum pollicenti, si XXX. non amplius manu m[illegible]tum à Rege iuuaretur: *Longe quidem acriores atque ampliores hostes sese & habuisse [illegible] habere, quam Cosmas esset, morte quorum vel regna consequi [illegible] qui [illegible] e, [illegible] d abstinuisse a [illegible] elere: iret igitur, & referret post deinde meliora.* XXXI. *Iuste.*

31 Iohannes Rudolphi Regis Bohemiæ filius, Alberto Romanorum Imperatori [illegible] suo [illegible] us, qui petenti sibi partem Austriæ non statim annueret [illegible] cum [illegible] vel pretio tantum Principem occisurum [illegible] pro [illegible] [illegible], & [illegible] rem apud Heluetios Rhenum [illegible], ibique eum [illegible] transfod[illegible] incautum. Mox pœnitentia ductus ad Clementem V. Rom. Pontificem, qui se absolueret, Auenionem pertexit. [illegible] auctorem ad Henricum VII. R[illegible]orum Imperatorem [illegible]. Imperator reum apud Pisas in monasterio A[illegible]nensium agere pœnitentiam iussit. Ibique Ioannes mortuus ac sepultus est. Nos cum Leonora Augusta: a Frederico Cæsare obuiā missi essemus, tumulum eius inspeximus.

Cum familiares nonnulli rusticum quendam humi prostratum vuas edentem, digito velut ignauum demonstrarent Regi, *Vtinam mihi*, inquit, *tam ocio comedere Dii dedissent.* XXXII *Modeste.*

32 [illegible] um Senensem, quem cælicolarum numero Nicolaus V. Pontifex Maximus adscripsit, inter [illegible] dum fabulam hu[illegible]scemo[illegible] audiuimus. [illegible] ex [illegible] ma[illegible]ona quædam nobilis recentia cerasa, quæ in thalamum [illegible] ma[illegible] parte cum ossibus ore auido atq. hianti manipulatim vorauit, coram viro [illegible] reliqua, quæ residua fuerant, cerasis, priusquam [illegible] cederet terq; quaterq; [illegible], quæreret ex villico quomodo cerasa [illegible] ederentur. Cui villicus, qui per [illegible] vorantem feminam contemplatus esset, *[illegible] otu*, inquit, *mulier paulo ante sola in thalamo.* Erubuit mulier. Ber[illegible] bene [illegible] dicere aiebat, qui quæcunque agerent, aperta Diis atq; hominibus esse putarent.

Acceperat aliquando a Maria singularis exempli vxore literas, XXXIII *Grauè.*

quas cum semel atque iterum attentissimè perlegisset, mox inquit, *Institueram olim nihil de vxore extra thalamum dicere, ne benedicens vxorius aut immodestior haberer. At nunc mihi prorsus mutandum consilium, & quiduis homines obloquantur, quocunque in triuio, cuique obuio, sine modo & modestia de vxoris virtute atque constantia, prædicandum.*

33 Puellam balneorum custodem perditè amauit Albertus Boiariæ dux, atque vt voti compos fieret, matrimonium promisit, cumque de laudibus mulierum se coram aliquando esset sermo, illamque nemo nominaret, aut inuidos purpuratos suos, aut formarum ignaros existimatores appellauit, qui vxorem suam præter[illegible]. Verum illam Ernestus Alberti pater apud Strubingam in Danubium præcipitauit. Indignum profecto facinus, ob noxam filii, puellam quæ nihil peccasset, ne[illegible] datam. Verax igitur Strabo, qui potentiorum commoditatem ius esse definiuit.

XXXIV. *Mansuete.* Proceres ac purpuratos suos à Rege reprehendi sæpe vidimus, quòd amicos paulo inferioris sortis *suos seruitores* appellarent, maximè cum huiusmodi homines à Philippo rege non seruitores, non subditos, vt ab istis, sed amicos & familiares appellatos lectitasset.

34 Cœnantibus apud Angliam Prælatis ac Baronibus, ministri flex[is] genibus officium suum faciunt. Apud Germanos, nec Imperatori nec Regi tantum [illegible]ulationis impendunt, prandentque prandente domino famuli, duobus tribusve [illegible] vel vina vel cibos apponant expectantibus.

XXXV. *Liberaliter. Grauiter.* Aluatum Lunam ab Alphonso, cuius erat popularis, magnopere postulantem vt se ad Ioannem Castellæ Regem proficisci cupientem illi commendatitiis literis notum & commendatum faceret, non modo notum & commendatum, verum adeò gratum & acceptum Rex fecit, vt breui ad amplissimas fortunas, & Ioannis vsque in[ti]mam gratiam euaserit. Sed benefactoris, & beneficii immemor. Idcirco cum ingratitudinis aliquando Aluatus argueretur, Alphonsum ita dixisse accepimus, *Compertum se quidem habere, ingenti beneficio non nisi ingenti ingratitudine satisfieri. Propterea plures quidem esse qui darent, sed qui dari essent, esse perpaucos. Nec ideo pigrius dandum aut benefaciendum esse.*

35 Audiui Fridericum Imp. sæpenumero dicentem, *Ex iis, quos extul[it], quàm paucissimos gratos fuisse: Idque muneribus suis datum esse, vt ex fidelibus infideles fierent.*

XXXVI. *Iuste.* Quanta fuerit Alphonsi existimatio & gloria, hinc facile deprehendas, quod nonnunquam etiam ab inimicis, & etiam eisdem viris spectatissimis fuerit laudibus celebratus. Nicolaus Cardinalis Capuensis Regi grauis inimicus, Florentiæ cum esset, & conferret sese per id temporis in regnum Neapolitanum contra Alphonsum præclarissimus copiarum ductor Franciscus Sphortia, & ob hoc al[iqui] [illegible]cerent, iam Alphonso Regi non cum Renato negocium [illegible] respondit, *Imò me hercle intelliget nunc demum S[phortia]* [illegible],

[illegible]

quàm cum Philippo Maria rem gerendam esse. Hæc cum audita retulisset Regi Malphiatus, *Si mei omnes,* inquit, *ita de me sentiant, vt inimicus hic & sentit & prædicat, bello certè me nequaquam lacesserent, sed quo mihi nihil antiquius est, finerent pace me atque otio perfrui.*

36 Aduersus Albertum Marchionem Brandenburgensem omnes superioris Germaniæ ciuitates adiuuandos Nurenburgenses statuerunt, quibus ille bellum indixerat. Cumq; numerosus exercitus instrueretur, interrogauit quispiam, vt quid tantum populum aduersus vnum principem & eum quidem non ditissimum armarent. Cui vnus ex primoribus ciuitatum, *Desipis,* inquit, *homo. In Alberti namq; astutia & fortitudine omnium Germaniæ principum vires opesq; continentur.* Neque vana vox fuit. Septem & decem principes in partem suam traxit Albertus, ciuitatesque multis incommodis attritas petere pacem coegit.

Cum Regiæ bibliothecæ custos obserata libraria abesset, Rex ipse legendi percupidus, forcipe seram excuteret, interuenit Matthæus Siculus eximiæ ille sanctitatis sacerdos, dixitque, *Tune id, Rex magne, manibus propriis, tune?* Cui Rex subridens, *Quæso,* inquit, *vir sancte, nunquid Deus & natura nequicquam Regibus manus dederunt?* XXXVII. *Vrbanè.*

37 Henricus Goriciæ comes, absente qui cellæ vinariæ claues haberet, sitibundus ostium calcibus tundi iussit, arguenteque cum Phœbo de Turri, qui secum nutritus erat, vtque se fineret frangere repagulum orante, *Tace,* inquit, *me sitis, non tu cruciat.*

Ioannes Castricurti dominus, natione Gallus, genere, autoritate, factis, eques insignis, ab Henrico Britanniæ rege prælio captus, carcere adstrictus est, donec fide data grandi admodum sese pecunia redempturum repromitteret. Cumque is promissis haud sufficiens, Reges ac principes Europæ omnes adiisset, vti ab his ea pecunia, aut saltem quantulacunque releuaretur, vnum denique ex omnibus Alphonsum reperit, qui eum tota illa quantumuis iniquâ pecuniâ, & à fide obligata liberaret, & à captiuitate redimeret. XXXVIII. *Liberaliter.*

38 A Turcis modo captos redimere Christianos non liberale modo, sed pium opus [illegible] quod tunc futurum sperauerim, si classem vt promittit aduersus Mahumetem Alphonsus duxerit simulque terrestres copiæ in Turcos ierint.

Alphonso adhuc adolescente, post sanctissimi ac optimi patris obitum regnorum ac publicæ salutis gubernacula suscipiente, accidit vti cuiusdam seruuli ex domino prægnans facta, mox pariens ad libertatem proclamaret, ex lege Hispaniensi, quæ est, *Serua quæ ex Domino liberos suscepit, libera esto.* Dominus autem veritus seruam amittere, negabat ex se filium procreatum, ratus hoc pacto se seruam non amissurum, & natum simul habiturum. At illa acrius instare, & natum ex domino conceptum asseuerare. Erat sanè difficilis probatio & coniectura veritatis. Sed in ancipiti, Alphonsi prudentia iam inde ab XXXIX. *Iuste. Sagaciter.*

adolescentia statim resplenduit. Etenim decreuit, *vt infans sub licitatione venundaretur.* Cumque & vni alicui, qui maius precium attulisset, infans tradi assimularetur, pater pietate victus à lachrymis temperare nequiuit, & suum esse filium fassus est. Quare Rex & patri filium, & seruæ libertatem non cunctanter adiudicauit.

39 Homini agresti, qui ad nundinas Nouæ ciuitatis Austriæ venale [illegible] aduexerat, dum parumper ad caupones diuertisset, equorum alter ex biga [illegible] ctus est, furti querela ad Fridericum imperatorem defertur. Iubetur ac[illegible] re[illegible]m nominare. Is sibi de furto constare ait, in ciuitate regia facto, furē ignorare [illegible] tibus in coniectura consiliarius, si forte in suspicionem quisquam ve[illegible]. *M[illegible]*, inquit Fridericus, *cur etiam alterum equum homo non perdidit, tot sunt hodie in [illegible] vrbe equites, qui equis indigent.* Tum rusticus, equa est altera, o Cæsar, quæ [illegible] gerantibus nulli est vsui. *Atqui ergo*, ait Cæsar, *eam insidito, atque in om[illegible] [illegible] viculos discurrito. subtractus equus in aliquo stabulo latitat, qui cum iugalem e[illegible] senserit, mox hinnitum dabit.* Paruit homo, eoque pacto furtum com[illegible] agrestis, quod suum erat recuperauit, fur pœnas dedit. Omnes i[illegible] [illegible] do præsunt, non tantum iustos, sed et[illegible]m prudentes & peracutos esse [illegible] mus, qui cœtus Thaboritarum d[illegible]ctauit exercitum, [illegible] [illegible] cum di[illegible]ipuisset, neque inuenisset armenta (nam illa in in[illegible]ulam Danu[illegible] transuecta fuerant conquisitis a proximis villis duobus vitulis [illegible] eos è regione insulæ tam diu verberari iussit, donec mugitum gr[illegible] suesque exaudientes ad ripam suam tranarunt, quibus interceptis, prædam [illegible] dicam abduxit: atque ita docuit ingenio non minus quam viribus res [illegible] res geri.

XL. *Facete.* Ioannes Calaguritanus eques regius, vt primum ab ho[illegible] carcere dimissus est, Regē adiit, & liberalitate illius nonnihil abu[illegible] innumeras propè res simul & poposcit, & impetrauit, à quo Rex v[illegible] tandem diuulsus, *Mentior*, inquit, *ni inter tam multa & varia quæ petebat, timuerim ne vxorem etiam ipsam à me deposceret eques meus.*

40 Iacobus Archiepiscopus Treuerensis Princeps Elector, vir [illegible] magni consi[illegible], sed multum cupidus, & ad extollendam Ecclesiæ suæ po[illegible] [illegible] mis attentus, anno abhinc secundo, F[illegible]cum Cæsare[illegible] apud Nouam [illegible] cum adiisset, & [illegible] atque alia peten[illegible] [illegible]asset, p[illegible]que pe[illegible]do [illegible] *facis*, inquit I[illegible]perator, *petendi finem [illegible]g[illegible]ndi principium inueniam.*

XLI. *Grauiter.* Cum inter sophistas aliquando de Regum felicitate disceptat[illegible] esset, & suum quisque iudicium afferret in medium, interuen[illegible] &, *Quid ô amici*, inquit, *in id tantopere laboratis. Num putatis [illegible] ipsum quale sit, aut plenius, excogitari, aut luculentius exprimi po[illegible] prodiderit vir diuinæ sapientiæ Augustinus?* Mox illius verba i[illegible] vt erat singulari memoria) pronunciauit. Quæ quidem ego commentariolis ideo intexui, quòd digna mihi visa sunt, quæ Reges & principes terrarum vniuersi memoria quidem & teneant, & obseruent. Reges vtique felices Augustinus existimat, *si iustè imperant, si inter*

lin[illegible]

b[illegible] [illegible] fub'imiter honor [illegible], & obsequia nimis humiliter salutantium non extolluntur: sed se homines esse meminerunt. Si suam potestatem ad Dei cultum maxime dilatandum, maiestatis eius famulam faciunt. Si Deum timent, diligunt, & colunt; si plus amant illud regnum, ubi non timent habere consortes; si tardius vindicant, facile ignoscunt; si eandem vindictam pro necessitate regendae tuendaeque reipublicae, non pro saturandis inimicitiarum odiis exerunt; si eandem veniam non ad impunitatem iniquitatis, sed ad spem correctionis indulgent; si quod aspere coguntur plerumque decernere, misericordiae lenitate & beneficiorum largitate compensant; si luxuria tanto est castigatior, quanto posset esse liberior. Si malunt cupiditatibus pravis quam quibuslibet gentibus imperare. Et si haec omnia faciunt, non propter ardorem inanis gloriae, sed propter charitatem felicitatis aeternae; si pro suis peccatis humilitatis, & miserationis, & orationis sacrificium, Deo suo vero immolare non negligunt. Tales Christianos Imperatores ac Reges dicimus esse felices.

41 Theodericus Coloniensis Ecclesiae Pontifex, prudentia & autoritate inter [illegible] Imperii facile princeps quaerenti Sigismundo Caesari, quo nam pacto [illegible] [illegible] consequi posset, *inter mortales*, ait, *frustra requiris*. Petenti rursum, ad [illegible] [illegible] pergeret: *Recta*, inquit: instanti tertio, quid agens recta [illegible] [illegible] *tuam ita instituerit duxerisque*, respondit, *ut facturum te promisisti, dum calculus aut podagra sine a te valetudo acrius te oppressit.*

Dum Andreae Panormitano viro & genere & iuris peritia claro, [illegible] neque cognitum neque visum vnquam Rex accepisset, continuo illum velut fortunatum hominem & videre & nosse vehementer voluit. XLII. *Humaniter.*

42 Vellem audisse quidnam dixerit Andreas, vbi Panormum rediit viso Rege [illegible] si quis me roget, quae apud Neapolim, scilicet, digna [illegible] in primis respondebo. Neapolim, scilicet, splendidam [illegible] [illegible], portu, templis, aedibus, agris, equis armisque apud Italos [illegible]. Arcem regiam, quam Nouam vocant, amplitudine formaque [illegible]. Multasque rarae magnitudinis naues, quaeque maria [illegible] [illegible]. Et cui talia quadrent, Alphonsum Regem ad[illegible]. [illegible] si quis audire petierit, sacrum illum diui Ianuarii cruorem, quem [illegible] modo liquatum ostendunt, quamuis ante annos mille ducentos [illegible] [illegible]. Postremo Baiatum, Cumarumque, & Puteolorum rudera [illegible] quae Romanam videntur aequare ruinam.

Alphonsum nonnunquam solum absq; comitantium pompa incedentem vidimus. Cum ob hoc à plerisq; argueretur, suaderetur que vt more aliorum principũ & ipse armatorum manu stipatus graderetur, Exhorruisse consilium visus est, atq; dixisse, *Se quidem minime solum vt isti crederent, sed innocentia associatum vadere: neq; esse quod beneuolentia ciuium fretus quippiam extimescat.* XLIII *Fidenter.*

43 Alberto Austriæ Duci, qui mortuo Sigismundo Cæsare, cuius erat gener, regnum Hungariæ ac Bohemiæ cum Romano Imperio suscepit, cum principes amore ciuium tutos esse oportere, idque solam innocentiam præstare diceret; *Et fida custodia*, respondit socer, *infortunium excludit*.

XLIV. *Grauiter.* Perquam difficilem rem principatum sibi videri vel eo maxime dicebat, quòd principum vita popularibus exemplo cedat, illis quidem ad vitia quàm ad virtutes procliuioribus. Quapropter principibus non modo sua causa à peccato abstinendum esse, sed multo etiam magis ne sua vitia infundantur in ciues suos. Nam veluti ad solis motum, ita populares semper in principum mores verti atque formari.

44 Milites, qui otii gratia curiam sequerentur, semper in negocio futuros aiebat Syluester Chiemensis episcopus, nisi sese tandem vel cum periculo [illegible] amouerent.

XLV. *Fortiter.* Inter Ioannam reginam & Alphonsum suborta discordia, complures tum arcibus præfecti, tum præsides terrarum ac principes adeuntes Regem, polliciti sunt penè vniuersum Neapolitanum regnum, regina inscia sese dedituros. Quibus Rex habere se quidem gratias respondit: sed pluris famã & honorem suum quàm regnum quamlibet magnum æstimare. suum quidem consilium & fuisse & esse, regnum non dolo aut iniuria sed legitimo iure, cumque & Deo & Ioannæ matri placuisset, possidere. Quòd si reginę in se voluntas immutata videatur, id mollitudini & fragilitati fœminarum assignandum esse. Contra se & virum & regem esse meminisse oportere.

45 Alberto Ladislai patre vita functo, & Bohemi & Hungari Fridericum Cæsarem sibi Regem petiuerunt. Quibus ille, *absit à me*, inquit, *scelus hoc, vt pupillo meo paternam hæreditatem auferam*. Fridericus quoque Marchio Brandenburgensis princeps Elector à Polonis in regem vocatus, *Casimirum*, inquit, *habetis mortui regis fratrem, hunc requirite, quem successio regem facit. Quem si fortasse tædet regnare, ad me redite.* Recusauit & Albertus Bauariæ dux oblatum Boemiæ regnum [illegible] Ladislaum excluderet. Hanc nos temporibus nostris apud Germanos principem moderationem & vidimus, & memoria dignam censuimus.

XLVI. *Iuste.* Præsides prouinciarum ac iudices omnes à Rege præmonitos scimus, *ne quod decretum aut rescriptum à se factum seruarent, nisi quod iure tantum & honestate niteretur.* Interdum enim aut importunitate postulantium, aut ignoratione rei fieri, vt quidpiam contra iuris sanctionem emanet, propterea quòd illud custodiendo ciues suos offendant, non intelligentes ita seipsos pariter offendere, atque in semet impios & crudeles esse.

46 Quærenti Leonardo Beneuolenti collega nostro, quo iure Picinini[illegible]s agrum Senensem inuasisset, *Miluari*, inquit, Buccardus Comes. *Nam bello lacessere omnes licet, quibus obligati non sumus*. At hoc ius summa iniustitia est. Decet itaque regem, qui nihil præter rationẽ & iustitiam prouinciarũ præsides etiam se iubente vult facere, Picininum prorsus deserere, bonarum legum & totius æquitatis euersorem.

Cum

Cum argueretur aliquando Rex, quòd mitis esset ac lenis nimis, vt qui nonnunquam etiam iis, qui vel grauiter in ipsum deliquissent, ignosceret. Se quidem paratum velle esse dicebat, Deo immortali, si ad calculum vocetur, oues quas in tutelam ab eo suscepisset, annumerare; & si illas repetat, restituere incolumes omnes posse. *XLVII. Clementer.*

[illegible] Friderico Romanorum Imperatori Amadeus dux Sabaudiæ quem delectum apud Basileam congregatus Eugenio quarto a summo pontificatu deposito, in eius locum substituerat, Felicemque papam quintum vocauerat, filiam quam domi habebat [illegible] & forma præstantem in matrimonium obtulit. Simul [illegible] nomine auri nummum ducenta millia, si Eugenio relicto Petri successorem appellaret. Horruit Cæsar, minimeque sacramento suo Ecclesiæ sacramenta [illegible]. Atque ad [illegible]os conuersus, *Vendere, inquit, alii pontificalia solent, hic [illegible] si reperiat venditorem.*

Iustitia dicebat se quidem bonis gratum esse, at clementia etiam malis. *XLVIII Grauiter.*

4[illegible] Cum accusassent purpurati apud Sigismundum maledicentiam Germanorum [illegible]nis, quæ de suo [illegible] palam obloquerentur. Subridens imperator: *[illegible], inquit, graue videtur illis male loqui, cum nos male agamus.* Cumque quidam [illegible] Bo[illegible] decerneret, sibique tanquam membro parcendum arbitraretur [illegible], inquit [illegible]dus, *si sit mea manus, abscindatur.* At a Deo [illegible] [illegible], cum oro, *misericordiam peto, non iustitiam.* Cur igitur me [illegible] misericordem non exhibeam?

Qui nimis lenem & mansuetum principem quererentur, expectandum esse dicebat, vt vrsi ac leones quandoque regnarent. Hominibus [illegible] clementiam esse beluarum feritatem. *XLIX. Clementer.*

4[illegible] Quidam [illegible]que [illegible] tes essent principes, his aiebat Fridericus Cæsar, mortem [illegible] eximendam esse. Nam quales se dum vixerunt aliis præstitere, tales, [illegible] enturi essent.

Turpe [illegible] valde esse dicebat, cum aliis imperare, qui sibimet dominari nesciret. *L. Grauiter.*

5[illegible] Quamuis [illegible] artes recusant omnes exercere: imperandi, quæ est ar[illegible] difficillima, nemo recusat. Interrogatus Rudolphus Cæsar, [illegible] in familiam Austriæ traduxit imperium, [illegible] ita fieret. *Non mirum, in [illegible] sos putant, qui regnare nesciant. stultum autem se nemo iudicat.*

Perabsurdum sibi videri dicebat, *Reges ab aliis regi, & Duces ab aliis duci.* *LI Modeste.*

51 [illegible] Secretarius Friderici Cæsaris, qui in ecclesia mea [illegible] cætera quæ mutaretur, id potissimum esse dicebat. Quod [illegible], nullum se supra [illegible]em ferrent, [illegible] virtutis [illegible]. Homines [illegible] se rationales dicant [illegible]us sæpe principibus obed[illegible] [illegible] pedibus [illegible] res essent.

Pueros, quos ad studia literarum aptos, ac probè natos intuerentur, verum paupertate ac inopia ad gloriam aspirare non posse, vt qui[illegible] *LII. Piè Liberaliter.*

que vel ad hanc, vel ad illam disciplinam idoneus videbatur, partim rhetoribus, partim philosophis erudiendos commendabat, fouebatque sumptum illis affatim ministrans. Simili pietate ac liberalitate vsus in Theologos pauperes. Nam cum ad doctoratum ascendere nisi magnis sumptibus (eo quod corrupta & deprauata sint omnia) non possent, eos & pecunia iuuare, & præsentia condecorare non destitit.

52 Duos pueros miserat Alphonsus Parisios, vt literas discerent. Eram... Arce noua apud eum, cum Iohannes Soler... illorum epistolas Regi red... Vidimus eum miro modo gestientem, postquam scriptis puerorum le... pr... re cognouit.

LIII. Modeste. Pulchritudinis amator cum esset, nimirum iuxta Chrysippi sententiam, putabat pulchritudinem esse virtutis florem, nunquam licentia, aut contumelia in ætatem alicuius est vsus.

53 Bartholomæus Capraius Mediolanensis Ecclesiæ anti... stros forma præstantes quæsiuisse dicebat, quoniam turpes animi ... incolerent, improbitatem autem in egregia forma perraro competi...

LIV. Vrbane. Interrogatus aliquando Rex, quid sibi sine vtilitate honor esse videretur, *Consimile id sibi videri*, respondit, *vt si peracutum & ... qui cernat, sed offensus in caligine aberret in tenebris.*

54 Interrogatus Sigismundus Imperator, cur apud liberas ciuitates, ... tus crimen ... eo frequens inueniretur, *ideirco*, respondit, *quod nudos honores ... commendant, populum autem ad lucrum inhiat.*

LV. Sapienter. Audiuimus Regem de benignitate naturæ disserentem dicere, quòd etiam in vitiis quodam modo prospexit generi humano. Nam pro scortatione matrimonium permisit, pro inuidentia æmulationem, pro acidia siue ociositate laxamentum, pro gula & ventris ingluuione cibatum, pro auaritia parsimoniam, pro ira admonitionem increpationemque, pro superbia vero nihil omnino indulsit, vt intelligant superbi non solum hominibus se, sed etiam Deo & naturæ infestos ac detestabiles esse.

55 *Neque stultus*, in... Fridericus Cæsar, *delectari possum, neque superbo ... amicus.*

LVI. Facete. Cum aliquando impudentius saltantem aspexisset, f... ad circumstantes dixisse. *Attendite, Sibylla quidem e vestigio edet oraculum.*

56 Le... tam Augustam è Pisis iubente Friderico Cæsare Senas ... ante diem cinerum, cum solent insanire populi, offendimus apud S. M... tum ... ad ... choream agrestem puellam ... rante ... enim ... Quod cum animaduerteret ... tor, *Eamus, inquit, meretricum hic ludus est non virginum.*

LVII. Clementer. Non tam quod hostes vincere & sciret & posset, gloriabatur, quam

quàm quod victis consulere didicisset. Illud quidem fortunæ interdũ munus esse, hoc semper suum.

57 Victis in Hungar a Gunzienſibus; *Magnum*, inquit Fridericus Imperator: *actum est opus: nunc maius restat, vt feliciter vincamus nosmet ipso, atque auaritiæ, & ... cupiditati frenos imponamus.*

Cum aliquis Regi diceret, caue ne tua hæc misericordia, lenitudo, & placabilitas in perniciem cedat. *Imo vero*, inquit, *multa mihi perferenda sunt, ne in inuidiam cadam.* LVIII. *Grauiter.*

58 *Seuerum*, inquit Cæsar Rudolphus, *& immitem fuisse me aliquando pœnitet, lenem ac placabilem nusquam.*

Mansuetos & misericordes amplecti & honestare consueuit: E contrario superbos velut Diis & hominibus exosos horrere. LIX. *Recte.*

59 ...atos esse in terris Reges aiebat Sigismundus Imperator, si exclusis superbia ... mansuetudinis humanitatisq; cultores in curiam adsciscerent.

Arguebatur aliquando Rex, quod cum à saltatione tantopere ... abhorreret, in aduentu tamen Friderici Imperatoris tertii cum ipso Imperatore & Leonora Augusta saltitare propalàm visus esset. Et ... cum argueretur, eum se expurgantem audiuimus, non voluptatis gratia se saltare, imò, id sibi nequaquam probari, cæterum in honorem Imperatoris & Augustæ id factum à se. Plurimum namque referre, quemadmodum res fiat. Si quidem luxuriæ aut lasciuiæ causa quis faceret, stultum ac ebrium videri: sin honoris alicuius gratia, reprehensionem effugere. Neque esse insanum, qui cum magnis viris semel insaniat. LX. *Comiter.*

60 ...dus monachorum pater, abstinentiæ præcipuus magister, cum aliquando ... ſenibus hospitibus, extra ordinem cœnasset, idq; discipuli crimini darent, ... inquit ... charitate bibit edita.

Illud vel notabile præcipuè inter Regis facinora fuerit, quòd quotquot viros aut re bellica aut literaria illustres acceperit, ad sese ... euocauerit, euocatos amplissimis honoribus, magnificentissimis muneribus ornarit. *Bracchium* sui temporis præstantissimum copiarum ducem, arctè familiariterque dilexit, quem adolescentem adhuc in disciplina militari, magistri loco & habuit & obseruauit. Is est qui rei bellicæ gloriam apud Italos pene extinctam, admirabili arte ac industria reuocauit atq; auctioré fecit. Post hunc *Nicolao Piccinino*, ex Bracchiana disciplina, sed nec inferioris gloriæ viro coniunctissimè & amantissimè vsus est. Inter doctrina verò & ingenio insignes, amplexus præcipue *Bartholomæum Facium*, suauis & priscæ eloquentiæ virum, a quo quidem & res a se gestas perscribi cupide appetiuit, maxime eius libri suauitate allectus, quẽ de vitæ felicitate Regi ipsi ... dicauerat. *Georgium Trapezuntium* Græcis & Latinis literis LXI. *Sapienter. Liberaliter. Bracchius. Piccininus B. Facius. G. Trapezuntius.*

virum eruditiſſimum inter familiares, quos cũ admiratione diligebat, admiſit: dato negocio vt Ariſtotelis de Naturali Hiſtoria libros omnes è Græco in Latinum traduceret, quoniam illi qui prius ab nescio quo traducti extabant, propter aſperitatem barbariemq́ue orationis haud ſatis probabantur. *Leonardum* vero *Aretinum* ætatis ſuæ doctiſſimum, quò minus apud ſe habuerit, non voluntas, ſed valetudo illius atque ætas ingraueſcens impedimento fuit. At epiſtolæ quæ vltro citroq́ue extant & extabunt, diu mutui & amoris & officii documenta præſtabunt. *Poggium Florentinum* virum illuſtrem, ob Cyropædiam ſuo iuſſu è Græco conuerſam non ſolum beneuolentia complexus eſt, ſed honoribus & opulentiſſimis donis ornauit. Sileo Theologos, quos ex vltimis terrarum regionibus accerſitos legens ac disputantes quotidie audierit, & quorum nonnullos poſtmodum ad ſummas dignitates, mortalium omnium gratiſſimus, euexerit. Prætereo philoſophos, medicos, muſicos, iuriſconſultos, quibus regia omnis redundat omnes à Rege honeſtatos, omnes locupletiores effectos. Nam ſi ſingulatim eorum, non dico virtutes atque præconia, ſed nomina duntaxat nuda percenſueris, hæc ipſa nimirum ſibi ingens volumen exigere videbuntur. Igitur ſingulos in alios locos reiiciamus, & tertium nunc Alphonſi dictorum atq; factorum librum aggrediamur.

L. Aretinus. *Poggius.*

61 Viros & armis & literis claros non ſolum vocauit ad ſe Alphonſus, eorum conſilio in adminiſtrandis rebus vteretur, usque abunde prouidit [illegible] curia ſua tanquam ex officina virorum præſtantium, & copiarum duces [illegible] & venerabiles Eccleſiarum antiſtites emiſit. Nam & Caliſtum tertium, [illegible] ſummi pontificatus cathedram regit, ex Alphonſi ſchola ad Cardinalatus honorem maximus pontifex Eugenius accerſiuit.

Libri ſecundi finis.

ANT. PANORMITÆ DE DICTIS ET FACTIS ALphonſi Aragonum Regis Liber tertius.

PROOEMIVM.

REPETENTI mihi quotidie Alphonſi dicta atque facta memoratu digna, tã multa ac præclara ſeſe exhibent atq; oſtendunt, vt tum eorum copia penè obruar, tum magnitudine planè obſtupeſcam. Nam per immortalem Deum, quale illud eſt quod nuper ab eo dictum audiuimus. Nam cum quidam ab eo ſciſcitaretur, quomodo in tot diuitiis pauper effici poſſet. Effici poſſe reſpondit, *ſi ſapientia venditarentur*. Quo ex dicto vtique planum fecit pluris ſe rerum cognitionem, quàm regna, aut diuitias æſtimare. Alexandrum Macedonem in hoc, vt in pleriſque quodam modo imitatus, qui laudem ex ſapientia potius, quàm ex armis quærere concupiuerit. His accedit quòd ſapientiam *filiam Dei* appellare ſolitus fuit, eamq; ſolam rerum omnium eſſe immortalem, atque ex omni genere animantium ſoli homini eſſe conceſſam. Qua potiſſimum ex re (vti ego arbitror) Ioannem Eſernitanum tum omni virtute præſtantiſſimum, tum acerrimi iudicii virum de rege ſolitum dicere accepimus: *Alphonſum ſi rex non fuiſſet, philoſophum & quidem eximium futurum fuiſſe*. Ad ſapientiam enim vnicè natum eſſe ſibi videri. Neque enim inter ardua (vt ſunt plerumque regum negotia) vnquam ſapientiæ ſtudium in-

termittere, quotidieq; Poëtas, Philosophos, Theologos, aut legentes, aut disputantes, aut orantes audire, atq; adeo in diuinis maxime disciplinis doctum & clarum euasisse. vt in rege aliquid etiam præter regem inesse videretur, quod demirari posses, tum ad felicitatem & veri cognitionem tibi excerpere. Ego præterea ita explanasse difficillima pleraq; regem scio, vt quæ viderentur aut haberentur obscura, luce, vt aiunt, meridiana clariora redderet. Idemque Hispanos cõterraneos suos amasse & respexisse, qui epistolas Senecæ ex Latino in patrium sermonem verterunt, quò diuini illius libri cognitio, etiam literarum rudes non lateret: Sed &(quod dictum, & sæpius dicendum) sapientes viros incredibili beneuolentia atq; obseruantia coluit. Quare doctos & sapientes præcipue monitos & narratos velim, vti quisque pro viribus gratiam referant, inuitamq; imbecillitatem sua eloquentia atque opera sustentent suffulciantq;, neque diuini huius viri, deque eis tam bene meriti facta aut dicta perire sinant. Sed celebrent potius & certatim laudibus efferant, haud inscii ingratis pœnam à veteribus institutam esse, vt hi murenis vorandi discerpendiq; viui obiicerentur.

ÆNEAS SYLVIVS, IN LIBRI TERTII PROOEMIVM.

NEgat Ioannes Esernitanus philosophum esse Alphonsum, quia *Rex est.* Ego idcirco philosophum esse affirmo, quia regnum patitur. Nam philosophi mea sententia, non qui facienda dicunt, sed qui dicenda faciunt, habendi sunt. Qui quum peccare possint, nõ peccant, & (quemadmodum de Alphonso refert) in omnium rerum licentia, sibi ipsis frenum iniiciunt. Abstinentiam in vita priuata ipsa necessitas parit.

ALPHONSI REGIS DICTORVM ET FACTORVM

Liber tertivs.

Optimos consiliarios esse mortuos dicebat, libros, videlicet, designans, à quibus sine metu, sine gratia, quæ nosse cuperet, fideliter audiret. Caput I. Grauiter.

1 Iuliano Cardinali sancti Angeli, qui Basiliensi concilio præfuit, libros veterum recitanti, cum diceret Oddo de varris, *quid tu hic inter mortuos latitas, ad nos tandem qui viuimus exi. Imo, inquit, in fama viuunt, tu neq; nomine, neq; re viuis.*

Si Romanis temporibus natus esset, se constructurum fuisse dicebat contra curiam Ioui positorio templum, quo patres conscripti sententiam dicturi antequam curiam ingrederentur, odia atq; alias animi pestes deponerent. Perspexit enim fieri, vti regna atq; respublicæ priuatorum contentionibus atq; affectionibus pessunderentur. II. Grauiter. Iuste. Iupiter positorius.

2 Cum [illegible] cum senatores, Fridericus Imperator, *Vtinam*, inquit, *dum res [illegible] aris mei in palatio [illegible] deponerent. Sic enim & ipsi rectè consulerent, & [illegible] confusa diiudicare facillimum esset.* Interrogatus quæ nam res illæ essent, *simulatio & dissimulatio* respondit.

Dicenti cuidam id decere regem, non solum quæ permisisset, sed quæ capite annuisset, etiam præstare debere. Respondit, *rectè sanè, verum decere quoque petentes, vt sua [illegible] consentanea à regibus postulent.* III. Iuste. Grauiter.

3 Exigenti [illegible] promissa [illegible] cum diceret Sigismundus Imperator, *At [illegible] fuit petitio tua*: Respondit miles, *[illegible] cum peterem. Nunc sine turpitudine [illegible], rescindere non potueru.* Tum [illegible], *si ex duobus alterum [illegible], leuius rerum quam famæ iacturam [illegible].*

Duillius [illegible] literarum *aureum vellus* appellare solitus fuit. IV. Grauiter.

4 Ladislaus Rex Hungariæ ac Bohemiæ quamuis adhuc puer, cum esset Romæ, [illegible] ait [illegible] eras ignorantes.

Cum esset qui apud Regem causam bestiarum contra homines defenderet, & modo turturis castitatem, modo cornicis, quæ mortuo compare [illegible] hominum ætates vidua perduret, modo formicarum prouidentiam, modo canum sagacitatem, modo ciconiarum pietatem, modo apium in regem obseruantiam, & id genus multa pro brutis animalibus afferret in medium, Regem ita respondentem audiuimus: *Siue id brutis inclinatione natura, siue Dei dono datum sit, se non alia causa datum ac concessum esse existimare, quàm vt homines* V. Sapienter.

turpiter nequiterq; viuentes, erubescant a brutis & à rationis expertibus superari.

5 Barbaræ quæ Sigismundi Cæsaris vxor fuit, ac fatis functo vidua [illegible], cum sibi diceret aliquis imitandum turturis exemplum, quæ mortuo marito [illegible] petuam castitatem seruaret: *Si me ratione carentes imitari volucres iubes, cur non columbas potius passeresq; proponis.*

VI. *Facetè.* Cum aliquando Rex Ludouicum Podium Putium appellatum in veste lugubri, fronte subtristem intueretur, & quid sibi vellet luctus ille sciscitaretur: ac Putius ob vxorem mortuam mœstum se esse respondisset. Adiecit, *lætum potius atque hilarem esse eum conuenire, ob illius mortem. Nam si cognata mortua esset, & fratrem a mortuis [illegible] tum esse.* Erat enim mulier illa intractabilis, difficilis, & viua, dum vixit, admodum molesta & infesta, ac mariti propè mors quædam.

6 Gregorius Haimburgensis, scient a iuris ac facundia inter omnes Germanos facile princeps, cum domum ex curia Cæsaris in qua diu fuerat versatus [illegible] tisset, atque non longe ab oppido Nurenbergensi amicum offendisset, qui vxorem suam viuere & bene valere diceret: *Si viuit vxor,* inquit, *ego obii.*

VII. *Vrbanè.* Matrimonium ita demum exigi tranquille, & sine querela posse dicebat, si mulier cæca fiat, & maritus surdus.

7 Ottacharus Rex Bohemiæ, cum de pudicitia coniugis sinistra ad se [illegible] delati essent, *Lex,* inquit, *natura est. Cornua qui faciunt, ne cornua ferre recusent.*

VIII. *Prudenter.* Quemadmodum argentarii ad aurum atque argentum probandum cote iudice vtuntur, ita se Rex vti magistratibus ad cognoscendum ciuium mores, atque animos dicebat: magistratu quidem maximè homines demonstrari atque cognosci.

8 Iohannes Varadiensis Episcopus, regnique Hungariæ Cancellarius, [illegible] morum elegantia quam literarum scientia regnicolarum nulli secundus, cum præfecturas vrbium & prouinciarum ad nouos & incognitos deferri homines animaduerteret: *Post annum,* inquit, *videbimus bonáne fuerit Regis electio. Quod si mihi [illegible] fuerit, probatos ad hæc munera, quàm probandos potius assumam.*

IX *Fortiter.* Lupus Simoninus Durreæ dominus per id temporis Neapoli Proregem agens, cum per nuncium Regi absenti significasset, nauem alteram ex duabus quas instar montium Rex ædificauerat, nautarum negligentia deflagrasse respondit: *Scire se eam nauim, quamlibet magnam atque magnificam, paucis tamen post annis aut labe, aut teredine perituram fuisse. Proinde secum æquo animo, si sapit, ferat [illegible].*

9 Vlrico de Rosis inter Bohemos proceres opibus & auctoritate [illegible] Sigismundo absentium mortem fratris & rebellionem Pragensium [illegible] *trem suum,* respondit Sigismundus, *natura tributum soluisse. Pragenses [illegible] to gloriosius soluturos, quanto fortius vincerentur.*

X. *Vrbanè.* Dicenti cuidam, sapientem virum se tandem reperisse, *Quomodo,* inquit, *sapientem dignoscere stultus potest?*

10 Pan-

10 P[...]itus Alberti Marchionis Chilianus nomine, dicenti sibi quipiam, cur te stultum assimulas cum recte sapias? *Heu quàm inique fors mea, inquit, mecum agit? quanto magis studeo me fatuum ostendere, tanto prudentior existimor. Contrà filium meum, qui videri sapiens nititur, stultissimum omnes iudicant.*

Philelphum Poëtam ad se Satyras diutissimè euigilatas deferentem illasq; canentem, ac propè agentem, non prius quàm militiæ honore decoratum præmiisq; auctum remisit. XI *Liberaliter.*

11 Legerat Philelphus (vt opinor) cum Satyras Alphonso mitteret, quod scribunt veteres de Antonino Pio, qui Oppianum Poetam de natura piscium canentem, per singulos versus aureo nummo donauit, vnde sunt illius postmodum *aurea carmina* nuncupata.

Cum aliquando nauali prælio Rex desperatis rebus, posset ex oneratis nauibus in triremium suarum classem facile euadere: etenim præfectus illarum Ioannes Efernicanus vir strenuus (qui profectò semper Regis voluntatem ac nutum obseruabat)* noluit tamen in triremes descendere. Sed ex naui sua primus in hostium nauem transiliit, seque dedidit, ratus id, quod postea effectu probatum est, eius iam capti autoritatem, ad sociorum salutem & liberationem plurimũ valituram. XII. *Piè. Fideliter.* * *deest aliquid.*

12 Interea Austriam cum remearet ex Italia Fridericus Imperator, renunciatum est Austriales in armis esse, & assumptis secum aliquot Bohemorum militibus [...]m ciuitatem obsidere instituisse: proinde caueret ne montes Styriæ transmitteret [...] vlteriùsque amici omnes vno ore consuluere. Nam fuga cum in Austriam [...] esset, nulla ei facultas daretur. Ad ea Fridericus, *Nec mihi verisimile fit Austriales ait, eo perfidiæ prolabi, vt me dominum suum exercitu petant; neque ego is sum, qui fugiam ante ora eorum, quin capi vel occidi malim. Ex[...] quid illi petant, nisi Ladislaum. Pignus hoc, quo reddito liberi sumus, tenerum adhuc puellum inuiti ex tutela nostra remittemus. At si pergunt petere, in medium Austrialium, Bohemorum & Hungarorum id pomum dabimus, de quo treis deas inter se contendisse fabula Iunonem, Venerem, & Mineruam tradunt.*

Lupo Simonino, quòd eius opera in bello Neapolitano viginti annos fideliter pariter ac fortiter vsus esset (id quod magnanimum & generosum appetere intelligebat) summos quosque honores, nouosque amplissimos magistratus ei Rex contulit. Siquidem eum proregem aut (si mauis) præsidem Siciliæ, similiter & in toto regno Neapolitano, quod antea nulli alii contigerat, fecit, seque alterum appellari iussit, exemplo (vti ego arbitror) Alexandri in Ephestionem. Gratitudine quidem & officio neminem vnquam se vincere passus est. XIII. *Gratè.*

13 Pipponem Florentinum ex domo Strozziorum, qui cum plurima bella fideliter feliciterque confecisset, adeo Sigismundus Imperator apud Hungaros magnificauit, vt secundum illum regni caput omnes faterentur plerique primum putarent. Dixisse quoque Sigismundum aliquando ferunt: *Facile Pippo, si velis, teipsum in manum meam dato, regni fines egredi me solum ac nudum videbit.*

XIV. *Constanter.* Alphonsus cum à Ludouico Podio è Roma certior factus esset, Ritium regiorum peditum ductorem ad hostes oppidis aliquot occupatis statim transiturum, operæ pretium fore, illum re adhuc integra capere ac custodire, *malle se*, inquit, *à suis prodi damnoque affici, quàm de illis vnquam minus consilium videri.* Deiericat Ritius, vt lubet, se nequaquam de beneficiariis suis tale aliquid, nisi comperto scelere, esse crediturum. His adiiciens, quod Ritius proditionis occasionem quærens, à Rege grandem quandam pecuniam efflagitauerit, Rex illam, vel vt eum à proposito deflecteret, vel ne quid culpæ in seipsum reiici posset, ad Ritii excusationem è vestigio quantamcumque tradendam curauit.

14 Romam cùm peteret Fridericus Imperator, ex præfectis, quos Flauianis reliquit, certior factus est, Vlricum Eitzingerum inter proceres Aulicæ opibus & industria nulli secundum, trans Danubium profectum esse, ibique clandestina colloquia cum Morauis habere, timendum esse ne res nouæ et absente Principe. Ergo tutius fore Vlrico cum reduceret, vincula inicere. Quibus Imperator respondit, *clarum ac potentem hominem periculosum esse in carcerem rapere, quando neque nocentem plectere eum, neque innocentem dimittere audeas. Vlricum deinde, quia consiliarius suus esset, iurisiurandi immemorem haudquaquam se credere, priusquam experiatur.*

XV. *Breuiter. Fideliter.* Redeunte Alphonso è Caieta Neapolim, cumque vna in classe regia Ioanna regina, & Ioannes Caraciolus vir primarius, pluresque præterea proceres ac reguli nauigarent ad eum, propius accessisse Sphortiam aiunt atque dixisse. *Nunc ô Rex, si vis (& velle debes) potes vniuersum Neapolitanum regnum absque aduersario atque discrimine aliquo extra omnem dubitationem obtinere. Hoc est, si quos tecum ipse ducis, eos omnes in Siciliam captiuos dimiseris, ac regnes solus.* Cui Rex, *siquidem tu nescires, se eo proposito ex Hispania discessisse, vt veram & absolutam gloriam, quantum in se esset, reportaret ad suos: quam non perfidia & dolo, sed virtute & constantia sese posse assequi, Dei optimi maximi benignitate consideret. Reges quidem fortuna omnis minimè indigere: sed laude potius, hoc est hominum perpetua commendatione & fama.*

15 Ladislaum Hungariæ ac Bohemiæ Regem cum educaret Fridericus Imperator, non defuerunt peruersæ mentis homines, qui perdendum suaderent puerum, cuius vita ingentes molestias Cæsari, mors regna & opes maximas allatura essent. Ad quos ille, *Ergo me*, inquit, *opulentum magis regem, quàm pium, quam iustum cupitis. At ego bonum nomen cunctis diuitiis antepono.*

XVI. *Iuste. Grauiter.* Maxima cura intentum Regem ad exoluendum leuandumque sese ære alieno nuper vidimus, memorem (vt ego arbitror) dicti illius, *litis atque æris alieni comitem esse egestatem.* Per bellum etenim Neapolitanum quinque & quinquaginta millia super quinquies centena aureorum mutuo contraxerat, à quo debito, dum proderem hæc,

propè

propè liberatum vidimus. Ac proinde respirantem & meritò lætum dicere, *Regibus qui pro reditu sumptus metiuntur, bona omnia cedere, amari à ciuibus, non metui, ciues ipsos à suspicione nouorum munerum leuatos, alacres agere, suaq; bona ostentare, ac deniq; principis vitam votis supplicusq; expetere.*

16 Iohannes S. Angeli Cardinalis, natione Hispanus, cum in Austriam sedis Apostolicæ legatus venisset, cognouissetque Friderici Cæsaris, qui reditus & qui sumptus essent. *Rumor erat* inquit, *Fridericum ad rem nimis attentum esse; at meo iudicio perliberalis est, qui facultatibus sumptus metitur.* Ceterum Sigismundus & Albertus, qui ante eum imperauit, Bohemiæ & Hungariæ ditissimis regnis præfuerunt, propemodum prodigi principes, largitatem eius obfuscant.

Adulatores autem lupis haud absimiles dicebat esse. Nam quemadmodum lupi titillando ac scalpitando asinos vorare soliti essent: sic adulatores ad perniciem principum, blanditiis ac mendaciis contenderent. XVII. *Grauiter.*

17 Cum diceret aliquando Sigismundus Imperator, assentatores se velut pestem odisse: *imo*, inquit Brunorius Veronensis, *nul um genus hominum magis amas. Nam quid apud te possent Marcus Banus, Laurentius Palatinus, Vrsacius Michael, Caspar Schlickius, nisi assentando tuam gratiam meruissent.* Tum Sigismundus, Brunori, ait: *Sic nam comparatum est, cum vitandos esse adulatores dicimus, tum maxime illis aures damus. Nec tu mecum tamdiu fuisses, nisi mihi blandiri assueuisses.*

Cum in prædicatione cuiusdam viri sancti somno Rex admodum grauaretur, nec id dignitati, aut attentioni suæ conuenire intelligeret, digitis digitos occultè quidem ita cōtorsit, vt soporem præ dolore omnino excuti, & amoueri necesse esset. XVIII. *Fortiter.*

18 Animaduertit religiosus quidam prædicator ex ordine minorum, Albertū Cæsarem, Ladislai patrem, qui sermonem suum Viennæ audiret, somno grauatum esse, atque altiori voce, *Quæso* inquit, *ex vobis qui astatis saluarine Principes possint?* Cumque rem dubiam, & admodum difficilem reddidisset; *apagete, aie, namque si baptizati Principes, ac in cunabulis moriantur, non est desperanda eorum salus.*

Alphonsus quodam die Panormi sacratissimæ dominicæ hostiç obuiam factus, equo desiliit, corpusq; Domini comitatus, deductus est tandem ad domum mulieris laborantis è graui partu, atque penè iam mortuæ. Qua ex re valde sollicitus atque anxius Putio, qui dum aderat, mandat, vt illico diuæ Serenæ cingulum afferat: quo allato, & summa cum deuotione super iacentis corpus imposito, statim incolumis enixa est. XIX. *Pie.*

19 Grauida bellis Hetruria laborat partu, diuæ Feminæ cingulum ex Rege petit. Neque enim alius est, qui salutem illi elargiri facilius possit.

Mediolanensibus vero à Venetis pariter & à Francisco Sphortia bello oppressis, auxiliumque ab Alphonso magnopere postulantibus, arbitratus est Rex, illis demum bene consultum iri, si Ludouicum Gonzagā hoc ipsum affectantē, mercede conduceret Mediolanensiū XX. *Liberaliter. Fidenter.*

cauſa. Quapropter Putio Podio mandauerat, vti hoc nomine ipſi Ludouico triginta millia aureorum perſolueret. Cæterum Podius, quoniam interim Carolus Ludouici frater, qui ſub Mediolanenſibus merebat, occupata Laudente & Crema ad Sphortiam tranſiſſet, ac proinde ne cum fratre Ludouicus conſentiret, addubitaretur, pecuniam numerare ſuperſedit, Regemque per literas admonuit, pecuniam quamuis promiſſam, in re tamen dubia nondum numerandam, ſed ſeruandam potius ſibi videri. Cui Rex maiori ſibi curæ eſſe, ſibi fidem ſeruare, quàm pecuniam reſpondit. Quare Ludouicus, vtcunque res cederet, quod ſemel promiſiſſet, exolueret. De bono & ſpectato viro perbellè ſemper & præſumendum & ſperandum eſſe.

20 Fridericus Dux Auſtriæ, Alberti Cæſaris filius, commiſſurus prælium aduerſus Ludouicum Baioarium, qui cum de Imperio contendebat, quamuis accepiſſet Marchiones Brandenburgenſes cum hoſtibus conſentire, his tamen promiſſam antea pecuniam numerat; alienam fidem accuſare, quàm ſuam requiri præoptans.

XXI. Conuocato regulorum procerumque concilio Neapolim, non
Humaniter. defuerunt qui crederent euocatos à Rege contrucidandos eſſe: ſiquidem id aliquando eis à ſuperioribus Regibus accerſitis acciderat. Cæterum hi primò quidem ab Alphonſo humaniter accepti ſunt, deinde diſſoluto concilio læti & incolumes dimiſſi. tum primum ſeſe verum Regem, ac patrem vidiſſe profitentes.

21 Mariam Hungariæ reginam cum accepiſſet vxorem Sigiſmundus, de quo ſæpe facta eſt mentio, Principum regni concilium apud Budam actum eſt. In eo regina perfidiam regulorum accuſauit, qui ſe regno ſpoliare conati eſſent. Tum Sigiſmundus vna cum iudicibus cauſa cognita, duos & triginta regulos ſecuri percuſſit. Quæ res multorum deinde laborum & diſcriminum cauſa fuit.

XXII. Offerentes ſeſe quondam ad Renati Andegauenſium Ducis
Fortiter. necem, reiecit ac deteſtatus eſt, vt ſi tale aliquid de cętero cogitare auderent; in eos tanquam parricidas animaduerſurum minaretur: addens, ſe quidem virtute, non inſidiis cum hoſte de regno contendere. Simile & iis reſpondit, qui ſeſe in mortem Franciſci Sfortiæ paratos eſſe Regi ſignificarent, *Nunquam ſibi victoriam placuiſſe, cuius poſtea pigendum pudendúmve eſſet. Niſi huiuſcemodi conſiliis abſtineant, talia ſe exempla in illos editurum, vt eiuſmodi conſilia, ſibi admodum moleſta eſſe, omnes intelligant.*

22 Inter Iohannem Caroli IV. patrem, & Henricum Carinthiæ Ducem, de regno Bohemiæ longa & difficilis contentio fuit, quo tempore clanculum ad Iohannem venit, qui ſe veneno hoſtem occiſurum promitteret, ſi præmium ſperaret. Cui Iohannes, *Si me neſcio Henricum interemiſſes, atque ad me veniſſes, crux tibi præmium futurum erat, qui regio ſanguine manus commaculaſſes. Et tu me modò auctorem tanti ſceleris petis?*

XXIII. Audiuimus à Rege, cæcum natura Agrigenti adhuc viuere, quem ſæpe-

sæpennumero ducem venationis habuisset, monstrantem his ipsis, qui oculis cerneret, ferarum saltus, ac latebras. Sed & id de cæci huius industria mirum adiecit: Nempe habuisse hunc aureos fermè quingentos, deque his valde sollicitum statuisse in agro defodere, defodientem à vicino eius compatre conspectum, eoque abeunte pecuniam ablatam. Cum verò paucis pòst diebus thesaurum reuiseret, neque inuenisset thesaurum, animo angi, discruciari, exedi, neque alium coniecturare, nisi vicinum compatrem surripere potuisse: accessisseque ad illum atque dixisse, Esse quod consulere eum oporteat, tenere se aureos mille, quorum partem dimidiam abstrusisset iam in tutò loco, de reliqua autē dimidia anxium esse, vtpote cæcum & rerū perquàm incō nodum custodem, propterea si ei quoq; visum fuerit, hoc reliquum in eodem loco illo tuto quidem trudi & abstrudi posse. Compatrem approbasse consilium, ac properè præcurrisse, quingentosque aureos, vnde nuper effoderat, recondidisse, ratum totos mille mox sibi nequaquam defuturos. Post hæc cæcum in agro reuisisse, repertaq; pecunia compatrem appellando, exclamasse: *Cæcum oculato melius vidisse*, lætumque redisse. Cæterum verò admonitum Regem, eos imperatores maximè laudare, qui eos, qui oculum præliis amisissent, coronatos milites suosque Hannibales appellarent.

Cæci ingeniosum commentum.

23 Zischa homo Bohemus humili loco natus multa vi animi & corporis, sed ingenio prauo, cum Hussitarum labes Bohemiam infecisset, ducatum Hæreticorum suscepit, præliaque complura aduersus fideles, qui superfuerant, feliciter gessit. Amiserat hic oculum vnum in pueritia, dum inter æquales luderet. Altero in obsidione cuiusdam castri priuatus est. Sed neque oculo vtroque cassus imperio se abdicauit. Sequebantur eum ingentes copiæ, ab eoque non Bohemi tantum, verùm etiam Teutones magnis cladibus affecti sunt. Is moriturus cum rogaretur de suo corpore, quid fieri mandaret; *Pellem*, inquit, *mortuo detracto, relicto feris cadauere, ex ea tympanum fac, eo quo in præliis vtantur. Nam vt hostes viuentis aspectum non ferebant, ita mortui sonitum non ferent.*

Conductus à Rege Nestor Fauentinus sedecim millibus aureorum, sibi traditis iam, antequàm Regi militare inciperet, ad Bononienses & Franciscum Sphortiam se contulit. Quod cum Neapoli rescitum esset, Antonius Cæsarelius Nestoris scriba, qui tum negocia procurabat apud Regem, vitæ metuens profugit. Verum interceptus in via ad Regem reductus est. Constitutus in medium, iussus est recitare conditiones inter Regem & eius dominum per eum initas, quas cum intellexissent, qui aderant, ab Nestore violatas esse, à Rege dimissus est, non solum metu mortis liberatus, sed viarico etiam adiutus. Hoc etiam ad magnanimitatem Regis referendum est, quod cum Nestori in fidem recipiendæ pecuniæ obsidem dare filium obtu- XXIV.

Clementer. Magnanimè.

lisset, à Rege illi sicuti plerisque aliis negatum esse palàm est. Non metu enim, sed gratia & voluntate sibi operam dari, semper suum cõsilium extitisse.

24 Docet Nestor Faventinus, quanta cum Picinino, tum cæteris copiarum ducibus, quos alit Italia, fides habenda sit.

XXV. *Liberaliter.* Alphonsus Ludouico Podio, quo propter eius singularem diligentiam ac fidem perpetuò ferè oratore in Italia vsus est, renunciante pro pace, quam Venetis & Florentinis daturus esset, plusquàm ducenta millia aureorum extorqueri posse. Respondit, *pacem dare se, non vendere solitum esse.*

25 Quamuis omnia libenter audio, quæ vel fecisse vel dixisse Alphonsum tradis, nihil tamen in animum tam cupidè recipio, quàm responsum illud Ludouico Podio diuinitus datum. *Regem, scilicet, pacem dare, non vendere solitum.* Nam & nos huc pacem oraturi, non empturi venimus.

XXVI. Cum esset Rex cum exercitu Tyburi, redditæ sunt ei literæ ab inclyto illo Mediolanensium duce Philippo Maria in hanc ferè sententiam: *Philippus Alphonso salutem. Ardeo equidem cupiditate incredibili, ad me vnũ aliquẽ è tuis interioribus aulicis mittas, fide ac probitate quàm maximè spectatum, qui cum ea fiducia de rebus arduis loqui liceat, ac si tecum coràm locutus essem. Vale.* Ex omnibus Regem Ludouicum Podium delegisse scimus, hic cum & literis manu Regis scriptis & signis secretioribus ad Philippum accessisset, primum iureiurando à Philippo adactum esse, ne quicquam eorum quæ auditurus esset proferret. Deinde vt Regi quàm citissime renunciaret, sibi propositum esse vtique fixum & immutabile, Regem ipsum ex asse hæredem facere, ipsique Putio in præsentia tradere paratum esse Regis nomine ciuitates, oppida, atque arces, quæ quidem regiorum militum præsidia, qui in Gallia Cisalpina per id tempus sub Raimundo Builho regis duce militabant, per quem opportunè custodiri possent, tum magistratus, tum iudicia, tum ærarium, tum introitus omnis penes ipsum Regi resignaturum, sibi duntaxat arcem Iouis & Papiæ in aduentum Regis reseruaturum, & has quoque requirenti Alphonso traditurum, nec omnino sibi adueniente rege nisi Papiæ redditus retenturum. Hæc cum Putio maiora esse, quàm vt in præsens transigi posse viderentur, ex Philippi quoque sententia ad regem magnis itineribus, cõtendit, Regiq; omnia, vt gesta erant, enarrauit. Rex primo rei nouitate admiratus, indoluit Philippi vices, quem honoris gratia patrẽ appellare consueuisset, quandoquidem illũ Venetorum armis oppressum, ita de regno suo instituisse arbitrabatur. Deinde ipsi Ludouico respondisse, *Etsi Philippi regnũ atq; fortuna amplissima & locupletissima sint, non*

non se quidem ambitionis, sed gratitudinis causa illi auxilium præstare paratum esse. Scire se omnia sua & vitam ipsam Philippo debere: sibi itaque Philippus habeat & ciuitates & bona sua: se quidem opinione celerius ex Tyburi Mediolanũ cum exercitu vltrò aduolaturum. Iussitq; tandem vt Putius quàm celerrimè rediret, Philippumq; ad bonam spem sui aduentus exhortaretur. Interim forti & constanti animo illum esse oportere, ac cogitare potius, quomodo Venetorum bona distribuat, quàm quomodo sua ipsius largiatur. Sed quoniam sciret Philippum natura suspiciosum esse, mandatis adiecit, vti per omnia Philippo consentiret, proque illius voluntate omnia diceret ac faceret. Se quidem mox præsentem quicquid egissent, in melius non sine Philippi laude & lætitia reducturum. Et hæc quidem à duobus prudentissimis principibus parabantur. Verùm ego compertum atq; exploratum habeo, cum reliquis vero omnibus, tum vel maximè principibus rerum futurarum adeò prorsus ademptum arbitriũ; spesq; & cogitationes mortalium vanas esse, dum enim Ludouicus præmissus accederet, Rexque ipse proficisci pararet, Philippus mortem obiit, Alphonso hærede instituto. Quo nuncio incredibili quidem dolore Rex (alioquin excellenti animo) consternatus est. Quod videlicet, gratitudinis, liberalitatis, ac virtutis materiam sibi præreptam in Philippi benefactoris interitu sentiret.

26 Multa Philippo Alphonsus debuit. Ac plura Christo debet. Pro Philippo bellum suscipere contra Venetos instituit. Cur pro Christo contra Turcas arma non capiat? Maiores Turcæ quàm Veneti. Ac maior multo Christus quàm Mahumetes.

Cum audisset Rex me vxorem esse ducturum, primò improbauit, arbitratus de cætero literis simul & vxori me operam dare non posse, ac proinde vera solidaque literarum voluptate cariturum. Sed cum mox audisset, me Leonoram Aureliam virginem probam, nobilem ac formosam duxisse, approbauit, literarum commoda, & honesti coniugii suauitatem in æquo ponens. XXVII.

27 Interrogatus aliquando Marianus Sozinus Senensis vtroq; iure consultissimus, Cur minus solito literis operam daret? *Vxorem*, inquit, *duxi*. Rursus interpellatus, cur Socrates postquam duxit vxorem, non itidem philosophiæ studia neglexisset? *Xantippe, ait, morosa fuit, & (vt existimo) deformis: mea vero proba est, & forma non postrema.*

Alphonsum cum quæreretur ab eo, quare podagrici loquaciores essent. Ita iocatum accepimus. Podagricos pedum vi in afflictos, ambulare non posse: Ideo lingua, velut ambulatione quadam eos crebrius vti solere. Adhæc non illepidè adiectum, Ennium cum podagra laboraret, tunc bene & copiosè poëtari consuesse. XXVIII.

28 Ennius Senensis qui Ecclesiæ Grossitanæ præfuit, antequàm pontificatum accepisset, in Petrum de monte Licino non incelebrem Astronomum, qui tum podagraretur incidit, atque ab eo, dum alteram post alteram fabulam recitat, diu retentus, dum transeuntem notum quempiam vidisset, *Ag·*, inquit, *ô amice. ausculta hunc podagricum. Nam mea audiendo aures ambæ obtusæ sunt.*

XXIX. In obsidione Staphati centuriones ac milites, qui oppido præsidio erant, non solum omnis generis tela, sed verba etiam petulantissima atque obscœnissima in Regem, & in Ioannem principem Tarentinum, ac Petrum infantem Regis fratrem, qui aderant, iactitasse satis constat. Capto autem oppido cum ipse princeps atque infans ab ira ex conuiciis stimulati, eos in furcam tollendos esse contenderet, Regem contra omnes pro sua consuetudine missos fecisse, simul & suorum indignatiunculam ita lenisse. In huiuscemodi iniuriis, non quid dicatur, sed à quo dicatur, inprimis animaduertendum esse. Spurci viuant spurcè, loquantur spurcè, vt libet: se nequaquam ob aliorum maledicta à sua natura & moderatione recessurum esse. Adhæc victoriam fortunæ esse munus, clementiam suum ipsius, qui clemens esse deberet. Itaque vnumquemque malle ex clementia, quàm ex victoria laudem adipisci. Denique expertum loqui, nihil magis aduersariorum animos flectere, & conciliare solitum esse, quàm placabilitatis, & mansuetudinis nomen.

29 In obsidione Pragensi principes ciuitatis, qui Sigismundum odissent, populares vt obscœna & petulantissima in eum verba iactarent, astu atque arte prouocabant, sic enim futurum arbitrabantur, vt irritatus hostis crucem & quæuis dutiora supplicia comminaretur obsessis: illi vero pœnam metuentes, obsidionis incommoda constantius tolerarent. Quod cum intelligeret Imperator, impunitatẽ omnium, quæ in se dicerentur per præconem promisit.

XXX. Rex Ludouico Podio renuncianti esse quendam in Venetorum naualibus, qui illa vnà cum armamentario, quod in his erat, exurere pollicitaretur, si sibi duo millia aureorum à rege promitterentur, conatusque illius facile cessuros affirmanti, ita rescripsit: Etenim sibi non quidem, insidiis vti sæpius à se modo accepisset: Sed aut virtute vincendum esse, aut nunquam profectò vincendum. Ex hac enim te non aliam sibi laudem sperandam esse, quam eius qui Dianæ Ephesiæ templum incendisset, cuius nomen totius Asiæ decreto è memoria hominum obliteratum traditur.

30 Ad Rudolphum Imperatorem venit quispiam, qui Othaccarum Bohemiæ regem in venatione sese occisurum promitteret, si facto præmium esset. Cui Rudolphus, *Etsi noster hostis est Othacarus, eumq; odimus, non tamen id efficiet, vt iustitiæ & moderationis fines transeamus.*

XXXI. Bona illa quæ habentibus mala & perniciosa esse aliquando possent, non modo bona nõ esse, sed ne dicenda quidem bona Rex existimabat

mabat. Bonum enim perpetuitatis non momenti, animi non fortunæ, cœli denique non mundi huius esse.

21 Inter philosophos, inquit Hugo Senensis, multas inuenio hæreses, quas famimais finitione contentas.

phonsus apud Iuliani templum iuxta Neapolim, cum ex militem lethaliter gula transfixum, circa se locari iussit, o vulnus obdurari. Cum vero nullam spem vitæ presen beatam & immortalem vehementer hortatus est, morquoque diligentissimè curauit. XXXII.

s Austriæ Dux, antequam Romanum suscepisset Imperium, in Iucos omnes in sua ditione occidi iussit, qui nollent ad Christum, verem Deum conuerti. Multi metu baptisma suscepere, ex quibus vantequam imperaret, in cubiculum suum accepit, eumque cùm ess, quasi fratrem dilexit. Is post aliquot annos pecunia ductus ad Iuèreuerti statuisse dicit. Fridericus contra suadet ne viam vitæ desebba sua nil proficerent, Theologos ex Viennensi schola accersit, truant, addit preces, addit lachrymas. promittit, minatur. Postremò e niti cognouit, fraternam quodammodo charitatem, religiosæ & posuit, inuitusque & admodum dolens, iuuenem in iudicium requille ad supplicium ductus, nullis constrictus vinculis (sic enim petielentem vidit, Hebraicum carmen incipiens, in medias flammas iecit.

toque à rege Antonio Caudola Carpenono, vbi vxor næ omnes Antonii, essent in potestate redactæ, omnes pro suo more incolumes restituit, thesauros vxori dedit. sa & dissamata supellectile nihil omnino nisi vitreum nens. XXXIII.

i villarum, quas diripuisset Zisca Bohemus, nihil ad se deferri iussit, um. Sic enim pernas, salitasque carnes è rusticano tecto penden-

ibil aliud sibi videri, quàm animæ funus dicebat. XXXIV.

ta demum sine peccato exerceri posse diuus Bernhardus Senensis Grauiter. unia his crederetur qui nec capitalem summam reddere possent. Animosè.

dux cum per fecialem ferream chirothecam (id est prætulisset Alphonso, alacriter illam accepisse palàm est. m interrogasse, num in singulare certamen, an in vnitum se prouocaret, quoniam ipse vtrumque, videlicet, spondente vero feciale, non in vniuersum certamen à cari, confestim pugnæ locum & tempus iure belli statè, at nequicquam expectasse. XXXV.

hinc sexto & quadragesimo inter fratres Mariæ Teutonicorum loniæ regem de regni finibus orta quæstione, vtraque pars ingenlum eduxit. At primi Pruteni, siue numero militum, siue animies, duos gladios per fecialem Regi misere, vt ex his quem mallet

termittere, quotidieq; Poëtas, Philosophos, Theologos, aut legentes, aut disputantes, aut orantes audire, atq; adeò in diuinis maxime disciplinis doctum & clarum euasisse: vt in rege aliquid etiam prater regem inesse videretur, quod demirari posses, tum ad felicitatem & veri cognitionem tibi excerpere. Ego præterea ita explanasse difficillima pleraq; regem scio, vt quæ viderentur aut haberentur obscura, luce, vt aiunt, meridiana clariora redderet. Ideoque Hispanos cõterraneos suos amasse & respexisse, quod epistolas Senecæ ex Latino in patrium sermonem verterunt, quò diuini illius libri cognitio, etiam literarum rudes non lateret: Sed & (quod dictum, & sæpius dicendum) sapientes viros incredibili beneuolentia atq; obseruantia coluit. Quare doctos & sapientes præcipuè monitos & oratos velim, vti quisque pro viribus gratiam referat, meamq; imbecillitatem sua eloquentia atque opera sustentent suffulciantq;, neque diuini huius viri, deque eis tam bene meriti facta aut dicta perire sinant. Sed celebrent potius & certatim laudibus efferant, haud inscii ingratis pœnam à veteribus institutam esse, vt hi murenis vorandi discerpendiq; viui obiicerentur.

ÆNEAS SYLVIVS, IN LIBRI TERTII PROOEMIVM.

NEgat Ioannes Esernitanus philosophum esse Alphonsum, *quia Rex est*. Ego idcirco philosophum esse affirmo, quia regno potitur. Nam philosophi mea sententia, non qui facienda dicunt, sed qui dicenda faciunt, habendi sunt. Qui quum peccare possint, nõ peccant, & (quemadmodum de Alphonso refert) in omnium rerum licentia, sibi ipsis frenum iniiciunt. Abstinentiam in vita priuata ipsa necessitas parit.

ALPHON-

ALPHONSI REGIS DICTORVM ET FACTORVM

LIBER TERTIVS.

Optimos consiliarios esse mortuos dicebat, libros, videlicet, designans, a quibus sine metu, sine gratia, quæ nosse cuperet, fideliter audiret. *Caput I. Grauiter.*

1 Iuliano Cardinali sancti Angeli, qui Basiliensi concilio præfuit, libros veterum lectitanti, cum diceret Oddo de varijs, *Quid tu hic inter mortuos latitas, ad nos tandem qui viuimus exi.* *Imo*, inquit, *in fama viuunt hi, neq; nomine, neq; re viuis.*

Si Romanis temporibus natus esset, se constructurum fuisse dicebat contra curiam Ioui positorio templum, quo patres conscripti sententiam dicturi antequam curiam ingrederentur, odia atq; alias animi pestes deponerent. Plerumq; etenim fieri, vti regna atq; respublicæ priuatorum contentionibus atq; affectionibus pessundentur. *II. Grauiter. Iuste. Iupiter positorius.*

2 Cum vocarent in curiam senatores, Fridericus Imperator, *Vtinam*, inquit, *duas res in ostio curiæ mei in palatio ... deponerent. Sic enim & ipsi recte consulerent, & mihi ... consilia diiudicare facillimum esset.* Interrogatus quæ nam res illæ essent, *simulatio & dissimulatio* respondit.

Dicenti cuidam id decere regem, non solum quæ permisisset, sed quæ cupite annuisset, etiam præstare debere. Respondit, *recte sane, verum decere quoq; petentes, vt iusta & consentanea a regibus postulent.* *III. Iuste. Grauiter.*

3 Ex ... promissa veterano militi cum ... Sigismundus Imperator, *At ... moderata ... petitio tua*: Respondit miles, *... negare cum peterem. Nunc sine turpitudine quod promissum est, rescindere non poteris.* Tum Sigismundus, *si ex duobus alterum ... mereri oportet, leuius rerum quam famæ iacturam ...*

Diuites sine cultu literarum *aureum vellus* appellare solitus fuit. *IV. Grauiter.*

4 Ladislaus Rex Hungariæ ac Bohemiæ quamuis adhuc puer, cum esset Romæ ... vbi ait homines qui literas ignorarent.

Cum essent qui apud Regem causam bestiarum contra homines defenderent, & modo turturis castitatem, modo cornicis, quæ mortuo compare ... hominum ætates vidua perduret, modo formicarum prouidentiam, modo canum sagacitatem, modo ciconiarum pietatem, modo apium in regem obseruantiam, & id genus multa pro brutis animalibus afferrent in medium, Regem ita respondentem audiuimus: *Siue id brutis inclinatione naturæ, siue Dei dono datum sit, se non alia causa datum ac concessum esse existimare, quam vt homines* *V. Sapienter.*

turpiter nequiterq́; viuentes, erubescant à brutis & à rationis expertibus superari.

5 Barbaræ quæ Sigismundi Cæsaris vxor fuit, ac fatis functo vidua permansit, cum sibi diceret aliquis imitandum turturis exemplum, quæ mortuo marito perpetuam castitatem seruaret, *Si me ratione carentes imitari volucres iubes, cur non columbas potius passeresq́; proponis.*

VI. *Facetè.* Cum aliquando Rex Ludouicum Podium Putium appellaturus in veste lugubri, fronte subtristem intueretur, & quid sibi vellet habitus ille sciscitaretur: ac Putius ob vxorem mortuam mœstum se esse respondisset. Adiecit, *lætum potius atque hilarem esse eum conuenire, ob illius mortem. Nam si cognata mortua esset, & fratrem a mortuis suscitatum esse.* Erat enim mulier illa intractabilis, difficilis, & viro, dum vixit, admodum molesta & infesta, ac marito propè mors quædam.

6 Gregorius Haimburgensis, scientia iuris ac facundia inter omnes Germanos facile princeps, cum domum ex curia Cæsaris in qua diu fuerat versatus rediisset, atque non longe ab oppido Nurenbergensi amicum offendisset qui vxorem suam viuere & bene valere diceret; *Si viuit vxor*, inquit, *ego obii.*

VII. *Vrbanè.* Matrimonium ita demum exigi tranquille, & sine querela posse dicebat, si mulier cæca fiat, & maritus surdus.

7 Ottacharus Rex Bohemiæ, cum de pudicitia coniugis sinistra ad eum multa delati essent, *Lex*, inquit, *natura est Cornua qui faciunt, ne cornua ferre recusent.*

VIII. *Prudenter.* Quemadmodum argentarii ad aurum atque argentum probandum cote iudice vtuntur, ita se Rex vti magistratibus ad cognoscendum ciuium mores, atque animos dicebat: magistratu quidem maximè homines demonstrari atque cognosci.

8 Iohannes Varadiensis Episcopus, regnique Hungariæ Cancellarius, tam morum elegantia quàm literarum scientia regnicolarum nulli secundus, cum præfecturas vrbium & prouinciarum ad nouos & incognitos deferri homines animaduerteret: *Post annum*, inquit, *videbimus bonáne fuerit Regis electio. Quod si mihi fides fuerit, probatos ad hæc munera, quam probandos potius assumam.*

IX. *Fortiter.* Lupus Simoninus Durrex dominus per id temporis Neapoli Proregem agens, cum per nuncium Regi absenti significasset, nauem alteram ex duabus quas instar montium Rex ædificauerat, nautarum negligentia deflagrasse respondit: *Scire se eam nauim, quamlibet magnam atque magnificam, paucis tamen post annis aut labe, aut teredine perituram fuisse. Proinde secum æquo animo si sapit, ferat infortunium.*

9 Vlrico de Rosis inter Bohemos proceres opibus & authoritate pollenti, Sigismundo absenti mortem fratris & rebellionem Pragensium significanti, *fratrem suum*, respondit Sigismundus, *naturæ tributum soluisse. Pragenses vero tanto gloriosius soluturos, quanto fortius vincerentur.*

X. *Vrbanè.* Dicenti cuidam, sapientem virum se tandem reperisse; *Quomodo*, inquit, *sapientem dignoscere stultus potest?*

10 Para-

10. Parasitus Alberti Marchionis Chihanus nomine, dicenti sibi cuipiam, cur te stultum assimulas cùm rectè sapias? *Heu quam inique fortuna, inquit, mecum agit? quanto magis studeo me fatuum ostendere, tanto prudentior existimor. Contrà filium meum, qui videri sapiens nititur, stultissimum omnes iudicant.*

Philelphum Poëtam ad se Satyras diutissimè euigilatas deferentem Illi q; canentem, ac propè agentem, non prius quàm militiæ honore decoratum præmiisq; auctum remisit. XI *Liberaliter.*

11 Legerat Philelphus (vt opinor) cum Satyras Alphonso mitteret. quod scribunt veteres de Antonino Pio, qui Oppianum Poëtam de natura piscium canentem, per singulos versus aureo nummo donauit, vnde sunt illius postmodum *aurea carmina* nuncupata.

Cum aliquando nauali prælio Rex desperatis rebus, posset ex onerariis nauibus in triremium suarum classem facile euadere: etenim præfectus [illegible] Ioannes Esernitanus vir strenuus (qui profectò semper Regis voluntatem ac nutum obseruabat) * noluit tamen in triremes descendere. Sed ex naui sua primus in hostium nauem transiit, seque dedidit, ratus id, quod postea effectu probatum est, eius [illegible] autoritatem, ad sociorum salutem & liberationem plurimu valituram. XII. *Piè. Fideliter.* * *deest aliquid.*

12 Interea Austriam cum remearet ex Italia Fridericus Imperator, renunciatum Austriales in armis esse, & assumptis secum aliquot Bohemorum militibus [illegible] ciuitatem obsidere instituisse: proinde caueret ne montes Styriæ transmitteret [illegible] que amici omnes vno ore contulere. Nam fuga cum in Austriam [illegible] nulla ei facultas daretur. Ad ea Fridericus, *Nec mihi verisimile fit Austriales [illegible] eo perfidiæ prolabi, vt me dominum, suum exercitu petant; neque ego is sum, qui fugiam ante ora eorum, quin capi vel occidi malim. Ex me quid illi petant, nisi Ladislaum. Pignus hoc, quo redditè liberi sumus, tenerum adhuc puellum inuiti ex tutela nostra remittemus. At si pergunt petere, in medium Austrialium, Bohemorum & Hungarorum id pomum dabimus, de quo treis deas inter se contendisse fabula Iunonem, Venerem, & Mineruam tradunt.*

Lupo Simonino, quòd eius opera in bello Neapolitano viginti annos fideliter pariter ac fortiter vsus esset (id quod magnanimum & generosum appetere intelligebat) summos quosque honores, nouosque amplissimos magistratus ei Rex contulit. Siquidem eum proregem [illegible] (si mauis) præsidem Siciliæ, similiter & in toto regno Neapolitano, quod antea nulli alii contigerat, fecit, seque alterum appellari iussit, exemplo (vti ego arbitror) Alexandri in Ephestionem. Gratitudine quidem & officio neminem vnquam se vincere passus est. XIII. *Gratè.*

13 Pipponem Florentinum ex domo Strozziorum, qui cum plurima bella fideliter feliciterque confecisset, adeo Sigismundus Imperator apud Hungaros magnificauit, vt secundum [illegible] ius regni caput omnes faterentur plerique primum putarent. Dixisse quoque Sigismundum aliquando ferunt: *Facile Pippo, si velis, sceptrum in manum meam dato, regni fines egredi me solum ac nudum videbit.*

XIV. Constanter.

Alphonsus cum à Ludouico Podio è Roma certior factus esset, Ritium regiorum peditum ductorem ad hostes oppidis aliquot occupatis statim transiturum, operæ pretium fore, illum re adhuc integra capere ac custodire, *malle se*, inquit, *à suis prodi damnoq; affici, quàm de illis vnquam minus consi[l]um videri*. Delcilcat Ritius, vt lubet, se nequaquam de beneficiariis suis tale aliquid, nisi comperto scelere, esse crediturum. His adiiciens, quod Ritius proditionis occasionem quærens, à Rege grandem quandam pecuniam efflagitauerit, Rex illam, vel vt eum à proposito deflecteret, vel ne quid culpæ in seipsum reiici posset, ad Ritii excusationem è vestigio quantamcumque tradendam curauit.

14 Romam cùm peteret Fridericus Imperator, ex præfectis, quos Flauianis reliquit, certior factus est, Vlricum Eitzingerum inter proceres Austriæ opibus & industria nulli secundum, trans Danubium profectum esse, ibique clandestina colloquia cum Morauis habere, timendum esse ne res nouas et absente Principe. E re igitur fore Vlrico cum rediret, vincula inicere. Quibus Imperator respondit, *clarum ac potentem hominem periculosum esse in carcerem rapere, quando neq; nocentem plectere eum, neq; innocentem dimittere audeas Vlricum deinde, quia consiliarius suus esset, iurisiurandi immemorem haudquaquam se credere, priusquam experiatur.*

XV. Fortiter. Fideliter.

Redeunte Alphonso è Caieta Neapolim, cumque vna in classe regia Ioanna regina, & Ioannes Caraciolus vir primarius, pluresque præterea proceres ac reguli nauigarent ad eum, propius accessisse Sphorriam aiunt atque dixisse. *Nunc ô Rex, si vis (& velle debes) potes vniuersum Neapolitanum regnum absque aduersario atque discrimine aliquo extra omnem dubitationem obtinere. Hoc est, si quos tecum ipse ducis, eos omnes in Siciliam captiuos dimiseris, ac regnes solus.* Cui Rex, *si quidem id nesciret, se eo proposito ex Hispania discessisse, vt veram & absolutam gloriam, quantum in se esset, reportaret ad suos: quam non perfidia & dolo, sed virtute & constantia sese posse assequi. Dei optimi maximi benignitate consideret. Reges quidem fortuna omnis minimè indigere: sed laude potius, hoc est hominum perpetua commendatione & fama.*

15 Ladislaum Hungariæ ac Bohemiæ Regem cum educaret Fridericus Imperator, non defuerunt peruersæ mentis homines, qui perdendum suaderent puerum, cuius vita ingentes molestias Cæsari, mors regna & opes maximas allatura essent. Ad quos ille, *Ergo me*, inquit, *opulentum magis regem, quàm pium, quam iustum cupitis. At ego bonum nomen cunctis diuitiis antepono.*

XVI. Iuste. Grauiter.

Maxima cura intentum Regem ad exoluendum leuandumque sese ære alieno nuper vidimus, memorem (vt ego arbitror) dicti illius, *luis atque aris alieni comitem esse egestatem*. Per bellum etenim Neapolitanum quinque & quinquaginta millia super quinquies centena aureorum mutuo contraxerat, à quo debito, dum proderem hæc,

propè

propè liberatum vidimus. Ac proinde respirantem & meritò lætum dicere, *Regibus qui pro reditu sumptus metiuntur, bona omnia cedere, amari à ciuibus, non metui, ciues ipsos à suspicione nouorum munerum leuatos, alacres agere, suaq; bona ostentare, ac deniq; principis vitam votis supplicijsq; expetere.*

16 Iohannes S. Angeli Cardinalis, natione Hispanus, cum in Austriam sedis Apostolicæ legatus venisset, cognouissetque Friderici Cæsaris, qui reditus & qui sumptus essent. *Rumor erat* inquit, *Fridericum ad rem nimis attentum esse; at meo iudicio perliberalis est, qui facultatibus sumptus metitur.* Ceterum Sigismundus & Albertus, qui ante eum imperauit, Bohemiæ & Hungariæ ditissimis regnis præfuerunt, propemodum prodigi principes, largitatem eius obfuscant.

Adulatores autem lupis haud absimiles dicebat esse. Nam quemadmodum lupi titillando ac scalpitando asinos vorare soliti essent: sic adulatores ad perniciem principum, blanditiis ac mendaciis contenderent. XVII. *Grauiter.*

17 Cum diceret aliquando Sigismundus Imperator, assentatores se veluti pestem odisse: *imo,* inquit Brunorius Veronensis, *nullum genus hominum magis amas. Nam quid apud te possent Marcus Banus, Laurentius Palatinus, Vrsatius Michael, Gaspar Schlickius, nisi assentando tuam gratiam meruissent.* Tum Sigismundus, Brunori, ait: *Sic nam comparatum est, cum vitandos esse adulatores dicimus, tum maxime illis aures damus. Nec tu mecum tamdiu fuisses, nisi mihi blandiri assueuisses.*

Cum in prædicatione cuiusdam viri sancti somno Rex admodum grauaretur, nec id dignitati, aut attentioni suæ conuenire intelligeret, digitis digitos occultè quidem ita contorsit, vt soporem præ dolore omnino excuti, & amoueri necesse esset. XVIII. *Fortiter.*

18 Animaduertit religiosus quidam prædicator ex ordine minorum, Albertũ Cæsarem, Ladislai patrem, qui sermonem suum Viennæ audiret, somno grauatum esse, atque altiori voce, *Quæro* inquit, *ex vobis qui a statu saluarine Principes possint?* Cumque rem dubiam, & admodum difficilem reddidisset; *apagete, ait, namque si baptizati Principes, ac in cunabulis moriantur, non est desperanda eorum salus.*

Alphonsus quodam die Panormi sacratissimæ dominicæ hostię obuiam factus, equo desiliit, corpusq; Domini comitatus, deductus est tandem ad domum mulieris laborantis è graui partu, atque penè iam mortuæ. Qua ex re valde sollicitus atque anxius Puto, qui dum aderat, mandat, vt illico diuæ Serenæ cingulũm afferat: quo allato, & summa cum deuotione super iacentis corpus imposito, statim incolumis enixa est. XIX. *Pie.*

19 Grauida bellis Hetruria laborat partu, diuæ Serenæ cingulum ex Rege petit. Neque enim alius est, qui salutem illi elargiri facilius possit.

Mediolanensibus vero à Venetis pariter & à Francisco Sphortia bello oppressis, auxiliumque ab Alphonso magnopere postulantibus, arbitratus est Rex, illis demum bene consultum iri, si Ludouicum Gonzagã hoc ipsum affectantẽ, mercede conduceret Mediolanensiũ XX. *Liberaliter. Fidenter.*

causa. Quapropter Putio Podio mandauerat, vti hoc nomine ipsi Ludouico triginta millia aureorum persolueret. Cæterum Podius, quoniam interim Carolus Ludouici frater, qui sub Mediolanensibus merebat, occupata Laudente & Crema ad Sphortiam transisset, ac proinde ne cum fratre Ludouicus consentiret, addubitaretur, pecuniam numerare supersedit, Regemque per literas admonuit, pecuniam quamuis promissam, in re tamen dubia nondum numerandam, sed seruandam potius sibi videri. Cui Rex maiori sibi curæ esse, sibi fidem seruare, quàm pecuniam respondit. Quare Ludouicus, vtcumque res cederet, quod semel promisisset, exolueret. De bono & spectato viro per bellè semper & præsumendum & sperandum esse.

20 Fridericus Dux Austriæ, Alberti Cæsaris filius, commissurus prælium aduersus Ludouicum Baioarium, qui cum de Imperio contendebat, quamuis accepisses Marchiones Brandenburgenses cum hostibus consentire, his tamen promissam antea pecuniam numerat: alienam fidem accusare, quam suam requiri præoptans.

XXI. *Humaniter.* Conuocato regulorum procerumque concilio Neapolim, non defuerunt qui crederent euocatos à Rege contrucidandos esse: siquidem id aliquando eis à superioribus Regibus accersitis acciderat. Cæterum hi primò quidem ab Alphonso humaniter accepti sunt, deinde dissoluto concilio læti & incolumes dimissi, tum primum sese verum Regem, ac patrem vidisse profitentes.

21 Mariam Hungariæ reginam cum accepisset vxorem Sigismundus, de quo sæpe facta est mentio, Principum regni concilium apud Budam actum est. In eo regina perfidiam regulorum accusauit, qui se regno spoliare conati essent. Tum Sigismundus vnà cum iudicibus causa cognita, duos & triginta regulos securi percussit. Quæ res multorum deinde laborum & discriminum causa fuit.

XXII. *Fortiter.* Offerentes sese quondam ad Renati Andegauensium Ducis necem, reiecit ac detestatus est, vt si tale aliquid de cetero cogitare auderent; in eos tanquam parricidas animaduersurum minaretur: addens, se quidem virtute, non insidiis cum hoste de regno contendere. Simile & iis respondit, qui sese in mortem Francisci Sfortiæ paratos esse Regi significarent, *Nunquam sibi victoriam placuisse, cuius postea pigendum pudendúmve esset. Nisi huiuscemodi consiliis abstineant, talia se exempla in illos editurum, vt eiusmodi consilia, sibi admodum molesta esse, omnes intelligant.*

22 Inter Iohannem Caroli IV. patrem, & Henricum Carinthiæ Ducem, de regno Bohemiæ longa & difficilis contentio fuit, quo tempore clanculum ad Iohannem venit, qui se veneno hostem occisurum promitteret, si præmium speraret. Cui Iohannes, *Si me nescio Henricum interemisses, atque ad me venisses, crux tibi præmium futurum erat, qui regio sanguine manus commaculasses. Et tu me modò authorem tanti sceleris petis?*

XXIII. Audiuimus à Rege, cæcum natura Agrigenti adhuc viuere, quem

sæpe-

ſæpenumero ducem venationis habuiſſet, monſtrantem his ipſis, qui oculis cerneret, ferarum ſaltus, ac latebras. Sed & id de cæci huius induſtria mirum adiecitle: Nempe habuiſſe hunc aureos fermè quingentos, deque his valde ſollicitum ſtatuiſſe in agro defodere, defodientem à vicino eius compatre conſpectum, eoque abeunte pecuniam ablatam. Cum verò paucis pòſt diebus theſaurum reuiſeret, neque inueniſſet theſaurum, animo angi, diſcruciari, exedi, neque alium coniecturare, niſi vicinum compatrem ſurripere potuiſſe: acceſſiſſeque ad illum atque dixiſſe, Eſſe quod conſulere eum oporteat, tenere ſe aureos mille, quorum partem dimidiam abſtruſiſſet iam in tutò loco, de reliqua autẽ dimidia anxium eſſe, vtpote cæcum & rerũ perquàm inopẽ nullum cuſtodem, propterea ſi ei quoq; viſum fuerit, hoc reliquum in eodem loco illo tuto quidem trudi & abſtrudi poſſe. Compatrem approbaſſe conſilium, ac properè præcurriſſe, quingentoſque aureos, vnde nuper effoderat, recondidiſſe, ratum totos mille mox ſibi nequaquam defuturos. Poſt hæc cæcum in agro reuiſiſſe, reperta'q; pecunia compatrem appellando, exclamaſſe: *Cæcum oculato melius vidiſſe*, lætumque rediſſe. Cæterum verò admonitum Regem, eos imperatores maximè laudare, qui eos, qui oculum præliis amiſiſſent, coronatos milites ſuoſque Hannibales appellarent. *Cæci ingenioſum commentum.*

23 Ziſcha homo Bohemus humili loco natus multa vi animi & corporis, ſed ingenio prauo, cum Huſſitarum labes Bohemiam infeciſſet, ducatum Hæreticorum ſuſcepit, præliaque complura aduerſus fideles, qui ſuperfuerant, feliciter geſſit. Amiſerat hic oculum vnum in pueritia, dum inter æquales luderet. Altero in obſidione cuiuſdam caſtri priuatus eſt. Sed neque oculo vtroque caſſus imperio ſe abdicauit. Sequebantur eum ingentes copiæ, ab eoque non Bohemi tantum, verùm etiam Teutones magnis cladibus affecti ſunt. Is moriturus cum rogaretur de ſuo corpore, quid fieri mandaret; *Pellem*, inquit, *mortui detrahite, relicto q; pro cadauere, ex ea tympanum facite, quo in præliis vtamini. Nam vt hoſtes viuentis aſpectum non ferebant, ita mortui ſonitum non ferent.*

Conductus à Rege Neſtor Fauentinus ſedecim millibus aureorum, ſibi traditis iam, antequàm Regi militare inciperet, ad Bononienſes & Franciſcum Sphortiam ſe contulit. Quod cum Neapoli reſcitum eſſet, Antonius Cæſarelius Neſtoris ſcriba, qui tum negocia procurabat apud Regem, vitæ metuens profugit. Verum interceptus in via ad Regem reductus eſt. Conſtitutus in medium, iuſſus eſt recitare conditiones inter Regem & eius dominum per eum initas, quas cum intellexiſſent, qui aderant, ab Neſtore violatas eſſe, à Rege dimiſſus eſt, non ſolum metu mortis liberatus, ſed viatico etiam adiutus. Hoc etiam ad magnanimitatem Regis referendum eſt, quod cum Neſtori in fidem recipiendæ pecuniæ obſidem dare filium obtu- *XXIV. Clementer. Magnanimè.*

lisset, à Rege illi sicuti plerisque aliis negatum esse palàm est. Non metu enim, sed gratia & voluntate sibi operam dari, semper suum cõsilium extitisse.

24 Docet Nestor Fauentinus, quanta cum Picinino, tum cæteris copiarum ducibus, quos alit Italia, fides habenda sit.

XXV. *Liberalitas.* Alphonsus Ludouico Podio, quo propter eius singularem diligentiam ac fidem perpetuò ferè oratore in Italia vsus est, renunciante pro pace, quam Venetis & Florentinis daturus esset, plusquàm ducenta millia aureorum extorqueri posse. Respondit, *pacem dare, se, non vendere solitum esse.*

25 Quamuis omnia libenter audio, quæ vel fecisse vel dixisse Alphonsum tradis, nihil tamen in animum tam cupidè recipio, quàm responsum illud Ludouico Podio diuinitus datum. *Regem*, scilicet *pacem dare, non vendere solitum*. Nam & nos huc pacem oraturi, non empturi venimus.

XXVI. Cùm esset Rex cum exercitu Tyburi, redditæ sunt ei literæ ab inclyto illo Mediolanensium duce Philippo Maria in hanc ferè sententiam: *Philippus Alphonso salutem. Ardeo equidem cupiditate incredibili, ad me vnũ aliquẽ è tuis interioribus aulicis mittas, fide ac probitate quàm maximè spectatum, qui cum ea fiducia de rebus arduis loqui liceat, ac si tecum coràm locutus essem. Vale.* Ex omnibus Regem Ludouicum Podium delegisse scimus, hic cùm & literis manu Regis scriptis & signis secretioribus ad Philippum accessisset, primum iureiurando à Philippo adactum esse, ne quicquam eorum quæ auditurus esset proferret. Deinde vt Regi quàm citissime renunciaret, sibi propositum esse vtique fixum & immutabile, Regem ipsum ex asse hæredem facere, ipsique Putio in præsentia tradere paratum esse Regis nomine ciuitates, oppida, atque arces, quæ quidem regiorum militum præsidia, qui in Gallia Cisalpina per id tempus sub Raimundo Buillio regis duce militabant, per quem opportunè custodiri possent, tum magistratus, tum iudicia, tum ærarium, tum introitus omnis penes ipsum Regi resignaturum, sibi duntaxat arcem Iouis & Papiæ in aduentum Regis reseruaturum, & has quoque requirenti Alphonso traditurum, nec omnino sibi adueniente rege nisi Papiæ redditus retenturum. Hæc cum Putio maiora esse, quàm vt in præsens transigi posse viderentur, ex Philippi quoque sententia ad regem magnis itineribus cõtendit, Regiq; omnia, vt gesta erant, enarrauit. Rex primo rei nouitate admiratus, indoluit Philippi vices, quem honoris gratia patrẽ appellare consueuisset, quandoquidem illũ Venetorum armis oppressum, ita de regno suo instituisse arbitrabatur. Deinde ipsi Ludouico respondisse, *Etsi Philippi regnũ atq; fortunæ amplissimæ & locupletissimæ sunt, non*

non se quidem ambitionis, sed gratitudinis causa illi auxilium præstare paratum esse. Scire se omnia sua & vitam ipsam Philippo debere: sibi itaque Philippus habeat & ciuitates & bona sua: se quidem opinione celerius ex Tyburi Mediolanū cum exercitu vltrò aduolaturum. Iussitq; tandem vt Putius quàm celerrimè rediret, Philippumq; ad bonam spem sui aduentus exhortaretur. Interim forti & constanti animo illum esse oportere, ac cogitare potius, quomodo Venetorum bona distribuat, quàm quomodo sua ipsius largiatur. Sed quoniam sciret Philippum natura suspiciosum esse, mandatis adiecit, vti per omnia Philippo consentiret, proque illius voluntate omnia diceret ac faceret. Se quidem mox præsentem quicquid egissent, in melius non sine Philippi laude & lætitia reducturum. Et hæc quidem à duobus prudentissimis principibus parabantur. Verùm ego compertum atq; exploratum habeo, cum reliquis vero omnibus, tum vel maximè principibus rerum futurarum adeò prorsus ademptum arbitriū; spesq; & cogitationes mortalium vanas esse, dum enim Ludouicus præmissus accederet, Rexque ipse proficisci pararet, Philippus mortem obiit, Alphonso hærede instituto. Quo nuncio incredibili quidem dolore Rex (alioquin excellenti animo) consternatus est. Quod videlicet, gratitudinis, liberalitatis, ac virtutis materiam sibi præreptam in Philippi benefactoris interitu sentiret.

26 Multa Philippo Alphonsus debuit. At plura Christo debet. Pro Philippo bellum suscipere contra Venetos instituit. Cur pro Christo contra Turcas arma non capiat? Maiores Turcæ quàm Veneti. At maior multo Christus quàm Mahumetes.

Cum audisset Rex me vxorem esse ducturum, primò improbauit, arbitratus de cætero literis simul & vxori me operam dare non posse, ac proinde vera solidaque literarum voluptate cariturum. Sed cum mox audisset, me Leonoram Aureliam virginem probam, nobilem ac formosam duxisse, approbauit, literarum commoda, & honesti coniugii suauitatem in æquo ponens. XXVII

27 Interrogatus aliquando Marianus Sozinus Senensis vtroq; iure consultissimus, Cur minus solito literis operam daret? *Vxorem*, inquit, *duxi*. Rursus interpellatus, cur Socrates postquam duxit vxorem, non iisdem philosophiæ studia neglexisset? *Xantippe, ait, morosa fuit, & (vt existimo) deformis; mea vero proba est, & forma non postrema.*

Alphonsum cum quæreretur ab eo, quare podagrici loquaciores essent. Ita iocatum accepimus. Podagricos pedum vi io afflictos, ambulare non posse: Ideo lingua, velut ambulatione quadam eos crebrius v i solere. Ad hæc non illepidè adiectum, Ennium cum podagra laboraret, tunc bene & copiosè poëtari consuesse. XXVIII

28 Ennius Senensis qui Ecclesiæ Grossitanæ præfuit, antequàm pontificatum accepisset, in Petrum de monte Licino non incelebrem Astronomum, qui tum podagraretur incidit, atque ab eo, dum alteram post alteram fabulam recitar, diu retentus, dum transeuntem notum quempiam vidisset, *Age*, inquit, *ô amice. ausculta hunc podagricum. Nam mea audiendo aures ambæ obtusæ sunt.*

XXIX. In obsidione Staphati centuriones ac milites, qui oppido præsidio erant, non solum omnis generis tela, sed verba etiam petulantissima atque obscœnissima in Regem, & in Ioannem principem Tarentinum, ac Petrum infantem Regis fratrem, qui aderant, iactitasse satis constat. Capto autem oppido cum ipse princeps atque infans ab ira ex conuiciis stimulati, eos in furcam tollendos esse contenderet, Regem contra omnes pro sua consuetudine missos fecisse, simul & suorum indignatiunculam ita lenisse. In huiuscemodi iniuriis, non quid dicatur, sed à quo dicatur, inprimis animaduertendum esse. Spurci viuant spurcè, loquantur spurcè, vt libet: se nequaquam ob aliorum maledicta à sua natura & moderatione recessurum esse. Adhæc victoriam fortunæ esse munus, clementiam suum ipsius, qui clemens esse deberet. Itaque vnumquemque malle ex clementia, quàm ex victoria laudem adipisci. Denique expertum loqui, nihil magis aduersariorum animos flectere, & conciliare solitum esse, quàm placabilitatis, & mansuetudinis nomen.

29 In obsidione Pragensi principes ciuitatis, qui Sigismundum odissent, populares vt obscœna & petulantissima in eum verba iactarent, astu atque arte prouocabant, sic enim futurum arbitrabantur, vt irritatus hostis crucem & quæuis duriora supplicia comminaretur obsessis: illi vero pœnam metuentes, obsidionis incommoda constantius tolerarent. Quod cum intelligeret Imperator, impunitatē omnium, quæ in se dicerentur per præconem promisit.

XXX. Rex Ludouico Podio renuncianti esse quendam in Venetorum naualibus, qui illa vnà cum armamentario, quod in his erat, exurere pollicitaretur, si sibi duo millia aureorum à rege promitterentur, conatusque illius facile cessuros affirmanti, ita rescripsit: Etenim sibi non quidem, insidiis vti sæpius à se modo accepisset: Sed aut virtute vincendum esse, aut nunquam profectò vincendum. Ex hac enim re non aliam sibi laudem sperandam esse, quam eius qui Dianæ Ephesiæ templum incendisset, cuius nomen totius Asiæ decreto è memoria hominum obliteratum traditur.

30 Ad Rudolphum Imperatorem venit quispiam, qui Othaccarum Bohemiæ regem in venatione sese occisurum promitteret, si facto præmium esset. Cui Rudolphus: *Etsi noster hostis est Otha carus, eumq́; odimus, non tamen id efficiet, vt iustitiæ & moderationis fines transeamus.*

XXXI. Bona illa quæ habentibus mala & perniciosa esse aliquando possent, non modo bona nō esse, sed ne dicenda quidem bona Rex existimabat.

mabat. Bonum enim perpetuitatis non momenti, animi non fortunæ, cœli denique non mundi huius esse.

31 Inter philosophos, inquit Hugo Senensis, multas inuenio hæreses, quas facile tollas, si de nominis finitione conseutias.

Erat Alphonsus apud Iuliani templum iuxta Neapolim, cum ex prælio relatū militem lethaliter gula transfixum, circa se locari iussit, suoq; e sudario vulnus obdurari. Cum vero nullam spem vitæ præsentis haberet, ad beatam & immortalem vehementer hortatus est, mortuum sepeliri quoque diligentissimè curauit. XXXII.

32 Albertus Austriæ Dux, antequam Romanum suscepisset Imperium, in Iudæos desæuiens, eos omnes in sua ditione occidi iussit, qui nollent ad Christum, verum & singularem Deum conuerti. Multi metu baptisma suscepere, ex quibus vnum Fridericus, antequam imperaret, in cubiculum suum accepit: eumque cùm esset sibi coëtaneus, quasi fratrem dilexit. Is post aliquot annos pecunia ductus ad Iudaicam fidem sese reuerti statuisse dicit. Fridericus contra suadet ne viam vitæ deserat. Cumque verba sua nil proficerent, Theologos ex Viennensi schola accersit, qui iuuenem instruant, addit preces, addit lachrymas, promittit, minatur. Postremò verò vt frustra sese niti cognouit, fraternam quodammodo charitatem, religiosæ & veræ pietati postposuit, inuitusque & admodum dolens, iuuenem in iudicium requisitum tradidit. Ille ad supplicium ductus, nullis constrictus vinculis (sic enim petietat) vt pyram ardentem vidit, Hebraicum carmen incipiens, in medias flammas intrepidus se coniecit.

Victo captoque à rege Antonio Caudola Carpenono, vbi vxor & filii & fortunæ omnes Antonii, essent in potestaté redactæ, omnes in libertatem pro suo more incolumes restituit, thesauros vxori dedit. Sibi ex pretiosa & diffamata supellectile nihil omnino nisi vitreum poculum assumens. XXXIII.

33 Ex præda villarum, quas diripuisset Zisca Bohemus, nihil ad se deferri iussit, nisi telas aranearum. Sic enim pernas, salitasque carnes è rusticano tecto pendentes appellabat.

Fœnus nihil aliud sibi videri, quàm animæ funus dicebat. XXXIV.

34 Fœnus ita demum sine peccato exerceri posse diuus Bernhardus Senensis affirmauit, si pecunia his crederetur qui nec capitalem summam reddere possent. *Grauiter. Animosè.*

Renatus dux cum per fecialem ferream chirothecam (id est prælii signum) detulisset Alphonso, alacriter illam accepisse palàm est. Moxq; fecialem interrogasse, num in singulare certamen, an in vniuersum exercitum se prouocaret, quoniam ipse vtrumque, videlicet, accepisset. Respondente vero feciale, non in vniuersum certamen à Renato prouocari, confestim pugnæ locum & tempus iure belli statuisse, accessisse, at nequicquam expectasse. XXXV.

35 Anno abhinc sexto & quadragesimo inter fratres Mariæ Teutonicorum & Vladislaum Poloniæ regem de regni finibus orta quæstione, vtraque pars ingentes copias in bellum eduxit. At primi Pruteni, siue numero militum, siue animi ferocia exultantes, duos gladios per fecialem Regi misere, vt ex his quem mallet

vnum acciperet. Is cum Vitoldo fratre suo Deo hostias libabat. qui audito feciale, Non minus inquit prælium recipio. Coniectato gladio, quem elegerat, eo se accinxit, & facta pugnandi copia, Lituanos, qui auxilio venerant, primos opponit, quorum strage fatigata Prutenorum manus, & ipsa Polonis superuenientibus, sternitur cruentissimo prælio, & die confecto victoria Regis fuit, viri equestres ex ordinis religione CCCC. cum ipso magno Magistro periere, cæsa ex plebe multa millia: qui superfuerunt, capti: Prussia, præter oppidũ B. Mariæ omnis ad Polonos defecit.

XXXVI. Clementer. Alphonsi vero moderationem, clementiam, liberalitatem, cum in alios propè innumerabiles, tum in Marinum Bossam, suum infensissimum hostem, quis dignè satis vnquam enarrauerit, qui Arpario oppido, & in eo simul Marino ipso vi capto, cum vniuersus ferme exercitus in Marini necem coniurasset, vnus Alphonsus ipsum à militum furore atque iniuria prohibuit, quem postea in bona restituit, & in senatorum numero collocauit, eius etiam filiis inter aulicos, quos familiarissimè diligebat, admissis.

36 Cum diceret Laurentius Palatinus Hungariæ, imprudenter agere Sigismundum Imperatorem, qui victis hostibus non solùm vitam & opes relinqueret, sed etiam eos inter amicos reciperet, extolleretq;. *Tibi* inquit Sigismundus, *videtur vti e inimicum occidere, neq; enim mortuus bellum excitat. At ego inimicum occido, dum parco; & amicum facio, dum extollo.*

XXXVII. Pie. Fortiter. Cum classis Philippi ducis Mediolanensis aduentare in auxilium Caietanorum cerneretur, essetq; de imperatore regiæ classis eligendo non parua dissensio: (siquidem Ioannes Nauarræ rex & Henricus infans, vtriq; regis fratres, id pro se quisq; appetere videbatur) Alphonsus ne alteri curam & imperium classis demandando, alterum offenderet, statuit ipse classem conscendere, pacem & concordiam fratrum pluris faciens, quàm periculum, quod castris imminere videbatur, si, quod accidit, castra ipse relinqueret. Sed & illud mox in eo prælio memorabile extitit, quod cum victo regi conditiones afferrentur, non prius illas recepit, quàm sociorum vitam cum hostibus pactus esset, nullam omnino vitæ aut salutis suæ mentionem faciens, præclarissimè secum agi existimans, si sua ipsius morte reliqui vel à morte seruarentur, vel à captiuitate redimerentur.

37 In bello, quod contra Bohemos Albertus Austriæ dux, prius quàm Romanis imperaret diutissime gessit interrogatus quem copiis præficere statuisset, *Si alià* inquit, *quàm me ductorem exercitus petitis, frustra me Austriæ ducem appellatis.*

XXXVIII. Constanter & cum decoro. Captum vero regem, dum ad Philippum perducerent adeò liberè autoritatem maiestatemq; perpetuo seruasse aiunt, vt interdum victoribus ipsis, non victus, sed victor potius appareret. Nautis enim, qui eum conducerent, ac nauis præfecto, quæ ipse cuperet, quotidie mandasse, mandata illos obsequenter ac reuerenter executos esse, propterea haud quidem temere dixisse nonnullos, In omni fortuna Alphonsum & videri & existimari merito regem. 38 Ludo-

38 Ludouicus Baioariæ dux apud Henricum eiusdem familiæ principem in carcere cum obseruaretur, nunquam illi ad se venienti assurrexit, neq; capite annuit, neq; quod ab eo peteretur, suaderetúrve quicquam fecit. Eum vultum, eam seueritatem retinuit captus, quibus cum liber esset, visus est.

Cum Beneuentanæ arcis præfectus de arcis deditione suspensus dubiusq; adhuc esset, Alphonsum re cognita statim Beneuentum aduenisse accepimus, atq; in arcem, vbi validum inerat præsidium, transmisso ponte introisse, obstupefactum vero præfectum regis audacia, & arcem & se cum præsidio vltrò dedidisse. XXXIX *Fortiter.*

39 Conspirauerant Hengari aduersus Sigismundum, armatiq; regiam intrauerant, aut capturi regem aut si id nō succederet occisuri, quos vt ad se irrumpentes cognouit, accepto pugione in medium progressus: *Ecquis, inquit, vestrum manus in me iniiciet, aut quia nam feci, quòd me regem vestrum occidere vultis, prodeat è vobis & quis aud[e]t, & cum me solo solus congrediatur.* Ea voce & audacia obstupuere coniurati, & sibi quisq; timens abiere.

Erat Beneuenti Rex, cumq; accepisset suos milites ex castello Boualengo, quo irruperant, expulsos esse, properè accurrisse tradunt, scalasq; suis manibus apprehensas in fossam oppidi deuoluisse, equitibus equo desilire iussis, & scalas ascendere, quo facto receptum oppidum & direptum esse. XL. *Fortiter. Pie.*

40 In eo bello, quod aduersus Nurenbergenses anno abhinc sexto Albertus Marchio Brandenburgensis eximie gessit, Grauenburgum ab eo multa vi oppugnatum est. Id oppidum in valle iacet XX. millibus passuum à Nurenberga, muro ac fossa munitum. In quo præter oppidanos quingenti milites præsidio inerant. Oppugnatio quatuor diuersis locis cœpta est. Albertus sibi eam oppidi partem elegit, qua murus altior & fossa profundior fuit. Insultu facto ab ea parte, qua oppidum captum est, secundus ex omnibus ipse murum ascendit, in oppidum vero primus descendit. Circumuentus ab oppidanis tamdiu pugnam sustinuit, quamuis in se vnum multi concurrissent, donec alii pugnantes, decretis sibi murorum partibus superatis, suppetias tulerunt, oppidum captum direptumq; est, fœminis nulla vis illata. Nam id apud Teutones pro inexpiabili scelere habetur.

In obsidione Neapolitana cum audisset Petrum fratrem, quem propter singulares animi & corporis dotes supra fraternum affectum diligebat, saxo tormentario ictum occubuisse, vt viseret maturauit, exanimem multis piisque cum lachrymis exosculatus, mox in arcem quam Oui vocant tantisper efferendum curauit, donec iusta apparatu regio, quod postea fecit, persoluere liceret. Dein ad exercitum reuersus, iam Petri interitu vehementissimè consternatum, forti admodum oratione erexit illum ac confirmauit. Rursum ad amicos & Petri socios absentes consolatorias epistolas scripsit, quas qui legit, quem philosophum non contemnat? vno itaque & eodem tempore piissimi fratris, & fortissimi imperatoris munus obiisse satis constat. XLI. *Fortiter.*

41 Iodocus Marchio Morauiæ cum patruum suum Wenceslaum Bohemiæ Romanorumque regem visitatum venisset, vocauit eum patruus in penitiorem ædium partem, atque in hunc modum allocutus est. Etsi satis scio, non esse è dignitate mea, quòd Electores imperii me regno Romano abdicauerunt, solatio tamen est, quòd familia nostra hoc decus non excidit. Ego te libens volensq; successorem mihi datum accipio. Cumque Iodocus his verbis territus ad Regis genua procubuisset, ac sibi nihil imputandum diceret, qui earum rerum omnium ignarus esset. Pone metum, inquit, nepos. Nam neque imperium inuitus depono, neque si retinere illud cupiam, iura sanguinis violari autim. Bono itaque animo esto, imperiumque tibi demandatum suscipe, mihi mea satis est Bohemia, viris, armis, opibus regni mei tanquam tuis vt libet vtere, lætumque & donatum nepotem à se dimisit. At ille sex tantum menses superuixit, locumque postea Ruperto Baioario qui imperaret, [illegible]

XLII. *Religiosè. Fortiter. Liberaliter.* Scimus Alphonsum hortatu ac precibus Eugenii pontificis expeditionem Piceni, qui à Francisco Sphortia potentissimo ac præstantissimo copiarum ductore teneretur, instituisse; atque inde randem Dei optimi maximi benignitate Sphortiam ipsum expulisse, & pontifici ecclesiæque recuperatam prouinciam restituisse. Cumque & vna & item altera vrbs è receptis ob gratitudinem vltrò à pontifice offerrentur regi, illas ingenti animo repudiasse, non se quidem quæstus, sed Dei & ecclesiæ gratia expeditionem illam suscepisse.

42 Ecclesia Catholica cùm scissa esset (nam tres de Romano pontificatu contendebant, Petrus de Luna, Balthasar Cossa, & Angelus. Carrarius) concilium generale apud Constantiam Sueuorum (vt nunc dicimus) vrbem, Sigismundus Imperator agi curauit, ac magnis itineribus Italiam, Galliam, & Hispaniam petiit, vt nationes omnes ad vnius pontificis consensum redigeret, eoque annitente pax Ecclesiæ reddita. Martinus papa. V. electus, prouidus pater, & amator pacis. E tribus competitoribus duos sancta synodus tanquam schismaticos reiecit; tertius suopte ingenio pontificatui renunciauit.

XLIII. *Fortiter. Humaniter.* Stabat in ripa Vulturni fluminis Rex, quò traiicienti exercitui adiumento esset, cum equiti cuidam Butardo nomine ex acie Rudolphi Perusini aquæ vi pertracto ac propè absorpto, vti opem ferrent, inclamauit. Cumque vero neminem suppetias ferre intueretur, ipsemet concitato equo in rapidissimum flumen opis ferendæ gratia se coniecit, quem subsecutus cum esset Ennerus Geuaca, ipsum Butardum semianimem retulere, repensumque in pedes plurimam aquam euomere coëgere, quem igne refocillatum extersumque & inde regis vestibus amictum, viuificatum denique aiunt, Aragoniam Aragoniam exclamasse.

43 Vnius militis saluti consulturus Alphonsus in rapidum amnem se coniecit, suoque cum periculo auertit alienum. Cur igitur Senensis populi curam non suscipiat, & amicissimæ ciuitatis libertatem fortunasque tueatur?

XLIV. *Fortiter.* Captus Rex adductusque ad Ænariam insulam monitus iussusque est per internuncium Genuensium classis præfecti, vt insulam in pote-

poteſtatem populi Genuenſis dedi protinus curaret. Cui Rex per eundem internuncium reſpondit, fateri captum quidem, ſed vt aliàs, liberum, ſe nec mandaturum tale aliquid popularibus ſuis, nec ſi mandaret, illos captiui regis mandata facturos. Suaderet ſibi è regnis ſuis ne ſaxum quidem obtineri poſſe. Admiratum præfectum aiunt, regis animum atq; conſtantiam, ſeque prolixioribus verbis purgaſſe apud regem, culpa omnium in internuncium ipſum reiecta.

44 Captum ab Hungaris Sigiſmundum duo adoleſcentes cognomento Garii, quorum pater ab eo neci traditus fuiſſet, cuſtodiendum accepere, donec omni conſpiratorum iudicio in eum animaduerteretur, quos cum ille, vt ſe dimitterent, fruſtra pertentaſſet, vidua eorum matre ad ſe vocata, Scio, inquit, *mulier viri tui mortem tibi acerbiſſimam fuiſſe, teq; mihi tanquam autori eius infenſam. Verum ego per ſuperos iuro, inuitus tanti viri exitio aſſenſus ſum. Regina eum atque alios accuſauit. Condeſcenderunt regni proceres, atque in reos mortis ſententiam tulere. Ignarus ego factionum veſtrarum, nouus ad regnũ veneram, quod regulorum maior pars decreuiſſet, id mihi exequi neceſſarium erat. Eſto tamen, virum tuum ſciens volensq; neci dederim cruciandum; túne propterea natorum tuorũ aut aliorũ iracundia, me obiicies? Et quis obſecro vel te vel illos fructus ſequetur. Non deſunt mihi fratres & amici, qui meũ ſanguinẽ vlciſcantur, neq; Hungaria rege diutius carebit. Exempla Regis timent, nemo apud eos acceptus eſt, qui manus ſuas regio ſanguine cruentauerit. Quòd ſi me miſſum feceris, ex filiabus Hermanni comitis Ciliæ neceſſarii tui vxorem ducam, fratris ac ſoceri adiutus opibus, regiam demum poteſtatem vendicabo, filios tuos in primis charos habebo, efficiamq; vt omnis poſteritas tua hoc factum ſibi fructuoſum ſentiat. Hoc ego cum liberis tuis egi: ſed non capit ætas, quantum neceſſe eſt. Tu, quæ plus ſapis & illis & tibi conſulere oportet.* Perſuaſa mulier Regem dimiſit. Is Barbara Cilienſi in matrimonium ſuſcepta, breui poſt tempore debellatis rebellibus victor regnum obtinuit, promiſſoque ſatisfaciens Garios iuuenes ſuper regulos extulit. Ex his ortus eſt Ladislaus de Gara (quem Banum appellant) inter primores Hungariæ proceres, opibus & autoritate præpollens.

Iacobo Caudolæ ſumma ope & diligentia tranſmittere Vulturnum amnem annitenti, & parte iam magna exercitus traiecta, Rex obuiam fit, retrocedentemq; eum ſubegit, haud parua eius militum parte in fluuium præcipitata, magna etiam capta, reliqua in Moronem oppidum per fugam recepta. Quo peracto Regem eò loci, cum exercitu ſine tentoriis, ſine commeatu aliquo, ſiquidem ex inſperato aduenerat, pernoctare oportuit. Ea nocte ſatis conſtat equis diem totam defatigatis tantum ſilices pabulum fuiſſe, exercitum ſub dio ieiunum permanſiſſe. Cumque & Ioannes Eſernitanus Alphonſi ſtudioſus raphanum vnum & item panem vnum cum dimidio caſeoli Balearici Regi miſiſſet, recuſauit, *non decere*, inquiens, *Imperatorem ieiuno exercitu mandere.* XLV. Fortitur. Abſtinentia.

45 Auſtria nobilis prouincia, diues agro viriſque, ex duarum prouinciarum de…ſactione recepta eſt. Nam quidquid eſt a Leyta fluuio vſque ad Anaſum amnem, Pannonici iuris fuit, ab Anaſo in Oenum Norici. Benus ingens flumen ex alpibus

Italiæ profluens apud Patauium vrbem Danubio miscetur. Leyta paruus fluuius ex montibus Stiriæ dimissus inter Viennam & Posonium ciuitates, in Danubium labitur. Huic prouinciæ ad septentrionem Moraui Bohemiq; adiacent, Ad meridiem Stiriæ montes, orientem eius Hungari, occidentem Baioarii tenent. Danubius, quàm longa est, mediam perlabitur. Hæc primo à Marchionibus, deinde à Ducibus regnata est. Stirps ducum in fœmina defecit. At illam Ottacarus Bohemiæ Rex vxorem duxit, non tam eius matrimonii, quàm regni cupidus. Quippe, qui ea viuente, aliam ex Polonia coniugem superduxit. Verum cum Rudolphus Romanorum Imperator Austriam deficientibus ex genere ducum virilis sexus hæredibus ad Imperium deuolutam assereret, nec Bohemum alio pacto coërcere posset, qui conuenta quæq; fregisset, ad extremum ferro dirimere litem statuit. Prælium trans Danubium commissum est, Ottacarum Bohemi, Misnenses, Poloni, Hungari adiuuabant: Rudolphus Sueuis, Franconibus, Australibus & Stiriensibus societate iunctis rem gessit, hostium copiæ numero longe antecedebant, Rudolphi miles virtute superior fuit. In ea pugna ingens strages commissa, Ottacarus occisus, quem Rudolphus honorifice sepeliri iussit. Ac deinde Austriæ ducatum filio suo Alberto natu maiori concessit, vnde originem habent, qui Austriam hodie possident, Fridericus, Ladislaus, Albertus, Sigismundus. In hoc prælio cum siti laboraret exercitus, ferunt agresti, qui messoribus potum ferret, ablatam hydriam sicera plenam, atque Imperatori oblatam, quam cum ille vidisset, *Reddite*, inquit, *homini vasculum suum, nam ego ex re sua non mihi sitiebam.*

XLVI. *Constanter.* Captus iam & asseruatus Rex à Philippo illo inclyto Mediolanensium duce, cum audisset, quòd statim mittendus & liberandus esset, renunciauit Philippo, quas pro liberatione sua leges dicturus esset, nullas omnino ferè recusaturum esse, præterquàm si ab expeditione regni Neapolitani desistere iuberet. Malle se quidem in carcere vitam degere, quàm ab huiusmodi incœpto dimoueri, tum vt constantiam in re semel suscepta seruaret, tum vel maximè ne suarum partium regulos, qui secum captiui essent, deseruisse argueretur.

46 Ludouicum seniorem Baioariæ ducem cum captiuum haberet Albertus Marchio Brandenburgensis, non pauca ab eo petiit, quæ cum ille negasset, tradere eum in manus duri, & inimicissimi sibi principis minabatur, Tum Ludouicus; *Quæ poteris ex me libero impetrare, eadem modo ex captiuo petito. Si quid amplius voles, corpus meum in tua potestate, animum non tibi obnoxium inuenies.*

XLVII. *Benignè.* Dimissus à Philippo Rex, cum in portum Veneris se recepisset, accepit Genuam vrbem à Philippo desciuisse, ibique plurimos Hispaniæ proceres detineri, in quibus & Ioannem Nauarræ regem captum carcere asseruari. Quod cum accidisset, nonnulli Genuenses viri patricii qui in portu Veneris agebant, Regi sese concredidere, & se vicissim capi & asseruari debere in regiorum commutationem. Cæterum Alphonso mos fuit, vt qui apud se diuersarentur, quamuis inimici, aduersarii, hi tamen tuti semper & incolumes essent. Hos igitur omnes ad vnum missos fecit.

47 In Calesio cum essem Angliam petiturus, (id oppidum in Morinis, ex quo breuissi-

breuiſſimum dicunt in inſulam tranſitum) nunciatum eſt autore Nicolao Cardinale ſanctæ crucis viro ſanctiſſimo, Philippum Burgundiæ ducem, qui partium Anglicanarum antea fuiſſet, ad Regem Franciæ defeciſſe. Quod cum præfectus loci accepiſſet, mox me qui Cardinalis eiſſem ſecretarius, aſſeruari iuſſit, quæ res magno me damno affeciſſet, niſi Cardinalis Vincomienſis, cui notus eſſem, illico me dimitti iuſſiſſet.

Poſtea quàm à Philippo Genuenſes deſciuerunt, in Alphonſum, quum in portu Veneris adhuc eſſet, nullo præſidio niſi admodū paucis regis equitibus munitum, quique & annonæ inopia tentaretur, expeditionem eos deſtinaſſe aiunt. Quod cum Rex accepiſſet, ex arce in oppidum confeſtim deſcendiſſe, paratum vnà cum paucis ſuis ſociis à Genuenſium conatu vrbem obſtinatiſſimè defendere, appulſa interim oneraria regis naui cum commeatu Genuenſes à propoſito deſtitiſſe. *48. deeſt.*. XLVIII. *Fortuer.*

Reuenerat Rex præcedens exercitum ad Furcas Pelignas, vbi paucæ admodum caſæ erant, atque eæ quidem præoccupatæ, equoq; deſcendens in propiorem manſionem ingreſſus eſt vnà cum Putio, atque ibi offenderunt propè ignem milites gregarios duos ex Caroli Campobaſſi ſociis, qui regem eum eſſe ignorarent. Ideoque conuiciis, compellitionibus probroſis iactare eum cœpiſſe, quod in alienam domum ingredi auſus eſſet, nec ſe inde ptoriperet, titiones illos in eum contorturos minitantes. Rex riſu propè dirumpi, Putius ſtomachari, qui niſi Rex prohibuiſſet, cum illis haud dubiè manus contuliſſet. Cognito tandem regis Caroli aduentu, gregarii paucfacti facile ab humaniſſimo rege non ſolum veniam iniuriarum exorauere, ſed regi prandioli haud expertes abiere. Et ſanè nemo vnquam fuit, cui ante celerius iniuriæ exciderent, aut firmius beneficia hærerent. XLIX. *Patuner.*

49 Fridericus ſenior Dux Auſtriæ, Imperatoris Friderici patruus, ſæpe mutata veſte ſolus inter agreſtes conuerſatus eſt, cum quibus accepta pecunia, & arans & alia quæuis munia faciens ruris, & de ſe ipſo, & de purpuratis ſuis confabulari conſueuit. Interrogatus cur id ageret: *Neque enim de me*, inquit, *alio modo verum audire poſſum*.

Alphonſus Rex cum accepiſſet Ioannem Patriarcham, illum omnium bipedum nequiſſimum, ingenti cum exercitu Falerni eſſe, contra eum iter tetendit, atque in itinere per difficiles ac confragoſos tractus Sanſeuerinos, cum Paulum Teutonicum obuiam habuiſſet, vnum ex ducibus Patriarchæ illum cum exercitu fudit, cepitque, qua clade perculſas Patriarcha à Rege inducias belli ſupplex petiit, & impetrauit. Poſt hæc cū Iacobo Candola reconciliata amicitia coniunxit exercitum, atq; immemor fœderis & iuriſiurandi aduerſus regem nihil tale ſuſpicantem, duplicato exercitu magnis continuiſq; itineribus L. *Fortuer.* *Religioſ.*

contendit. Erat Rex in vico Iuliano, rem diuinam solenniter ac deuotissimè de suo more rituque faciens (siquidem natalis Domini dies celebrabatur) cum ambos duces, ambos exercitus, haud procul abesse nunciatur Regi. Ille vero rei diuinæ cultum gloriæ ac vitæ præponens, non prius quàm peractis sacrificiis capere arma militem iubet, & iam prælium vtrinque initum erat. Certabant illi numero longè superiores, regii vero virtute præstantiores. Sed Dei optimi atque iustissimi auxilio regii ipsi adiuti, plures ex hostibus equos militesque cepisse, quàm sarcinas amisisse memorantur. Rex Capuam se recepit. Patriarcha in Apulos recessit, vbi relicto proditoque à se duce atque exercitu per mare Adriaticum nauiculâ trepidus effugit.

50 Hoc vnum est inter egregia Regis facinora maximum & præclarissimum. Sed neminem deserit Deus in se sperantem. Henricus Rex Angliæ, Regis huius, qui nunc regnat, pater, circumuentus ab exercitu Gallorum regis, quæcunque obtinuisset in Gallia dimittere voluit, si cum suis incolumis abire permitteretur. Negantibus Gallicis, nocte subsecuta vocatis centurionibus, & decanis militum, *Nec fugere*, inquit, *commilitones, neque ex hostibus incolumitatem consequi possumus, quamuis cedere regno Galliæ voluerimus, sola nos arma tueri possunt. Non est cur numerosum exercitum formidetis, iustam causam iustus Deus adiuuabit. Ite, & alter alteri peccata vestra confitemini, pauxillumque terræ ob memoriam sacramenti Eucharistiæ saluatoris alter alteri porrigite. Crastina die liberabit nos Dominus ex manibus inimicorum.* Sic dimissa concione, peractis quæ iusserat, curare milites corpora præcipit. Sequenti die, vt primum lux orta est, commisso prælio (mirabile dictu) octo millia suorum, sexaginta millia hostium fudere. Cæsa ingens turba, nobilitas Galliæ propè omnis capta, paucos fuga seruauit. Eaque potissimum dies Gallorum opes fregit.

LI. Alphonsus Rex ad filiũ. Ferdinandum filium in expeditionem Florentinam accinctum in hunc penè modum Rex allocutus fertur. *Ego, Ferdinande fili, cum Florentinorum iniurias ferre vlterius nequeam, statui te, quem vita chariorem habeo, contra eos cum imperio atque exercitu mittere, vt Deo bene iuuante, & tua & tuorum militum virtute, iniuriam omnem propulsemus, palamque faciamus tandem, illos cum hostibus nostris perperam & iniquè fœdus fecisse, neque ob hoc tamen suæ reipublicæ vtiliter & honestè satis consuluisse. Igitur abeunti tibi rem, quam velut preciosissimam mihi repositam habueram, & tibi gloriosissimam futuram, si ea vti scieris, trado commilitones meos veteranos fermè omnes, multis maximisque experimentis perspectos, quorum opera & virtute victorias omnes & triumphos ad eumque affecutus sum, quibus tandem sociis & adiutoribus expeditionem Neapolitanam confecimus, atque adeò magnam Italiæ partem ditioni nostræ (vt vides) adiecimus. Hos igitur inprimis ita commissos facio, vt nemini quicquam possim ex animo tibi committere, nõ vitam quidem ipsam. Quos cum intellexero a te diligi & obseruari, nihil ambigam, & tibi quoque gloriam*

riam meam cordi esse. Sed caue, ne eos temerè periculis obiicias, non sunt quorum opera, aut animus tibi in re gerenda requirendus sit, repellendi tibi potius quam impellendi. Iacit... ad eos casus tales tibi viros conserua, si quando dignitatem & nomen tuum in discrimen necessitas vocabit. Etiam spero fore vt ipsorum meritis, vt hortatu meo charissimos habeas, atque ita trastes vt non imperatorem, sed personam sibi mutasse videantur. Nunc quod maxime te moneo, fili charissime, illud est. Ne tantum aut tuæ aut commilitonum audaciæ tribuas, vt putes absque numinis auxilio victoriam vllam haberi posse. victoria, mihi crede, non hominum disciplinis aut industria comparatur, sed Dei optimi maximi benignitate & arbitrio. Scientia ita... rei militaris ita demum profutura est, si Deum nobis pietate atque innocentia pacatum propitiumque habuerimus. Deum igitur inprimis cole, in eum confide, a quo tum victoriæ omnes, tum optima quæque prouenire dubio procul est. Quem si quando tibi iratum suspicaberis, caue contemnas, imo quicquid ab eo tibi accidisse videatur, boni consule & patientia ac p... eum placa, & tibi beneuolum redde. Sanè quos Deus amat, corripit & affligit. Sed si afflictos interim dolentes, ac se metuentes videt, e... recreat, reficit, fundat. Præterea decus & existimationem tui tibi plurimum commendatam optarim, vt qua nihil in hac vita tibi charius aut p[r]æclarius esse aut videri debeat: pluris enim dignitas & fama, quam victoria existimanda est. Victoria enim nonnunquam fama magis, quam viribus acquiritur. Rursus victoria alterna res est. At famæ quæ ex virtute ac probitate proficiscitur, sicuti ipsa virtus constans atque perpetua est, quæque gloriam nobis veram ac solidam accommodare soleat. Honestatem itaque amplectere, sine qua neque summo illi victoriarum datori grati esse possumus, neque inter homines viui autoritatẽ, neque mortui nomẽ diuturnũ adipisci. Deinde fili etiã atque etiã hortor ac moneo, vt Venetorum rempublicam haud secus quam meum statum, percharum habeas. Pro eaque & seruanda & augenda neque tibi ipsi, neque fortunis meis, neque exercitui parcas velim. Eo quidem animo cum his societatem & fœdus semel iui, vt quoad viuam eos ne momento quidem destituam, quippe quos inter amicos charos, charissimos, atque amantissimos habeam. Ad hæc peragendum te commoneat hortor, aut pecuniarum, aut aterius cuiusuis rei ...tia. Nam tibi non pecunia modo, sed milites, equi, arma, tormenta ... tum ... rabuntur, quin vel vnum assem tecum dimidium ...r habiturus sum, & generatim, tunc tibi, cum mihi ipsi defuturus ..., ... ad hanc expeditionem, si modo tibi ipse non defueris, ... alios ... Postremo te monitum volo, Si qui ex hostibus tua ... pr... jerint, vti s... benigne suscipias. Si qui etiam obstinatius ani- Paternus affectus.

mis vsque ad extremam expugnationem perstiterint, eos cum [illegible] tuæ potius mansuetudinis, quam illorum pertinaciæ memineris. Nec minus progeniem vestram ab omni crudelitate, [illegible] longe [illegible] existere. Vale.

51 Ferdinandus cum electis Hetruria, [illegible] dispariter obstinatis [illegible] dere, [illegible] colligerunt. Hoste [illegible] cum amentia, [illegible] Sed [illegible] dexteræ hastæ excidit. Senenses, [illegible] Rex [illegible] excederet. [illegible] Memini hoc loco [illegible] Hieronymus. *[illegible] quæ [illegible] vera nunquam fuit.* Deceptus Hieronymus est, qui Russinum erga se semper eundem putauit fore. Non mirum si Alphonsi quoque opinio fallax [illegible].

LII. Alphonso regi mos fuit familiares (quos ipse *alumnos* [illegible] appellabat) visitare ægrotantes, atq; illos tum ad corporis valetudinem, tum multo magis ad animæ salutem exhortari. Quod cum sæpe [illegible], tum nuper accidit in aduersa valetudine Gabrielis Surrentini, [illegible] ac splendidissimi adolescentis. Nam cum grauiter [illegible]eret, Rex [illegible] in [illegible]tudine illum adiens huiusce modi fere sermonem [illegible] orsus: *V[illegible], mi Gabriel, medici quidem te extra mortis periculum [illegible] modo [illegible] obedienter audias, quod vt facias [illegible] quoque etiam [illegible], [illegible] totius mortis causa [illegible]. [illegible] cus [illegible] haud paruum præsidium vitæ est. verum in Deo [illegible] ac [illegible]. [illegible] enim non vitæ modo, sed mortis etiam [illegible], [illegible] Illum ergo [illegible] primus ante oculos habeas, illi tota cogitatione [illegible] te [illegible], qui te a morte moriens redemit, qui te iudicaturus [illegible]. [illegible] quando offendisti, nunc contritione, oratione, confessione, & [illegible] sterium tibi placatum, ac propitium reddas. Hæc [illegible] (& [illegible] equidem deuotissime, si bene pietatem ac constantiam tuam noui [illegible] nunquam, cum [illegible], [illegible] postea voluntati a[illegible] forti animo permittas. [illegible] enim quod nobis [illegible], [illegible] quid [illegible] futurum sit, nouit. Nec [illegible] te timor aut potius op[illegible] offendat. Mors quidem bene præque morientibus [illegible] est. [illegible] [illegible], qui bene vixerunt, & esse cum [illegible], vt [illegible] vitæ præmium consequantur, lumen æternum. Et [illegible] principium est, atque eiusmodi vitæ, quæ neque d[illegible], neque [illegible] neque inuidiæ neque ærumnis [illegible] est, neque [illegible] morti quicquam obnoxia. Et si altius aliquanto [illegible] mortem nihil aliud esse quam perenn[illegible] [illegible] contra mandatum Dei in [illegible] [illegible] esset, ne [illegible] misceret, & in peccatis perstaret, eam corpus [illegible]*

ra Lene

Pia. Humaniter. Festiuiter.

Insinuatio

ra Deus [illegible], non ut creaturæ quam fecerat, finem imponeret Deus. Igitur & principium & finis; cum is vult, nascimur: cum vult, etiam morimur. Et sunt hæc quidem prorsus diuinitatis eius, nihil ad nos pertinentia. Illud vero tantummodo nostro reliquit arbitrio, ut bene recteque viuendo, bonum nanciscemur finem. Hoc itaque quod unum nostrum est, id est, ut in Christo Domino moriamur, summa ope admitamur: quod qui faciunt, non plane moriuntur, sed transeunt a corruptione ad incorruptionem, a mortalitate ad immortalitatem, a turbationibus ad tranquillitatem. Non absurde fortassis existimauerunt quidam, mortem non modo malum non esse, sed bonorum omnium maximum: verum enim [illegible] quoniam neque euocationis diem, neque horam nobis [illegible] certum est, potius quam salutare fuerit nos præparatos esse, cum Deo [illegible] mandatis eius obsequentes, nec diem differre tutum est, sed [illegible] factum [illegible] existimare. Plerosque vidimus cum corporis [illegible] viribus integris nihil tale metuentes morte repente interceptos. Con[illegible] nonnulles usque ad medicorum desperationem reductos conualuisse. Ego quidem in præsentia (ut vides) sanus, integer, & validus sum, adde & tot [illegible]orumque Rex regnorum, opibus, potentia, existimatione fortunæ non inter postremos, sed nunquid hæc profutura quicquam [illegible] ad [illegible]am mortis descendam? aut si [illegible]am, putem me vel [illegible] momento illi resistere aut repugnare posse? minime. Cum hæc [illegible] in Dei potestate tantum sunt, nihil nobis reliquum videtur [illegible] Deo bene sentientes, eius præceptis (ut diximus) [illegible] omni [illegible], cum vita [illegible] tempore maxime obediamus. Sed quoniam te [illegible] meis alacriorem aliquanto factum intueor, pergam te monere [illegible] quidem monitis, quibus hæc breuis hora non modo sine metu, sed [illegible] quoque transigenda videntur. Credimus firmiter omnes, quod Deus hominem fecerit ad imaginem & similitudinem sui. Nec cum fecerit, credimus corpus fecisse sui simile, sed inflasse illi spiritum & animam ad similitudinem sui. Id cum ita sit, quid nobis [illegible] felicius accidere, quam dimittere luteum corpus, [illegible], & ad [illegible] euolare & redire, qui nos ideo dignatus est ad similitudinem sui facere, quo [illegible] noster diuino ipsius spiritu repletus, diuinitatis particeps & felicitatis eius, agat æuum perpetuo inter Angelos & Sanctorum [illegible]. [illegible] sui fecit, & simile appetat sui simile, [illegible] legem.

Natura ergo [illegible] Dei, ad quam tamen (ne id ignores) nisi morte [illegible] est nemini, idque [illegible]

Dei benignitatem dedisse tantum iis, qui credunt in nomine eius, ac D[illegible] filios fieri posse se. Et adhuc veremur mori, atque id statim facere, [illegible] velimus nolimus, quandoque facturi sumus. Sane nisi Deus [illegible] esset, non expectanda, sed consciscenda nobis mors esset, [illegible] ma nostra perueniret ad patrem rerum omnium & factorem [illegible], quo simplicitatem, puritatem, aeternitatem, atque (ut ita dicam [illegible]) tem recognosceret & recuperaret suam, in contemplatione rerum c[illegible]um, & con[uer]tio sanctorum. Quid nos itaque, non dicam ampl[illegible], sed cogitatio mortis deterreat, à qua momento temporis absoluimur [illegible] in qua aut nullus est sensus, aut certe breuis quidam afflatus. & [illegible] quidem aequa[ni]miter ferenti leuior atque facilior. Adeone molles [illegible] solente[s] erimus, ut quod omnibus prorsus subeundum est iter, no[illegible] [illegible] haud esse subeundum arbitremur. Adeóne stulti atque dem[en]tes, ut [n]obis naturam, non naturae nos parere debere cogitemus. [illegible] ego [illegible] [illegible] exeo in flore aetatis. Quid refert, obsecro, q[illegible] to qui exea[s], semel exeundum est. Numquid ne animaduertis, [illegible] quo magis [cre]scimus, eo magis decrescit vita. Quanquam, per immorta[lem] Deum, [quid] hac vita potest esse diu, cum ipsa hominum [illegible] l[on]gissima vita [illegible], & puncti instar iudicanda sit cum aeter[nit]ate [si] conferas, ut non temere fortassis credendum videatur, Non es[se] [illegible] aliquo, sed una eademque hora homines nasci & mori omnes. C[illegible] his is demum diu viuere videtur, & in aetate haud perfecta [illegible] ctam ducere, qui usque ad sapientiam, id est usque ad cognitionem [Dei] [illegible] xit; qui conscientia sua fretus, mortis fiduciam praeferens lae[tus] [illegible] animo obeat, aut abeat potius. Et si vis, etiam dinumerentur a[illegible] [illegible] netur orao, ut libet; quid tibi paucorum annorum accessio boni pot[illegible] ferre. A[li]quid non mali potius tibi summa nunc tui principis [illegible] fratres & parentes incolumes, tibi patria ipsius tuae & haud pa[illegible] ea dominatio, tibi facultates & copiae non mediocres? Sed ho[illegible] fortunae necessitate reguntur. Certe quae nobis pro gratia [illegible] & [illegible] l[illegible]tiam subiecerit, pro sanitate [illegible] & aegritudines, pr[illegible] ser[uit]utem & exilium, pro affluentia & diuitiis paupertatem [illegible] pro bona aetate taedium atque odium, his [illegible], his fru[cti]us [sunt] [illegible] vita [illegible] exarare c[illegible], quos enim [illegible] & m[illegible] p[illegible] [illegible] ceat debet, & tunc b[illegible] cum feliciter [illegible] a[illegible] [illegible] & fallacia b[illegible], ea deerat [illegible] d[illegible] fratrib. qui s re[illegible] forta[ss]is e[illegible], sub[illegible] [illegible] [illegible] imque e[illegible], & [illegible] non minus ami[illegible] [illegible] dic[illegible] q[u]am te ipsum, in cuius recordationem Mar[illegible]

[illegible]

trem & [illegible] adolescentulum, in tuos honores, in [illegible] fortunas, & [illegible] protinus assumo. Tu vale æternum, & [illegible] mandatis meis [illegible] semper obtemperasti: nunc si a Deo optimo maximo ac Regum rege [illegible] exitus denunciari videatur, lætus agénsque gratias, pare & obtempera. Hac oratione confirmatus & erectus adolescens, paulò pòst hilariter & cum Dei [illegible] cognitione migrauit. Rex illi inferias magnificè persoluit, & sepulchro huiusmodi distichon exsculpi mandauit:

Qui fuit Alphonsi quondam pars maxima Regis,
Gabriel, hac modicè nunc tumulatur humo.

[illegible] *Totaphi[illegible]*, [illegible]ut Plato, *nihil est aliud, quàm quædam commentatio* [illegible] neque abe[illegible] [illegible] quidem sententia. Cur enim præcepta bene viuendi d[illegible] nisi vt b[illegible] moriamur. Comœdia quidem est nostra vita, cuius [illegible] le mort[illegible] B[illegible] poeta nemo habetur, nisi ad finem vsque act[illegible] [illegible] prudenter exp[illegible] [illegible] melius Deus egit. Namque [illegible] or[illegible] ext[illegible] tamen fuerit ad emerendum cœlum, beat[illegible]que [illegible] quondam [illegible] ac forti animo mortem obeamus, & [illegible] piorum [illegible] u. [illegible] est diuus Augustinus, dum ait, *Impossibile est quem [illegible] & bene m[illegible]*. At [illegible] *bene viue[illegible] malam mortem* [illegible] & [illegible]. [illegible] mereri [illegible] bene mori [illegible] mus, [illegible] ex[illegible] ve[illegible] peccatorũ [illegible] quod quàm [illegible] non me latet. Constat [illegible] male ob[illegible] ipso de Dei boni[illegible] [illegible] benè [illegible] mortuos, ac Dei o[illegible] [illegible] misericord[illegible] imp[illegible]. Sed quæ obsecro [illegible] apud Philosophos reperiuntur, quæ [illegible] Alphonsum tuum ad Gabrielem Sur[illegible] [illegible]. Legimus, [illegible] um [illegible]turus apud Plutarchum de b[illegible] philosophantem. Sed nihil ad Alphonsum [illegible] Philosophorum quamuis Eleratianus inficietur Alphonsum.

ANT. PANORMITÆ DE DICTIS ET FACTIS ALphonſi Aragonum Regis Liber quartus.

PROOEMIVM.

CONSVEVERVNT tranſmarinæ prouinciæ ſua quæque Romæ Italiæque ſufficere. Sicilia inſularum celeberrima, frumentum, zaccarumque. Sardinia coria ac caſeum, vinum Corſica: Ebuſus ſalem, atque aliæ, alia. Sola Hiſpania Romæ atque Italiæ imperatores ac reges dare ſolita eſt. At quales imperatores aut quales reges? Traianum, Adrianum, Theodoſium, Arcadium, Honorium, Theodoſium alterum. Poſtremo Alphonſum virtutum omnium viuam imaginem, qui cum ſuperioribus iis nullo laudationis genere inferior extet, tũ maxime religione, id eſt, vera illa ſapientia, qua potiſſimum à brutis animalibus diſtinguitur, lõgè ſuperior eſt atq; celebrior. Chriſtum etenim verum & ſingularem Deum, ſibi colendum vnice delegit, ſanctiſſima eius mandata ac præcepta cuſtodiens: neque remorantur eum ardua (vt ſunt) regum negotia, quin quotidie diluculo ſurgens, orationes, quas vulgo vocant horas, in interiore ſacello genu flexus cum gemitu ac ſuſpirio ad Deum ipſum effundat. Inde in templum prodiens, iam die luceſcente quaternas miſſas (ſic enim Chriſtiana myſteria vocamus) admiranda deuotione quotidie auditque & videt. ieiunia omnia nobis indicta

Inuio-

inuiolabiliter obseruat. Mariæ virginis vigilias, & quæ septem gaudia appellantur, aqua duntaxat & pane solet, aducit, nonnunquam nec pane aut aqua libata. Veneris præterea & sabbati quoque die, in Christi saluatoris ac virginis Mariæ reuerentiam ieiunio affligitur. Cumque sit ipse in vestitu cæteroque cultu corporis moderatior, in extollendis tamen exornandisque sacerdotibus, atque aris, omneis omnium, qui vnquam fuerunt aut sunt, elegantias & cultus excedit, auro, gemmis, margaritis, vnionibus immensi pretii, omnia collucent ac micant. Qui vero musica in tota Europa insignes habentur, ingenti mercede accersuntur, quotidieque in templi choro Dei ac Sanctorum laudes, diuinaque officia concinentes audiuntur, læta & hebetia corda, si qui adsunt, ad Dei amorem excitantes, excitataiam incitantes & inflammantes. Verum enimuero vt eo diuertar vnde digressus sum, magna quidem viris Hispania est, adde etiam soli fertilitate, aeris salubritate, præclaris vrbibus, metallis, & admirandis rebus merito illustris. Sed (illius pace dixerim) non Alphonsus ab Hispaniæ laude est censendus, verum Hispania potius ab Alphonso, cuius gloriæ & admirationi ne hoc quidem obstiterit, quod nostro seculo natus est. Senescet quidem & huius atque eius seculi reliquias extitisse posteritas eo maxime dicet & affirmabit, si ad dignitatem rerum (quod fore vaticinor) accesserit aliquando testis locuples oratio. Verum hæc hactenus.

ÆNEAS SYLVIVS,

IN QVARTI LIBRI PROOEMIVM.

HISPANIA terrarum optimis comparanda, non Imperatores tantum ac Reges Romæ atque Italiæ dare solita est, sed & Cardinales ac Pontifices maximos, quorum vita emendatissima, doctrina admirabilis fuit: nam pontificem Damasum, virtute probatum & omnium bonarum artium studio celeberrimum, Hispania ad nos misit. Nunc ex eadem prouincia Calixtum tertium, quem pro vi nominis optimum existimamus, sortiti sumus. In sacro Cardinalium collegio multos fuisse Hispanos commendatione dignos, non est obscurum. Alphonsum sancti Eustachii, & Ioannem sancti Petri ad vincula Cardinales, ipsi Basileæ in concilio vidimus, quorum ea morum grauitas, ea rerum agendarum circumspectio fuit, vt omnem ad se Synodum traherent. Ioanni nos in secretariatu operam exhibuimus. Hodie quoque tres Hispania Cardinales habet, Ioannem sancti Sixti, Antonium Ilerdensem & alterum Ioannem sancti Angeli, qui modo legatus apud Hungaros de traducendis contra Turcos copiis opus agat. Priores quasi duobus Theologicæ sapientiæ syderibus orbis Romanus illustratur: tertium scientia iuris nulli secundum putant. Verum Rex Alphonsus (vt ais) non ab Hispania laudem ducit, sed Hispaniam ipse illustrat. Is quanquam ita religiosus est, & diuini cultus obseruator, vt scribis; non immemor tamen Euangelicæ doctrinæ *post ieiunia & orationes cæteraque pietatis opera*, in quibus nunquam exercitatur, *seruum se inutilem ait*. Nouissimis enim diebus cum conuenisset eum Ioannes orator Apostolicus, ac de pace Tusciæ secum ageret, inter alia sapienter dicta, *Scio me*, inquit, *postquam regnare cœpi, quàm plurimos homines e modica fortuna ad magnas opes ac potentiam euexisse, qui postea benefacti immemores extiterunt. Ea vero res mihi minime admirationi est, cum & ipse eodem ingratitudinis vitio laborem. Nam quis plura ex optimo maximoque Deo, quam ego, beneficia accepit, qui natus ex Regibus, amplissima regna hereditario iure sum consecutus. Nec minora mihi ipse armis comparaui. Pauci me Reges inter Christianos an-*

tece-

te..edunt. Ingenium mihi natura non obtusum dedit, memoriam non in..rmam, corpus salubre, vitam longiorem ac morbis ferè inoffensam, opes mih.., delicia, voluptates abunde suppetunt: literarum quoque nonnul-lam cognitionem adeptus sum. At vbi mea gratitudo? Quid ego aut facio, aut feci, pro tot tantisque diuina clementia in me muneribus? Intelligo me certè ingratum esse, eoque accusatione ac pœna, (quam cæteros promeru..e existimo, qui erga me ingrati sunt) tanto maiori, quanto grauius est Deum quam hominem fallere. Verum si mihi vita contigerit, est animus, quod hactenus neglectum est, abundè præstare. Iniurias enim, quas crudeliss ma gens Turcarum Iesu Christo verissimo & maximo Deo nostro nunc in Græcia, nunc in Asia quotidie infert, vltum ire decreuimus, atque ad id iam naues, iam viros & arma comparauimus. Itaque nihil est cur nos, quæ nunc tractatur, Tusciæ pacem quouis pacto turbaturos existimes. Hæc Rex, qui si promisso satisfecerit, saluatorem Christianæ religioni ab Hispania missum omnis Europa confitebitur.

L

ALPHONSI REGIS DICTORVM ET FACTORVM

LIBER QVARTVS.

Caput I. Religiosè.

IGITVR Alphonsi religionis admonitus illud adiiciam, quòd de singulis annis per quadragesimam piè & religiosè facere consueuerit. Die quidem Dominicæ cœnæ ad vesperum linteo præcinctus LX. pauperibus mẽdicis sordidatis, humillimè ac submissè suis manibus pedes lauat, lotos atq; extersos pronus deosculatur. Post hæc discumbentibus illis propinat atque ministrat, cœnatos verò omnes dimittit cum pecunia & vestibus nouis. Hac de re cum aliquando recitarẽtur literæ in Venetorum Senatu (aderam quidem ego Regis legatus) nonnullos è patribus vidi pietate punctos, à lachrymis minimè temperasse.

1 Interfuimus hoc anno dum hæc fierent. Cœcus in capite mensæ assedit grandæuus, qui ante sedecim annos lumen se amisisse aiebat. Ministrabat huic Rex ac nobis audientibus interrogabat, an cœcitatem [illegible]oleste ferret. Cui cœcus, n[illegible] Regem esse qui secũ loqueretur, *Nisi diuina gratia esset adiumẽto, nemo*, inquit, *cœcus viuere optaret, tanta [illegible] miseria cœcitatis, iis præsertim qui aliquando lumen viderunt.* Tum Rex, Vellésne, inquit, ex hac vita migrare. *Minime*, inquit ille. Tum Rex, at si miser es, cur e miseria eripi nolis? *Nescio*, inquit cœcus, *an moriens ad maiorem miseriam hinc demigrem, nec quo vadam mihi certum est.* Tunc vnus ex purp[illegible] nescis, inquit, quòd piè viuenti loca tibi piorum patebunt. *Scio*, inquit cœcus, *tria esse loca, ad quæ demissis corporibus animæ hominum deferuntur. Piorum anim[illegible] in cœlum euolare, malorum inferna petere, iis verò qui tum an[illegible]e fuissent mali, tamen ante obitum sese recognouère, & dolentes pro malefactis prius ob[illegible]erint, quam p[illegible]nitentiam agerent, purgatorium locum ad[illegible]undum esse.* Tum purpuratus, si hæc credis, & peccato abstines, cur mori nolis? *Credo*, inquit cœcus [illegible] *ne moriens mihi bene eueniturum. sed quis est hic qui bene sese moriturum sciat.* Tum Rex, *[illegible]*, ex *media Theologia sententiam profers*. Audiuit cœcus Regem nominari, & quisnam Rex esset, Regem ipsum interrogauit. Tum Rex [illegible]quit, *[illegible] loquor tecum*.

II. Liberaliter.

Cum à quæstore Regi deferrentur aureorum x. [illegible], dixisset que qui forte aderat, ea duntaxat summa se diuitem & beatum fore. *Accipe*, Rex inquit, *quantacunque ea est, & beatus esto.*

2 Allata erant Sigismundo Cæsari ex Hungaria aureorum quadraginta millia. Cum iam aduesperasceret, eaq; in thalamo regio re[illegible]ere, cum cubitum isset. Cæsar dum cogitat in quemnam [illegible] eam pecuniam conuertat, somnus eum destituit. Tum ille exc[illegible]ular[illegible]. *Ite*, [illegible], *[illegible] consi[illegible]s, dicens, multum hinc accersite.* Vocati proceres media nocte trepidi (timebant en[illegible] ne quid

quid aduersi accidisset) Imperatorem celeriter adeunt, & quæ causa sit tam repentinæ vocationis inquirunt. Imperator confestim aperta arca, inter eos qui aduenerant pecunia distributa: *Ite*, inquit, *securè tranquilléque nobis dormire liceat. Nam quod mihi somnum ademerat, vobiscum exit.*

Liberalitatis verò ac magnificentiæ Alphonsi tam multa sanè documenta extant, quam multi (pene dixerim) homines sunt virtute aliqua aut doctrina & dignitate præclari. Omnes enim comiter aut perlautè eum accipere solitum scimus, & lautitiam & impensam regio more præstare. Vidi ego vno & eodem tempore Duces illustrissimos, Cardinales summi Pontificis legatos, innumeros oratores Alphonsum accepisse, neminemque passim nisi regia pecunia victitare, abeuntes omnes preciosissimis donis ac muneribus prosecutum. III. Magnificè. Liberaliter.

Quæsitum est inter nonnullos, me audiente, cum in omne hominum genus Alphonsus liberalem ac munificum sese ostenderit, cur solos Astrologos præteriret. Neque enim huius scientiæ præceptores, sicut aliarum disciplinarum magistros, in eius curia obuersari vidimus. Tunc vnus qui magis scire videbatur: *Sydera, inquit, stultos regunt impediuntque; sapientes astris imperant. Stultos ergo principes honorare Astrologos consequens est, non sapientes, inter quos nomen suum Alphonsus obtinet.* Tum alius, Petrus de monte Ilcino, inquit, non incelebratus Astrologus, congregato apud Constantiam generali Christianorum concilio, iudicium de rebus futuris edidit. In quo & Sigismundum eo anno coronandum Romæ, & Ioannem Papam XXIII. qui ad concilium vocatus ierat, cum gloria rediturum asseruit. At cum magna synodus Ioannem summo Pontificatu abdicasset, Sigismundus autem ingressu Italiæ, multis post annis abstinuisset, arguentibus plerisque Petrum, qui adeo manifestè mentitus esset; *At mihi de duobus stultis*, inquit ille, *iudicandum fuit, de quibus ne vera quidem profari Ptolomæus potuisset.*

Vnum verò illud liberalitatis ac magnificentiæ exemplum vel præcipuè afferemus in medium, dictu admiratuque dignissimum. Nam cum audiret Fridericum tertium imperatorem ad se visendi & salutandi gratia Neapolim accedere, multa secum millia hominum ducentem, continuo illi obuiam misit lectissimos oratores, antistites, principes, duces, comites, viros venerabiles, & illustres, qui illum quam maxime possent humanitate ac largitione susciperent. Processerunt hi vsque in agrum Priuernatium, conduxeruntque Imperatorem magnam cum pompa ac festiuitate Terracinam, ibique primo claues regni Neapolitani cum iurisdictione plenoque imperio detulerunt. Deinde prolixam orationem de aduentu ac laudibus eius habuere. Ego orationem communi oratorum nomine dixi. Aderam quidē ego ex oratorib. vnus, quā postea qualemcunq; collegatum hortatu scriptā reliqui. Acceptus & perlautè regaliq; apparatu cum vniuerso comitatu quo Leonora Augusta aderat, & Albertus Cæsaris frater, & quàm plures ex Germania reguli, ac proceres. Sequenti die cum Terracina IV. Magnificè.

decederet, à Ferdinando Regis filio miro cum splendidissimorum equitum comitantium applausu receptus est, perque medias ciuitates sub vmbella magna cum gratulatione, ac propè triumphantium more vsque in campum Stellatem perductus, inter profusissimos ac penè continuos obsoniorũ apparatus, vbi à Rege ipso receptus est cum omnibus vna regni regulis, proceribusque hilaritate, lætitiaque incredibili deductus ad Regis dexteram sub pallio vmbellari Capuam, inde perpetua pompa Neapolim. Ibi per omnia theatra, aut magis sessiones, vbi pulcherrimæ honestissimæque ciuitatis puellæ auratis, sericis, coccineisque vestibus excultæ cantantes, choreizantes, plaudentes, transeuntem paullulum remorantem adorabant, productum. Sileo hic ludos equestres ac Christianos, omitto conuiuia ac potiones, transeo venationes, & reliqua ad honorem ipsius Imperatoris item magnifice excogitata, quanta nusquam essent aut lecta, aut visa, aut audita aliâs. Verum illud prætereundum non fuit, quod tantæ huic multitudini non solum lautitia & impensa ex regio fisco duos fermè menses fuerit opiparè præbita, sed quicquid etiam vestitui, quicquid voluptati vsui esset, sine pretio promptissimè traditum audiui sæpius à regię rationis scriba, vniuersam hanc in Imperatorem hospitalitatem aureorum C. millium summam, præter ingentis pretii munera, supergressam fuisse.

4 At hoc ad gloriam non mediocrem Alphonso cessit, quòd Fridericus Imperator Romæ coronatus, ad eum visendum venerit. Nam ille cum in Germaniam redisset, interrogantibus amicis, apud Italos quæ memoratu digna vidisset? *Alphonsum, inquit, maximum qui modo viuant regum, & prudentissimum, & magnificentissimum.* Cumque aliqui non probarent, quòd maior dignitas ad minorem venisset, *Imo, ait, ille, ad maiorem profectus sum. Nam etsi minor est Regis autoritas quam Imperatoris, Alphonsus tamen Friderico maior est.*

V.
Iuste.
Fortiter.

Inter Regis præclara facinora illud mea quidem sententia maximum dinumerabitur, quod vniuersæ Italiæ bello diuturnissime attritæ, pacem auctoritate procurauerit, benignitate concesserit, & (quod nunquam ante ferè visum) vnanimitate firmauerit. Quod proinde ego quid magnum ac propè diuinum esse iudico, quòd pro hac conficienda, & sua maxima commoda, & graues quorundam iniurias posthabuisse satis scio.

5 Parum fuerit Italiæ pacem dedisse, nisi & datam conseruarit.

VI.
Iuste.

Cum Stephanus eques Neapolitanus poculo amatorio insaniisset, teneretque & oppida & nonnulla regia officia, fuerunt qui à Rege illi bona postularent, quod absurdum videretur, a demente huiusmodi bona possideri. Quibus Rex contrà, sibi inhumanissimum videri respondit, *si is se etiam substantia auferre, quibus sors mentem & cerebrum abstulisset.*

6 Schadui-

6 Schiduienna oppidum est cum arce munitissima, per quod Australibus in Styriam iter est. Huic præfuit vnus ex veteribus amicis Ernesti qui Friderici Cæsaris pater fuit. Adierunt Fridericum aliquot successiuè adolescentes, sibique præfecturam loci committi petierunt, quòd qui illam teneret ætate ac viribus confectus esset. Ad quos Fridericus, *paternum amicum oppido, non amico oppidum commendamus.* Testamentũ cum conderet dux quidã Slesiæ, egregiam domum ædificari mãdauit in qua canes, qui vtiles venationi fuissent, ob senectam & corporis debilitatem à suis [illegible] domibus, vsque ad mortem alerentur, designatis in eam rem nonnullis agris, ex quorum prouẽtu sumptus suppeditaretur, nec voluntas eius irrita fuit.

Alphonsi iustitiæ clarissimum tibi argumentum sit, quòd vniuersum Neapolitanum regnum (quod nunquam antea auditum) à *VII.* *Iustè.*
latronibus purgatum videmus, vt quoquouersum iter agas, cum auro (quod aiunt) manu prætenso, die noctuque tuto proficiscaris, quamuis solus & inermis.

7 Iacobus Marchio Badensis vbi latrocinium in ditione sua commissum didicit, vocatis iis qui damno affecti fuissent, tantum eos ex fisco suo accipere iussit, quanti esse, quæ amisissent, iureiurando affirmassent. Exinde latrones insecutus apprehensos in rotam sustulit. Id est supplicii genus apud Teutonicos formidabile. Atque ita breui pacatissimam prouinciam reddidit. Patris vestigia Carolus nobilissimus adolescens sequitur, cui nupta est Catarina soror Friderici Cæsaris.

Hos maximè insanire dicebat, qui vxorem à se digressam, fugitiuamque perquirerent. *VIII.* *Facetè.*

8 Dux quidam Oppauiæ vxori, quam ex Lituania acceperat, obuiam cum ex[illegible] comitatu illius adolescentem offendit forma egregium, robusto corpore, in [illegible] iacentem pensili curru aduectum. Interrogauit quisnam esset? Coniugis suę fratrem [illegible] propinquum [illegible] existimans. Responsum est ab iis, qui propius adstant, Apud L[illegible] more patrio nuptas, quæ nobiles quidem essent, vnum pluresve concub[illegible] pro viri facultatibus domi alere consueuisse, qui negligente marito onera m[illegible] [illegible] subeat. [illegible] sibi adductum fuisse, qui vices suas suppleat, si [illegible] vel morbo vel [illegible] quauis causa coniugi debitum persoluere nequeat [illegible] hominem obiicere. Sed prohibitus ab amicis, in L[illegible] redire eum iussit, qua in prouincia (vt aiunt) perpaucæ nuptæ a viris digrediuntur.

Laudare eum magnopere solebat, quicunque fugientibus hostibus argenteum pontem extruendum dixisset. *IX.* *Grauiter.*

9 *Satis vicit*, inquit Sigismundus Imperator, *qui hostes fugauit.*

Ob magnas imperatasque victorias, nunquam omnino mutatum Alphonsum vidimus. Idem illi semper & in omni fortuna vultus, idem habitus, sermo idem, mansuetudo, benignitas, humanitas, eædem. *X.* *Constanter.*

10 Cùm rogaretur Sigismundus Imperator quem virum regno dignum apprime esse existimaret, *Eum*, inquit, *quem neque secundæ res extollerent, neque aduersæ deprimerent.*

Magnum quidem esse dicebat, & aduersus hostem ducem esse; sed & illud maximum, ad omnem virtutem ciuibus ducem esse. *XI.* *Grauiter.*

11 Cùm gloriabundus quidam eques coram Sigismundo vrbanos magistratus paruifaceret, tribunosque militum laudibus in cœlum tolleret, *T* [illegible], inquit, *Thraso: nulla nobis militia opus esset, si suas quisque ciuitates pratores, caterique magistratus moderatè iusteque gubernarent.*

XII. *Patienter.* Cum quidam in itinere Regem præcederet, ramulusque arboris ab eo apprehensus, in regis oculum, qui proxime sequebatur forte dimissus incidisset, liuescente & tumescente mox oculo, condolentibus amicis Regem dixisse aiunt, *Nihil se profectò dolere, nisi percussoris ipsius dolorem ac metum.*

12 Senenses fortasse ramusculum ignari in Regis oculum dimisere. Verùm nil aliud Rex doleat, quàm Senensis populi dolorem ac metum. Verum Ioannes Lyritanus, cum dictum nouis contumeliis ciuitatem nostram afficiat, accusare tamen eam apud Regem non cessat. Verum est quod Satyricus ille ait;

— *Libertas pauperis hac est,*
Pulsatus rogat, & pugnis concisus adorat,
Vt liceat paucis cum dentibus inde reuerti.

XIII. *Modestè. Fidenter.* Profligato captoque Antonio, renunciatur Regi penes illum extare plurimas epistolas, in caput & statum eius conscriptas; è reijcitur Regis esse illas exhibitum ac lectum iri, quo saluti ipsius prospici possit, simul & in proditores animaduerti. Hæc Rex cum audisset, literas proferri iussit, & minimè lectas, igne comburi.

13 Literæ Casparis Schlickii ex Nurenberga missæ cum in manus Friderici Cæsaris venissent, quæ nonnullis Hungaris inscribebantur, fuerunt qui eas aperiendas dicerent, quod in iis aliquid proditionis scriptum esse putarent, quod [illegible] porteret. Quibus Fridericus; *Casparem ego & probum virum, & mei amantem existimo. Si fallor, malo per se se error pateat, quàm mea diligentia inuestigetur.*

XIV. *Solerter.* Cathalanis optimum factum fore censentibus: si Regi adhuc adulescentulo septem viri ad gubernandas respublicas adiungerentur, qui Deum timerent, iustitiam colerent, cupiditates tenerent sub freno, neque donis, neque muneribus tangerentur; Alphonsum laudasse consilium accepimus, atque dixisse, *Si huiusceemodi, non dico, septem, sed vnum aliquem mihi virum dederitis, ô amici, continuo illi & regimen, & regnum ipse concessero.*

14 Non mirum, si non putauit Alphonsus in regnis suis suo tempore septem sapientes inueniri posse, quum ex omni Græcia & Asia, totoque pene orbe terrarum, omnibus ætatibus vix totidem annotati sint.

XV. *Studiosè.* Ad lectionem verò vsque adeo Regem intentum aliquando vidimus, vt neque tibias sonantes, neque saltantium strepitum audire omnino videretur.

15 In scholam Pragensem ingressus aliquando Carolus quartus Romanorum Imperator, cum disputantes liberalium artium Magistros in horas quatuor audiuisset, idque purpurati molestè ferrent, ac cœnæ tempus adesse dicerent: *Mihi*, inquit, *tempus est minimè. Nam cœna mea hac est.*

Fœne-

Fœneratores, vtpote labores mortalium depascentes, Harpyias vocitabat. XVI. Grauiter.

16 Cum beatos quispiam Fœneratores coram Sigismundo diceret, qui dormientes rem augerent. *Et tu ergo miser*, inquit Sigismundus, *qui rem vigilando comminuis.*

Homines quos vanis sermonibus impleri, & penè distendi intueretur, modo Vtres, modo Vesicas appellabat. XVII. Vrbanè.

17 Si desint Thrasones, in vanum Gnathones clamitant.

Memini cum aliquando Messinæ Virgilium legeremus, pueros vel humillimæ conditionis, qui modo discendi animo accederent, vsque in interiorem locum, vbi post cœnam legebatur, edicto Regis omnes admissos fuisse, exclusis eo loco, ea hora, amplissimis atque ornatissimis viris, omnibus deniq;, qui legendi causa non adessent, exclusis. Finita verò lectione potio Hispaniæ regum more, regi offerebatur. Ministrabat Rex sua manu præceptori ipsi, seu poma, seu confectiones zaccarias. Condiscipulis verò, purpuratorum maximè filiis, post potionem, quæ ibi proponebatur, vt plurimum, philosophiæ. Aderant quidam doctissimi atque clarissimi viri, extendebatur vox suauissimis atque honestissimis collocutionibus vsque ad horam septimam. Exinde suam quisq; domum repetebat, lætus & Regis gratia & benignitatis plenus. XVIII. Studiosè. Benignè.

18 Leg[illegible] at illud Alphonsus, vt arbitror, quod non ignotus poëta cecini[illegible].

Dii maiorum vmbris tenuem & sine pondere terram,
S[illegible]ant[illegible]sq; crocos, & in vrna perpetuum ver,
[illegible]i p[illegible]æc[illegible]p[illegible]rem [illegible]an[illegible]i [illegible]luer[illegible] parentis esse loco. —

Atque idcirco [illegible] magistro vel poma vel confectiones zaccareas ministrauit.

Cum aliquando Rex interrogaretur, vtrum ne armis an libris m[illegible]rem gratiam deberet, respondit, *Ex libris se arma, & armorum iu[illegible]a didic[illegible].* XIX Iuste.

19 Geo[illegible]us Fucell[illegible] cum esset doctor à Sigismundo Cæsare equestris mi[illegible] [illegible]a[illegible]cepi[illegible] E[illegible]n cum Basileensem Synodum adisse[illegible], consultante de rebu[illegible] S[illegible], dub[illegible]us a[illegible]do[illegible]onibus legum con[illegible]unctis in vnum locum, au[illegible]q[illegible]s in[illegible]m [illegible]p[illegible]rat s comm[illegible]at. Cumque tandem ad equites [illegible]a[illegible] *[illegible]* Sig[illegible]mundus, *qui[illegible] similitam præfers. Nam ego militi[illegible] [illegible]. Do[illegible]ore[illegible] mille annis vnum non fecerim.*

Illud quoque (vt ego arbitror) Socratis dictum frequenter vsurpab[illegible]t: *T[illegible]to p[illegible] hominibus reges meliores esse debere, quanto honoribus & di[illegible] a[illegible]tec[illegible]erent.* XX. Grauiter.

20 Vito[illegible]s L[illegible]x d[illegible] *plebem legi, legem principi subiectam esse oportere*, dicebat. Adeoque differen[illegible]em moribus & habitu a suis popularibus sese præbuit, vt

illos tonderi edicto iuſſerit, ſibi tanquam maieſtatis inſigne barbam intonſam retinens. At cum id non ſuccederet (nam Lituani vitam potius quam barbam parati erant amittere) caput ipſe genasque raſit, capitalem pœnam in e[illegible] comminatus, qui ſuo exemplo barbam aut comam deponerent.

XXI. *Grauiter.* Improbe agere Principes dicebat, qui aliis honeſte decoreque viuendi legem præſcriberent, ipſi vero nihilo temperatiores ſeſe probarent.

21 Eſſent plerumque principes, quam priuati homines, vti Socrates, meliores, ſi reges electio, non ſucceſſio faceret.

XXII. *Grauiter.* Pernicioſos eos eſſe ciues dicebat, qui Regum innocentia, bonitate, lenitate abuterentur. Plerumque etenim accidere, vti peruerſis ciuium moribus, reges præter eorum naturam, aſperius regnare cogantur. Contrà eos probos ſpectatosque ciues eſſe, qui principis benignum & humanum ingenium eorum virtute atque prudentia fouerent ſimul & augerent.

22 Cum quæreret aliquis ex Thoma Sarzanenſi, qui poſtea maximum pontificatum adeptus, Nicolaus quintus appellatus eſt, qualis eſſet Eugenius papa quartus? *At, inquit, hoc facile cognitu eſt. Qualis familia eſt, talem & principem inuenias.*

XXIII. Cæterum reputanti mihi Alphonſi egregia facta, id ſupra modum admirabile ac præcipuum videri ſolet, quum modo Genuenſes etſi maritimo prælio eum vicerint, tributum quotannis [illegible] auream reddant. Enimuero tanta fuit autoritas Alphonſi, vt etiam [illegible] conditiones dixerit, & victores victo metu ceſſerint, quaſi victoriam caſu non virtute ſe conſecutos arbitrati.

23 Auſtriales quoque qui accerſitis Bohemis in Noua ciuitate Fridericum Cæſarem ex Italia redeuntem obſederunt, eò demum re[illegible] vt victores [illegible] cto pacem peterent, atque in eam rem auri ſex millia nummum q[illegible] penderent.

XXIV. *Prudenter. Vrbane.* Alphonſum verò, cum is audiſſet Senenſes, qui à bello [illegible] medii extitiſſent, in neutram partium inclinantes, poſtea ſed [illegible] diuiſorum militum prædam eſſe, dixiſſe aiunt, Senenſibus e[illegible] quod his ſolet, qui mediam domum incolunt, vt ab inferioribus [illegible] à ſupernè habitantibus vrina vexentur.

24 Sub imperio fœminæ cum eſſet Auſtria defecerat enim [illegible] Hungarus, inde Baioarius pro[illegible] prædabatur. Fœminæ quæ c[illegible] ſuadebant amici, alterum ex hoſtibus virum acciperet, q[illegible]ius co[illegible] propulſaret. Quibus illa, minime inimico nubam, Ottacarum [illegible] B[illegible] tius accerſam, qui meo coniugio ditatus, & Bauaro & Hungaro v[illegible] que enim natura fert, vt qui nobis nocent, [illegible] benefa[illegible]u[illegible].

XXV. *Celeriter.* Cum Genuenſium quatuordecim maximarum [illegible] illico aduenturam nunciaretur Regi, quo duas eius [illegible] in portu deprehenſas, comburerent; continuo exſ[illegible]

tibus rupes, & infesto profundoque mari ad occursum venientium obiici [illegible]. Portum præterea vastissimis lignis, ferreisque catenis circumdedit, molem [illegible] plam, altissimo muro, propugnaculisq; muniit, litora [illegible] pe [illegible] abilibus inauditæ magnitudinis tormentis, omnique generis telis armisque firmati. Atque hæc tanta quidem celeritate, atque admiratione omnium, vt cum mox Genuensium classis se conferret, conspectis propius huiusmodi nouis inspectatisque munimentis, redeundi consilium probauerit, abiueritq;. Porro classis Genuensium quam demiratam Alphonsi munimenta, abiisse diximus, [illegible] Pontiam insulam se continuit, ibique triremium classem, quibus aucta Neapolim rediret, e Genua expectabat. Cumque & aduenisse iam, & Neapolim maturare Rex accepisset, suas & ipse [illegible] obuiam misit, reperit, fugauit, cepit, combussit.

[illegible] Sigismundus Imperator cum [illegible] Italia, [illegible] patres Basileæ coactos [illegible] summo pontificatu de[illegible] quamuis pod. gra laborare, [illegible] adueclus [illegible] tunc ho[illegible]. Neque [illegible] bon[illegible] pi [illegible] videbatur, [illegible] se auto[illegible] con[illegible] & pacem Con[illegible] nodus [illegible] denuo [illegible].

Cum audisset Ioannem sua [illegible] fratrem meum, iuuenem [illegible] ac eximiæ virtutis, mortem obiisse non solum [illegible], [illegible] ad me literis dolorem animi testatus est grauiter Alphonsus. Cum [illegible] retur, *Quæ res reges ac priuatos, diuites ac [illegible], denique omnes prorsus exæquaret?* respondit [illegible]. XXVI. *Humaniter.*

[illegible] literæ magnum [illegible] te Regis [illegible] cum, vel post [illegible]. [illegible] Quid [illegible] *in hac vita exeunt.*

Alphonsus cum esset admodum facetus & vrbanus, mirari [illegible] t, [illegible] aque moderatione ipse aliorum sales [illegible] quam [illegible] ipse iocos protulerit. XXVII. *Moderate.*

[illegible] Qui iocos [illegible] dicere [illegible] ut [illegible].

Alphonsus cum [illegible] Albertum Orlandum apud se diutissi[illegible] exploratorem [illegible], non solum non eiecit e curia, sed salarium [illegible]. XXVIII. *Fidenter.*

[illegible] Albertum Austriæ ducem [illegible] qui se Con[illegible] dicere[illegible] m exploratorem ille [illegible], a [illegible] cos perferentem, gladio [illegible] Imperat[illegible] nem, [illegible] sibi necem [illegible] dono dedit, quibus [illegible]

collocaret. Illius se misereri dicens, cui filius natu grandior do[illegible] esset. Hom[illegible] gratias egit Regi, & ad conspiratores egressus, N[illegible] iam, inquit, [illegible] *fes, nunc liberalem & clementem Principem ferre nullo pacto p[illegible]*

XXIX. *Fidenter.* Alphonsus cum aliquando laxare an[illegible] a negociis vellet, non se quidem abdidit, neque saltatus, neque co[illegible], neq; ludos ali[illegible]os exercuit, sed venatione plurimum vsus est, qua (vt Lycurgus tra[illegible] non solum adolescentes, sed grandiores etiam natu militiae labo[illegible] tolerare pulcherrimè condiscunt. Nec tamen (quod miratu maxi[illegible] gnum est) aut venationes, aut amores, aut deniq; voluptas aliq[illegible] Alphonsum vnquam à negociis remorata est.

29 Venat[illegible] nq[illegible] Albertus Imperator Ladislai pater, *exercitat[illegible] al-tasse muliebris.* Seque volu[illegible]te q[illegible] alia carere p[illegible] [illegible]

XXX. *Blo[illegible]e. Grauiter.* Ab diis olim Ioue, Nep[t]uno, Plutone, [illegible] memorabat, & sua quemq[illegible] sorte, parteque contentum [illegible] Ab hominibus hodie, neque quod satis, neque quod minus [illegible] esse.

[illegible] obtinet [illegible], qua[illegible]

XXXI. *Studiose.* Cum [illegible] spond[illegible] d[illegible] e Reg[illegible] re[illegible] s[illegible] A[illegible] *b[illegible] conuen[illegible]* [illegible].

31 Studiosum esse Alphonsum [illegible] dedi[illegible] ve[illegible]ur, neque ei [illegible] non [illegible] baimus eum, ne T[illegible] eret qui se [illegible] *[illegible] Cassandram, [illegible] diuinandi arte & co[illegible] ne [illegible] cluin, sa concili Deorum damnatam [illegible] fu[illegible] ent. At cum reuo [illegible] diuinum do[illegible] sandra prophetan[illegible] fidem haberet. [illegible] lum [illegible] em.*

XXXII. *Vrba[illegible]* M[illegible] ve[illegible] p[illegible] mul[illegible] peregra[illegible]

32 [illegible] mi[illegible] Ioannes Hain[illegible] al[illegible] de Im[illegible] m[illegible] eires[illegible] Hun[illegible] p[illegible] 10. I[illegible] Cæsari cur no[illegible] qui[illegible] m[illegible] *cu[illegible]o haud [illegible] me tempre[illegible] a [illegible] proprium nemo a[illegible] ora: atque e[illegible]*

XXXIII. *Grauiter.* In terra Hispan[illegible] qui villica Vala vendere [illegible] lo quod [illegible] appen[illegible] numero [illegible] quando, vt Rex [illegible] praterirent, ad [illegible] v[illegible] gem contemplatum quid [illegible] aiunt, *Co[illegible]*

[illegible]

Nam [illegible] vitrarius ingens pretium pacisc[illegible], [illegible] [illegible] merc[illegible] [illegible] & illæsa perdu[illegible]. Contra [illegible] aliquod in itinere [illegible] & pretium omne deperda[illegible]. Sic, nobis [illegible] quinque [illegible] perferendorum ac coer[illegible]dorum, nec non trium animæ potentia[illegible] commendatarum, qui[illegible] si recte ac sincere ad finem vsque fuerimus vsi, nobis merces ingens repromittatur, beata vita. Sin male ac perperam, pœna perpetua.

[illegible] De [illegible] legi mandata sub magna [illegible] mercede commendata [illegible] Act[illegible] [illegible], cuncta [illegible].

Cum aliquando de iactura rerum pretiosarum sermo habere tur [illegible] Regem audiuimus, malle se gemmas, vnio[illegible] margaritas suas, quæ quidem essent in orbem omnem terrarum [illegible]simæ, quam libros qualescunque [illegible] perditum iri. XXXIV. *Religiosè.*

[illegible] 4 Quatoru[illegible] apud M[illegible]uos [illegible] [illegible] cum [illegible] conflagrasse did[illegible] um. An [illegible] [illegible], ab[illegible] [illegible], *[illegible]*

Optimum factum [illegible] videri dicebat, si [illegible] nostra inter amorem ac metum media incederet, vt quantum amor ad excelsum [illegible], tantum timor [illegible] retraheret. XXXV. *Grauiter.*

[illegible] *Quemadmodum [illegible] amari & timeri volunt, ita & Reg[illegible]* ait Sigismun[illegible] [illegible].

[illegible] agricult[illegible]bus, mala Punica quæ natura [illegible] arte & diligentia [illegible]. *E[illegible] inquit, ciues ac populares [illegible] ex omni prauo, bonos & emendatos industria [illegible]mus:* [illegible] dubium [illegible], quod nunc hisce adnotamentis [illegible] mihi quidem [illegible] abundè exploratum & compertum est, A[illegible] puer[illegible] innocentia & puritate, cum adole[illegible] viribus, [illegible] viris prudentia & consilio, cum [illegible] grauitate & [illegible], cum [illegible] & argutia, [illegible] & simplicitate, cum omnibus denique [illegible] virtute, arte & sapientia [illegible]. XXXVI. *[illegible]modo [illegible] ætate [illegible] [illegible] Alphonsus.*

[illegible] [illegible] m[illegible]s quisque [illegible] & e[illegible] [illegible]. [illegible] m[illegible] virtutis [illegible] Alph[illegible] [illegible], arte, [illegible] eos e[illegible] [illegible] vt mihi v[illegible] [illegible] statuat.

[illegible] vero argumentum immortalitatis sibi videri dicebat, quod corpus in [illegible] rescere videremus, ac per omnia membra [illegible]os [illegible] & [illegible]nos habere. Animos vero quanto ad annos accederet, tanto [illegible] intelligentia, virtute, & sapientia crescere. XXXVII. *Sapienter.*

37 Interea A[illegible] cum [illegible] vnus ex [illegible] & [illegible] nagintà [illegible] ol[illegible] [illegible] sam [illegible] on [illegible] [illegible] isset, idque Fride [illegible] narra[illegible] *Et hinc [illegible] immortal[illegible] ... Nam si Deus e[illegible] qui hunc mundum gubernat [illegible] & Theologi dicunt, eum [illegible] iustum esse nemo negat, [illegible] alia loca, aut ad quae [illegible] mortem anima migrant, [illegible] bique pro factis aut mercedem aut pœnam accipiunt. Nam hic neq; bonus sua præmia, neq; malis sua supplicia reddi videmus.*

XXXVIII. *Iust.* Cum accepi[illegible] Gallum medi[illegible], acutissimi quidem sed auari[illegible]simi ingenii sophistam, relicta medicina ad causas agendas sese [illegible] uertisse, totumque omne sophismatibus inuoluere, illum foro prohi[illegible]buit, decreto edicto, *vt omnis lis, quam Gallus patronus susceperit, [illegible] iure haberetur iniqua & iniusta.*

38 Gallus medicus [illegible] patrocinetur, iniquam facit. [illegible] licet Hilde[illegible] dus [illegible] quod [illegible] suscepit [illegible] atque [illegible]

XXXIX. *Modestia.* Alphonsus, si[illegible] [illegible] fuisse sibi vitam agere [illegible] *ns [illegible] quietem [illegible]* [illegible] quieba[illegible] [illegible] is P[illegible] nis [illegible] loca prope Martini templum, [illegible] Galli [illegible] *Chambres* vulgo chambres appellant, [illegible] horto [illegible] que vi[illegible] Deo d[illegible].

* *D. Rah-berg.* 39 In[illegible] *sit mihi* [illegible] *qui in qu[illegible] mercatum [illegible] lum.* [illegible] vt ait [illegible] mu[illegible] interdicta pon[illegible] [illegible]

XL. Alphonsus cum interrogaretur, quos [illegible] ha[illegible] haberet: *illos*, inquit, *qui n[illegible]*

40 Interrogatus F[illegible] *me,* inquit, *non [illegible] quem [illegible]*

XLI *Modestia.* Ab ore [illegible] dissi[illegible]imus, nunqua[illegible] se, nunquam [illegible] *patris*, & id quidem [illegible] causam.

41 Iurasse F[illegible] B[illegible], & cum R[illegible] Cum [illegible] *naturam* [illegible] concedend[illegible] dictum [illegible] rem qui[illegible] habere [illegible] M[illegible]

XLII *[illegible]* Scim[illegible]em Alphonsum regem non [illegible] patrem

mi[illegible]

ma[illegible] [illegible], sed vrbes etiam præ[illegible]latissimas, co- [illegible] d[illegible]issimos dono dedisse. Ac [illegible] [illegible]re [illegible] *R[illegible] [illegible]ud um [illegible] o[illegible] um esse, populares suos locupletes e[illegible]re, [illegible] [illegible] [illegible] nec vtique Reges futuros pau- pe[illegible].

4 [illegible] A[illegible] m [illegible] a ciui [illegible] [illegible]sis recept[illegible] [illegible] mutu[illegible], eumq[illegible] ad prandium inuitauit, [illegible] conu[illegible] te Boh[illegible] [illegible] limum apparauit, [illegible]) locu[illegible], neque en[illegible] zaccare[illegible] c[illegible] in catino aure[illegible] adf[illegible] admirantibus c[illegible] & q[illegible] ntibus: *Cætera, inquit, fercula Cæsar commu- [illegible] hæc [illegible] hoc tu [illegible] erit. Nam aurum quod mutuaui [illegible] no omne debitum remitto.*

[illegible] vlcus in tibia exortum [illegible] latensque, solutus Rex [illegible]uo [illegible], [illegible] gladio scindendum medico præbuit, [illegible] orsus au[illegible] aut gemitu, aut frontis contractu, doloris si- gno edito. *XLIII. Patienter.*

4[illegible] [illegible] Cæsar [illegible] [illegible] & [illegible].

[illegible] a'icos R[illegible] tum ob alias [illegible], tum quòd [illegible] acie[illegible] [illegible]quid [illegible] quæ [illegible] no ma[illegible]staret, te[illegible] es quoniam [illegible] ex- [illegible] esse [illegible]at. *XLIV. Perite.*

4[illegible] [illegible] pl[illegible] equitatum p[illegible] [illegible] cent[illegible]us a[illegible]os [illegible] C[illegible] ex [illegible]bus [illegible] epug[illegible], & [illegible] necessitate [illegible] a[illegible] [illegible] at [illegible] e [illegible] Q[illegible] [illegible] diq[illegible] Est [illegible]ustro- [illegible] vt ad [illegible] & [illegible]do [illegible] a[illegible] ra[illegible].

[illegible] Medi[illegible]lan[illegible] dux, cum f[illegible]a inter [illegible] R[illegible] [illegible] forsitan neglexi[illegible] animaduerter[illegible] proinde [illegible] [illegible]que immutatum, Statuit ad eum certos ora[illegible]o- [illegible] Castilionem iu[illegible]consultum, [illegible]cum [illegible] & [illegible]m [illegible]sem, qui videlicet ip[illegible]s mentem [illegible], simul & conditiones inter Regem & [illegible] [illegible]tas, a quibus Rex liber & solutus, du- [illegible] videre[illegible] confirmare ac renouare summopere anni- [illegible] [illegible] re argutissimam orationem habuissent, *XLV. Grate.*

Rex Philippi suspicione timoreque [illegible] primum [illegible] animo esse iussit, dein se eodem animo atque [illegible] in Philippum patrem, qua fuerit olim, cum ab [illegible] dit. Nec posse vnquam Philippi errata, si [illegible] sint, se à proposito semel suscepto [illegible], placere [illegible] es & fœdera [illegible] dem illa perpetuò fore. Quoniam bene [illegible] erga se perpet[illegible] essent, & perire neutiquam possent, quippe quæ velut re[illegible] [illegible] obuersarentur ante oculos. Suæque met [illegible] [illegible]turum fuisse Mediolanum, si [illegible] bellis [illegible] non esset. Bellum præterea Neapolitanum non tanta [illegible] fuisse, quod regna alia sibi deesse viderentur, sed vt cap[illegible] Philippo benefactori, in aliquam beneficiorum [illegible] nem traderet, certè vt ostenderet se non mini[illegible] [illegible] buendo, quam Philippo [illegible] Itaque [illegible] pacta olim conuenta [illegible], & [illegible] Philippi [illegible] regnum Neapolitanum [illegible]

45 Q[illegible] A[illegible] tamen suæ co[illegible] & [illegible] rat. Idem & nu[illegible] Regem [illegible] sperans [illegible] [illegible] erga Regem [illegible]entia, est [illegible] [illegible] crea [illegible] (quod [illegible] [illegible] ignorantia [illegible].

XXVI. [illegible] Iaciebat interdum Alphonsus [illegible] quam passibus quadraginta, refixas in [illegible] quamque [illegible] iterum [illegible] cieos remittebat, easdem confixas tertiò iaciens [illegible] in [illegible] mam partem feriendo d[illegible]

46 [illegible]

ALPHO-

ALPHONSI ORATIO IN EXPEDITIONEM CONTRA TVRCOS.

SCio plerosque vestrum demirari P. C. quod cum totiens de expeditione in Turcas verba fecerimus, eamque miro consensu omnes [illegible] mus; cur illa hactenus à me dilata ac penè derelicta videatur. Quod equidem nolim arbitremini aut negligétia mea, aut [illegible] ate accidisse Nam & bellum hoc nobis miserû semper [illegible], tádem omnino suscipiendum. Verum dum alios Europæ principes [illegible] o, ad quos huiusce modi belli cura, vel [illegible] terum [illegible] magis pertinere videbatur, in hunc [illegible] distulimus, [illegible] ne [illegible] æ, aut arrogantiæ argui possemus. [illegible] neminem ad hanc rem animum [illegible] uertant [illegible] propterea hostium animos in dies magis [illegible] ere, statui [illegible] quoque, [illegible] belli, in Christi [illegible] Christianorû hostes vlterius non differre [illegible] belli molem per me ipse suo omni modo confidam: [illegible] Christo, [illegible] res maxime agitur, quàm plurimum spe[illegible]. H[illegible] & vires nobis & opes & industriam, & denique v[illegible] [illegible] quam in se [illegible] sperantes dereliqu[illegible] nos, [illegible] quæ nulla [illegible] bra [illegible] & beni[illegible] [illegible] licet? [illegible] belli [illegible], P.C qui Christi summi & seruatoris [illegible] sagitta per [illegible] reliquias, partim [illegible], partim [illegible]. Quo quidem [illegible] vicerim [illegible] vsi fuerimus, [illegible] vtcunque res cedat magna [illegible] gloria paratur. Verum ego benefic[illegible] a omnipotente Deo [illegible] vnquam reputo, etiam a vel præ[illegible] [illegible]. [illegible] quòd me non belluam sed hominem hoc [illegible] prædituni fecerit. Alterum quòd Christianum. Tertium q[illegible] regnorum regé ac dominum. Si [illegible] præter hæc [illegible] Deo optimo & benignissimo m[illegible] [illegible] hi nisi mortalium ingratissimus esse & ha[illegible] [illegible] randum aut torpescendum sit, neque expe[illegible] [illegible] aut parent; sed rumpenda potius mo[illegible] [illegible] pœnæ [illegible]. Nam per immortalem celum, quid

eſt quod verear, quo minus bellum hoc honeſtiſſimum ac piiſſimum amplectar? anne corpuſculum, anne regna & reliqua bona, [illegible] nique animam ipſam amittam? Verum hæc omnia vt à Deo mihi concesſa, ita ipſi Deo tandem reſtituenda ſunt, vt plane pro[illegible]car, quicquid huic bello deſtinandum ſit, meum non eſſe, at ei cuius id eſt, [illegible] ac merito reddi debere. Bellum itaque nobis proponitur, in quo [illegible]hil quod noſtrum ſit, perdere poſſumus: ſed in quo etiam pe[illegible] vincamus, perpetuamque felicitatem adipiſcamur. Sat mundo in[illegible]ſeruiuimus, ſat voluptatibus conceſſimus. reliquum ætatis Deo d[illegible]dum & conſeruandum eſt. Victoriam olim de regno [illegible] cantes conſecuti ſumus: quid ſperamus fore, ſi de Chriſto, a[illegible] Chriſto, pugnam omnium pulcherrimam ſubierimus? [illegible]iam Chriſtianos, & Chriſtianorum principes, tot p[illegible] humetanis bellatorum, tot regum procerumque intere[illegible] hominum in ſeruitutem abductorum, aut in Mahumet[illegible] tiſſimam hęreſim redactorum, virginum ſtupratarum [illegible]ctarum imaginum ſubuerſarum, atque huiuſcemodi pr[illegible] rabilium contumeliarum. Etiam cogitemus, capta [illegible] hoc eſt, clauſtris Aſiæ doſtructis, niſi hoſtium conatibus ſt[illegible] terimus, de nobis deque Chriſtiana religione pro[illegible] His atque aliis rationibus adductus P. C. ſi vos item a[illegible]ſtis, [illegible]lum pro fide Catholica contra Turcos, quod nobis a[illegible]m Chriſtianæ reipublicæ fauſtum felix atque fortu[illegible], con[illegible] ſuſpiciam.

ALPHONSI REGIS TRIVMPHVS.

POSTEA quàm Rex cum principibus regni de[illegible] tum celebrare Neapoli, reiecto Beneuento, primum [illegible] inde templum diui Antonii extra murus Neapolis petie[illegible] tiſper morati ſunt, dum quæ ad triumphi ſpect[illegible] pararentur. Conſtituerant enim ciues Neapolitani [illegible] mnes regem triumphantem excipere, tum ob mi[illegible] tum ob clementiam regis inauditam. Igitur ſexto & [illegible] ato die Rex ſeſe cum principibus oſtendit ad portam Carm[illegible] [illegible]quam non modica murorum pars diruta [illegible] [illegible]rem victoris introeuntis patefacta, atque [illegible] [illegible]tus, ſublimis & inauratus. In cuius ſumm[illegible] par-

purpuraque adornatum. Currui alligati erant equi albentes quatuor, totidē rotas tractuti, nimis feroces, sericis loris, aureis frenis rediniti. Erat item in curia contra Regis soliū, sedes illa periculosa, visa flammā emittere inter regis insignia, valde & quidem præcipuum. Circumstabant & currum viri patritii viginti, singuli singulas sursum hastas tenentes, quibus desuper alligabatur aureum pallium, nusquam alibi in tali mysterio æquè pretiosum auditum; è cuius fastigii extremis lineis, Regis & regni & ciuitatis signa circumpendentia haud inuenustè ventilabantur. Sub hoc autem pallio, aut magis vmbella, Rex ipse sedens triumphansque deuehendus erat. Sed antequàm currum conscenderet, aliquid se dignum dicere aut facere constituit. Itaque vocato ad se primum Gerardo Caspare de Aquino: *Ego*, inquit, *adolescens ob merita & seruitia patris, te Marchionem Piscariæ constituo creoq́; , simulq́; te hortor ad fidem, constantiam, & integritatem eius, in cuius honorem nos hodie te tam sublimi dignitate honestamus, quam patris beneficio partam, posthac tua propria virtute conserues, & amplifices. Te quoque Nicolae Canteline ob fidem & obseruantiam tuam ducem facimus vrbis Forte; & te Alphonse Cardona, ob præclara militiæ facinora singularemq́; virtutem, Rhegii comitem designamus.* His ferè verbis eademque animi gratitudine complures in Comitatus dignitatem sublimauit. Franciscum Pandonum Venafri, Ioannē à Sancto Seuerino Nursii, Franciscum eiusdem cognomenti Maracinæ ac Americum Capacii comites fecit. Mox propè innumerabilibus viris de se bene meritis equestrem contulit dignitatem, quos recensere omittimus: vt ad maiora & simul iucundiora properemus. Post hæc in Christi Dei veri ac sapientissimi nomine, cui omnem victoriæ laudem ac gloriam referri semper ac vehementer voluit, currum ascendit, veste serica coccineaque demissa, longeque protracta pellibus, quas Zobellinas vocant suffulta, capite detecto. Nunquam enim adduci potuit, quanquam sibi à pluribus, & quidem viris magnis suaderetur, vt coronam lauream de consuetudine triumphantium acceptaret. Credo quòd singulari eius modestia ac religione Deo potius coronam deberi diiudicans, quàm cuipiam mortali. Sed vbi eminens in curru visus est, tantus & virorum astantium & mulierum supra tecta domorum spectantium clamor & plausus exortus est, vt nec tubicinū clangor, nec tibicinum cantus, quanquam essent hi propè innumerabiles, præ clamore exultantium quicquam omnino exaudiri possent. Erat interim cernere homines partim præ lætitia illachrymantes, partim præ gaudio ridentes, partim nouitate rei obstupentes. Progressus verò aliquantulum

Ludi Florentinorum. subſtitit, donec præcedentium agmen expediretur. In quibus Florentini omnium primi varios ludos ſingulari induſtria excogitatos, grandi affatim impenſa conſtructos in hunc modum explicauerunt. Præibant ſtatim poſt tibicines tubicinesque adoleſcentes decem longo ordine in veſte, diploide ſerica coccineaque argento & margaritis, prout inuentum aut affectus cuiusque dictauerat, exornata, caligis purpureis, ſeu (cum vulgo dixerim) ſcarlateis, multo ſimiliter argento gemmisq; diſtinctis, adequitantes omnes eximiæ pulchritudinis equos, & hos quidem nolis tintinabulisq; vndique reſonantibus adornatos, ſcaſſis innixi, vt ſellam ſi quis paululum clune contingeret, veluti probro aliquo erubeſceret, dextera leuata medium haſtile criſpabant, pictum & illud ac variis floribus inſperſum, quod modo in caput quiſque rotabat, modo in ictum protendebat, modo vt ſua cuiuſque libido erat, attrectabat: ſertum vnicuique capiti erat laminis quibuſdam aureis diſtinctum, quod tamen coram Rege tranſeuntes miſſis habenis ſiniſtra proni capite deponebant. *Fortuna.* Sequebatur hos rerum domina Fortuna, ſuper tabulato pictis tapetibus inſtrato, & ea quidem veluti curru alto ſublata vehebatur, capillis à fronte protenſis, occipite autem caluo; ſub cuius pedibus erat ingens aurea pila, & hanc infantulus quidam ſpecie Angeli extenſis brachiis ſublenabat, ſed is Angelus ſub aquis veſtigia firmabat. Fortunam modico interuallo ſequebantur virtutes ſex, pulcherrimis atq; inſtratis equis deuinctæ, habitu perhoneſto & antiquo. Cæterum vt dignoſci poſſent, ſuum quælibet præ ſe ferebat inſigne. *Spes.* Prima omnium Spes coronam, *Fides.* proxima Fides calicem, deinde *Charitas.* Charitas infantulum nudum oſtentabat: Quarto ordine incedebat *Fortitudo.* Fortitudo columnam marmoream manibus ſuſtentans. Quinta erat *Temperantia.* Temperantia, manibus phialas gerens, aqua vinum commiſcebat. Vltima vero *Prudentia.* Prudentia ſpeculum dextera, læua ſerpentem populo exhibebat. *Iuſtitia regina virtutum.* Iuſtitia reſtabat, quæ velut regina cæterarum æquo modo contenta, ſub ornatiſſimo quodam pulpito eminens vectabatur, ornatuque cultuque conſpicua, dextera nudum enſem, læua vero trutinam geſtans, quæ velut ſequentibus ac colentibus ſe imperium eſſet præbitura. Poſt humeros loco eminentiore ſolium conſtituerat, & hoc quidē auro purpuraq; decorum, ſuper quod *Angeli tres.* Angeli tres, quaſi cœlo viſi deſcendere, coronam quiſq; ſuam ſibi polliceri videbantur, qui huiuſmodi ſolium propter iuſtitiam mereretur: *Merces Iuſtitiæ.* ſedē hanc pulcherrimam ſequebatur turba equitum maxima in habitu formaq; diuerſarum nationum, principum, procerum. Sed vt hi ſedem ſequebantur, ita & currum perſonati Cæſaris anteibant. Adueniabat enim

Cæſar

Cæsar eminentissimo atque exornatissimo quodam in pulpito deuectus, ad quem gradibus instratis ascendebatur. Stabat enim Cæsar lau- *Cæsar.*
rea caput deuinctus, armatus, paludamento amictus, dextera sceptrum præferens, læua auream pilam. Sub cuius pedibus mundus in *Mundus.*
formam sphæricam continuè mouebatur. Constitit coram Alphonso, & in hanc ferè sententiam locutus est verbis rhythmisque maternis: *Ego te præcellentissime regum Alphonse, cohortor, vt septem has virtutes, quas coram te modo transire vidisti, quas perpetuò coluisti, ad vltimum vsque tecum serues. Quod si feceris, vt facies certè scio, quæ te nunc triumphantem populo ostendant, aliquando dignum efficient, sede illa imperatoria, quam modo transeuntem intuitus, concupisti. Qua cum (vt vidisti) Iustitia simul deducebatur, vt intelligeres sine iustitia neminem veram solidamque gloriam assecuturum. Sed Fortuna, quæ tibi paulo ante* *Fortuna.*
crinem aureum porrigere videbatur, nequaquam confidas: fluxa & instabilis est. Ecce & mundus volubilis, & præter virtutem omnia incerta. Hanc igitur, quod facis, religiosissimè colas. Ego Deum optimum *Virtus.*
maximum rogabo, vt te in prosperitate, sed & Florentiam in libertate con- *Florentia libertatis studiosa.*
seruet. Hæc locutus Cæsar, agmini sese immiscuit, & secuti sunt bino ordine Florentini numero circiter LX. tunicis omnes purpureis ac coccineis amicti. Post hos veniebant Hispani, hi quos Latini Celti- *Ludi Hispanorum.*
beros, vulgo Cathalanos vocitamus, & hi magna celebritate magnoque spectaculo ludos peragentes. aduexerunt enim equos quosdam manu factos veris viuisque similes, veste Babylonica instratos, hos iuuenes equitabant veste ad terram vsque demissa, cumque suis pedibus iuuenes mouerentur, equi modo cursum arripere, modo in gyrum flecti, modo insequi, modo fugere videbantur. Erat equitibus scutum sinistra Regis insignibus depictum, dextera nudus ensis. Contra hos pedites aderant ornatu Persico Syroque succincti, tiaris acinacibusque formidabiles. Mouebantur primò vnà equites peditesque leniter ad harmoniam, vel ad numeros, chorisantium more, saltabant. Deinde concitato sensim cantu, & ipsi pariter inflammabantur, præliumque miscebant. Atque ita magno militum *Pugna.*
clamore magnoque astantium risu aliquandiu digladiabantur, donec victores Hispani Barbaros vndequaque fugabant, capiebant, proterebant. Post hos vehebatur lignea ingens turris mirificè ornata, *Turris pacis.*
cuius aditum Angelus stricto ense custodiebat. Nam super ea vectabantur virtutes quatuor, Magnanimitas, Constantia, Clementia, Liberalitas. Hæcque sedem periculosam, insigne illud regium præ se ferebant, cantantes suam quæque compositis versibus cantionem.

Omnium primus Angelus ad Regem versus in hunc ferè modum disseruit: *Alphonse rex pacifice, ego tibi castellum hoc, & superastantes quatuor inclytas virtutes offero manuq́, trado, quas quomodo tute semper veneratus & amplexus es, nunc te triumphantem comitari gratanter volunt.* Proxima huic Magnanimitas regem hortabatur ad animi excellentiam. Subinde demonstrans Barbaros illos ab Hispanis victos fugatosq́;, vt intelligeret Rex, si quando bellum suscepturus esset contra infideles & à Christi nomine abhorrentes, Hispanos præstò esse, ac procul dubio victores euasuros. Tertia erat condimentum virtutum omnium Constantia, & ipsa Regem admonebat, vt humanos casus, si quando accidunt, armato constantique animo perferret, ab honesto gloriosoque proposito nullo infortunio abduceretur. Fortunam siquidem omnem ferendo superari. Clementia deinde vultu præ cæteris exhilarata, velut in Rege, quasi in speculo, se ipsa intueretur; *Reliquæ, ô Rex,* inquit, *hæ sorores inter mortales te te sanè præstantissimum reddunt. Ego verò te non hominibus sed Diis immortalibus facio æqualem. Illæ quidem vincere, ego te victis parcere, eosdemq́, tibi conciliari monstraui.* Hæc breuiter effata conticuit. Liberalitas postremò in vulgum pecuniam prodigebat, significans Regem actorum gloria duntaxat contentum, reliqua omnia popularibus elargiturum. His itaque mirum in modum compositis ac præcedentibus currum, quinque aderant viri nobiles coccinea chlamyde induti, ex quolibet theatro vnus. Diuiditur enim ciuitas omnis Neapolitanorum in theatra quinque, quæ illi à consedendo sedilia appellant. Hi quidem præerant currui dirigendo, equisque dextrandis, toti denique præcedentium agmini ordinando, tum scipionibus quos dextra præferebant, tum autoritate maximè extimescendi. Præcedebat iam Alphonsus augusta maiestate venerabilis, ac totius corporis dignitate spectabilis. Et rursum clamor plaudentium ad cœlum vsque perlatus est. Currum pedibus omnes sequebantur, ac totius regni reguli ac principes ordine quaterni, omnium primi Ferdinandus Alphonsi triumphatoris filius, præclaræ indolis puer, Ioannes Antonius princeps Tarentinus: atque hi medii: à quorum dextera Raymundus princeps Salernitanus, à sinistra Abranius regis legatus. Deinde vir maximus proque sua fide & constãtia sempiterna memoria dignus Ioannes Antonius Suessanorũ dux, Honoratus Fundorũ comes, Petrus inclyti Mediolanensiũ ducis legatus. Tertio ordine Antonius dux sancti Marci, Traianus dux Melfiæ, Antonius Xantilla Marchio Catroni, Iacobus comes Nicolai Picinini viri fortissimi filius. Deinde suo ordine quoq; duces comitesq́; duo de

Magnanimitas.

Clementia.

Liberalitas.

qua

quadraginta, proceres & barones circiter centum, equestris ordinis viri propè innumerabiles, præstantium virorũ, grauissimorum pontificum, literatissimorum hominum infinita etiam multitudo. Diceres post currum frequentiam si cerneres, non alibi in vrbe homines esse posse. Sed ita præterea forum illud amplissimum, ita palatiorum omnium culmina, ita fenestræ, ita ianuæ, ita porticus, ita viæ, ita theatra, ita loca omnia referta erant hominum, tum exterorum omnium vndique ad spectaculum confluentium, tum ciuium ipsorum, vt si post currum nondum videras, nihil hominum superesse contenderes. Iam Alphonsus per media sui triumphalis arcus fundamenta cepta, iter faciebat, monumentaque rerum suarum paululum conspicatus, numulariorum versus regionem ire perrexit, vbi viarum pauimenta floribus ac frondibus sparsa erant. Sed quod nuspiam visum, nuspiam lectum est, fenestræ ipsæ impositarum domorum coccineis, multoque auro contextis pannis iungebantur. Subter hoc aureo quasi telo Alphonsus magno argentariorum mercatorumque omnium plausu, nouoque etiam ludorum apparatu, ac festiuitate incredibili præteruectus, ad portæ nouæ theatrum protinus peruenit, vbi virorum puellarumque sanè pulcherrimarum infinita propè multitudo choreisantium & concinentium, Regem ipsum incredibili desiderio, infinita lætitia operiebantur. Erant in hoc, sicut in cæteris theatris, parietes ipsi peregrinis aulæis, stragulisque vestiti, mulieres præsertim purpura, auro, mundo, gemmis, sumptuosissimè cultæ, in luxu laus erat; ipsi quidem Regi domino, patri, benefactori, cultus, ornatus omnis referebatur, exoluebatur. Igitur præsentem ipsum, saltatione cantuque dimissis, aut rectius intermissis, puellæ omnes genu flexæ manibus iunctis, quasi Deum aliquem ipsarum pudicitiæ custodem adorauerunt. Itidem viri facere, bonis vitaque seruati. Indeque profectus theatrum, qui Portus dicitur, offendit pari saltatu, pari exultatione desudans, nec minore exornatu puellarum numero, venustate, item cultu, munditiaque perpolitum, eadem gratitudine ac reuerentia Regem conseruatorem exceperunt. Inde in tertium deductus theatrum nobile & antiquum, nulli suprà commemoratorum inferius, siue parietum ornamentis, varietateque picturæ, siue puellarum multitudine obstupescas, siue fœminarũ pulchritudine capiaris, siue cantu demulcearis, siue saltatione forsitan oblecteris. Et hic quidem omnes piissimo ac clementissimo regi immortales gratias egerunt: & Montaneam vetustissimum theatrum se contulit, simili cultu, simili gratulatione, simili omni affectione, à viris puellisque

susceptus. Inde digressus ad marmoreos matris Ecclesiæ gradus curru descendit, ac cum principum procerumque subsequentium pompa templum ingressus, Christi Iesu verissimum numen humillimè comprecatus est, illi victoriæ laudem, illi triumphi gloriam, illi virtutum omnium honores, ac gratias tribuens. Exinde Iannorum Ritium, de se bene meritum virum, equestri dignitate exornauit, currumque conscendit, cum magna ac propè incredibili puellarum, quæ in Theatro Capuano Regem operiebatur, lætitia ac plausu. Nusquam alibi aut rerum magnificentia, aut nympharum formositate, aut virorum generositate, aut animorum gratulatione, aut denique personarum rerumque omnium maior apparatus habebatur. Hac itaque Rex præteruectus in arcem tandem Capuanam splendidissimo huic theatro vicinam, & iam aduesperascente die perductus est.

IN ORATIONEM PRO SVSCIPIENDO IN TVRCAS BELLO.

ORatio magnanimo rege atque ipso Alphonso digna, digitus Dei hic est. Neque enim hæc verba, hos sensus, hanc denique mentem, nisi sanctus Spiritus ministrauit. Exiit hæc oratio, exiit & ad nos, vsque in Germaniam delata est. Non potest dictum indictum esse. Belli rex tria in se magni beneficia Dei commemorat, qui non belua, sed homo rationis capax ab eo sit creatus. Nec qualiscunque homo, sed Christianus homo. Nec qualiscunque Christianus, sed Christianus Rex. Reddere illud modestia vetuit, quòd non qualiscunque Rex à Deo creatus est, sed Regum quos habet Europa est potentissimus & sapientissimus, quod nostro seculo inauditum est, Rex atque philosophus. Verum quoniam honestum & laudabile est hoc promisisse si perficiatur: ita & turpe & vituperabile fuerit, si negligatur. Ad tantam verò rem exequendam necessaria est Hetruriæ pax, quæ cum perturbata sit, totam Italiam suspensam tenet. Huius pacandæ potestas atque arbitrium penes Alphonsum esse nemo dubitat. Suade igitur Antoni, suadete omnes, quibus apertæ sunt Regis aures, vt relicto Picinino pacem Tusciæ restituat. Sic enim assumptis in Turcos armis Christianum nomen, vt est ab eo vulgatum, & tueri & amplificare poterit.

IN TRIVMPHVM ALPHONSI.

CVm redierit Alphonsus subactis Turcis, liberata Græcia, & spolia illa cruenta, nephandique Mahumeti caput retulerit, O qualem ei currum apparabit Italia, quales gratias aget Ecclesia, quæ festa omnis Christiana societas agitabit! Conuenient Romam Septentrionis & Occidentis reges, redeuntemque magnum imperatorem Christianæ Reipublicæ salutabunt. Cardinales cunctique præsules ecclesiarum, & magistratus vrbis, longo extra mœnia interuallo sacra ferentes obuiam ibunt. Niuei stabunt ad frena Quirites, sternetur purpura & ostro quæcunque ab eo terra calcanda fuerit. Matronæ nobiles, virginesq; rosas & lilia è tectis in eum spargent, & variarum serta florum sacro capiti annectent. Ipse curru sublimis aureos in plebem nummos iaciet, quocunque in foro, quocunque in triuio substiterit, nouas ludorum facies offendet, acclamabitque omnis populus, Victori vitam & gloriam. Atque ita triumphans non in Capitolium falsique Iouis ædem, sed in Apostolorum principis beati Petri Basilicam deducetur. Ibique maximum sacerdotem Calistum tertium, verum Christi vicarium & regni æterni claues tenentem inueniens, largam ab eo benedictionem accipiens, amplexus atque deosculatus grandæuum patrem, secum in penitiorem palatii partem secedet, vbi & de recenti victoria, & de rebus Hispanicis longos inter sese sermones habebunt. Tunc tua Antoni Musa quasi ab inferis resurget, & tu quidem poëmata compones: Bartolomæus Factius historias scribet, mortaléque regem immortalitati donabitis. Nos quoque, si quid strepere inter cygnos coruis licet, aliquid seorsim inueniemus quod de tanto rege posteris referamus. Hæc habuimus Antoni quæ per otium Neapolitanum ad dicteria tua adiiceremus. Tu vale & boni consule.

Ex Neapoli X. Calend. Maias. Anno ab incarnatione saluatoris Christi M. CCCC. LVI.

AD ALPHONSVM ARAGONIÆ REGEM ÆNEÆ SENENSIS EPISCOPI ORATIO.

MOdestius fortasse fuerit, Rex maxime ac piissime, audito Ioanne Solerio apostolico legato patre optimo & doctissimo, diuina re diutius protracta, fugiente iam die, nos tacere quàm loqui. Sed cogimur accepti beneficii magnitudine, ne omnino silentes huius diei

ſolennitatem prætereamus. In qua pacem ſapienti ac diuino conſilio tuo perfectam vulgari iuſſiſti. Quare non vrbi noſtræ ſolum, verum Hetruriæ ac toti Italiæ, imò vero vniuerſæ reipublicæ Chriſtianæ ſalutem hodie partam videmus. Etenim quamuis hoc bello, quod modo extinctum eſt, ſolus ager Senenſis vaſtari videretur, eius tamen veneni labes longè lateque totam Italiam inficiebat. Neque Laudæ ſi pace, neque altera coram te habita in hac vrbe, Chriſtiano populo ſatis conſultum erat. Cum ſedato vno tumultu mox alter oriretur, atque in morem ſerpentis Hydræ noua indies belli capita ſuccreſcerent. At concordia quæ nunc dictante te compoſita eſt, omnem contentionis noſtræ radicem prorſus extirpat. Nullam Italiæ prouinciolam aut inquietam aut inſecuram relinquit. Nulli ius ſuum aufert, nullum lædit, nullum excludit. Hæc igitur vera pax eſt, & quæ prioribus illis de pace tractatibus ſolidū ſignum, ſiue (vt aiunt) ſigillum apponit. Hæc cōcordia Chriſtianis quidē vera quies, Turcis autē, vt mihi perſuadeo, extremum exitiū erit. Nam quantū diſcordia noſtra extulit illos, tantū conſenſus noſter deprimet atq; deiiciet. Quippe, vt audient Hungari, Raſciani, Valachi, Albani, Græciq; omneis pacatam atq; concordem Italiam eſſe, inuictis animis Turcorum arma ſuſtinebunt: exin Fridericus Imperator Auguſtus inuictiſſimus, qui etiam te ad hanc concordiam adhortatus eſt, cum ſuis Teutonibus Martialique genere, Galli quoque feroces, & alii trans Alpes fideles populi, iamiam tempus adeſſe fatebuntur, quo ſe bello contra Turcos accingant. Nam quamuis anno ſuperiore ſancta ſedes Apoſtolica legatos mitteret, decimas exigeret, indulgentias elargiretur, naues conſtrueret, Tua quoque Maieſtas cruce ſignata multa & magna in hoſtes fidei minaretur: nemo tamen credidit expeditioni locum fore, cum vicina Romanæ curiæ atque in ipſis penè vrbis foribus belli tempeſtas graſſaretur. At nunc extirpatis funditus diſſenſionibus Italiæ è radicibus, quid aliud expectemus, quàm te claſſe maxima ac potentiſſima, vt dicere ſoleo quingentis velis inſtructa, Orientem petere, ignominiam Deo & ſaluatori noſtro illatam vindicare. Rem videor fortaſſe difficili atque impoſſibili ſimilem polliceri. Verum qui te hiſce comparant, quique tuas vires, & quæ tibi duo magnanimi Reges, alter Caſtellæ, alter Portugalliæ miniſtrare promittunt auxilia, metiuntur, nihil me ſupra modum ſperare fatentur. Age igitur Rex inclyte, tibi, Caliſtoque ſummo pontifici hæc laus ſeruata eſt, qua religionem Chriſtianam vndique conculcatam, ac fermè deletam in priſtinam gloriam reſtituatis. Nā vetus ille Oriens, qui nobis olim veræ fidei lumē infudit, nunc ab Occidente lucem ac ſalutem expectat. L[illegible]

Legimus Christianos Imperatores & Pontifices maximos, ab Hispania [illegible] Catholicæ fidei magnificè ac [illegible] tot [illegible], The[illegible], [illegible]los, atque alios. Ætas nostra sub Calisto ter[illegible] pontifice, ac sub Alphonso rege sapientissimo atque incomparabili, vtroque Hispano, Orientalia regna rursus ad Christum [illegible], & singularem Deum reditura esse confidit. Cui rei pulcherrimum hodie [illegible] initium dedit, quæ cunctas Italiæ lites vnico paci [illegible] fœdauit. Cuius facti gratia non est oratio nostra, quæ beatissimi patris tui Calisti susceptam consolationem ac lætitiam explicare [illegible], aut in medium proferre, quibus te honoribus sua [illegible] omnis Ecclesia cumulare decreuit. Senenses vero à te saluberrima pace donati, ac magnificè conseruati, nullo vnquam tempore [illegible] diei memoriam obliterabunt. Grauissima est enim nostra Respublica quæ quamuis aliquando pro sua tenuitate, iis qui sibi be[illegible] vicem reddere nequit, animum tamen semper obnoxium [illegible]di cupidum retinet. Videntur adhuc in templo nostro [illegible] equestres eorum statuæ, qui ante aliquot secula ciuitati nostræ [illegible] fuerunt. Manfredi qui ex hoc regno laboranti populo nostro opem tulit æterna memoria apud nos est. Bonifacius nonus huius vrbis alumnus, qui vrbi nostræ non defuit magna in necessitate, quasi [illegible] aliquod apud nos habetur. Galeatii ac Philippi Mariarum [illegible]orum ducum, qui maiores nostros in maximis sæpe discriminibus adiuuerunt, no[illegible] in ciuitate nostra immortalis perseuerat. [illegible] memoriam sanctissimi Calisti nostri, qui vt nobis periculum demeret, periculum ipse subire, non recusauit, ædem construere magistratus nostri decreuerunt in qua sibi quotannis sacrificetur. Et tibi ergo Alphonse, æui nostri gloria, & nato tuo inclyto, Calabriæ duci Ferdinando, & liberis eius, & omni tuæ posteritati Senenses vniuersi, [illegible] vrbis [illegible], hanc hodiernam pacem, id est salutem & libertatem suam gratissimis animis imputabunt, tuumque erit apud eos indelebile nomen. Mercedem verò tam pii, tam necessarii, tam fructuosi operis, reddat tibi diuina miseratio.

BARTHOLOMÆI FACCII DE HVMANÆ VITÆ *Felicitate ad Alphonsum Aragonum ac Siciliæ &c. Regem inclytum Liber incipit.*

HVMANÆ vitæ conditionem sæpius reputan[illegible], Rex sapientissime, illud maxime [illegible] let, quod, cum Deus ipse princeps & [illegible] omnium nihil in terris præstantius [illegible] hominem ipsum tot laboribus & calamitatibus [illegible] noxium fecerit, vt nemo adhuc ex tot se[illegible] sit, [illegible] adeo secundæ [illegible] essent, vt is se beatum [illegible] prouisum esse [illegible] [illegible] præsentis vitæ n[illegible] [illegible] felicitatem [illegible] ac pro [illegible] [illegible] vbi vera & semper manens b[illegible] cum in me fuerit exquirendam putaui.

Itaque cum superioribus mensibus otiosus essem, & aliquid [illegible] bere decreuissem, quod excellentiæ tuæ [illegible] e posset, [illegible] & contemporaneis nostris grauiter & ornate [illegible] rent quibus nihil omnino addi posse [illegible] de vitæ [illegible] bere institui, quoniam ea res [illegible] Malo [illegible] hil de illa adhuc scriptum vidi, quod quidem mihi [illegible] ciat, vt aliud non desiderem.

Nec vero me [illegible] proposito, et arb[illegible] [illegible] materiæ difficultas, licet illam [illegible] Theologiæ [illegible] eorum studiorum quibus ab adolescentia [illegible]. Non[illegible] operis aggressus sum, quod sim fretus ingenio [illegible] in me quam sit exigua, sed potius [illegible] alium ingenia lumen accipere & sapien[illegible] [illegible] summo & acutissimo ingenio, qui [illegible] dere absque [illegible] auxilio se posse confidat? An [illegible] occultius [illegible] Theologia, quam [illegible]

[illegible]

[illegible], cuius est inter philosophos tanta dissensio? Ego tamen to[illegible] m [illegible] ex hominum sapientissimorum [illegible] & [illegible] traditione confirmaui, quod legens ipse cognosces.

Hoc autem opusculum, quamuis, quod ad laborem meum attinet, haud [illegible] dignum videatur, quod in tam magni & excellentissimi [illegible] manus perueniat, Maiestati tuæ dicare statui: quod quidē meri[illegible] facere debere. Nam, vt omittam, tuam in me be[illegible] singularem, in quem Regem de beata vita libellus con[illegible] posset, quam in te, qui communi opinione Regum o[illegible] nostræ beatissimus habearis? Nec ab re quidem. Habes [illegible] sapientissime, quod de Cyro minore Persarum Rege, & a [illegible] Lacedæmonio [illegible] ferunt, Fortunam scilicet cum virtu[illegible]. Quis enim te vel prudentia, vel magnanimitate, vel [illegible] vel moderatione, vel facilitate, vel liberalitate præstantior? [illegible] illustrior? quis præterea in gerendis rebus felicior?

[illegible] cogito, quantopere tibi fortuna fauerit in amplifican[illegible] o regno, tu profecto vnus mihi videris, [illegible] lum [illegible] obtemperet ipsa fortuna. Sed de laudibus tuis plura [illegible] mihi vita contigerit. Ego enim [illegible] te amare & obseruan[illegible], quam malo rebus, quam verbis præstare, tuis virtutibus & [illegible] celebrandis magnificandisq;, nunquam profecto satiari [illegible] posteris notus & clarus etiam per me fias.

[illegible] libelli ordinem, Antonium Panormitam Poetam [illegible] m præclarum Guarinum Veronensem, Oratorum præ[illegible], ac Ioannem Lamolam disertissimum virum colloquen[illegible] quasi præsentes inuicem loqui putes. Habes enim [illegible] quodam [illegible] & gratiæ, dicam etiam [illegible], o[illegible] per Dialogum [illegible]: quod pro tua sapientia non ignoras. Quod reliquum est, Rex Magnanime, te oro, vt hunc libellum, quicquid est, [illegible] destinatum, ea fronte atque his oculis, quibus [illegible], quæ [illegible] sunt, suscipias, & per otium legas. Quem, [illegible] iudicio probari sensero, gaudebo: meque [illegible] maximumq; à te munus con[illegible].

[illegible] clarus & singularis Poeta, Iureq; [illegible] Ferrariam [illegible], & forte apud Guarinum Veronesē [illegible] amico, cuius hominis videndi gratia, in ea [illegible] Lamola, post [illegible] cōplexus, &

multa verba, de mutua valetudine, vltro citroq; ab illis habita, in varios ſermones incidimus. Cumque de humanæ vitæ conditione ſermo inter nos ortus foret, quod mirum videretur nobis, cur, cum om[illegible] in id potiſſimum ingenium ſtudiumque intendant, vt felicitate[illegible] quantur, nemo adhuc illam adeptus fuerit: tum ANTONIVS, vi[illegible] quit GVARINE, quando ocioſi ſumus & res digna eſt diſpu[illegible] à profeſſione noſtra parumper recedentes, & quaſi [illegible] phorum campum ingre[illegible]amur, atque vt hac de re aliquid [illegible] Neque enim verendum eſt, ne, ſi philoſophorum ar[illegible] Ariſtoteles, aut Plato, illa nobis, tanquam ſ[illegible]a, è man[illegible] [illegible] ſi illis non omnino aptiſſime vti ſciremus: tuque Rh[illegible] go poëtarum armis magis vti conſueuerimus. GVARINVS [illegible] quidem, inquit, & id vehementer cupio, nec res prop[illegible] vlla [illegible] ego diſputare vel audire malim.

Eſt enim vt dixti res diſputatione digna, ac prop[illegible] hominem quæſtione partita, mihiq; erit gratum & item L[illegible] [illegible], vt arbitror ſi, quid de hac re ſentias, nobis explicaueris.

Tum arr[illegible], ANTONIVS, haud æquum, inquit po[illegible], [illegible]rine, qui, cum ætate & rerum vſu me ſuperes, velis a me de [illegible]ria, quæ magis t[illegible] quam me[illegible] prim[illegible] res partes in diſputation[illegible]. Quamobrem tu[illegible] [illegible]um feceris, ſi, vt ætate prior es, ita [illegible] tentiam dixeris. Tum GVARINVS, non diffitebor, inquit, [illegible] quod ſi velim, inficiari non poſſum, me quidem ætate [illegible] quod in cæteris partibus te antecedam, in eo tibi plan[illegible] præſertim cum tu Iuris conſultus & Eques ſis: cumque plur[illegible] tores his temporibus inueniantur ſatis clari, poeta autem illuſtr[illegible] [illegible] nullus, qui quidem Sigiſmundo Imperatore propter [illegible] de te iudicium, conſenſu omnium ex[illegible] [illegible]ona [illegible] [illegible] donatus ſis, quæ res v[illegible] adhuc [illegible] [illegible] ANTONIVS, facis, inquit, Guarine, vt [illegible] [illegible] ſupra modum laudas & extollis. Itaque [illegible] [illegible] modo tribuiſti, quantum vtinam mihi meri[illegible] po[illegible] [illegible] ram. Sed gratum feceris, ſi laudibus [illegible] p[illegible] [illegible] [illegible]peris.

GVARINVS, faciam, quod iubes, q[illegible] [illegible] [illegible] bilem aut difficilem dicas aut h[illegible] re[illegible]e velle ſuſpiceris. Atque illud [illegible], [illegible] nem in hac vita beatum eſſe poſſe, [illegible]is a[illegible] u[illegible] vitam ſequitur.

Est enim insitus naturâ mortalibus inexplebilis quidam appetitus, vt quo maiora quis adeptus sit, eo plura desideret [illegible] carere se sentiat. Idque hoc vno argui & probari potest, quod neminem videmus quodcunque genus vitæ sit ingressus, quem non paulo post delectæ vitę pœniteat, quique in eo genere vitæ deligendo se [illegible] errasse non existimet, vt alienum [illegible] institutum non magis probet quam suum.

Ego enim [illegible] nc esse vitæ beatitudinem duco habere earum rerum omnium copiam & elegantiam, quæ ad victum cultumque corporis [illegible] honestæ sint: præterea [illegible] rerum [illegible] [illegible] se [illegible] indigere, nihil amplius requirere, nihil [illegible], [illegible] quæstu [illegible] [illegible], omni denique animi [illegible], omni [illegible] carere molestia. Cum autem hæc [illegible] sint, [illegible] beatum esse [illegible] posse. Et quoniam nemo [illegible] hominum [illegible] [illegible] ita aliquid possit propterea neminem beatum esse existimandum esse. Qui vero distracti humanarum rerum curis totos sese [illegible] & scientię studio collocarunt, hi [illegible] quidem [illegible] corporis munere, & [illegible] [illegible], tranquillitatem [illegible], vnde felicitas petitur, consequi non possunt. Est [illegible] innumerabilibus laboribus & periculis referta hæc vita, [illegible] quibus [illegible] frangi, tamen non commoueri [illegible] animus non potest, [illegible] penitus [illegible] caruerit. Habetis hic paucis quid de vitæ [illegible] [illegible] & multa alia dici posse non ignorauerim. A[illegible] [illegible] enim id esse [illegible] nostri prouin[illegible] intellexi, te [illegible] [illegible], & meditatum [illegible], quæ tibi respondeat. Cum vero ad [illegible] [illegible]arinam vitam ventum est, eius defen[illegible] me tueri posse non [illegible]. LA[illegible], [illegible], Antoni, [illegible] tantum oneris mihi imponis, [illegible] mei sententiæ acquiesco. Sed tamen, [illegible] laborem suscipiam non inuitus, idque [illegible], vt te postea contemplatiuam defendentem [illegible].

A[illegible] [illegible], qui tam facilem te nobis præbes: sed [illegible], post [illegible], quod voles. LAMOLA: Recte tu quidem [illegible], [illegible]ne, vt soles, omnia quæ ex te quærentur. Sed [illegible] est assentiri tibi nullam viuendi rationem esse, quæ vita [illegible] possit [illegible]. Multos enim quotidie videmus quibus [illegible] existimatur. [illegible] præterea multa, quæ [illegible] præstare possint, reor. Tu vero nullum

penitus excepisti, sed de omnibus vnum [illegible], tanquam de patris [illegible] ac laribus, iudicium tulisti. GVARINVS, Quænam ea sunt, Lamola, quibus hanc felicitatem comparari posse putes? [illegible] ex te audire, cuiusmodi sint. LAMOLA: Ego [illegible] penitus crediderim diuitias præstare hoc posse, quæ vel ob [illegible] maxime [illegible] ptantur ac quæruntur, vt ea [illegible] rerum nob. sit copia quæ, vel necessitati, vel ornamento sint. Hinc enim magnificas ædes, amplissimas villas, cultissima rura, vberes agros, preciosam supellectilem, vestes egregias, vasa argentea, aureaque cælata, [illegible] sumtus. Hinc equos insignes, seruos, [illegible]os, [illegible] omnia ad splendorem vitæ pertinentia comparamus. [illegible] adiuuare, propinquis benefacere, liberos [illegible] Quæ qui habet, hunc non beatum putare, [illegible] puto. GVARINVS. Longe in hoc, Lamola, a [illegible]. [illegible] tem hominibus afferunt, sed maiorem [illegible] & [illegible] Q[illegible]ius enim quisque reperitur, qui etiam [illegible] non alia atque alia maiora & meliora expectet? [illegible] testis est Iuuenalis noster elegantissimus, ita [illegible]

Interea pleno, cum turget sacculus ore
Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit.
Et minus hanc optat qui non habet.

Nec vero solum appetitu augendæ rei familiaris angitur [illegible], [illegible]iam, quæ adeptus est, amittendi metu. Atque ita, vnde [illegible] litatem ac iucunditatem expetebat, inde anxietatem & [illegible] ritur. Quid quod his probi homines sæpe carent, & improbi [illegible] tant. Sed [illegible] diuitiarum malum est maximum, quod sæpe tyrannos & facinorosos homines ad bo[illegible]. [illegible] enim apud Suetonium & alios historiographos [illegible] pe[illegible] & innocentissimos [illegible]os, à Caligula & Nerone, [illegible] quos [illegible] eam, diuitiarum magnitudine intersectos fuisse, [illegible] essent illata, nisi pauperes extitissent. Hinc [illegible] Satyricus

Temporibus [illegible]itur [illegible] Neronis
Longinum & magnos Senecæ prædiuitis hortos
Clausit, & egregias Lateranorum obsidet ædes
Tota cohors. Rarus venit in cœnacula miles.

Nec vero tyrannis solum, sed [illegible]iam inuid[illegible] [illegible] alicui [illegible]. Verentur enim locupletes, [illegible] tuis, aut à ministris [illegible] patrem diuitias [illegible] mento omitt[illegible] [illegible] grauius est, ne [illegible]

[illegible]

nus: si quo præterea peragrandum est, quantillum [illegible] secum feratsemper [illegible] solicitudo est comes. Timet enim, ne in [illegible] incidat, à quo non e dum re, sed etiam vita spolietur: cum quidem [illegible] e [illegible] conrentus, nec latrones, nec insidias perhorrescat, & vel [illegible] intrepidus [illegible] Sic Satyrus

Pauca licet portes argenti vascula puri
Nocte iter ingressus gladium contumque timebis,
Et motae ad lunam trepidabis arundinis umbras,
Cantabit vacuus coram latrone viator

[illegible] appellabo, qui quæstui, qui mercaturæ det [illegible], etiam si [illegible] fortunas possideat. Quoad enim quis alia atque alia quæret, [illegible] non putabo: qui si diues non erit, certe pauper, & [illegible] hominum sententia non beatus. Præterea apud amicum vel apud tyrannum cœnans locuples, [illegible] orum epulas nonnunquam [illegible] habet, & quod miserius est, porrecta [illegible] & propinquis pocula interdum horret. Hinc ille ipse Satyrus

Sed nulla aconita bibuntur
Fictilibus. Tunc illa time, cum pocula sumes
Gemmata, et lato Setinum ardebit in auro.

At [illegible] in diuitiis vitæ portum sperabant, non modo non inuenerunt, sed [illegible] potius procellosam & turbulentissimam tempestatem. Quæ cum ita sint, dicere in diuitiis beatam vitam consistere [illegible] Depulisti me de sententia ista Guarine. Tot [illegible], vt non solum non putem huiusmodi [illegible] s mirer, esse aliquem, qui pro illis con[illegible] periculis exponat. Sed quamuis tibi [illegible] beatum reddere [illegible] obi [illegible] es non [illegible] esse. Quid [illegible] it, [illegible] mis enim quæ vel ad [illegible] vel ad [illegible] nta [illegible] adsunt, nec ad [illegible] etiam [illegible] ad de [illegible] Nihil audiunt aliis, quod [illegible] aures [illegible] veritatem loqui [illegible] omnes ad [illegible] voluntatem tacentq; [illegible] requie [illegible] pro eorum voluntate [illegible] us illi [illegible], pa[illegible] collætantur [illegible] tantur & [illegible] Si quid est pulchri in [illegible] regno, [illegible] quotidie [illegible], non [illegible] dius [illegible] etiam [illegible], quibus

eorum gratia atque familiaritas rara est. Habent autem illi magnos & præstantes viros, qui frequentes apud illos sunt, qui illis ministrant, qui illorum exequuntur imperia. Voluptates vero omnis generis illis percipere facile est, quibus nemo est qui non toto studio [illegible] conetur. Habent præterea, quod ego [illegible], pene parem cum Deo in homines potestatem. In illis enim [illegible] que vitæ, vt & nocentes seruare, & innocentes occidere, si velint, possint. Nam, vt ait sapientissimus Cicero noster, nulla sique [illegible] Deos immortales propius accedimus, quam [illegible] ho[illegible] do, quod præter reges ac dominos nemo dare p[illegible] stratus legibus obstrictus est, quas ei præterire non [illegible] autem principum pro lege habetur. GVARINVS. [illegible] la, non tam ista dicere, quod ita sentias, quam vt [illegible] nibus illa confutem. Dicam tamen quod sentio. [illegible] quæ dixisti modo, videntur ad refellendum fa[illegible] dicis, nihil regibus deficere, quod ad necessitatem [illegible] pertineat. Hoc certe haud magnum est, & in pr[illegible] admirandum. Multi etenim priuati ciues istud assecuti [illegible] non modo necessaria, sed etiam deliciosa & voluptuaria [illegible]. Namque ad explendam huiuscemodi rerum concupiscentiam [illegible] priuatæ opes sufficiunt. Hoc assequi poterat, si voluisset, M. [illegible] hoc Lucullus, hoc multi alii Romani locupletissimi viri. Potest hoc, vt etiam de præsentibus loquar, is quem paulò ante nominaui, [illegible] mus Medicus, potest Vitalianus Borromeus, p[illegible] uitiis celebres viri. Itaque, quod ad hanc partem attinet, [illegible] videris dixisse, quod à priuatis seiunctum sit. Quod dicis, nihil au- diri ab illis, quod eis molestum sit, omnes ad eorum voluntatem [illegible] qui ac tacere, vide, quantum ego ab opinione tua discrepem. Id enim, quod tu illis commode esse ducis, ego incommodo esse ar[illegible]. Adulatorum enim blanditiis inducti sæpe in maxima mala pro[illegible]tur, quibus affecti cognoscunt, non felicitatem, sed calamitatem in assentatione esse repositam. Delectarent veræ [illegible] laudes, si illas à sincero hominum de se iudicio manare intelligerent. Sed cum ob [illegible] turpitudinem, ob ignauiam, ob crudelitatem eiusmodi laudum [illegible] indignos sciant, nulla est delectatio, quæ illorum animos [illegible] [illegible]it. [illegible] etiam sermones & silentia [illegible]torum, [illegible] [illegible] pro[illegible] crederent: Sed, cum ea, [illegible] t[illegible], procedere [illegible] ignorent, propterea hæc nullam voluptatem [illegible]re possunt: & [illegible]o vitam beatam præstare nequeunt.

Quod

Quod illos requiescere, otiari, ac somnos ducere pro eorum arbitrio asseris, & hoc quoque breuibus verbis falsum esse conuincam. Ego quidem Lamola, non solum puto hæc eis æqualia cum priuatis non esse, sed potius à priuatis eos longius superari. Quo enim grauioribus negotiis curisque homines intenti sunt, eo difficilius hæc corporis commoda consequuntur. Sed cum regibus grauiores curæ quà priuatis incumbant, propterea illos hisce rebus magis carere, quàm priuatos, verisimile est. Hinc de Ænea Virgilius:

curisque ingentibus æger
Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem. & alibi:
Ipse vno graditur comitatus Achate.

Achates enim in eo loco cura est, quæ nunquam secedit à Regibus. Sæpius euenit enim, vt, ministris quiescentibus, ipsi quiescere non possint: quod ex eo ostenditur: At pius Æneas per noctem plurima voluens.

Aliis enim somno & quieti indulgentibus, solus Æneas pro comitum salute vigilabat. Si bellum domi habent, soliciti sunt de regno & statu suo, ne eo orbati in miserias incidant. Si pacem, timent & ciues suos, ne quid aduersus se moliantur, noui, - - ne veneno vel ferro petiti opprimantur. Timent etiam domesticos, quod est grauius. Quo enim angore, quo metu existimas Dionysium priorem affici solitum, qui cum tonsori non crederet, ignito carbone, vt Cicero meminit, vrebat capillum? Qua solicitudine Alexandrum Phereum, quo timore vitam egisse arbitraris, qui vxoris thalamum, nisi præmissis inquisitoribus, ingredi non audebat. Dices fortasse, his merito timendum fuisse, cum improbi fuerint, bonis vero & iustis regibus, nihil tale metuendum esse. Cum igitur Tarquinius Priscus, Seruius Tullius, Reges plane boni atque æqui interfecti sint. Non igitur immerito à Iuuenal. dictum est:

Ad generum Cereris sine cæde & vulnere pauci
Descendunt reges & sicca morte tyranni.

Quid illa perpetua anxietas augendi imperii, quam grauis est comes? putasne illum animo posse consistere, qui semper secum cogitet, quomodo possit acceptum à patre regnum augere? Plura alia & varia incommoda, quæ regibus & tyrannis obueniunt, memorare possem, nisi ea scirem diligentissime numerata esse à Xenophonte, in eo libello, qui de vita tyrannica inscriptus, ab Aretino nostro viro eloquentissimo latinus est factus, quem te vidisse ac legisse puto.

Habes, quod ad hanc partem attinet, vt mihi quidem videtur, sa-

tis. LAMOLA: Ego vero satis. Cum enim cogito, quibus in laboribus, angoribus & periculis principum vita versetur, non possum nõ confiteri, illorum vitam non beatam esse.

Sed quid de magno & potente ciue dixeris? Negabis illum beatum esse, cuius sit summa in Republica dignitas, quem tota ciuitas miretur, quem obseruet, cui cedat, cui obsequi studeat, qui vel in foro regnet, vel in curia? GVARINVS: Ego vero nego. Namque, vt omittam, per quos sudores atq; discrimina amplitudo ista comparetur, qua illos solicitudine affici arbitraris, ne parta dignitate vel inimicorum inuidia, vel fortunæ malignitate, vel sinistro quopiam fato priuentur, ac ne summo dignitatis gradu in infimum excussi ruant. Nec verò principes solum & Reges, quibus boni & potentes ciues, vt plurimum suspecti sunt, sed nec ciuitas quoq; libera magnum ciuē æquis oculis potest aspicere, quamuis illū, propter egregia in patriā beneficia fortunâ quā amplissimâ dignum putet. Hæc autē non minus exemplis, quam rationibus comprobari possunt. Quis enim præstātior Romæ fuit tempestate sua, quam Furius Camillus? Et tamen aliquando, vt scis, optimatū inuidia & conspiratione exul est factus. Quis Africano maiore, quis minore potentior? Horū tamen superior apud Linterinū exulauit, alter suorū manu, vt quidā putauerunt, enectus, mane inuentus est mortuus. Quis Mario maior? Hic tamen à Sylla fugatus Mynturnarum paludes & alia multa grauia atq; horrēda pertulit. Quis rursum Sylla florentior? Is tamen à Mario inuicem lacessitus multa detrimenta & clades accepit. Quis Gracchis fortunatior, qui tamē patrū consilio & manu interfecti sunt. Quis Pompeio illustrior? Is postea à Cæsare exagitatus, & vrbe, & omni Italia, expulsus, ab ingratissimo ac nefario Rege, non solum opibus, sed etiā vita, per summum scelus priuatus est. Quis Iulio Cæsare sublimior? Hic tamē in Curia, autore Bruto, crudelissime peremtus est. Quæ omnia cum Satyro nostro nota essent, propterea inquit:

Quid Crassos, quid Pompeios euertit, & illum
Ad sua qui domitos deduxit flagra Quirites?
Summus nempe locus nulla non arte petitus
Magnaq; numinibus vota exaudita malignis.

Cum igitur tot mala amplitudini impendeant, & alia infinita, quæ, ne sim lōgior, memorare supersedi, dicis in amplitudine felicitatē esse? LAMOLA: Non audeo ista refellere, ita me exemplis coegisti, vt tecū sentiā, licet multi fortasse nominari possent, quibus ista dignitas sine periculo extitit. Sed placet audire, quid de his sentias, qui principū aulas sequūtur, qui vulgo iudicantur omniū mortaliū beatissimi. GVARINVS:

Recte facere te existimo, Lamola, qui his, quæ dixi, non contradicas. Illa enim & aliis multis argumentis possem, vera esse, defendere. Sed quoniã de aulicis scire vis, de hac quoq; re paucis explicabo, quid sentiam. Ego quidẽ de ea, vt de vita amara & permolesta sentio. Est enim primum omnium inuidiæ telis proposita, nec est ferme quisquã adeo felix, qui hanc sæuissimam pestẽ vitare queat. Quo enim quis melior, innocentior, iustior, eo magis improborũ hominum calumniis & detractionib. patet. Nã, si quis est, qui vel prudentia vel virtute aliqua apud principẽ valeat, in illũ, tanquã in cõmunem hostẽ cæteri, vt euertant, machinas omni arte intendunt. Est enim aulatũ consectatrix inuidia. Non cibus, non potus, non somnus, non deniq; requies vlla securè capi potest: & quæ ori suauissima aliquãdo forent, propter continuã solicitudinẽ & laborem fiunt amarissima. Quid quod ad alienum appetitũ epulari, edere cũ nolis, non posse cum velis, ad alienũ somnũ dormire, ad alienũ nutũ loqui, tacere, stare, sedere, ambulare, equo vel pedibus iter facere, necesse est. Huic hominum generi, quid molestiæ, quid miseriæ præferre dixerim? Quid quã graues descensus sunt, quam variæ calamitates, quam varii, quam cæteri casus. Vnus est nobis satis exempli hac in re, Adeus Seianus, quo maior, aut potentior nemo apud Tiberium Cæsarem diu fuit; Hic cum in tantas opes euectus esset, vt vel solus post Cæsarem regnare videretur, ad postremum, siue inuidia, siue alia quacunque causa in tantam principis iram incidit, vt non solum dignitate, sed etiam vita priuatus sit: de quo idem Satyrus:

deinde ex facie toto orbe secunda
Fiunt vrceoli, pelues, sartago, patella.

Et item: *Seianus ducitur vnco*
Spectandus. Ac subinde
Ergo, quid optandum foret, ignorasse fateris
Seianum. Nam qui nimios optabat honores,
Et nimias poscebat opes numerosa parabat
Excelsæ turris tabulata: vnde altior esset
Casus & impulsæ præceps immane ruinæ.

Quibus ex rebus perspicuum est, nec hos quidem, qui aulis se ingerũt, beatos esse. LAMOLA: Libens te audio his de rebus, Guarine, disputantem. Fit enim, vt quę ego ipse tacita cogitatione voluens, mihi satis persuadere non poteram, te audito non modo reprehendere non audeam, sed certè, vt vera esse non ambigam. GVARINVS: Facile patior, Lamola, te mecum iocari, vt soles, qui quamuis fortasse multa habeas, quæ possis opponere, te tamen argumenta mea refutare non audere inquis, quod te magis facere credo, vt de aliis rebus

disseramus, quam quod non habeas, contra ista quid dicas. LAMOLA. Non est ita, Guarine, vt confidam contra sententiam tuam posse pugnare, sed quod arbitraris me cupere aliis de rebus, ad hanc materiam pertinentibus, à te disputari, medius fidius diuinasti. Nam vt neque in primo, neque in secundo actu deserenda est fabula, sic cum de vita beata disputare cœperimus, non est ea à nobis relinquenda, donec vbi nam sit & cuiusmodi sit, reperimus. GVARINVS: Quanquam res ista difficilis cognitu, ego tamen disputando non defatigabor, præcipuè, cum tu is sis, qui, vbi quid minus belle dixero, reprehensurus non sis. Itaque perge, quæso, & pro more tuo exquire, quid velis. LAMOLA: Cum multos videā viros summo loco natos in militiam proficisci, idcirco, Guarine, crediderim rem militarem hominem beatum præstare posse. Nec te latet, duo esse præcipua, quibus ad summam dignitatem ac rerum statum perueniri possit, Literarum scilicet ac rei militaris scientiam. Atque illud contenderim, quod planè manifestum est, plures infimæ sortis homines militiæ quam doctrinæ claruisse. Habent enim multa commoda milites. Primum omnium, non solum priuatis, sed etiam dominis ac regibus pro voluntate vtuntur. Quod volunt, poscunt, & quod poscunt, impetrant, in vrbium expugnationibus, si quid est pulchri, id iure belli in rem suam conuertunt, militando vident varias regiones, varios agros, varios hominum & populorum mores: quo quidem nihil potest esse iucundius.

Illis prætereа licet de rebus militiæ partis Testamentum condere inuitis patribus & quos velint sibi hæredes instituere: quod aliis filiisfamilias communi lege non licet: quibus rebus quid beatius esse statuerimus?

GVARINVS: Magno te animo esse ostendit oratio tua, Lamola mi, qui arma adeo extollis. Sed, quamuis ita dicas, te tamen aliter sentire existimo. Verum vt & hanc partem breuiter absoluamus, haud longius immorabor. Non sum, qui inficias eam, Lamola, in re militari plurimum commodi & ornamenti inesse: Sed, si incommoda cum commodis comparaueris, tum agnosces, quam procul à beatitudine eiusmodi vita remota sit.

Nam quid vita illà durius, quid grauius, quid denique intolerabilius? Quis nummerare queat pericula, ærumnas? & quotidianos belli casus? Nonne vides militanti continue in castris imminere captiuitatem, direptionem, vincula, fugam, mortem? non cibum, non potum, non somnum, non requiem, exigente natura, à se capi posse? non noctu, non interdiu vllam sibi tranquillitatis certam horam dari,

de hostium insidiis vsque suspenso atque solicito: Annonæ & reliquarum frugum inopia persæpe adeo laborare, vt non modo non ad voluptatem, sed ne ad necessitatem quidem illi res suppetant? in tentoriis & plerunque sub dio vitam agentem, nunc frigore confici, nunc solis ardore torreri? vulneribus affectum, chirurgum & remedia, ad curandum vulnus, interdum habere non posse? Quid alia commemorem misertima, quæ in huiuscemodi vita contingunt, quæ omnia, si mihi sint linguæ centum, sint oraque centum, explicare nullo modo possem. Quæ non periculosum sit hoc vitæ genus, testimonio nobis sunt, ne semper de Scipionibus & Marcellis loquamur, Braccius Forcias Carmagnola Tartalia, vt reliquos taceam, qui memoria nostra fide perierunt. Sed vereor Lamola, plura de hac re dicere, præsente Antonio, qui huiuscemodi vitam sit expertus sub diuo Alfonso omnium ætatis nostræ Rege celeberrimo, à quo ornatus & excultus diligitur inprimis. Posset illud in me non iniuria dicere, quod Hannibalem illum magnum virum & singularem de Phormione philosopho dixisse ferunt, qui cum de re militari, vt scis, præsente Hannniba le disputare ausus esset, interrogatus quid sibi de Phormionis oratione videretur, neminem ait sibi vnquam magis delirum visum esse quam Phormionem. LAMOLA: Nihil est profecto tibi minus verendum, Guarine, quam ne huic delirus vel ineptus esse videare, cum sit nemo his temporibus, quem ego minus ineptum putem. Sed si in cæteris partibus, de quibus hactenus disputatum est, non contradixi tibi, meque facilem præbui, in hac difficile est tibi tam leuiter assentiri.

Ego enim vitæ beatitudinem vel hac potissimum arte & exercitatione militari adipisci homines posse crediderim. Per hanc enim maxime gloria paritur, qua quidem nihil est mortalibus optabilius. Videtur enim res, vt ait Satyrus, humanis bonis maior atque amplior, & diuina magis quam humana. Hæc enim hominem etiam remotissimis gentibus ac populis, quos nunquam viderit, notum & celebrem reddit: hæc hominem ornat, extollit, illustrat: hæc homini gratiam bonorum conciliat, si iustitia, fide, liberalitate, & cæteris bonis artibus ac virtutibus compararetur: hæc dignitatem, amplitudinem affert: huius gratia magistratus ac summos honoris gradus consequimur, &, quod ego omnium optatissimum iudico, immortales efficimur. Nec enim mortuos dicam Scipionem & Hannibalem, Fabium & Pyrrhum, Cæsarem & Alexandrum, quamdiu nominabuntur, sed viuere potius & ea quidem vita, quæ maxime optanda est: quippe quæ

nulli amplius periculo, nulli inuidiæ subiecta, nulli deniq; labori mancipata sit. Inuenti verò sunt multi, qui hanc ipsam gloriam tanti fecerint, vt illam quocunq; discrimine, atq; etiam voluntaria morte parare non dubitarint. In quo quidem genere Decius, auum, patrem ac nepotem principes dixerim. Nec minus Leonidam Spartanum, de quo illud extat Elogium:

Dic hospes Spartæ nos te hic vidisse iacentes,
Dum sanctis patriæ legibus obsequimur.

Quanquam enim hos mouit patriæ caritas, tamen existimandum est, spem gloriæ & nominis sempiterni non minus quam patriæ caritatem eos ad subeundam mortem tam audacter impulisse.

Demum quid potest esse homini in vita iucundius? Confer cum has omnes reliquas voluptates, quæ vel animo possint vel corpori contingere; Omnes tibi præ gloria profecto inanes ac friuolæ videbuntur.

Quæ cum ita sint, quid est, quod hanc gloriam abnuas felicitatem afferre posse? GVARINVS: Est profecto difficile dissuadere hoc vulgo, cuius quidem fert opinio, nihil esse in rebus humanis hoc vno præstantius. Sed cum apud te loquar, id est, apud virum philosophiæ studiosum vnde omnis ratio bene viuendi manat, puto fore, vt sine magno negocio, ab ista opinione te amoueam. LAMOLA: Facile credo tibi Guarine, ne forte pro tua summa eruditione atq; ingenio in sententiam tuam me traduceres. Sed ne te longius interpellem, sinam te prosequi orationem tuam, vt videam quid afferas contra ea quę dixi. GVARINVS: Non minus me profecto delectat facilitas tua Lamola, quã hęc nostra disputatio, etsi ea est mihi iucundissima, nec est materia ferè vlla, de qua libentius differam. sed ne te plusculum morer, pergã vt cœpi.

Non inficiabor equidem, gloriam, vt dixisti, illustrare & celebrare homines, eorumq; amplificare dignitatem, multosq; etiam infimi generis per hanc ornatos atq; auctos fuisse. Sed num ista amplificatio dignitatis atq; celebritatis nominis hominẽ præsentibus contentum valet efficere, vt meliorem, vt sublimiorem statum non desideret? si hoc potest, confitebor: si minus, quid est, quod hanc beatitudinem continere dixerim, cum beatus esse aut appellari, vt iã ante definitũ est, nemo possit, nisi qui nulla re omnino carere se sentiat. Sed nũ existimabis vel Scipionẽ, cum apud Linternum, vel Hannibalẽ, cum apud Prusiã Bithyniæ Regem exulabat, vel Fabium, cũ à Minutio Magistro equitum vexabatur, vel Pyrrhum, cum prælio victus in Græciam fugit, vel etiam antequam in hoste graues casus inciderint, fuisse contentos? Nihil

hil profecto minus. Nam & maiora semper animo agitabant, & in secundis rebus atq; successibus, fortunæ impetus formidabant; quibus duobus affectus animus, nec noctu, nec per diem, possit conquiescere. Præterea nominis illa diffusio, quam tu magnã atq; optabilem rem iudicas, quam breuis est, quamq; angusta, ex hoc orbe terrarum, qui ad cœli ambitum instar puncti obtineri à Mathematicis dicitur, quotam partẽ opinaris esse, in quam eorum nominis fama peruenerit? Sed fac peruenisse in omnes terras, atq; in omnes gentes, quid ad te? num quid ob eam causam dolores, solicitudines, molestias, damna, morbos, propulsarunt? si nominis propagatio tollere hæc mala potuit, illos beatos fuisse iudico. Sed eorum varii casus in vita docent, hæc mala per famã, quantacunq; sit, auferri vel vitari non posse. Hæc in vita. Quid post mortem? quam immortalitatem ex hac ipsa gloria oriri dixisti? Quid nunc ad Alexandrum pertinere putas celebratum omnibus terris & gentibus nomen? quid ad Cæsarem, quid ad Marcellum? qui magnitudine nominis & gloriæ orbem terrarum, ab ortu solis, ad occasum, compleuerunt? quid iucunditatis capere aut sentire illos putas? quod nomen eorum omnibus in ore sit, quod ab eis, tanquam magnanimis & præstantissimis regibus atq; imperatoribus capiatur exemplum? Nã si apud inferos sunt, quod talibus viris accidisse dolendum est, quid sensus rerum talium iis relictum putas, vbi alia atq; alia habent, quæ curent? Sed quam graues casus apportet ista gloria & Hannibalis ipsius interitus argumento est, de quo Satyrus:

Finem animæ, quæ res Romanas miscuit olim,
Non gladii, non saxa dabunt, non tela, sed ille
Cannarum vindex, & tanti sanguinis vltor.

de quo idem:

Sed qualis rediit? nempe vna naue cruentis
Fluctibus, & tarda, per densa cadauera, prora:
Has toties optata exegit gloria pœnas.

Testes quoque sunt, Darius, Cyrus, Mithridates, Iugurtha: qui omnes, ne quid gloriæ amitterent, vitam amisere. Quod si nec perpetua, nec cõstans est gloria, nec denuo eadem est semper, nec curis, nec laboribus, nec ægritudinibus vacat, liquere puto, in illa, felicitatem, quam quærimus, inesse non posse. Quod vero ad hanc partem attinet, satis multa mihi dixisse videor, nisi quid contra dicis. LAMOLA: Malo, Guarine, à sententia mea recedere, quod tu futurum esse prædixisti, quam aduersari tibi, tametsi mihi argumenta in contrariam partem non desint: ne hoc loco longiores simus, quam proposite

disputationis ratio postulet. Sunt enim alia nondum à me commemorata, quibus fortasse censebis beatam vitam effici posse: quæ, nisi molestum est, persequar.

GVARINVS: Tu non velim persequare? Te enim, paucis eloquar, audiam libens. Placet enim mihi, de hac re, mirum in modum, disputare, donec, quænam ea sit, & quibus artibus comparetur, didicerimus. LAMOLA: Pergam igitur, postquam haud te grauari video. Fueri multi & item sunt, qui putent, eam vitam felicitate præcellere, quæ in agro ducitur, præsertim, si ex possessionibus suis eos fructus homo percipiat, ex quibus possit honestè & liberaliter viuere. Habet enim agricultura multa, quæ delectant ac prosunt. Neque enim solus fructus, qui ex terra colligitur, delectat: sed etiam vis terræ vehementius. Quid enim dulcius, quam videre ipsis prope oculis, crescentes sensim in agro fruges, & semper noui quidpiam gignentem terram? quid voluptuosius, quam aspicere arentes prius hyberno rigore arbores sub vernum tempus reuirescere, ac paulatim cum frondibus baccas emittere: vites ornari pampinis, floribus prata vestiri: quid syluis ac nemoribus ad declinandum solis ardorem amœnius, tum ad venationes atq; aucupia delectabilius? quid deniq; mirabilius consitionibus, insitionibusque: quæ quidem à magno ingenio solertique inuenta sunt: Quid autem de fructu loquar, qui quidem ex ipsa terra, non absq; magno fœnore percipitur, vt non modo necessarios, sed etiam liberales vsus suppeditet? qui huiusmodi vitam agunt, hos fortunatos Poëtarum princeps appellat, hoc pacto inquiens:

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolas: quibus ipsa, procul discordibus armis,
Fundit humo facilem victum iustissima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis vomit ædibus vndam,
Nec varios inhiant pulchra testudine postes,
Illusasque auro vestes, Ephyreiaque æra:
Alba nec Assyrio fucatur lana colore:
Nec casia liquidi corrumpitur vsus olini:
At secura quies & nescia fallere vita,
Diues opum variarum: & latis otia fundis,
Spelunca, viuique lacus, & frigida Tempe,
Mugitusque boum, mollesque sub arbore somni
Non absunt: illis saltus & lustra ferarum,
Et patiens operum, paruoque assueta iuuentus:

Sacra Deum, sanctique patres, extrema per illos
Iustitia excedens terris vestigia fecit.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini:
Hanc Remus & frater: sic fortis Hetruria crevit:
Scilicet & rerum facta est pulcherrima Roma
Septemque vna sibi muro circumdedit arces.

Habes ex hisce Maronis versibus, quæ vtilitas, quæve delectatio ex Agricultura capiatur. In huiuscemodi vita senectutem suam consumsisse fertur M. Curius, post triumphum de Samnitibus, de Sabinis, de Pyrrho partum. In hac etiam Quinctius Cincinnatus, & illius seculi senatores penè omnes extremam ætatem peregisse perhibentur. A villa, inquit Cicero in Catone suo, accersebantur in Senatum Curius & cæteri senes: ex quo, illos qui accersebant, viatores nominati sunt. Equidem Guarine, si ad hoc vitæ genus probitas, æquitas, fides & continentia accesserint, hanc vel solam beatam vitam audebo dicere. GVARINVS: Atqui, Lamola, ex omnibus vitæ generibus quæ adhuc commemorasti, nullam vitam esse arbitror, quæ ad felicitatem hanc, quam quærimus, propius accedit. In ea enim inest summa animi delectatio & à laboribus requies, non mediocre vitæ condimentum: in hac, quod ad victum cultumque corporis attinet, omnium rerum copia, &, vt ait Cato, in hoc nec nihil, nec omnino sunt omnia. Neque enim est eiusmodi, neque certe eam vim habet rusticana vita, quemadmodum de opibus & gloria asseueraui, vt molestiis, vt laboribus, vt damnis, vt periculis, vt æmulatione, vt iniuria, liberare hominem possit ita, vt doleat nunquam, angatur nunquam, perturbetur.

In tantis bonis & voluptatibus eorum, de quibus modo mentionem fecisti, quot infortunia, quot calamitates, quot solicitudines interuenisse putas? quibus vexati atque affecti, nullam in rebus humanis felicitatem esse cognouerunt. Nam, vt alia taceam incommoda, qua putas molestia agricolam affici, cum spem anni & expectatas ad maturitatem fruges, vel grandine, vel nebula, vel siccitate amiserit? vel si æris alieni causa ab opere in vrbem distractus fuerit? Itaque hanc vitam, tutiorem esse te dicere patiar, beatam verò nullo modo. LAMOLA: Non audeo multum refragari opinioni tuę, præcipue hac in parte, vbi de voluptate fit mentio, ne tu me ex Epicuri Schola vnum putes, cuius ego opinionem & sectam semper improbaui, atque despexi. Neque enim dignam vnquam duxi, præstanti animo & liberali ingenio voluptatem, quæ quo maior est ac diuturnior, omnes animi vires opprimit. GVARINVS: Recte tu quidem & verè. Semper enim asper-

nandos & fugiendos existimaui, qui voluptatem vel summum in vita bonum esse, vel felicitatem homini conferre posse, defendunt. Quod verò in agris vita beata reperiri non possit, satis mihi dixisse videor, nisi quid aliud requiris. LAMOLA: Ego verò requiro & à te aliud volo, nisi graueris, sed non vt contradicam iis, quæ dixisti, nec prius hanc disputationem deseram, quam intelligatur, quibus artibus hæc felicitas acquiri possit. GVARINVS: Perbenignè & more tuo facis, quod nunquam contra veritatem pertinaciter contendis. V[illegible] agnoscis susceptam à te quæstionem ratione defendi non posse, das manus, atque arma aduersario remittis, nec nimis [illegible] pugnare veritatem sustines. LAMOLA: Ego neutiquam viri boni [illegible] puto, contra veritatem multa disserere. Quid enim ind[illegible] esse potest, quid impudentius, quam, contra id, quod ho[illegible] verum scias, etiamsi abundes argumentis, verbosius con[illegible] quandoque [illegible] ab ingenii & doctrinæ ostentatione qu[illegible] [illegible] videatur. In quo quidem genere multos reperies. [illegible] videre licet, qui etsi errare se sciant, tamen, pertinacia qu[illegible] ducti opiniones suas obstinate defendunt, quos etiam longè [illegible] reprehendendos putarim, quam eos, qui scientes, docti [illegible] [illegible] veritatem pugnant, vt aduersariorum [illegible] [illegible] nisi fortè id agunt, quo melius, quid veri in vnaquaq[illegible] cognoscatur. Itaque Guarine in sententiam tuam, præsertim q[illegible] tam existimem, venio non repugnanter. Id fit, ne tu me in[illegible] scientiæ nimium confidere arbitreris, aut in tuenda sententia [illegible] nacem putes, quod præsertim contra te præceptorem [illegible] quum puto. Sed his omissis ad reliqua pergamus, nisi fortè [illegible] diem disputationis reliquum differri mauis. GVA[illegible] [illegible] libenter recreare animum assiduo legendi labore de[illegible] [illegible], quoniam non minorem, quam tu, ex huiusmodi disputa[illegible] voluptatem ca[illegible] propterea persisto, quod cœptum est hodie, [illegible] in crastinum extrahi peropto. LAMOLA: Perplacet & id pr[illegible] multo iucundius. Dic igitur Guarine, num sacerdotum vit[illegible] [illegible] beatam esse, qua quidem, vt fert communis opinio, [illegible] tior esse potest. In hoc enim genere vitæ ea omnia inesse c[illegible] quæ ad felicitatem pertineant. Hæc est ea, per quam possis ad [illegible] [illegible] omnium dignitatem, ad summas opes atque diuitias euehi. [illegible] tes enim fieri Pontifex Maximus, quæ quidem dignitas au[illegible] honore, potestate, omnibus humanis dignitatibus antecellit. [illegible] num in terris par Christo Deo nostro, cuius ipse vicarius est, [illegible]

quid

quid maius atque sublimius optari potest? Maior est profecto atque amplior, quam Regum potestas. Regibus enim in corpora tantummodo, huic vero etiam in animas licet aduertere. Habent isti sancti sacerdotes & pileati affatim omnia, quæ suppeditent ad victum & ad cultum corporis, nec ad necessitatem modo, sed etiam ad summas & exquisitissimas vitæ delicias, ministros splendidos, equos egregios, mulas insignes frenis aureis, vasa argentea, preciosam supellectilem, purpureas vestes, quibus non modo seipsos exornant, sed etiam equos insternunt. Quid plura? Habent omnia, quæ votis & precibus à superis peti possint.

Hæc cum ita sint, cur hos beatos esse abnuerim?

GVARINVS: Si ita, vt dicis Lamola, sentires, quod ego non puto, magno te errore teneri dicerem, & non [illegible] communi errore. Sed facile patior te iocari mecum. Nam, vt ad rem veniam, quot, quibusve curis sacerdotes affici opinaris, non solum augendæ dignitatis causa, sed etiam amissæ liberius viuendi licentiæ, quum nec vxoris potiundæ potestas sit, nec ex se genitis manifesta gaudere, nec sibi legitimos hæredes parare, qui partis fruantur bonis: Cumque illa, quæ tanta cura & studio congesserunt alienis relinquenda esse recordantur. Omitto, quanta pecuniæ cupiditate teneantur, quamque in ea conquirenda diligentes sint. Ex qua vna re satis intelligi potest, illos præsenti rerum statu non esse contentos, quoniam alia super alia desiderent. Quapropter recte concludi mea iudicio potest, nec in hoc quoque genere vitæ felicitatem posse consistere, quum felicitas ab ambitione, anxietate atque auaritia seiuncta sit.

LAMOLA: Facile adducor, Guarine, vt tibi assentiar, [illegible] curis & cupiditatibus beatam vitam esse non posse. Et [illegible] cogito, quæ de huiusmodi vita dixisti, te nihil mentitum intelligo. Sed quando in iis vitæ generibus, de quibus hactenus disseruimus, beatitudinem esse negasti, credo me reperisse aliud vitæ institutum, quod tu ipse probes, quove felicitatem contineri non neges: quod mihi eo facilius persuasi fore, quoniam tu id ipsum vitæ genus ex omnibus delegisti, quod non puto persecutus esses, nisi te per id beatum putasses fore. GVARINVS: Et quodnam illud dices fore, Lamola? Studiumne bonarum artium atque doctrinæ? LAMOLA: Id ipsum. GVARINVS: Qua ratione istud? LAMOLA: Quoniam bonitatem artium literarumque scientia multa in se habet, quæ [illegible] deorum beatum reddere posse

videantur. Nam vt omissis Grammaticæ studiis à Rhetoricis incipiam, quę ars tua est & in qua ætatis nostræ consensu omnium principatum obtines, est quidem ipsa siue Rhetorica, siue oratoria facultas omni suauitate atque vtilitate cumulata.

Quid enim illa præstabilius, vt ait Eloquentiæ pater Cicero, vel admiratione audientium, vel spe indigentium, vel eorum, qui defensi sunt, gratia? quæ voluptas, cum eleganti & copiosa oratione conferri potest? Quam delectat illa reconditorum verborum vis cognita? quam delectat rerum, ad causam, de qua agitur, accommodata inuentio? quam delectat inuentorum artificiosa dispositio & collocatio? quam delectat compositio, elegantia & dignitas orationis, quam elocutionem appellamus? quam delectat inuentarum rerum thesaurus, quæ est fidelissima custos memoria? quam denique delectat moderata pronunciatio? quid item fructuosius aptiusve ad hominum gratiam, ad opes & ad amplitudinem camparandam? Hoc enim beneficio, qui vel famæ vel capitis periculo liberantur, eos non modo sibi adsciscit orator atque conciliat: verum etiam adiutores efficit, & amplificatores dignitatis suæ, atque in quacunque causa fautores. Erat hæc facultas olim coniuncta cum Iuris ciuilis scientia, cui quidem semper in omni bene morata ciuitate, vt ait Cicero, principatus est datus. nec immerito. Per hanc enim Respublicæ augentur atque conseruantur: & idcirco huius scientiæ fructum ab oratoriæ vtilitate non diuidam, & quæ de dictione dicta sunt, eadem & de legibus dicta erunt. Quid verò dulcius, quidve humano generi conducibilius, quam clarorum hominum, id quod est oratoris proprium, res gestas, vnde ad bene viuendum, ad subeunda pro patria pericula, honestissimum exemplum sumi potest, literis mandare, atque omnibus posteris, omnique æuo consequenti notas reddere? Omitto iam oratoriam. Quid, ipsa philosophorum studia, quam plena fructu & delectatione sunt? Hæc enim philosophia dux vitæ est, vt inquit Cicero, virtutum indagatrix, expultrixque vitiorum: Hæc inquam illa est quæ docet, quid in vita faciendum, quid fugiendum sit: Hæc quæ sint prudentiæ, fortitudinis, iustitiæ ac moderationis officia explicat: Hæc è duobus honestis vtrum honestius & probabilius sit, exponit: hæc quid vtilius in vita, & quibus artibus hanc vtilitatem adipisci possumus, & similiter duobus propositis vtilibus vtrum sequendum sit, explanat: hæc, si qua contentio vtilis & honesti esse videatur, vtram rem aggredi debeamus, decernit. hæc est inquam illa ars, quæ vrbes peperit, quæ dissipatos & vago ritu ferarum homines ad vitæ societatem conuocauit; hæc firmauit

inter

inter se primo domi[illegible], deinde connubiis & affinitatibus coniunxit: hæc eadem leges inuenit, hęc Rerumpublicarum sanctissima instituta condidit: hæc magistra morum, & cuiuscunque bonæ disciplinæ extitit: hæc denique animi morbis medetur, languores sanat, dolores expellit, solicitudines [illegible], molestias tollit, &, quod omnium primum iudico, docet fortunam euincere. Alterius verò partis philosophiæ, quæ est de rerum natura, quanta est, bone Deus, in disputando suauitas, quanta in tradendo vtilitas? Ex ea namque principia rerum causasque cognoscimus: Ex ea, quid sit anima, vtrum creata à Deo, an æterna sit: vtrum mundus perpetuo fuerit, an à Deo factus: vtrum elementa corrumpantur, an maneant: vtrum humana corpora de elementis participent: quot & quæ elementa sint: vtrum stella maior sit quam terra, vtrum sol maior sit stella: vtrum à centro mundi ad omnes circumferentias lineæ ductæ sint æquales? Ex hac etiam ventorum, imbrium, grandinum, fulgurum, turbinumque causæ dignoscuntur, & ex quibus ista generentur. Ex hac Lunę, Mercurii, Veneris, Solis, Martis, Iouis & Saturni cursus, nunc rectos, nunc obliquos licet ediscere: quot diebus Luna, quot mensibus planetæ orbes suos cursusque conficiant, & vt Virgili verbis vtar:

Hic canit errantem Lunam Solisque labores:
Arcturum, Pliadasque Hyadas: geminosque Triones.
Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
Hyberni: vel quæ tardis mora noctibus obstet.

Eiusdem Philosophiæ beneficio Deum agnoscimus, &, mundum absque autore & rectore, nec esse, nec consistere posse, comprehendimus, cæterósque supernos spiritus, & cætera, quæ cœli ambitu continentur, agnoscimus. Eiusdem artibus morborum & ægritudinum causas percipimus. Eiusdem artibus ac remediis ægroti curantur, & in pristinam valetudinem reducuntur. Quarum rerum omnium cognitione & intelligentia, quid excogitari potest beatius? quove magis alatur & vegetetur animus? Hosce Philosophos si Maro noster felices statuit, qui ait:

Felix qui potuit rerum cognoscere causas;
Atque metus omnes & inexorabile fatum
Subiecit pedibus, strepitumque Acherontis auari.

Et nos, Guarine, cur non beatos ducemus? Nec Musicam tacitus præteribo, qua quid potest esse ad creandos ab opere ac reficiendos animos accommodatius? quid auribus lenius? quid suauius? vt omittam quanta sit de[illegible] in ipsa cantus ratione, in vocis mollitudine

ac firmitate, in citharæ & cæterorum instrumentorum canoris fidibus, quarum tantam artem ac rationem Timotheus ille Musicus [illegible] nuisse dicitur, vt Alexandrum, cum vellet è conuiuio ad arma co[illegible]lleret, & rursum, mutato sono, ab armis ad epulas reuocaret.

In ipsa verò poësi, vt de studio Antonii nostri loquar, ex quo is summam laudem & gloriam consecutus, quam dulcedinem, quod a[illegible]nimi pabulum inesse putas? Audiui sæpe ex eo, [illegible]anta, illum interdum aliquid componentem, oblectatione detineri, vt omnium n[illegible]rum oblitus beatissimus sibi esse videretur, nec aliquid haberet, cum hac suauitate comparandum. Qua igitur Virgilium, Iuuenalem, Ouidium, Tibullum, Horatium, & reliquos clarissimos ac præstantissimos Poëtas, voluptate affectos putas, cum voluntati inuentio, inuentioni carmen succedebat? Mea quidem sententiâ nulla beatior vita esse potest. Cum itaque in iis omnibus, quæ commemoraui, doctrinæ [illegible]ribus, tanta insit animorum oblectatio, vt fructum taceam, qui ex his vberrimus percipitur, quidnam afferre potes, Guarine, cur non credam, hoc vitæ genus beatum esse, & hominem horum studiorum [illegible] aliquo versantem posse beate viuere? GVARINVS: Audiui te, [illegible] cum voluptate, Lamola mi, omnia liberalia studia percurrentem, omnesque artes ingenuas, earumq; proprietates & [illegible] differentias. Vt aût ad rē [illegible] tibi concesserim, multā in his studiis suauitatē ac delectationē esse; Maxime enim hominis ingenio natura que cōueniunt, cuius est propriū sapere. Idcirco etiā, cū otiosi sumus, aliquid legere & discere expetimus, notitiamq; rerum [illegible] ad vitæ felicitatē pertinere putamus. Hoc est illud, quod inquit Cicero in [illegible].

Ex quattuor autē locis, in quos honesti naturā vimq; diuisimus, primus ille, qui in veri cognitione cōsistit, maxime natura cōtingit humanā. Itaq; cū sumus necessariis negotiis curisq; vacui, tum maxime [illegible] aliquid videre, audire, discere: cogitationemq; rerum, aut [illegible]tarum, aut admirabilium, ad beatè viuendum necessariam ducimus.

Quod autē dicis, magnā vtilitatē ex eisdē studiis percipi, id fortasse cōtingit quibusdā paucis, vel, si vis etiā, Antonio & mihi, quib. est, Dei munere, vnde vita cū dignitate ducatur. Sed non idē omnibus doctrinæ studiosis & eruditis hominib. fortasse suppetit. Vides enim multos viros, ingenio ac doctrina præstanti rei familiaris inopia laborare, iacere humi, negligi a locupletibus, a principibus contemni; quorum [illegible] nullus est hac nostra tempestate qui literatorū ingeniis [illegible] Alfonsum, Regē omnib. ornamentis naturæ atq; fortunæ [illegible], qui hunc poëtā nostrum excepit, exceptū erexit, e[illegible] [illegible] omne tempus vitæ constituto, & [illegible]

[illegible]

rem eiusdem Regis generum, non minus eloquentem & dicendi suauitate, quam fortunis & opibus illustrem. Nec est tamen id solum huius seculi nostri vitiũ. Namq; & Iuuenalis nostri temporibus paruo in precio bonæ artes & disciplinæ erãt, vnde est illud à se dictũ de Poetis:

cum iam celebres notiq; Poetæ
Balneolum Gabiis, Romæ conducere furnos
Tentarent, nec fœdum alii, nec turpe putarent
Præcones fieri, cum desertis Aganippes
Vallibus esuriens migraret in atria Cleio.

Et illud de oratoribus:

Spes nulla vlterior; didicit iam diues auarus
Tantum admirari, tantum laudare disertos
Vt pueri Iunonis auem.

Et illud de causidicis;

Dic igitur quid causidicis ciuilia præstent
Officia & magno comites in fasce libelli?
Quod vocis pretium, siccus petasunculus, & vas
Pelamydum, & veteres Afrorum epimenia, bulbi:
Aut vinum Tiberi deuectum, quinque lagenæ:
Si quater egisti, si contigit aureus vnus,
Inde cadunt partes ex in fœdere pragmaticorum.

Et illud de historiographis:

Quæ tamen inde seges? terræ quis fructus apertæ?
Quis dabit historico, quantum daret acta legenti?

Et illud de Rhetoribus:

Quis color & quod sit causæ genus, atque vbi summa
Quæstio, quæ veniant diuersa parte sagittæ,
Scire volunt omnes, mercedem soluere nemo.

Et illud de Grammaticis:

Quis gremio Enceladi, doctique Palæmonis adfert
Quantum Grammaticus meruit labor?

Et reliqua quæ ille prudentissimus executus est.

Potes igitur, Lamola, in tantis angustiis positum hominem, quamuis doctum & eruditum, præstantemq;, beatum existimare? Ego verò non censeo. Sed, vt inquit Catoni Lælius, sibi fortasse propter opes & copias & dignitatem tuam tolerabiliorem videri senectutem, id autem multis non posse contingere: sic qui hisce rebus, quæ ad vitam necessariæ sunt, caruerit, hunc beatũ esse non posse, quoniam is contentus eo rerũ statu esse non possit. Quis autẽ est ex omni mortalium

numero, qui nunquam re vlla omnino careat, quã adipſci non poſſit? Quid quod hæc doctrinæ & bonarum artium ſtudia pleriſque claris viris exitio fuerunt? vt illos ad poſtremum talibus rebus operam indulſiſſe fortaſſe pœnituerit. Neſcis Antonium, Ciceronem, Demoſthenem, omnium ætatum, omnium ſeculorum, omniſque memoriæ oratores præſtantiſſimos, & item Socratem & Anaxagoram, Caliſthenem, Zenonem, ſummos ac celeberrimos Philoſophos, à tyrannis crudeliſſimè interemtos eſſe. Nam de Cicerone ac Demoſthene hoc dicit Satyrus:

Eloquio ſed vterque perit orator: at illum
Largus & exundans letho dedit ingenii fons,
Ingenio manus eſt, & ceruix caſa, nec vnquam
Sanguine cauſidici maduerunt roſtra puſilli.

Illud de Cicerone: hoc de Demoſthene:

Saeuus & illum
Exitus eripuit, quem mirabantur Athenæ
Torrentem, & pleni moderantem frena theatri:
Quem pater ardentis maſſæ fuligine lippus
A carbone & forcipibus, gladioſque parante
Incude, & luteo Vulcano ad Rhetora miſit.

Ex hiſce potes intelligere Lamola, nec in diuitiis, nec in potentia, nec in amplitudine dignitatis, nec in regno, nec in gloria, nec in re militari, nec in agrorum cultura, nec in ſacerdotio, nec in ſtudiis literarum, hanc eſſe, quam quærimus, felicitatem, de qua iam dudum à nobis diſputatum eſt, veram eſſe illam Satyri noſtri probatiſſimam grauiſſimamque ſententiam ita dicentis,

Omnibus in terris, quæ ſunt à Gadibus vſque
Auroram & Gangem, pauci dignoſcere poſſunt
Vera bona, atque illis multum diuerſa remota
Erroris nebula. quid enim ratione timemus,
Aut cupimus? quid tam dextro pede concupis, vt te
Conatus non pœniteat, votique peracti.
Nocitura toga nocitura petuntur
Militia, torrens dicendi copia multis
Et ſua mortifera eſt facundia, viribus ille
Confiſus periit admirandiſque lacertis.

Hoc idem Horatius ſentiens aliis verbis expreſſit, hunc in modum inquiens:

Qui fit, Mæcenas, vt nemo, quam ſibi ſortem

Seu

Seu ratio dederit, seu fors obiecerit, illa
Contentus viuat? laudet diuersa sequentes?
O fortunati mercatores, grauis annis
Miles ait multo iam fractus membra dolore:
Contra Mercator, nauim iactantibus Austris,
Militia est potior. quid enim? concurritur. Hora
Momento cita mors venit, aut victoria læta.
Agricolam laudat Iuris Legumque peritus
Sub galli cantum consultor vbi ostia pulsat:
Ille datis vadibus, qui rure extractus in vrbem est
Solos felices viuentes clamat in vrbe. & reliqua.

Quas ob res, quænam vita beata sit, atque vbi sit, & quomodo parari possit, repetendum est altius. LAMOLA: Visne igitur, Guarine, quoniam disputando mihi defatigatus aliquantulum videris, & iam dies declinat ad vesperã, ac prętereа difficillima pars totius huiusce disputationis relicta est, id quod superest, in crastinum diem transferri? GVARINVS: Mihi quidem nihil molestum erit, quod tibi placere intelligam, siue disputare, siue differre velis. Nam, quod ais me tibi defatigatum videri, non est ita. Neque enim me disputationis eiusmodi satietas percipere vnquam posset, etiamsi totum triduum ieiuno mihi differendum foret, præsertim cum te & Antonium tam faciles mihi habeam, vt non omnia mihi necessario exprimenda putem, ad ea probanda, quæ persuadere intendam. Quod restet potissima & difficilima pars susceptæ disputationis, in eo abs te profecto nõ dissentio. Suadere verò nobis, vt dicis, instans vespera videtur, vt animos ab hac disputatione relaxemus, & aliquantulum otiemur. Quapropter censeo, quod reliquum est in crastinum differamus. Sic & Antonius veniet ad dicendum paratior. ANTONIVS: Et ego itidem censeo. Eamus hinc igitur, & hortulos aliquos petamus, vbi laxamenti quippiam animo pariter & corpori demus.

Tum silentium subsecutum est, atque inde discessum. Postridie cum sub meridianum tempus Guarinus & Lamola ad Antonium, salutandi gratia, profecti essent: Visne Guarine, inquit ANTONIVS: ad hesternam disputationem reuertamur, & quænam sit ista felicitas, accuratius indagemus? GVARINVS: Volo id quidem, Antoni, nec est aliquid, quod agam minus inuitus. Quid enim mihi tali disputatione potest esse iucũdius? Sed censeo hanc partem abs te tractandam atq; explendam esse, vt fuerat constitutum. LAMOLA: Recte dicis, Guarine, & id æquum est. Scit enim Antonius, ita conuenisse mecum hesterno

dic,cum me ad disputandum impulit: nec puto eum adeo difficilem fore,quin id ipsum ab eo impetremus non grauate, si consuetudinem suam tenuerit. Solet enim in omnibus rebus & tractabilē & exorabilem se præstare, nec omnino cuiquam mortalium in vllo genere officii cedere. Quamobrem, vt iam ad te loquar, Antoni, omni prorsus excusatione summota, partes tuas suscipies, nec te vehementius rogari patiere, nec studia nostra, qui te audire cupimus, de beata vita quid sentias, quippiam demoreris. ANTONIVS: Etsi res ipsa permagna est adeo quod nescio quæ maior, tamen vt vestræ voluntati obsequar, dicam quid de illa sentiam, sed ea lege, vt cum ostendero, si tamen id potero, in rebus humanis felicitatem esse non posse: tu, ô Guarine, vbi ea sit, & qualis, explices. GVARINVS: Tu quod tuum est munus Antoni, in primum exequere: ego isthuc posterius videro. Neque enim is sum, qui, aut tuæ, aut Lamolæ voluntati, præsertim honestissimæ, defuturus sum. ANTONIVS: Recte dicis. Incipiam igitur de re dicere. Omnis beatæ vitæ ratio, vt mihi quidem videtur, ex summi boni opinione ducitur. Videndum igitur in primis cēseo, quid de summo bono philosophi veteres, quid Theologi nostri senserint. Omnis siquidem sapientum inuentio & cogitatio ad hoc vnum confertur, hoc vnum spectat, vt felicitatem consequamur. Nam si quid erit melius, quod se non adeptum quis existimauerit, is certo hac felicitate caruerit. Affectus enim illius boni potiundi cupiditate, quo se carere senserit, quieto animo esse non poterit, sed semper angetur, & appetitione eius, quod præstantius opinabitur, dies noctesque torquebitur. Ita fiet, vt semper aliquid ad cumulatam felicitatem deesse sentiat. Cæterum de bonorum finibus aliter philosophi veteres, aliter nostri sentiunt. Quinimo & inter ipsos antiquos, vt scis, quid sit supremum bonorum omnium, summa discrepatio atque dissensio est: quorum sententias dico eas, quæ magis vel defensæ vel impugnatæ fuerint, quo breuius potero exponam, ac simul ostendam, si id quoque potuero, quam falsa fuerit eorum opinio. Sunt qui summum bonum in voluptate ponant, vt Aristippus & Epicurus: Sunt qui in doloris priuatione, vt Diodorus: sunt qui in indolentia, vt Hieronymus: sunt qui honestati voluptatem adiungant, vt Calipo & Dinomachus: sunt qui in scientia, vt Herillus: sunt qui in sola virtute & honestate, vt Zeno & Stoici: sunt qui in bonis animi & corporum & fortunæ, vt Aristoteles & Peripatetici. Nam de Academicis nihil dicam, qui de finibus bonorum & malorum videntur cum Peripateticis consentire, sed in eo vno differre,

quod,

quod, quemadmodum Peripatetici affirmant ita esse, aut non esse, sic illi, vitata affirmandi arrogantia, dicunt sibi ita videri aut non videri: quarum omnium sententiarum, quam iusta quæque sit, breuiter videamus.

Qui voluptatem summum bonum existimant, eorum sententiam confutare haud laboriosum puto, præcipue cum à Cicerone, Seneca, Lactantio, vt alios taceam, grauissimis verbis atque sententiis perfracta sit. Ac primum omnium, cuiusmodi res sit voluptas, ex ipsius verbi definitione iudicari potest. Nam, si est, vt Ciceroni videtur homini definiendi peritissimo, *lætitia vehemens in animo, & commotio suauis iucunditatis in corpore, siue iucundus motus in sensibus*: vel est, vt Stoicis placet, *sublatio animi sine ratione opinantis se magno bono frui, quidnam dici potest à summo bono alienius?* Esset enim hoc tantum bonum nobis primum commune cum belluis. Illæ enim rationis & orationis expertes ad voluptatem omnia referunt: seque id vnum optare & sequi affirmarent, si naturæ beneficio loqui possent. Quid quod etiam multa à bestiis fieri cernimus, vt in enutriendis & tuendis ex se natis, quæ quidem non ad finem voluptatis, sed potius cuiusdam à natura in suos insitæ caritatis proficisci videantur?

Quid igitur foret absurdius, quam nobis statuere illud supremum bonorum omnium, cuius non expertes sint pecudes: vel in quo etiam ab illis quodammodo superemur? Nam cum dederit nobis Deus excellentem primo figuram corporis & staturam arrectam cœlumque intuentem, mutis verò animalibus pronam & humi spectantem, non est profectò in hominum numero habendus, qui eandem, quam bruta, sibi proponat & statuat summi boni rationem. Cumque ipse Deus nobis ingenium, rationem ac memoriam dederit, quarum rerum expertes sunt pecudes, quibus discernere possumus, quantum ignominiæ ac turpitudinis in voluptate sit, extremæ sane insipientiæ existimandum foret, rem tam vilem tamque despectam, non modo summum bonum, sed etiam bonum dicere. Quin etiam ipsa natura, quæ de genere humano optimè merita iudicatur, cum homini rectam, proceram staturam & cœlum inspicientem, vt dixi, & corpori sensus tribuerit, vt omittam, quæ animi sunt, quibus carent cætera animalia, de nobis profectò male merita videretur, si homini non aliam, quam pecudi, summi boni appetitionem impressisset. Huc accedit, quod nulla res perniciosior, nulla pestis acerbior, vt Archytas ille Tarentinus

ait, hominum vitæ reperiri potest, quam voluptas. Hinc enim omnium malorum genera nascuntur. Nullum siquidem est tam impium, tam atrox, tam nefarium facinus, ad quod suscipiendum atque exequendum voluptas hominem non compellat. Hinc, multarum vrbium euersiones, ne homicidia, ne alia scelera proferam, sæpenumero consecutæ sunt, quas enumerare non est necesse. Sunt enim in promtu. Nam, vt omittam Troianum excidium, in quo tot hominum millia periere, nonne & in Gallia Transalpina, quæ patrum nostrorum memoria, vel etiam temporibus nostris, prouincia totius orbis terrarum florentissima extitit, propter huiuscemodi pestem subito defloruit? & in maximas calamitates incidit? Aiunt huius sectæ atque hæresis Philosophi, si tamen sunt Philosophi nominandi, virtutem ideo colendam atque expetendam esse, quod ea sit efficiens voluptatis: quæ quidem vox mihi pecudum videtur esse, vt inquit Cicero, non hominum. Non erubescunt imprudentes, ne dicam impudentes, homines efficere virtutem, qua nihil præstabilius homini à superis datum est, ministram & ancillam voluptatis. O præclaram philosophiam! ô summam, ô singularem sapientiam! quæ imperium & principatum in homine obtinet, hanc indignissimę rei famulatui & seruitio subdere non verentur, nec intelligunt, quam sordidus esset virtutis finis, si ea nihil melius voluptate hominibus pararet. Ego quidem nunquam illud bonum appellandum putaui, quo non posset eius possessor honeste gloriari, nedum illud putem summum & excellētissimum omnium. Quis autem est, nisi omnino amens, vel certe impudens, qui in bonorū conuentu, percepta voluptate, gloriari sine rubore audeat? Hîc quispiam forte dixerit: Tu de corporis voluptate tantummodo intelligis, non animi. Ego verò de vtraq; loquor. Licet in ea quæ corporis est nisi turpitudo maior ea videtur ratione: quod hic finis non à beluarum fine seiunctus. Nec fit verisimile, nec certe æquum, hominem ac pecudem sibi idem tanquam signum proponere, ad quod consilia atq; actiones suas dirigat intendatq;. Vt autem exemplis fiat illustrior, num censemus Curtium, qui se armatum præcipitauit in illum immanem terræ hiatum, voluptatis causa mortem obiisse? num Scæuolam, voluptatis causa, manum, quę errauerat, in ignem iniecisse? num Brutum, Romanæ libertatis autorem, filios securi percussos, voluptatis gratia, peremisse? num Torquatū Latino bello filium eius strenuū virum & victorem voluptatis causa morti deuouisse, & in medios hostes citatis equis percurrisse? num Marcum Regulum ad mortem indubitatā voluptatis causa reuertisse? nū M. Curium oblatum sibi à Samnitibus magnum

auri-

auri pondus, voluptatis causa respuisse? num Fabricium ingentes Pyrrhi pollicitationes voluptatis causa spreuisse? num priorem Scipionem vxoris nobilis Celtiberi, qua nulla erat in tota Hispania formosior, voluptatis causa à concubitu abstinuisse? num Alexandrũ ab vxore filiaq; Darii, præstantissima forma reginis, voluptatis causa animum inuictum præstitisse? num Solonem, Lycurgum & cæteros Legumlatores, voluptatis causa leges condidisse? num ipsos philosophos, tam laboriosis conatibus, voluptatis causa, vitam contriuisse? num deniq; Themistoclem, Periclem, Cyrum, Agesilaum, Alexandrum? num Fabium, Marcellum, Marium, Syllam, Cæsarem, Augustum, qui res tam amplas, tamq; magnificas gerebant, voluptatem respexisse? Aliud profecto, aliud, inquam, præstantius atq; excellentius sibi animo proponebãt, decus videlicet, famam ac gloriã, licet & ipsi veri summiq; boni perfectam cognitionẽ non tenuerint, & meo iudicio etiã errauerint.

Præterea summum bonum, quo iure quis dixerit, quod instabile, caducum, momentaneum, fluxumq; sit? Quis autem ignorat, voluptatem siue corporis, siue animi velis, infirmam esse atq; mutabilem. Sed quod ad illos attinet, qui voluptatem summum bonum censent, satis dictum sit.

Qui doloris priuationem summum bonum esse dixerunt, ii planè mihi videntur, vel podagra, vel laterum dolore aliquando affecti, ita sensisse. Nihil enim est, quod vehementius optet ægrotus, quam doloris vel morbi detractionem. Sed vt ait Paccanc usnoster, homo in disputando peracutus, quid potest dici magis ridiculum, quam id pro summo bono habere, quod à medico consequi dolens possit? Nam si id summum bonum esset, dolor vtique sæpe optandus foret, vt dolore sublato, esset postea, quod magis gauderemus. Ex quo plane consequens esset, illum parum felicem esse, qui parũ doluisset, felicissimum verò, qui plurimum: quod quam sit absurdum vides.

Qui autem indolentiam summum bonum statuunt, nonne idem facere videntur, quod hi volunt manere vt dici solet, aliquid designare. Illud enim sibi bonum effingunt, quod tantum à superis petere, non nobis dare valeamus. Nam in cuius potestate esse dixerimus, præstare de seipso, ne vnquam doleat? Hoc certe non à virtute, non à doctrina, non à ratione, non à consilio; sed tantum à Deo consequi possumus. Profecto qui ita sentiunt, eorum mihi videntur esse persimiles, qui talem sapientem fingunt, qualis adhuc, vt Cicero inquit, inuentus est nemo. Quid autem est stultius vel ineptius, quam ea commentari, sibique pro maximo omnium bono proponere, quod per se.

adipisci nemo possit? sane qui hanc doloris vacuitatem summum bonum dixit esse, is non satis videtur intellexisse id quod Aristoteli placet & Cicero meminit, vt bouem ad arandum, vt equum ad vehendum & militarem vsum, vt canem ad venandum, sic hominem ad res duras atq; asperas natū esse. Quid enim loci habet fortitudo, quæ homines maxime illustrare & celebrare consueuit, si homini nunquam aliquid aduersi contingeret, propter quod aliquādo dolendum esset? Sed hæc quidem hactenus. Qui virtuti voluptatem adiiciunt, & in his summum bonum putant, hi sane etiam impudentius mihi dicere videntur, quam qui in sola voluptate summum bonum constituunt. Coniungunt enim res natura contrarias, longeque diuersas. Nam si aqua & ignis, elementa inter se contraria atque pugnantia, simul stare iungique non possunt, sic certe nec virtus cum voluptate vllo pacto copulari potest. Aspernatur enim natura, reiicitque contrariam. Nec profecto secus est voluptatem cum virtute coniungere, quam pecude cum homine sociare. Atque ita se habet hæc ratio: qui voluptatem sequitur, is virtute, qui virtutem, is voluptate careat. Sed hoc hactenus. Qui summum bonum in scientia dixit esse, honestius quidem ille, sed tamen omnino non recte. Est sanè hominis proprium sapere, vt supra dictum est: sed in eo errauit, quod putauit scientiam propter seipsam expetendam esse, cum quidem illa altius & extrinsecæ rei causa expetatur.

Ideo enim scientias discimus, quemadmodum inquit Lactantius, vt in eis exerceamur, vt per eas vel ad vitam necessaria vel ad splendorem honesta adipiscamur, quorum priora non minus pecudum esse quam hominum manifestum est. Ita enim brutis animalibus, quemadmodum hominibus insita est victus voluptatisque appetitio. Videre etiam licet in bestiis quibusdam, vtputa, in equis, tauris, leonibus, imaginem quandam similitudinemque gloriæ cupiditatis. Ex quo non abs re Poëta maximus de equo loquens, experiendum esse ait:

Et quis cuique dolor victo: quæ gloria palmæ.

Illud etiam necessario sequeretur, si scientia summum bonum esset, vt tam qui malas, quam qui bonas artes didicissent, beati essent: quod existimare nefas puto.

Qui verò summum bonum in virtute ponunt, hi profecto minus à summi verique boni cognitione quam cæteri, aberrauerunt. Sed tamē nec ipsi, quodnam illud esset, satis agnouerunt. Hæc quidem virtus suadet nemini nocere, patriam atq; amicos iuuare, cōmuni hominum societati seruire, fidē præstare, gloriæ vel opum gratia nihil contra hone-

honestatem condendere, nullo turpi quæstu rem facere, nulla negligentia, nulla pigritia quemquam circumueniri permittere, contra aduersa forti & inuicto animo esse, res humanas contemnere, nulli fortunæ cedere, ardua ac laboriosa suscipere, nullo terrore adduci, nullo discrimine, vt suscepta deserantur, omnia deniq; quæ homini eueniunt, in rebus corporis aut externis, nec bona, nec mala ducere. Huius munus est libidines refrenare, voluptates compescere, iracundiã propulsare, auaritiam coercere, omnes animi labes diluere. Eiusdem est res altas atq; occultas inuestigare, verum inquirere, cœlestia spectare, diuina contemplari, Deum agnoscere. Est hæc profecto res magna, quæ res adeo præclaras gignit & cõtinet. Sed tamen eam summum bonũ esse, nequaquã existimandũ est. Neq; enim virtus illud est, quod ex ipsa virtute quærimus, sed eius potius genitrix atq; effectrix. Hoc est enim illud iter, quod nobis emetiendum est, ad verum summumq; bonum contendentibus, ad quod sine virtute perueniri nullo modo potest. Idque hoc vno argumẽto facile iudicari potest. Namq;, vt ait ipse Lactantius, aut hoc summũ bonũ, quod quærimus, adeptu facile est, aut difficile. Si facile, summũ bonum dici iure non potest. Quid enim tot labores, tot molestias, tot pericula, quod est virtutis opus subeamus? cur nos tantopere maceremus atq; conficiamus, ad summũ & optatissimũ annitentes, si illud leuiter adipisci possumus? Sed cum vel cõmune quodque bonum & mediocre bonum non possit absq; difficultate comparari, quoniam natura boni ardua & laboriosa, quemadmodum vitiorum prona est & præceps: verisimile est, hoc, quod summum bonum & omnium excellentissimum dicimus, non posse sine summis laboribus, summaq; animi & corporis contentione vendicari. Id si ita est, vt certe est, honesta actione ac virtute opus est, ad hoc supremum bonũ consequendum. Si igitur per virtutem ad id perueniendum est, cuinam dubium relinqui potest, ipsam virtutem in qua exercemur, quæve circa laboriosa ac periculosa versatur, non esse summum bonum? Equidem mihi persuadere non possum, Ciceronem & eos, qui dixerunt summum bonum in virtute esse, & in quo virtus sit ei nihil deesse ad bene beateq; viuendum, quamuis asserant illam propter se expetendam, nihil aliud vltra virtutem spectasse, maxime cum dicat in Tusculanis: Honos alit artes, omnesq; incenduntur ad studia, gloriâ: & in Officiis: Vix inuenitur qui laboribus susceptis periculisq; aditis, non quasi mercedem rerum gestarum desideret gloriam. Sic Virgilius:

vtcunque ferent ea facta minores,
Vincet amor patriæ, laudumque immensa cupido.

Hæc profectò illa res erat, quam sibi proponebant, quam spectabant, ad quam omnia eorum opera referebant. Id autem contingit ignorantia summi boni. Cum enim carerent veritatis lumine, ac perfectæ sapientiæ fulgore, nec aliquid virtute præstantius reperirent, à virtute non recesserunt, eamque in sese, tanquam radios in Solem reflectere voluerunt, cum ad virtutis intelligentiam peruenerunt, quam quærẽdo fatigati substiterunt, nec ad cœlum, vnde mortaliũ animi profecti quoq; reuersuri sunt, mentem retulerunt; Qui verò corporis & rerum externarum commoda addi volunt, & in his summum bonum ponunt, in eo peccant, quod in his, quæ in potestate nostra non sunt, summi boni finem statuunt. Quis autem nescit altera in potestate naturæ, altera in casu & fortunæ temeritate esse reposita? Nam quis est, cui exploratum sit, se incolumem ad vesperum fore, aut rem familiarem sibi vno duntaxat die integram esse mansuram? Quod si ita est, vt certe negari non potest, quis hisce accessoriis bonis putauerit vitam beatam fieri posse? Summum quippe bonum, vt Lactantio placet, tale esse oportet, vt homini cum nullo animante commune solius animi sit, nec vllam cum corpore aut rebus externis communionem habeat, ac deniq; tale, vt non possit absq; scientia ac virtute comparari. Hoc verò bonum ita definitum illorum omnium sententias excludit, de quibus facta est mentio. Quæcunq; enim dixerunt aut nobis cum mutis animalibus cõmunia sunt, aut à nostra potestate seiuncta. Quæ sit philosophorum opinio de summo bono, in quo beata vita continetur, satis explicatum videtur. Nunc reliquum est, vt, quid nostri de eo sentiant, explicetur. Lactantius quidem summum bonum hominis positum esse in immortalitate censet, eamq; quasi mercedẽ maximorum laborum ac meritorum nostrorum à Deo mortalibus constitutam esse, compararique duabus rebus: Religione scilicet & sapientia. Ait enim *Cum omnia quæ data sunt homini, pene videam esse communia brutis animantibus, puta, vox, risus, caritas, ratio: Videmus enim illas propriis & sibi datis a natura vocibus inter se notis quasi simul colloqui, demulsis auribus & rictu in lasciuiam soluto quasi ridere: in fœtibus gignendis educandisq; quasi quandam speciem amoris humani præferre: in tuenda vita, in fugiendis periculis, quædam non obscura rationis signa præbere: Omnes animantes præter hominem religionis & sapientiæ expertes esse, easq; soli homini conuenire, rationem aliquam bestiis datam esse ad sustentandam vitam, homini vero perfectam ad diuinarum rerum intelligentiam.* Cui quidem opinioni assensum esse Ciceronem ait dicentem: *Ex tot generibus nullum esse animal præter hominem, quod habeat aliquam Dei notitiam,*

[illegible], ut [illegible] gentem tam immansuetam, neq; tam feram, quæ non, etiam si ignoret qualem habere Deum deceat, tamen habendum sciat. Spectandum nobis est, ut in cœlum, nullam aliam ob causam, nisi ob Religioné. Quam si Religio tollatur è medio, nullam superesse nobis cum cœlo cognationem. attingendos ad cœlum oculos, aut religionis gratia, aut etiam diuinarum cognitione. Sed quia res diuinæ hominis ingenio perfecte comprehendi non possunt, religioni seruiendum esse. Oportet autem Religionem cum sapientia coniungi, nec alteram rem absq; illa perfectam esse, eosq; qui alterutram suscipiunt altera neglecta, [illegible] magnis erroribus implicitam sequi, quoniam in his duobus inseparabiliter connexis, & officium hominis & veritatis omnis inclusa sit. *Idcirco, inquit, factus est mundus, ut nasceremur, ideo nascimur, ut factorem mundi ac nostri,* Devm, *agnoscamus, ideo agnoscimus, ut colamus, ideo colimus, ut immortalitatem pro laborum mercede capiamus.* Hanc tamen immortalitatem cum vera Dei cognitione & contemplatione coniunctam intelligendam, qua quidam errarunt Philosophi, inter quos & M. Cicero, qui et ipsi immortalem esse animum putauerunt, sed verum Deum omnium conditorem ac parentem, defectu sapientiæ nesciuerunt. Hæc de summo bono Lactantius.

Isidorus verò sacrarum literarum doctissimus, *summum bonum* esse inquit, Devm, *quod sit incorruptus, incommutabilis, immortalis & simplex, quem nemo nisi mundum [illegible] adducit.* Nam etsi immortales angeli atque animæ sint, tamen & commutabiles sunt, quoniam sui vitio lapsæ a Deo defecerunt: cuius verba [illegible] commendatius recor[illegible]. *Summum bonum,* inquit, *Deus est, quia incommutabilis est, & corrumpi omnino non potest. Creatura vero bonum, sed non summum, quia mutabilis est, & dum sit quidem bonum, non tamen esse potest summum. Quæ est Dei immortalitas nisi eius incommutabilitas? Nam & angeli & animæ immortales sunt, sed incommutabiles non sunt. Ideo solus Deus immortalis, quia solus incommutabilis est. Nam anima moritur, dum deserente Deo, de bono in malum mutatur. Sicut & angelus dum deserente Deo lapsus est. Quod materiam habet, unde existat, mutabile est, quia de forma ad formam transit. Quod vero non habet materiam, immutabile: sicut Deus vtique est. Bene itaq; ac substantialiter sunt ista in Deo, incorruptio, immortalitas, incommutabilitas, inde & merito cunctæ præponitur creaturæ. Opus non consilium apud Deum mutari nec variari eum, quia per varia tempora, diuersa præcepit, sed manens ipse incommutabilis & æternus quod cuique tempori congruum esset, ab ipsa æternitate, in eius mansit dispositione consilii, non usu nostro aliud Deum putamus, aliud eius pulchritudinem.*

ficut aliud est homo, aliud eius pulchritudo, quia desistente pulchritudine homo manet, ac per hoc, qui ita intelligit, Deum corporeum [illegible] dum pulchritudo Dei ipsa est Deus. Ideo Deus dicitur simplex, sive non amittendo quod habet, sive quia non aliud est ipse, aliud quod in ipso est [illegible] dinatedici, seu conferre vitiu ea, quae [illegible] in Deo sunt [illegible] citas, quae aliquando dicitur pro [illegible], & non est apud Deum [illegible] apud Deum vero summa [illegible], & iuxta hanc regulam caetera [illegible] nanda sunt. Haec Isidorus. Augustinus magnus perfectusque Theologus summum bonum esse [illegible] aeternam vitam, [illegible] summum malum aeternam mortem: ac propter illam comparandam nobis recte viuendum esse. [illegible] *ipsum est enim, inquit: Iustus ex fide viuit, quoniam nec bonum nostrum iam videmus, ex quo opus est, ut illud credendo quaeramus. Nec vero, ut ipse testatur, nostrum recte viuere satis est ad [illegible] [illegible] nisi credentes & orantes nos adiuuet, qui ipsam fidem dedit, qua nos iuuandos esse credamus.* Praeclare ille quidem de summo bono, si illud esse [illegible] aeternam vitam. Aeterna enim vita quid est nisi Deus aeternae vitae largitor? Ipse enim est & vita & [illegible]: vnde illud, Ego sum via, veritas & vita. Ipse aeternus, qui principio caret & fine. Aeterna igitur vita est, [illegible] Deo aeternum vivere, atque in [illegible] contemplatione omnes cogitationes [illegible], quam [illegible] tantummodo in [illegible] veritatis [illegible].

Alibi idem Augustinus, summum bonum [illegible], aeternam pacem esse inquit his verbis. *Quamobrem, cum summum bonum [illegible] tis Dei sit aeterna pax, non per quam mortales transeunt [illegible] atque [illegible] immo [illegible], [illegible]* Quis est [illegible] illam vel beatissimam esse [illegible], vel in eius comparatione illam, quae hic [illegible], quae [illegible] & corporis & rerum [illegible], infelicissimam non iudicet? Sed siue aeternam vitam, siue aeternam pacem summum bonum iudicet, recte ille quidem. In Deo enim aeterna vita & aeterna pax est: in eo summa quies, summa tranquillitas & status omnium rerum [illegible] latione perfectus. Quid plures Theologos referam? Omnes enim in id consentiunt, Deum esse summum bonum, in eo beatorum cogitationes finiri, nihil extra Deum appeti, nihil desiderari, quod est summi boni proprium. Quapropter si nec in sola voluptate, nec in dolorum priuatione, nec in indolentia, nec in virtute cum voluptate coniuncta, nec in sola honestate, nec in [illegible], summum [illegible] mihi multis [illegible] explicasse videor: sed in Deo & ipsius [illegible] ac con-

templa-

[illegible] ac vitæ æternitate, vt Theologis placet, illa [illegible] nec [illegible]tur, nos in hoc orbe terrarum, quem incolimus, vitam [illegible] non posse. Illa enim vita beata recte appellabitur, quæ nulli est fortunæ [illegible] nullis procellis obnoxia, ad quam nec [illegible], nec [illegible], nec [illegible], nec obtrectatio, nec [illegible], nec vis, nec ægritudo, nec [illegible] vlla, quæ animum à perpetua tranquillitate [illegible], penetrare potest. Nam dum [illegible] [illegible] dum [illegible]tur, non nisi [illegible] [illegible]. [illegible] humanorum casuum [illegible] fortiter [illegible] [illegible] non posse [illegible], hominem quicunque sit, his quæ [illegible] præter naturam & [illegible] accidant, nisi omnino sit ferreus, non moueri. Quid enim [illegible] Diogenem [illegible] vel Cleanthem, quorum vita [illegible] [illegible], nunquam [illegible], nunquam rei [illegible] [illegible], nunquam [illegible] desiderasse, nunquam [illegible] vlla [illegible] fuisse. Equidem [illegible] videor, nec ita [illegible] esse, eaque conditione [illegible], vt non [illegible] [illegible] non cupere, non dolore [illegible]. quæ sunt animi perturbationes ex corporis cogitatione procedentes. Si enim [illegible] animi [illegible] appellat, quum animum mentemque [illegible] Poetarum Latinorum [illegible] [illegible] versibus:

Igneus est ollis vigor & cælestis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant
Terrenique hebetant artus, moribundaque membra.
Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque, neque auras
Dispiciunt clausæ tenebris & carcere cæco.

Qui [illegible] sensibus [illegible] quamdiu hoc terreno carcere inclusi sunt? [illegible] vis est, vt ipsum animum [illegible] rerum, vt quidem volunt, humanarumque peritum, vires suas exercere non sinat. Nam si quando in corpus ineptum & male temperatum inciderit, vel stolid[illegible] aliquando, vel dementiæ signum edit. Quid, quod hæc, quam modo [illegible], vita, non re ipsa vita est, [illegible], in quo & veteres [illegible] maxime Stoici, Peripatetici, Academici, cum Theologis nostris [illegible]. [illegible] & sine sensu & continue moriuntur, donec hoc graui corporis onere deposito ad eam vitam perueniunt, quæ vere vita est, quæ [illegible], quæ omni solicitudine ac desiderio vacua, quæ nihil [illegible] in[illegible]bile, purum & simplex, potest [illegible]endere, vbi [illegible] animi [illegible]es,

[illegible] piternam, vt [illegible] modo [illegible] Virgilian[illegible] illud, [illegible]
probem:

Op[illegible]er, [illegible] aliqua[illegible] [illegible] hinc [illegible]putandum est
Subl[illegible]mes anima[illegible] [illegible] tardare[illegible]uer[illegible]
Corpora, quæ [illegible] [illegible] est?

Qu[illegible] enim modo bea[illegible] [illegible] vita potest, quæ ipsi morti subiecta [illegible] aliquando de[illegible]tur [illegible] N[illegible] vita beata, vt Cicero [illegible]it, [illegible] potest, nec enim appellatur beata vita, nisi absoluta atq; perfecta, nec potest quisquam [illegible] beatus esse, [illegible] [illegible] enim [illegible] aliquando miserum esse, beatus esse non poterit, quoniam eo timore torquebitur. Nam, cum semel suscepta est beata vita, tam permanet quam illa ipsa beatæ vitæ effectrix sapientia. Hæc enim vita præsens & corporalis, vt inquit Lactantius, beata esse non potest, quia [illegible] subiecta per corpus. Epicurus Deum beatum vocat, quia sit [illegible] æternus, & incorruptus. Beatitudo enim perfecta [illegible], vt nihil sit, quod eam vexare, minuere [illegible] immutare possit. Nec aliter quicquam [illegible] tum [illegible] potest, nisi fuerit incorruptum. Incor[illegible] nihil est, nisi quod immortale est. Sola ergo immortalitas [illegible] quoniam corrumpi aut dissolui non potest. Nullus beatus, inquit Augustinus, nisi qui viuit, vt vult. & nullus beatus, nisi [illegible] & ipse iustus non viuit vt vult, nisi eo peruenerit, vbi mori, falli, [illegible] possit, eique certum sit ita semper futurum. Hoc enim natura expetit: quæ nec plenè, nec perfectè beata erit, nisi sit adepta, quod expetit. Nunc verò quis hominum potest vt vult, viuere, [illegible] uere non est in nostra potestate. Viuere enim [illegible] & in Deo mori velit, non quod noluit viuere, sed vt magis viuat post mortem. Nondum ergo vt vult, viuit, sed cum ad id, quod vult, mori[illegible] peruenerit. Idem a[illegible], Absit autem, vt [illegible] in hoc [illegible] intel[illegible] no [illegible]mus, nos iam beatitudinem, ad quam [illegible] volumus peruenire, adeptos esse credamus. Hæc Augustinus. P[illegible] ad illam beatam vitam iter moliri a[illegible] quibus [illegible] gradibus ad eam peruadatur, etsi iam dictum est, dicendum tamen est [illegible], Religione, Sapientia, Spe, Fide, Caritate atq; Virtute. Hoc [illegible] beati esse in hac vita possumus, teste Lactantio, si nobis beati esse [illegible] mè videamur: si [illegible] illecebras voluptatum [illegible] entes in omnibus miseriis laboribusque viuamus, quæ [illegible] & corroboramenta virtutis: si denique illam asperam viam [illegible] que teneamus, quæ nobis ad beatitudinem patefacta [illegible]

Gra-

[illegible], [illegible] Philosophorum [illegible] qu[illegible]-[illegible] sermoni meo faciant. Gvarinvs. Equidem [illegible] [illegible] valde [illegible] Philosophorum ac Theologorum [illegible]. Credo [illegible] Lamolam. Sed si [in] hac vita [illegible] non esse [illegible] conclusum est, vbi nam illum esse dixerimus, [illegible] locum illi dabimus, quodnam ei domicilium statuemus? Antonivs. Atqui istud erit tuum munus, tuaeque partis Guarine, sic enim [illegible], docere vbi eam sit, & qualis sit, quae tibi, sicut scio, erunt [illegible], quoniam religionis nostrae doctoribus te maxime [illegible]. Gvarinvs. Etsi aequum erat Antoni, te hanc [illegible] qui opiniones de summo bono, tam [illegible], tamen vt tuae voluntati mos ge-[illegible], atque, vt potero, exequar. Antonivs. [illegible] Guarine, qui te semper [illegible] Quamob-[illegible]. Lamo-[illegible] enim [illegible], vt [illegible], quo [illegible], hoc [illegible] & [illegible] vita [illegible] futura sit: de qua [illegible] & [illegible] delectabam, atq; [illegible]. Gvarinvs. Aggrediar [illegible] quanquam perd[illegible], & Theologum [illegible] quam oratori [illegible] tem, praesertim [illegible] fore

Ex his, Antoni, quae [illegible] grauiter & copiose dicta sunt, satis constare arbitror, nó esse hoc in orbe terrarum supremum bonum. Consequi[illegible] ex hoc videtur, nos, dum in hac vita sumus, beatos esse non posse. id quod Lactantius his verbis affirmat: Non cadit ergo, inquit, beatitudo in hominem illo modo, quo Philosophi putauerunt, sed ita cadit, vt non tunc beatus sit, cum viuit in corpore, quod vtique, vt dissoluatur, corrumpi necesse est. sed tunc, cum anima societate & compage corporis liberata in solo spiritu viuit. In eo vero omnium Theologorum nostrorum, [illegible], summa consensio: Deum esse summum bonum, & ipsius Dei fruitionem atque [illegible] sententiam. Apud Deum enim status est omni desiderio vacuus, omnique ex parte perfectus: quae est felicitatis definitio. Quod quoniam adeo verum est, vt nihil verius, vitam beatam esse, vbi summum bonum sit, nemini debet esse ambiguum. Si igitur apud Deum vita beata agitur, vbi-

tandum non est, domicilium eius vitæ cœlum esse, quod est propriis Dei sedes, quamuis ipse Deus omnia loca comprehendens, nullo comprehendatur loco. imo vero loca omnia hic sua virtute, & potestate habeat & compleat. Nam vt Psalmista inquit: *Cœlum cœli domino, terram autem dedit filiis hominum.* Et iterum: *Quis sicut dominus Deus noster, qui in altis habitat & humilia respicit in cœlo & in terra?* [illegible] dubium esse potest, animum, qui diuinus & cœlestis est, in cœlum reuerti, locum naturæ suæ maxime consentaneum, cum sciamus, quæ corporis sunt, in elementa sua redire omnia. Nam vt Physicis placet, quæ terrena sunt, in terram, quæ humida, in aquam, quæ aerea, in aerem, quæ ignea, in ignem, dissoluto corpore reuertuntur. Nec illud paruum argumento est originis nostræ cœlestis, nostrique in cœlum reditus, quod nobis a Deo data est forma corporis ab aliis animantibus longe differens, vt ante dictum est, sublimis scilicet & ad cœlum erecta, vt originem suam contemplemur & spectemus, atque intelligamus sibi eodem reuertendum esse, vnde discessit. Illa enim ciuitas Dei est, quam mira pulchritudine atque artificio molitus est summus rerum opifex, vbi plura insunt bona, quam omnium mortalium lingua effari possunt, ad quam quidem ciuitatem, quibus gradibus [illegible] te, Antoni, dictum puto. Habetis his paucis, [illegible] vbi nam putem vitam beatam esse, de quo & alia plura dici [illegible] Sed quoniam [illegible] ne religionis nostræ [illegible], hac parte prætermissa, præterea ad eam quæ reliqua est, [illegible] ram. Ea vero est, vt ostendam, si modo possim, [illegible] vita illa beata sit. Nec me latet id præstare quam sit difficile [illegible] do videri non potest, sed nec ratione, nec intelligentia comprehendi. Maius enim & longe altius hoc est, quam quo humani ingenii vis aspirare valeat. Sed tamen, quantum ex Theologorum nostrorum scriptis percipere licuit, [illegible] potui, de tanta re dicam, quid sentiam. Beata vita, vt mihi quidem videtur, tota est posita in Dei fruitione. Frui autem Deo nihil aliud esse existimo, nisi Deum contemplari atque cognoscere. licet vim eius ac magnitudinem nullus vel beatorum spirituum plene perfecteque possit, vt iam dictum est, ratione complecti, qui nimirum immensus & infinitus est. Tunc enim soluti hac corporis mole penitus, ac simplici corpore assumpto, [illegible] atque agnoscemus. Nam, vt ait Apostolorum princeps, nunc quasi per speculum in ænigmate, Deum videmus, tunc autem a facie ad faciem: & alibi: Videbit omnis caro salutare suum [illegible] absque difficultate [illegible] videbimus & angelos omnesque beatorum spirituum ordines, quasi concives

[illegible] æternales nostros. Videbimus & omnia, quæ in cœlo & [illegible] cœlo sunt. Quid enim erit, quod eius aspectum fallat, qui videt videntem omnia? Nihil eorum profectò nos fugiet quæ vbique fuerint, quæ nunc nobis videntur obscura de Trinitate & æternis arcanis, quæcumque Theologis tradita sunt, seu nubes ipsa luce clariora. Animus enim hac terrena compage liberatus, & abiecta carnis sarcina ad naturam pristinam & suam [illegible] rerum omnium scientiam, vel recuperabit, vt Platoni, vel consequetur, vt Aristoteli & nostris placet. [illegible] diuinæ naturæ [illegible], cui omnia cognita & perfecta sunt, credibile est & humanos animos omnia [illegible], postquam [illegible] lucem [illegible], vnde digressi sunt. Nec amplius Saturno, Ioui, Marti, Veneri, Mercurio, Lunæ, quos nunc [illegible] perhorrescimus, [illegible] tanta cura & formidine obseruamus, [illegible] erunt [illegible] vt illis nunc suppositi sumus, sic illi nobis tunc suppositi & pedibus nostris subiecti erunt, nec allicere [illegible] recursu [illegible], nec amplius extimescent, [illegible] horribilesque terris cometas, quos nunc [illegible] opere pertimescimus. Erunt nobis notæ & exploratæ omnes stellæ, quibus nihil [illegible] quam splendorem illustres, quæ ad [illegible] & varietatem pulchritudinis [illegible]. Erit [illegible] & ea quidem vera [illegible]. Nullam enim potestatem in eos, qui in cœlo fuerint, [illegible] ille communis [illegible] atorum, qui [illegible] vna cum damnatis apud inferos perpetuo cruciabitur, [illegible] di sibi [illegible] dabitur. Erit [illegible] animorum tranquillitas & requies, [illegible], cupiditate & angore vacans, teste Esaia dicente: Sedebit populus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & requie opulenta. Erunt corpora nostra [illegible] que ipso aere [illegible], vt quocunque velint, non secus penetrare valeant, quam incorporei spiritus. *Fulgebunt*, inquit Matthæus, *iusti sicut sol in regno patris mei.* Quod Augustinus: *Vbi volet, inquit, spiritus, ibi erit protinus & corpus:* quod de totis Ezechiel inquit: Erit ibi perpetua iuuentus & semper florens, quam nullum senium, nulla temporis [illegible] corrumpet, nulla diuturnitas extinguet. [illegible] in viriditate & pulchritudine perpetuo cum Deo manebimus, [illegible] testante: *[illegible], inquit, [illegible], vt aquilæ iuuentus.* Nec vero illud paruum [illegible], quod nulli morborum [illegible] amplius [illegible] erimus. Corpora enim nostra omni terrena concretione purgata nihil [illegible] recipere omnino poterunt. Neq; [illegible] menta, ex quibus [illegible] humana corpora, post resurrectionem

nostram vim vllam in nos habitura sunt: omnem siquidem potestatem suam prorsus amiserint. Erunt enim, vt dixi, adeo defæcata & pura ipsa corpora omni admixtione & corruptibili labe deposita, vt nullam omnino violentiam extrinsecus sentire valeant. cuius rei testis est Esaias ita inquiens: *Occupabit salus muros meos, hoc est, cælum & beatorum sedes.* Murus namque Dei paradisus est, vbi cum eo quieturi sumus. Erunt ibi omnia cumulatissime, quæ a nobis desiderari possint, vt nihil exterius nobis quærendum sit. Deus enim Optimus Maximus, in quo omnia bona sunt, desideria nostra complebit: nec vllum cupiditatibus nostris prorsus relinquet locum. Satiati enim & expleti hominũ animi præsentibus & sibi à Deo concessis contenti erunt. Hoc est, quod ait Psalmista, Satiabor cum apparuerit gloria tua. Sic Paulus Deum loquentem facit: Ego ero quæcunq; ab hominibus honeste desiderantur, & vita & salus, & virtus & gloria, & copia & honor, & pax & omnia bona. Sic enim & illud recte intelligitur, quod ait Apostolus, vt sit Deus omnia in omnib. Ipse enim finis erit desideriorum nostrorum, q sine fine videbitur, sine fine amabitur, sine defatigatione laudabitur. Recte ille quidẽ & vere. Iugiter enim ac sine intermissione vacabimus Dei laudibus, & erunt scilicet in eo vno occupata studia nostra, vt pro ineffabilibus atq; immortalibus meritis nobis a Deo impertitis, illius maiestati continue gratias agamus. Sed quæ laudes, quæ gratiarum actiones, tantis in nos Dei beneficiis & muneribus respondere possint? Erit etiã in ipso paradiso vera & perfecta gloria, quæ nec æmulatione, nec simulatione officii, nec vllo genere corruptelæ parabitur. Neque enim ambiendum erit, quo maiorẽ vel gradum apud Deum adipiscamur. Iustitia enim diuina, quæ summa atque perfecta est, nullum sinet beatorum quemquam merito honore & digno gradu carere, nec erit vnus ex omnibus, qui non eo gradu & ordine contentus sit, quem sibi diuina sapientia constituerit. Nec vero reperietur, qui alteri inuideat, quamuis alius in sublimiori ac digniori loco locatus sit. Nam vt nec Archangelis angeli: sic nec sanctorum illis inferior superiori inuidebit: cuius quidẽ rei Augustinus noster testis est locuples ita inquiens: Atque etiam beata illa ciuitas magnum hoc bonum in se videbit, quod nulli superiori vllus inferior inuidebit, sicut nunc non inuident Archangelis angeli, tanquam nollet esse vnusquisque, quod non accepit, quoniam nec in corpore esse vult oculus, quod digitus est, cum membrum vtrumque contineat totius carnis pacata compage. Sic itaque habebit, inquit, donum alius alio minus, vt hoc quoque donum habeat, ne velit amplius. Sed ergo illud solum certum in beato-

rum

rem mentibus mansurum crediderim, vt scilicet Deum intelligant, eiusque immensam potestatem & sapientiam spectent atque perpendant. Quid loquar summam caritatem, consensum, æquanimitatem, constantiam, omnia denique bona quæ in cælo sunt? Erit, inquit Augustinus, illius ciuitatis Dei & vna in omnibus & singulis inseparabilis volūtas ac libera, ab omni malo liberata & impleta omni bono, fruens indeficienter æternorum iucunditate gaudiorum. De gloria hoc dicit Apostolus: Cum Christus apparuerit vita nostra, & vos cum eo apparebitis in gloria. Nec tacebo illius vitæ perenne gaudium, quod nulla vnquam tristitia confundet, nulla ægritudo corrumpet, nulla vetustas obruet, siquidem & assidue meditantes res æternas, in quibus inest summa lætitia summaque iucunditas beatorum animi læti erunt. Nec iam poterit quicquam accidere, quod gaudium illud mentemque perturbet. Nihil enim iam fortuna poterit, quæ nunc sola rebus humanis dominari videtur, quoniam nec offendi, nec decipi, nec violari poterunt, et eis immutata in meliorem lucē corpora, nec vllum omnino nocere queant perpeti. Nec vero peccandi potestas erit beatis non quod illis omnino tollatur arbitrium, sed diuina gratia & Spiritu sancto cooperante, qui nihil nisi sanctum, nisi rectum, nisi Deo acceptum in illorum mentes & cogitationes patietur irrepere, quod quidem ab Augustino sic videtur expressum est: Non enim, inquit, liberum arbitrium non habebunt, quia peccata eos delectare non poterunt. Magis quippe erit liberum a delectatione peccandi, vsque ad delectationem non peccandi indeclinabilem liberatum. Nam primum liberum arbitrium, quod homini datum est, quam primum creatus est, rectus potuit non peccare, sed potuit & peccare. Hoc nouissimum autem potentius erit, quo peccare non poterit: verum hoc quoque Dei munere, non suæ possibilitate naturæ. Quid illud diuinum donum, omnium longe maximū & præstantissimum dixerim, immortalitatem scilicet, qua beati donabuntur? quid hoc vno exoptabilius optare a Deo possumus? quove ipsi Deo similiores & propiores fiamus? Est tamen Dei propria immortalitas, quam tamen & angelorum & beatorum spirituum ordinibus magnitudine pietatis in nos suæ impertiri dignatus est, vt cum eo in perpetuum viuamus, eius Maiestatem, tota mente, totoque animo contemplantes venerantesque. Siquidem quicquid mortale est ex corporibus nostris subtrahent, illa amplius morti mancipata esse non sinet: qua securitate quæ potest esse maior? Nam si mors omnium rerum, quæ aut corpori possint, aut animo accidere, formidolosissima & acerbissima est, vt fert communis opinio, nihil

profecto præstantius à Deo mortalibus donari potest, quam immortalitas. Quod si beati putantur in hac vita, qui ad centum annos vixerunt, quanto beatiores iudicandi sunt, qui semper viuent: præsertim cum hæc vita, quam viuimus in terris, non modo Theologorum nostrorum, verum etiam philosophorum ceterum sententia, mors sit. Illa autem cœlestis vere vita, quam nulla sit vetustas, vt dixi, nulla temporum longinquitas consumptura. O fœlicem, o faustum diem! cum in eam sedem tanto ornatu præditam, tanta siderum varietate distinctam peruenerimus, vbi [illegible] semper terno. Hæc est ea vita, cuius adipiscendæ gratia Stephanus Proto-Martyr lapidibus cædi sustinuit: Hæc est, propter quam Ioannes Baptista capitale supplicium pati non dubitauit: Hæc est ea, cuius causa Petrus & Paulus Apostolorum principes, alter ceruicem securi percutere, alter in crucem tolli non recusarunt: Hæc est ea, ob quam Bartholomæus se viuentem cute nudari passus: Hæc est ea propter quam Sebastianus sagittis ad necem configi non renuit: Hæc est ea, propter quam Laurentius flammis subiici & in modum agni torreri non timuit. Hæc denique est ea vita, propter quam multi & prope innumerabiles clarissimi & eruditissimi viri huic seculo abrenunciauerunt, sibique ipsis omnibus humanis rebus interdixerunt. Hæc sunt [illegible] Antoni & Lamola, quæ de beata vita sentire mihi videor, videlicet vbi sit, & cuiusmodi sit, quantum ex doctorum nostrorum lectione percepi, ad quam vtinam veniamus aliquando, vt cum illo beatorum cœtu perpetuo congaudere valeamus. Quare, nisi quid aliud vultis, huic quæstioni modum statuam. ANTONIVS: Tu certe cum argumentis, tum autoritatibus grauissimorum Theologorum adeo mihi in hac quæstione satisfecisti, puto item Lamolæ, vt Theologum alium, præter te, desideremus neminem: Atque vt, ea de re, de me loquar, nulla mihi dubitatio vel obscuritas relicta sit, vt te non minus præstantem Theologum quã oratorem putem. Et plane cum mente & cogitatione complector, quæcunque in hanc sententiam modo dixisti, nescio quidnam addi possit, quo notior esse queat humano generi vitæ felicitas. Præterea, vt vides, iam aduesperascit, nosque hortatur diei tempus, vt animum à labore releuemus, nisi quid aliud Lamola noster velit. LAMOLA: Non est profecto, quod amplius de re ista disputari desiderem, ita est mihi omnis penitus sublata disputatio, si qua animo prius insederat. Et sanè, mi præceptor, nihil est, quod pridem in te miratus sim magis, quam quæ nunc ex te audiui, de Theologia dicente. Ego enim planè ignarus eram tam bonum Theologum te esse, quem sciebam semper Rhetoricam

ricam

ticam artem professum, ex qua quidem magnam gloriam es adeptus, ætatemque in ea omnem contriuisse.

GVARINVS. Facitis amice vterque, & pro vestra consuetudine qua semper, & in omni sermone, atque in hac quæstione perpetua tantum mihi tribuistis, quantum mihi iure tribui posse, nec agnosco, nec postulo. Quod me Theologum præstantem asseris, nolim mihi tantum oneris imponas. Scio enim quam procul absim ab ea facultate. Sed si me Theologorum studiosum appellaueris, non mentiere, & id à te dici facile patiar. Quod vero vtrique vestrum à me, satisfactum fuerit, vehementer gaudeo. id enim est mihi omnium optatissimum, quæ mihi possent optata contingere, si ingenio & industria mea, quæ vobis grata & iucunda sunt, quæve comprobetis ipsi, præstare possint.

Tum facto dicendi fine, reliquum diei tempus deambulationi datum est.

BARTHOLOMÆVS FACCIVS RO-
berto Strozæ salutem plur. dic.

ANimaduerti, vir ornatissime, ex literis tuis perbreuibus id quod per hos dies ex te audiui: videri tibi Lamolam, cui partes dialogi mei tribui, nimis facile concedentem Guarino omnia: quod & quidam alius, quem honoris causa non nomino, dixisse fertur. Ait enim Lamolam victas vbique præbere manus, quasi nescientem obiecta confutare. Ab ista ratione, vt me tibi dixisse memini, pace tua loquar, longè, Roberte, dissentio. Nam si vna res tantum mihi tractanda esset, fortasse hoc, quod dicis, probaretur magis. Sed cum mihi propositum sit, omnes artes ingenuas, atque omnia scientiarum genera percurrere, nunquam esset inuentus disputationis meæ exitus, si Lamolam Guarino, & Guarinum Lamolæ sæpius contradicentes ac pugnantes inducerem: idque cum primum efficere tentassem, prolixitatis, præsertim non necessariæ, fastidio permotus, à proposito meo destiti. Satis enim duxi, cum ostendissem, exempli causa, quæ bona esse viderentur in diuitiis, & è contrario quæ mala, ad alias species deuenire, & in ea re vna non progredi longius. Quid enim relinquitur, postquam enumerata sunt bona malaque, ex quibus felicitas & infelicitas maxime iudicatur, quo longior desideretur disputatio. Sane quicquid prætera diceretur in eam sententiam, id exquisitæ cuiusdam magis, quam necessariæ diligentiæ

esse censeretur. Est mihi præterea autor, quo nescio an vllos grauior, Xenophon ille Socraticus, qui in eo dialogo, qui est de vita tyrannica inscriptus, cõmemoratis bonis & malis, quę in vita tyrannica incidunt, quæstioni suæ finem facit: quem ego, in hac disputatione, quod attinet describendi genus, imitari volui. Sic etiam Cicero de senectute disputans, & de amicitia, docuit, quid boni sit in senectute, quid in amicitia. Nec Scipionem Catoni, nec Fannium Lælio contradicentem facit: quanquam est illa vna & perpetua quæstio: sed tacitis quibusdam obiectiunculis confutatis, disputationi suæ modum imponit. Secus autem in quæstionibus Tusculanis facit. Cum enim probare vult, mortem non esse malum, aut animi ægritudinem in sapientem cadere non posse, quæ vna & perpetua quæstio est, quoniam his de rebus varia est opinio, propterea D. Brutum interdum repugnantem inducit. Est altera ratio, qua id fecerim. Scis personæ dignitatem in Dialogis seruandam esse. Cum vero scirem, qua comitate & facilitate sit Lamola in respondendo & minime pertinaciter aduersando veritati, seruire personæ volui, vt eo digna videatur oratio. Huc accedit, quod cum ei sermo & disputatio sit cum præceptore suo, doctissimo & grauissimo viro, cuius autoritas summa est & habetur, indignum censui, & contra decorum, inducere illum Guarino pertinaciter iudico refragantem. His rationibus adductus sum vir doctissime, ne Lamolam Guarini defensiones refellentem, sed potius eas facile, vt tu dicis, concedentem faciam. Quæ ideo tibi significare volui, ne à me hoc temere factum putes; & vt omnibus nota sit propositi atque instituti mei ratio, qui ea, qua tu, opinione tenerentur. Sed hæc hactenus. Cum verò Ferrariam repetere constitueris, præstabo, vt exemplar aliquod ipsius Dialogi tecum ferre possis, quandoquidem ita petis: vt illud & principi tuo perillustri ac literatissimo, & Guarino præceptori nostro ostendas: quorum alterius gratiam per te inire, alterius augere, si modo possim, vehementer cupio.

VALE.

BARTHO-

BARTHOLOMÆI FACCII DE EXCELLENTIA AC PRÆSTANTIA

hominis ad Pium Papam secundum Liber incipit.

De hominis excellentia scribere nuper aggressus sum, Beatissime Pater, de qua quidem re acceperam Innocentium Fliscum, qui olim fuit & ipse Pontifex Maximus, virum plane eruditissimum, in eo libro, in quo humanas miserias complexus est, pollicitū esse sese scripturum; sed, quod fortasse accidere potuit, Pontificatus negotiis impeditum, quod promiserat, non præstitisse. Nam cum vehementer cuperem aliquid in nomine tuo edere, quod meam in te pietatem, atque obseruantiam singularem, apud Sanctitatem Tuam, atq; adeo omnes testificaretur, hanc profecto rem, authoritate tua maximè dignam existimaui. Quid enim aut grauius aut excellentius scribi potest, quam de humana dignitate atque præstantia, qua quidem angelis etiam propemodum æqualis est homo? Quid porro excellentiæ conuenientius, qui Dei benignitate ac præstanti virtute tua supremam in terris dignitatem adeptus es? Nam cum multa & varia animaduerterem literarū monumenta tractata, nulla fermè alia scribendi materia mihi veniebat in mentem, quæ quidem Pontificia Maiestate digna videretur. Quid enim in cunctis bonarum artium studiis relictum est, quod non sit ab aliquo perceptum atq; tractatum? Quin etiam ex eo hoc cernimus, vt nonnulli gloriæ cupidi, & hi quidem eloquentes atque præstantes viri, ad traducenda Græcorum opera sese conferant, quo rerum nouitate Lectores alliciant atque oblectent: quorum ego consilium non modo non reprehendo, verum etiam valde laudo. Sic enim & desidię crimen effugiunt, atq; ingenia, & multarum rerum, quas nescimus, nobis cognitionem afferunt. Sed de his aliàs.

Tu verò velim, Sanctissime Pater atq; optime, hoc opusculum sic accipias, vt studiorum meorum, qualiacunque sint, degustationem quandam. Quod si aspernabere, alia à me, vt spero, si mihi scribendi ocium fuerit, posthac accipies, maximè si quid erit eiusmodi, quod & à te experi intelligam, & à me effici posse confidam. Sed hæc hactenus. Rem ipsam explicemus:

Ante omnia par esse arbitror, cum de hominis præstantia tractaturus sim, cur Deus hominem fecerit, paucis exponere Neque ad exiguam hominis dignitatem ac decus id videtur pertinere: de qua quidem re varias opiniones esse comperio.

Censent Platonici, quorum autoritas inter gentiles Philosophos magna habetur, Deum idcirco homines fecisse, vt hunc terrarum orbem, quem ab aquis secreuit, incolant, & cœlestia contemplentur, eius constantiam atque ordinem admirantes vita factisque imitentur. Sed ea ratio haud satis habet firmitatis. Neque enim Mundus hominis, sed homo potius mundi causa à Deo factus esse videtur, si incolendi mundi gratia à Deo creatus esset.

Probabilius Stoici, qui homines ad hominum vsum natos esse dixerunt. Sed neque hi satis verè. Accessere tamen veritati, quam illi, propius. Namq; id nemo abnuerit, quin ea lege à Deo creatus homo fuerit, vt communi vtilitati deseruiat: vt alius alium pro facultate adiuuet, atque tueatur. Sed non ea quoque satis vehemens fingendi hominis causa extitisset.

Platonicos secutus, vt mihi quidem videtur, hac in parte Lactantius, vt Mundum hominis causa, sic hominē sui ipsius gratia Deum fecisse existimat, vt, quę opera molitus est, spectaret, atq; eloqueretur, ac opificis sapientiam admiraretur. Horum omnium summam hanc esse inquit, vt homo Deū colat atq; veneretur, vt diuinæ Maiestatis excellentiam ex operibus eius animaduertat. Magno vero argumento esse, quod hominē sua causa fecerit Deus, quod eum statura corporis sublimi, quasi manu erectum ad sui cognitionē & contemplationē finxerit.

Augustinus verò censet, Deum ob immensam eius bonitatem, hoc est, non imprimis Dei, sed hominis causa hominem effinxisse: quia bonus est, inquit, Deus summus. Neq; enim Deus hominis officio aut ministerio indigebit vllo. Ipse enim perfectè & cumulatè beatus est. Fecisse autem hominem asseuerat mente & ratione prędıtum, vt summum illud bonum, quod & ipse est, & in ipso est, agnosceret, amaret, possideret, vt eodemque frueretur. Hæc vero est summa hominis vtilitas, Deo sese dedere ac deuouere, cui seruire, regnare est. Opera enim nostra, non Deo, sed nobismet ipsis fructuosa sunt. Nihil enim ad diuinitatem eius potest accedere, quo fiat Deus ipse perfectior. Itaque humanorum factorum fructus in ipsum hominem, qui hæc efficit, non in Deum, in cuius honorem & cultum hæc facimus, totus refertur. Ita enim nos sibi obnoxios esse voluit Deus, vt nobis, non ipsi Deo vtilitati sint. Mundum verò ita nobis obnoxium, vt hinc ad viuendum necessaria percipiamus: simul vt ostenderet hæc omnia, quæ cernimus, tam pulchra, tam varia, tam admirabilia se hominis gratia condidisse. Omnia enim, teste Paulo, nostra sunt, Summa, Æqualia, Infima. Summa quidem, vt ea inspectantes his perfruamur,

in quo genere sunt Deus & Trinitas. Æqualia, vt conuiuamus, quo in genere Angeli, quibus etsi in hac vita inferiores sumus, tamen cum in cœlum emigramus, iis pares & æquales erimus, cum terrenis curis soluti & vacui totos nos contemplationi & cognitioni diuinitatis dederimus. Ima autem nostra, vt eis ad res vitæ necessarias & commodas vtamur. Legimus tamen & in sacris literis hominem idcirco à Deo creatum esse, vt per humanum genus angelicæ sedes, quæ exactis cœlo angelis, qui cum Lucifero conspirarunt, vacuæ factæ erant, aliquando replerentur. Sed mihi magis probatur Augustini sententia: Annon potuit Deus alios angelos illico creare in electorū supplementum? Quin etiā id fuerat factu facilius. Neq; oportebat Solē, Lunamq; & cętera sidera hominis causa facere, elementa creare, atq; distinguere terram tanta frugum varietate, tāta animaliū multitudine opplere, ac demum animas ipsas corporibus vestire. Tolle laborem, quandoquidem in rebus creandis nil laborat Deus. Ipse enim dixit, & facta sunt: ipse mandat & creata sunt. Quid fuerat opus hæc tanta, tā immensa, tā diuersa negocia Deum suscipere, si alia via celerius, sine vllo temporis spacio ac momento vacuas cœli sedes complere poterat? Credamus igitur Deum potius propter infinitam atq; ineffabilem eius bonitatē vt ante dictum est, quam explendarū cœli sedium gratia hominē fecisse: atq; ita non necessitati, quæ nulla prorsus in Deum cadit, sed eius beneficæ voluntati hominis creatio rectius assignari videbitur. Sed quod ad hanc partem attinet, satis sit dictum. Si vero hominis dignitatem spectare, atq; altius intueri volumus, considerare oportet, vt puto, quænā homini diuinitus data sint, quorum quidem cætera animalia sunt expertia. In his enim vniuersa eius, vt existimo, præstantia sita est. Pręclara certe res & cognitione digna, ne quid omnino homines eorū dignitate cognita sese indignū aut agant, aut cogitent. Sunt enim prope innumerabilia, quę eximiā quandam & singularē vim diuinæ in homine caritatis ostendant. Ex quib. vnum illud absq; controuersia nimirum præstat hominibus, quod Deus illum ad imaginē ac similitudinē suam fecerit. Quid enim illi maius, quid excellentius, quid diuinius dare potuit DEVS? id verò est, factū esse ad imaginē ac similitudinē DEI: datā esse homini animam, mente, ratione & immortalitate præditam, per quam quidem mentem cognoscimus, iudicamus, sapimus, meminimus. Hęc enim & Dei sunt, nec nisi eo concedente in animos hominū illabi vllo modo possunt. Non enim elemētorū quodlibet siue ignis, siue aer, quæ sunt naturâ leuiora atque puriora: (Nam de terra & aqua minus est verisimile) habere hanc vim possunt, quod carent vita ac

sensu, dissoluique & corrumpi possunt, vt per illud homines occulta cognouerint, vrbes ædificauerint, tecta & vestimenta adinuenerint, leges condiderint, cœlorum conuersiones ac siderum motus cursusque deprehenderint, medicinam, tot præterea artes, tot scientias, excogitauerint, vt inprimis philosophiam, illam bene viuendi magistrã, ac ducem, quæ nos primum ad Dei cultum, deinde ad omnia virtutis opera cohortatur atque instituit. Nec verò memoria ex his elementis nata esse potest, qua tam multa, tam difficilia, tam varia percipimus. Nam vt omittam Carneadem, Metrodorum, & alios quosdam, quorum admirabilis memoria prædicatur, quam multa Iurisconsulti, quã multa Philosophi, quam multa Dialectici, & qui eiusmodi studia sequuntur, meminerunt? Quibus de rebus mihi persuadeo, tantam ac tam multiplicem vim non diuinam esse non posse. Verumenimuerò nulla ratio probabilior afferri potest, animam nostram ad similitudinẽ Trinitatis factam esse, quam quod immortalitate sit consecuta: quandoquidem per hanc vnam propior, quam per cætera ipsi Deo parenti ac principio suo efficitur. Nam sapientia quidem, & mente & cognitione & cæteris Deo longe ac longè inferior humanus est animus, cæterum immortalitate prope Deo par atque consimilis. Namque vbi animus, qui rectè vixit, excessit è corpore, purgatis primum, ac positis quas contraxerat è corporis contagione sordibus, mox liber cœlũ petit, illic cum ipsa trinitate & angelorum ac beatorum choris beatam ac perennem vitam traducturus. Quod cur ita sentiam, latius explicari æquum puto, præsertim, quod hoc vno persuaso, cætera persuaderi facile est, quæ de animi diuinitate tractantur. Ea verò de re non Theologorum modo nostrorum, verum etiam antiquorum Philosophorũ sententiam breuiter referendam arbitror, eorum maximè, qui animos hominum diuinos atq; immortales esse dixerunt. Nam cæteri quidem Philosophi tanquam humani generis pestes atque contagia à disputatione nostra reiiciendi videntur.

Sunt qui dicant Pherecydem Syrum, primum omnium, qui extent, animorum immortalitatem affirmasse: Eam verò sententiam à Pythagora auditore eius, non comprobatam modo, verum etiam disseminatam. Pythagoram autem secutus Plato, non solum in eadem sententia permansit, verum etiam, cur ita sentiret, pluribus argumentis explicuit. Aristoteles autem in eo libro, quem de anima præclarum edidir, intellectum inquit, siue intellectiuam animam à corpore separabilem esse: quemadmodum perpetuum à corruptibili. In eo vero libro, qui est de rerum causis, siue Aristoteles fuit, siue, vt quibusdam

placet,

placet, is Proculus fuit, omnem intelligentiam incorruptibilem & permanentem asseuerat secundum substantiam suam. Cicero autem animum ex eo maximè immortalem existimat, quia nullum animal sit, homine excepto, quod vllam Dei cognitionem habeat, aut religionem colat: quæ res vna declarat, nos ita cupere, quod nobis familiare futurum sit. Quid nostri & inprimis Paulus sapientiæ ac religionis nostræ lumen eximium, debitores nos esse spiritui, non carni, inquit, vt ad appetitum eius viuamus; Qui enim ex appetitione ac sensu carnis vixerint, hos esse mortuos affirmat; qui verò carnis lasciuiam compescuerint, hos esse victuros.

Lactantius verò sempiternos animos hominum his argumentis probat. *Quemadmodum sonus, vox, ventus, à nobis non videtur, sed tamen hæc esse ex eorum vi atq; effectu percipimus: sic Deus, quamuis non intueamur oculis, mentis tamen acie nos eum ex operibus intueri posse.* Præterea magno diuinitatis animi argumento esse virtutem, quæ soli homini ex omnibus animantibus data sit, cuius gratia profectò homines nunquã sese tot laboribus ac periculis exponerent, quod est ipsius virtutis opus, nisi per illam se ad immortalem veramque vitam euasuros confiderent.

Augustinus animam ratione præditam naturâ mori non posse confirmat, quoniam corruptionem non recipiat. Atq; ex verbis Platonis & Porphyrii sic argumentatur animæ immortalitatem: *Plato, inquit, animas post discessum a corpore iterum redituras ad corpora; Porphyrius vero nunquam ad misera: constare igitur, si hæc redibunt ad corpora, sed non misera, eas ad gloriosa corpora reuersuras esse. Hieronymus autem diuino vir ingenio, animas definiens, hanc esse inquit hominis vitam motumque ac sensum corpori exhibentem intellectu & immortalitate præditam, inuisibilem, præterea & inlocalem semper se mouentem. Hanc ex eo, quod corpus vegetat, animam, quod contemplatur Spiritum, quod cernit, sensum, quod sapit, animum, quod intelligit, mentem, quod discernit rationem, quod consentit, voluntatem, quod recordatur, memoriam appellat.*

Nec Gregorius quoq; de hac ipsa immortalitate conticuit. *Nam quæ lingua, inquit, vel quis intellectus capere sufficit illius supernæ ciuitatis, quanta sint gaudia, in quibus tum alia plurima, tum hæc inprimus mortis metu non afficiat, incorruptionis perpetuæ munere lætari.* Cæterum non autoritatibus modo, verum etiam rationibus quibusdam immortalitas hæc probari aliquo modo potest. Videmus primum omnes homines natura duce felicitatem expetere. Esse videretur inanis appeti-

tio hæc, nisi illam aliquando homo adipisci posset. Si verò animus interiret, quonam modo beatus fieri posset? Oportet enim immortalem esse, si felix sit futurus: ex quo effici videtur, animum hominis immortalem esse. Huc accedit: *Omne quod corrumpitur*, quemadmodum placet Aristoteli, *in id resoluitur, ex quo genitum vel productum est*. Nullum autem eorũ, quæ sunt, in nihilum resoluitur, aut omnino interit. Corrumpi enim non est in nihilum redigi, sed in originem suam reduci. Nã dum corpus corrumpitur, quæ pars è terra est, in terram resoluitur, quæ verò æthærea, in æthærem, & item duo reliqua in elementa naturæ suæ congruentia. Nam si ita esset, vt anima corrumperetur, cum ex nihilo creata sit, ab opifice sapientissimo rursus in nihilum necessariò conuerteretur. Sed hoc fieri nullo modo potest, vt in nihilum redeat, cum nullum sit productionis naturale principium. Neque enim ex materia composita est. Sequi itaque videtur animam immortalem esse. Cumque Deus ipse optimus atque iustissimus sit, æquum profectò ac dignum videtur, vt bonorum ac malorum rationem habeat, atque vt hos pœnis afficiat, illos debitis præmiis ob benefacta remuneret. Alioquin Deus ipse haud iustus censeretur, quod quidem existimare summum est nefas. Nam si mali hac vita mercedem suam accipiunt, potentiæ, opum, facultatum, viris bonis, qui ista negligant, vt vitam cœlestem adipiscantur, quidnam mercedis, quid præmii fuerit, si omnia morte finiuntur? Quænam esset hæc stultitia vel dementia potius, grauissima quæque supplicia & mortem perpeti, si nulla alia vita sit, postquam animus è corpore discesserit, vbi religionis ac pietatis remunerationem sit percepturus. Nonne cæteris hominibus miserabiliores essemus, vt inquit Paulus, si tantummodo in hac vita speraremus? Sed iam satis multa de animorum immortalitate dixisse videor. Ex his namque satis constat, vt arbitror, non modo non emori animum, cum excedit è corpore, sed ad supernam atque perennem vitam, si pie, castè vixerit, dum fuit in corpore, non eius quidem meritis, neque enim tanti sunt, sed immensa ipsius Dei bonitate, demigrare. Vt autem ad id redeam, vnde digressus sum, censet præclarus ille Sententiarum Magister, factum esse hominem ad imaginem & similitudinem Dei, ideo accipiendum, quod homini, vt dixi, data est mens, qua cunctis animalibus ratione carentibus antecellit: & ad imaginem quidem sapientiam, memoriam, caritatem; ad similitudinem verò innocentiam ac iustitiam referendam putat: quæ quidem in mẽte diuina sunt: aut certè per imaginem cætera, per similitudinẽ naturam intelligendam esse, quoniam immortalis sit

lis sit animus, nec diuidi omnino, nec solui possit. Idque ex Augustini sententia comprobat, qui in eo libro, qui est ab eo de Quantitate animæ scriptus, Animam inquit ad imaginem ac similitudinem Dei factam dicendam esse, quoniam immortalis & incorruptibilis. Et similitudinem ad naturam quidem, imaginem verò ad formam pertinere. Factus est autem homo ad imaginem & similitudinem, non solius Patris, non Filii, non Spiritus Sancti, sed totius Trinitatis: atque ita homo, quod ad animã spectat, ad imaginẽ Dei factus rectè dicetur. Imaginem enim Dei propriè esse dicimus in ipso Dei Filio Iesu Christo, Domino nostro. Ipse enim à Deo genitus, non factus est: æternitate, Maiestate, potestate Patri par, & nulla in re dissimilis. Homo autem à Deo factus est, non genitus, nec ei vllo modo æqualis & consimilis, siquidem imago nostra neque coæterna est, nec ex eadem substantia, ex qua Deus, sed ab illa diuina natura per quam longè distans. Dictus est ergo homo, ad imaginem Dei factus, non imago Dei, licet impropriè dici possit. Sed hæc missa faciamus. Quid illud, quantum declarat humanæ dignitatis excellentiam, quod cum Deus hominẽ faceret, faciamus inquit hominẽ, ex eo namque significari videtur, non tantum Patrem, sed vnà tres personas in creando homine conuenisse, cum quidem in cæteris animalibus procreandis, vnus tantum iubere videatur. Scriptum est enim · Et vidit Deus, quod esset bonum: & reliqua. Nec verò hoc, vt quidam putauerunt, referri potest ad angelorum choros; Neq; enim vna & eadem est imago ac similitudo Dei & angelorum. Haud enim Deo pares sunt angeli Maiestate ac potestate. Voluit itaq; summus Deus Trinitatem interesse in eius creatione, qui ad imaginem ac similitudinem ab eo crearetur, aut certe ad summæ deliberationis vim exprimendam à Deo dictum est, cum esset supremum animal, & omnium terrestrium principem dominumque facturus. Voluit enim & iussit hunc præesse cunctis animalibus, quæ terra, quæ mari, quæ cœlo alantur. Ait enim, & præsit piscibus maris & volatilibus cœli & vniuersæ terræ. Permagnum profectò imperium. Id verò homini datum, vt intelligat, tanta in se opificis beneficia vita & factis pensanda esse, & agnoscendum autorem suum, eumque sibi tota mente totoque pectore colendum ac venerandum esse, eiusque mandatis promtissimè atque impigerrimè parendum, virtutem capessendam, decus ac dignitatem spectandam, nec committendum, vt eum à quo tantam potestatem acceperit, re aut cogitatione quapiam offendat. Ad hanc porrò tam eximiam hominis excellentiam, accedit illa præclara, quod cum Deus hominem cunctorum

animalium pulchrius facere statuisset, corporis staturam huic dedit cæterorum animalium figuræ & formæ longè dissimilem: quæ quidē rationis & orationis capax tantæ animi nobilitati atque origini conueniret. Nam bruta quidem animalia ore humum spectantia, vt terram, ex qua essent procreata, conspicerent, hominem verò sublimem atque arrectum, & ad cœlum, vnde est ortus, oculis vergentem statuit. Idq; sapientissima atq; optima ratione videtur factum. Ea enim duntaxat, quibus est immortalitatis cura, os ad cœlum attollere, atque eius conditorem ac locum, quo iis eundum aliquando sit, spectare voluit: Ideoque eum pedibus tantummodo gradientem atq; subnixum effecit: linguamq; huic dedit, quo nescio an vllum donū admirabilius mortalibus datum sit præter sapientiam, quæ & sensa mentis & conceptas intrinsecus voces exprimeret, cuius præcipuè vsu à beluis maximè differremus. Sunt enim, quemadmodum rationis & ingenii, sic & orationis expertes. Et ea quoq; summa hominis dignitas habenda est, ex qua incredibilis quidam diuini erga homines amoris liquido appareat: quod scilicet Deus illi custodem angelum adhibuerit, qui eius ingressus dirigat, qui ad bonum, ad rectum, ad honestum cohortetur, qui ad cœlestium meditationem & curam, ad pietatem ad religionem ad sapientiæ amorem excitet atque inflammet. Nonne hoc videmus à bonis parentibus, qui facultatem habent, fieri solere, vt filios, scilicet ne quid errent, aut labantur, magistris committant, qui eorum regant vestigia, & ad virtutis opera instituant atq; informent. Quod autē angelus homini datus sit dux & adiutor, ex Pauli verbis clarissime patet. Ait enim de angelis loquens: *Nonne omnes administratorii spiritus sunt? in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capient salutis?* Atqui in Tobia legimus, Raphaelem, vnum è septem, qui semper Deo assistunt, vt eius mandata excipiant, atque exequantur, in terris, Tobiæ, cum mitteretur à patre, cui idem nomen erat, in Mediam, ad Gabellum, cui decem argenti talenta crediderat, ducem & comitem itineris fuisse, nec iter modo sibi demonstrasse, & à monstro marino, in quod incidit, seruasse, sed etiam ab vxore, quam cepit in itinere, dæmonem fugasse: reuersumque cum eo, Tobiæ patri luminibus capto, piscis iecore asso, quod ipse Tobiæ dederat, illitis oculis visum reddidisse, & ad postremum, quisnam esset testatum, ex eorum conspectu euanuisse.

Legimus in Daniele, quod Hieronymus ex Theodocione translatum asserit, angelum perduxisse Abacucum, quē ferre iusserat prandium Danieli Dei seruo, qui in Leonum lacum proiectus fuerat, Babyloniorum malignitate. Scriptum est enim: *Et apprehendit eum dominus*

minus in vertice eius & portauit illum capillo capitis sui, posuitq; eum in Babylonem super lacu Leonum in impetu spiritus sui: & clamauit Abacucus dicens: Daniel serue Dei tolle prandium, quod misit tibi Deus. Legimus & tres angelos Lot cum familia, quoniã seruus Dei erat, & mandata eius diligenter obseruabat, seq; maxime integrum ab illa nefanda libidine præstiterat, ex patriæ conflagratione liberasse, duceq; sibi extitisse, donec cœlestis illius ignis atq; horribilis flammæ periculum euasere. Plurima huiusmodi exempla in medium afferrem, nisi id superuacuum existimarem, cum quidem in sacris codicibus plurima reperiantur. Quin etiam legimus regionis ac prouinciarum principatus tuendos angelis à Deo traditos esse, Gabrieli præsertim ac Michaeli: ex quo iudicari potest, quantæ sit curæ Deo optimo maximo humani generis salus. Præterea in eo libro, in quo beatorum vitæ memorãtur, frequenter legimus, nonnullos sanctos viros constitutis horis cibaria ab angelis accipere consueuisse: nonnullos etiam aduersa valetudine corporis affectos ab iisdem percuratos: eosdẽ obsequia in funera mortuis exhibere auditos, ac demum eorum animas persoluta officia in cœlum ferre conspectos.

Id verò quantum hominis præstantiam ostendit, quod ea permissa sit à Deo plerisque viris sanctis potestas, vt mortuos quosdam in vitam excitauerint, cito dæmones ex hominum corporibus expulerint, morbos absterserint. Hoc muneris dedit Deus Eliæ prius & aliis quibusdam religiosis viris: idque postea Dominus noster Iesus Christus & in sese ostendit, & in Apostolis ac sanctis deinde confirmauit, qui ore eius vt est apud Euangelistam inquit: Quodcunque petieritis à patre in nomine meo dabit vobis: & rursum: in nomine meo dæmonia eiicient, serpentes tollent, &c. & reliqua. Quid hoc amplius angelis posse datum est; Fuit hoc profectò maximum. Hæc enim vis diuinæ Maiestatis est propria. Omitto alia miracula innumerabilia, quæ sancti viri in verbo ac virtute Dei effecere. Legimus enim in sacra historia, cæcis visum, claudis rectum corporis statum, lepra confectis, atque aliis aduersa valetudine laborantibus, salutem restitutam esse. Illa quoque non mediocris hominis excellentia habenda est, tantam ei potestatem à Deo concessam & datam esse, vt possit hominem vel vitæ cœlestis participem facere, vel ad inferos in perpetuum relegare. Voluit enim Christus Deus noster hanc potestatem summos habere pontifices, quos eius vicarios veneremur in terris. Ait enim Petro, quem primum Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ præfecit: Tibi dabo claues regni cœlorum; & quodcunq; ligaueris super terram, ligatum

erit & in cœlis, & quodcunq; solueris super terram, erit & solutum in cœlis. Quæ porro autoritas in eius successores translata, multis adhuc mortalibus saluti fuit, qui ob vitæ sordes ac scelera ad ima tartari pulsi forent, nisi essent à Pontifice seu eius vicario delictorum remissionem consecuti. Illud autem ad quantum hominis decus pertinere diximus, quod, cum Deus humanum genus redimere statuisset, primi parentis contumacia damnatum, vnicum eius Filium è cœlesti sede in terram descendere, virginis sanctissimæ vterum ingressum hoc humile ac mortale corpus suscipere voluit, & siti, fami, frigori cæterisque ærumnis obnoxium esse: &, quod mirandum est magis, cruciatus & mortem pati. At quam mortem? perindignam sanè atq; seruilem. O summam Dei bonitatem! ô ineffabilem benignitatem! ô donum eximium ac singulare! An potest aliud quippiam cogitari aut exprimi, quo manifestius indicetur immensa quæ da Dei bonitas atque in homines caritas, quam quod diuinitatē cum humanitate coniungere, quam quod eius filium eundē Deum ac Dominum nostrum, non tantum hominem fieri, sed & contumelias & mortem subire ipsius hominis causa dignatus sit? Quid enim prodesset homini hanc in lucem peruenisse, atque his humanis bonis & vita frui si post animi & corporis solutionem in mortem ac miseriam incideret sempiternam? Quid enim poterat hæc vita iucunda esse cogitanti, se post mortem in tenebris & suppliciis semper fore. Hoc itaque munus cunctis meritissimo iure prætulerim, quæ quidem homini à Deo concessa sint, quod haud ei contulisset, nisi & hominem plurimum dilexisset, atque omnibus, quæ creasset in terris, dignitate prætulisset. Nec illud etiam silendum puto, quod ea vis homini diuinitus concessa fuerit, vt Deo sacra faciens paucis quibusdam verbis expressis efficiat, vt è panis substantia in Iesu Christi Domini nostri corporis, quod salutis nostræ gratia cruci affixum est, substantiam transeat, id quod profecto nec angelorum nec supernorum Spirituum cuiquam datum à Deo legimus. Nec id quoque prætermittam, Est enim inter cætera excellentissimum, quod in die illa horrenda, qua Christus Deus noster defunctorum animas resumtis corporibus ad iudicium excitabit, Apostolos quasi collegas quosdam sibi adhibere statuerit. Ait enim: *Amen dico vobis, qui secuti estis me, in regeneratione, cum sedebit filius hominis in sede Maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel.* Atqui haud scio an hoc sit omnium maximum, quæ à Deo in homines profecta sunt. Nam si in hac vita neminem videmus potestate & autoritate esse ex-

se exæquare seruo suo dignantem, quanti est habenda illa Dei dignatio, qui omnium princeps & conditor, hominem, qui non modo seruus eius est, sed quem ipse è nihilo creauit, sibi parem in iudicio constituerit. Quis igitur hæc poterit dignis apud Deum, qui dedit, prosequi laudibus? quis meritorum magnitudinem æquare? quis gratiarum actione persoluere? Possem vero & alia quædam memorare, quæ ad hominis dignitatem accedere videantur, quæ quidem sibi si à Deo hac in vita mortali concessa sunt, nisi vererer, ne fortasse quibusdam hac in parte nimium diligens videar, si singulis siue quibusque referendis insistam. Sunt enim pleraque eiusmodi, vt sint nota omnibus. Quamobrem ad ea transire melius puto, quæ homini iuste viuenti, atque à diuinis legibus non discrepanti post præsentis vitæ cursum à Deo constituta sunt: de quibus quoniã plura dixi in eo libro, qui est à me de vitæ felicitate scriptus, pauciora nunc dicam. Illic enim cognosci poterunt, quæ ad hunc locum pertinebunt. Hæc verò eiusmodi sunt, vt longè ampliorem hominis dignitatem præ se ferant, quã cætera omnia, quæ sibi hac in vita diuinitus tributa ad hunc locũ ostẽdi. Illa enim priora, vix vnius æui, hæc autẽ sempiterna: neq; illa tanti æstimanda forent, quæ supra enarraui hominis bona, si postquam animus è corpore excessisset, huc atq; illuc incertus atq; errans sine requie vagaretur, nec vllum certũ & sibi designatũ haberet locum, vt defatigatus tandem conquiesceret. Quid enim ea hominem delectare possent, si sciret omnia eius bona, vna cum ipsa vita breui atq; incerta interitura esse? Neq; enim bestiis multum præstare videretur, si ab his solum in præsenti vita differret. Nec porrò dignitas eius tanta omninò foret, si nihil dignum post mortẽ remaneret, quod eius pristinæ dignitati respondere videretur. Hæc igitur pars mihi reliqua est, quæ quidem eo plus difficultatis habet, quo iis de rebus locuturus sum, quæ à conspectu & sensu nostro sepositæ, ne mente quidem & ratione humana satis percipi possunt. Neq; enim quisquam nisi diuina sapientia præditus intelligere hæc aut iudicare rectè potest. Haud enim ea, vt inquit Augustinus, oculis vidi, & quæ viderim, quasi certus testis, referre possim. Verumenimuerò ea certi testimonii apud eos vim habebunt, qui re, non tantum nomine Christiani erunt. Hi enim qui rectè credunt, quæcunque aut à Prophetis, aut ab Apostolis, à religionis nostræ fidei doctoribus tradita sunt, de animorũ felicitate post mortem vera esse non ambigent. At ne hic longior sim, quam res postulet, ad id, quod institui, pergam. Non igitur dicam de perpetua beatorum incolumitate, quæ nullum amplius in morbum incidere poterit, nulla

physici ope, nulla arte, aut consilio egebit; non dicam de eorum perpetua iuuenta. quæ semper in eodem ætatis flore, ceu Christus ille optimus magister cepit discipulos docere, teste Paulo, permansura est, nec vnquam consenescit; non dicam de omni rerum copia, quæ nullum vnquam beatis fastidium allatura sit; non dicam de amplissima eorum libertate, quæ erit ab omni onere ac necessitate libera; non dicam de eorum specie, in quorum corporibus nulla omnino deformitas, nulla menda reperietur. Nō dicam de perenni pace, quæ erit in illa Dei ciuitate, vbi nullus armorum strepitus, nullus belli terror audietur; non dicam de honestissimo & fructuosissimo otio, quod nullus labor, nullum amplius negotium inquietabit; non dicam de caritate & consensu mutuo, quo sese inuicem beati cōplectentur, atque deuincient. Hæc enim in eo opusculo, quod ante dixi, sunt à me satis diffuse tractata. Sed explicabo, si potero, quibusnam gaudiis afficiantur beatorum animæ, postquam in cœlum commigrarint. Etenim cum complector animo, cumque gaudiorum non mediocrium genera in illa diuina ciuitate & cœtu reperio: quorum illud primum iure dixerim, Dei scilicet intuitum, cuius quidem rei potestas in fidei remunerationem nobis à Deo data est. Nam quemadmodum angeli pro sapientia iis diuinitus data Deum vident, ita & beatorum animæ, pro earum capacitate ac modo, visuræ sunt. Hoc verò est illud, quod inquit Apostolus: Ex parte scimus, & ex parte prophetamus, donec venerit, quod perfectum est, & nunc videmus per speculum in ænigmate, tunc autem à facie ad faciem. de hoc quoque loquens Iohannes Apostolus ita ait: Cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Vtrum autem per mentis, an per corporis oculos Deum spectaturi simus, quæri solet. Dubitandum non est, quin oculi nostri officio functuri sint, & per eos glorificatos. (Ita enim Theologi vocant) vel glorificata corpora visuri simus: sed illud minus dubitationem habere potest, quin etiam clausis oculis Deum intuituri simus. Nam si potuit Elisæus Propheta seruum eius à Naaman, cui lepram ademerat, absentem, ipso spiritu cernere munus accipientem, quanto magis omni terrena labe deposita purissimoque corpore spiritualia ipso spiritu licebit intueri, siquidem ea vis oculorum nostrorum fuerit, vt per eos etiam incorporea videamus? certè mentis visus longe acrior & perspicacior erit. Nam quod inquit Iob ad Deum, *in auditu auris meæ audiebam te, nunc & oculus meus videt te, propterea despexi memetipsum & distabui, & existimaui me terram & cinerem esse*; quis dubitet hunc mentis & spiritus oculis Deum vidisse,
licet

[illegible] Augustino & de corporis oculis accipi posse videtur: Regem, [illegible] inquit, in decore suo videbunt. Quod [illegible] de [illegible] M[illegible] [illegible] constituto prædixit, rectè & de corporis oculis intelligi potest. Si vero de Deo, ad mentis oculos [illegible] pertinere existimo, quod [illegible] ex Pauli sententia facile iudicari potest: *Nos autem*, inquit, *revelata facie gloriam Dei speculantes in eandem imaginem transformamur, a claritate in claritatem, tanquam a Domini spiritu.* [illegible] ter atque [illegible] illud [illegible] præclarum: *Accedite ad Deum & illuminamini, & facies vestræ non confundentur.* Et fidem namque ad Deum [illegible] quæ haud dubie cordis [illegible] est, non corporis. Quod si [illegible] hac vita [illegible] est, quæ videt, [illegible] oculus enim in [illegible] atque organum est, per quod mens ipsa cuncta discernit [illegible] corporis oculis diuinum [illegible] spectaturi simus. Videtur tamen Augustinus interdum [illegible] iudicare, vt & corporis oculis Deum visuri simus. [illegible], *[illegible] corporis oculis Deum visuros, qui aliquid [illegible] mente [illegible] quo incorporea ac diuina natura [illegible] percipi possit [illegible] quod est intellectu facilius, ita [illegible] cognitus & perspectus ipse Deus, [illegible] eum vicissim alter in altero [illegible] nova, & in omni persona, [illegible] per corpora [illegible], & in omni corpore visuri simus, quocunque [illegible] corporis [illegible] conuerterimus.* Quin etiam asserit nos alienas cogitationes visuros esse, [illegible] illud Apostoli: *Nolite ante tempus iudicare, [illegible] & illum [illegible] abscondita tenebrarum, & manifestabit [illegible], & tunc laus erit unicuique a Deo.* Cæterum [illegible], [illegible] cordis, siue corporis oculis, siue vtrisque visuri simus, Deum [illegible] simus, cuius [illegible] quam [illegible] quærimus, [illegible] Christum veritatis [illegible], fontemque sapientiæ [illegible], vt Euangelista scriptum reliquit, [illegible] inquit, *mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Quis [illegible], [illegible] dicam [illegible], sed tantum mente concipere [illegible] magnitudinem, quam [illegible] iucundo ac tam suaui Dei visu capturi [illegible]. [illegible] Nunc ex [illegible] ex omnibus aliquid [illegible], quod veniat in mentem [illegible] aspectu optabilius aut iucundius. Nam si cœli [illegible] aspectus nos vehementer delectat, & mouet [illegible] in [illegible] admirabilium decore, quanto nos magis delectabit Deum [illegible] rerum omnium solertissimum præstantissimumque [illegible], in quo quidem insunt omnia quibus [illegible] posse videatur. Præterea nos ha-

rum humanarum scientiarum atque artium, [illegible] studio perdi-scimus, [illegible] Sapientiæ [illegible] principis, [illegible] di-uinarum rerum co[illegible], cognitionis [illegible] tas nos ad sese [illegible] vita [illegible] quanto magis [illegible] diuina illius præstantissimæ [illegible]. De-nique si [illegible] mortalia, aurum, [illegible], imagines, cætera[illegible] prædara atque [illegible], ho-mines ad sese pulchritudine [illegible], quanto magis credendum est [illegible] speculatio, quibus ea [illegible]. Ob [illegible] [illegible] existimare [illegible] Augustinus, [illegible], qui [illegible] [illegible] sunt, [illegible] apud [illegible] esse [illegible] DEVM [illegible], [illegible] DEI [illegible] dum [illegible] quod & Chrysostomus [illegible] plattam [illegible] esse [illegible], [illegible] [illegible], quam ad [illegible] [illegible] [illegible] his verbis: *Ostende faciem tuam, & salui erimus.* In DEI namque conspectu & contemplatione [illegible] tinetur. Quod porro gaudium [illegible] [illegible], Dominum nostrum, in hominis figura & forma [illegible] clarius [illegible], cum in eo diuinitatem simul [illegible] coniunctam intuebimur. Nam si patrem [illegible] tempore [illegible] sum peregre redeuntem [illegible] aspicimus, [illegible] illa iucunditas, quam [illegible] ex eius aspectu, qui omni-um communis parens [illegible] & [illegible] peret, ultimum supplicium [illegible] re[illegible]uit. Et [illegible] nos profecto [illegible] dele[illegible], cum spectabimus [illegible] [illegible] ac [illegible] Virginem, [illegible] & [illegible], quæ [illegible], atque [illegible] Baptistam, Apostolos ac Martyres [illegible] Christi Saluatori [illegible], quorum [illegible] fuimus. Sed quid [illegible] ad aspiciendum [illegible] Gaudebunt [illegible] corporum, quæ [illegible] [illegible] diuino [illegible] ferme, [illegible] Resurgent, inquit [illegible], mortui, [illegible] qui erant in sepulcris, & [illegible] qui sunt in terra. [illegible] est: claritate, [illegible], agilitate, & [illegible] sunt namque corpora [illegible] [illegible].

[illegible], quod [illegible] splendori comparari possit: quem quidem [illegible] exprimere vellet [illegible], nec haberet, quod æquipararet, similitudinem Solis [illegible], quo nihil lucidius oculis deprehenditur. Fulgebunt, inquit, iusti, sicut SOL in conspectu DEI. Hanc vero claritatem in beatis corporibus futuram ostendit Christus DEVS noster Apostolis [illegible] in monte, quem Thabor appellant, quando in eorum conspectu longe [illegible] [illegible] apparuit: de quo quidem Euangelista inquit, Resplenduit facies eius, sicut SOL. [illegible] SOL ait, vt dixi, [illegible] magnitudinem fulgoris exprimeret. [illegible] fuerit corporum [illegible], vt nec portæ, nec [illegible] obstare queant, quæ [illegible], vim [illegible] [illegible]. [illegible], [illegible] [illegible] Christus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Resurrectionem ad discipulos ingressus [illegible]. Quæ autem futura sit corporum agilitas, [illegible] [illegible] Christus, [illegible], [illegible] [illegible] pedibus, vt [illegible] discipulos a morte [illegible]. Significat enim hoc [illegible], [illegible] postquam corpora recepterint, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Quod autem pati iniuriam non poterunt beatorum corpora, [illegible], cum elementorum [illegible] [illegible] [illegible] re[illegible]ant, vt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. E[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] diuinæ [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] in Apocalypsi [illegible] fa[illegible]. A[illegible], *[illegible]*, *quem* *[illegible] nemo [illegible]*; V[illegible] [illegible] haud parum [illegible]. [illegible] autem [illegible] [illegible] mutuo [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] modo, sed etiam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] DEO, in quo & [illegible] pariter pro [illegible] [illegible] [illegible]. Neque enim omnes in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], sed [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] fuerit [illegible] ad [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] enim [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] propter [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] amicitiæ

propitium. Quid enim aliud est amicitia, nisi in omnibus rebus humanis ac diuinis [illegible] mutuo quodam amore eadem voluntas, atque idem animus: quæ si in hac vita mortali dulcissima est, vbi tot periculis, non dissoluitur, [illegible] quæ & secura est, & deleri nullo modo poterit. Neque vero [illegible] erumpere in illam diuinam ciuitatem cupiditas vlla poterit, quæ beatorum animos à mutua coniunctione & amore distrahat: quæ quidem res in his mortalibus ciuitatibus [illegible] & perniciem attulit. Omnes namque beatorum cogitationes de Dei laudibus & communi quadam congratulatione fuerunt. Nec erit quisquam omnium, qui alteri, vt dixi, præstare dignitatis gradu concupiscat. Ad hæc porro gaudia accedit cælestis illius ciuitatis pulchritudo atque ornatus. Multum namque ad felicitatem conferre videtur, vrbis, quam incolas, speciem. Hanc vero [illegible] Empyreum vocant, quod igneo sit splendoris. Id autem complectitur cœlum crystallinum, fixarum stellarum, quod primum mobile alii, alii firmamentum nominarunt, [illegible]. Nam cum septem sint sphæræ, à Luna ad primum mobile, quæ omnes ipsius firmamenti vi atque impetu rapiuntur, hoc cælum, quod dixi, empyreum atque idem [illegible], immobile esse volunt: quoniam est in Dei & beatorum sedes, quamquam Deus ipse & in cœlo & in terra, & vbique totus est. Scriptum est enim: Cœlum & terram ego impleo, ac si diceret: nullus est locus me vacuus: Propterea tamen & per excellentiam Dei sedes est cœlum. *Cœlum sedes mea*, inquit Esaias, *terra autem scabellum pedum meorum.* Hoc autem cœlum Empyreum pulchritudine ac nitore longe cæteris [illegible], de quo non est fortasse alienum quæ Iohannes in Apocalypsi memoriæ prodidit, breuiter referre. Illa vero est cœlestis Hierusalem, cuius [illegible] fundamenta è duodecim [illegible] gemmarum generibus facta esse scribit. Portas hanc habere duodecim, [illegible] à singulis margaritis [illegible] ex ipsis [illegible] templum [illegible], quoniam DEVS omnipotens atque Agnus [illegible] [illegible], & [illegible] Deinde [illegible] Tobias [illegible]

[illegible]

[illegible] *claritatem Ierusalem. Portæ eius ex Saphiro & Smaragdo* [illegible] *buntur, & ex lapide pretioso omnes circuitus murorum eius, & ex lapide candido* [illegible] *omnes plateæ eius sternentur* [illegible] *cantabitur.* Cum itaque hæc vrbs tam pulchra [illegible] Deo optimo maximo ea sedes conuenit, & [illegible] Christo, atque omni beatorum cœtui. Ibi [illegible] vbique existat, [illegible] propter [illegible] magnitudinem, quem cœlum terraque [illegible] possint. Quærunt autem beati in ea ciuitate [illegible] hic locus [illegible] Deo [illegible] circumscriptus: quemadmodum Thomæ Aquinati placuit, [illegible] ac regredi [illegible] parumper [illegible] possent, [illegible] Non [illegible] vetorum [illegible] qui in cœlum [illegible] Deum videntes [illegible] potest [illegible] Deo [illegible] potest, vbi beatorum [illegible] vbi angelorum & archangelorum chori, vbi Spiritus Sanctus, vbi Christus, vbi Deus [illegible] *E* [illegible] *mittente*, vt Thomas inquit [illegible] *Tu fer-* [illegible] in modo [illegible] *n cœlum* [illegible] [illegible] Deo [illegible] temp [illegible]

Erit autem omnis beatorum cogitatio ut Deum [illegible], ut [illegible] pro tot ac tam immensis beneficiis acceptis gratias agant, [illegible] lingua etiam & vocali voce [illegible] poterunt, ut inquit Augustinus. A[illegible] quin enim haud vera corpora esse viderentur, [illegible] vsus is nullus esset futurus, [illegible] quibus [illegible] nihil prorsus [illegible] possit, quod etenim [illegible]. Nam si quid ignorarent, non [illegible] perfecta felicitas. Nemo enim ignorans potest felix esse. Habet enim [illegible] quod expetat. Quod si [illegible] Deum, quid nescient? [illegible] gnoscent itaque [illegible] & angelos, quibus [illegible] & aequales pro [illegible] gratia facti erunt.

Nec [illegible] tarelis [illegible] egerunt. Nec [illegible] facile horum [illegible] quam [illegible] molestis, quam innumerabilibus periculis, quam variis calamitatibus [illegible] quam tante per[illegible] superata aduersa [illegible] in portu [illegible], gaudebit quoque, quod [illegible] quibus [illegible] in caelum [illegible] consequuti [illegible] improborum [illegible] liber [illegible] damnatos [illegible]

[illegible]

[illegible]s, qui Deo propiores sunt, nec vlla corporis contagione aut pon-
[illegible] N[illegible] tanquam cæci non vi[illegible]a referimus, [illegible]
d[illegible] ex [illegible] demonstra-
[illegible] dignita[illegible] ex[illegible] quæ diuina prou[illegible]en-
[illegible] & mor-
[illegible]
[illegible] immortalitate, [illegible]
[illegible] & [illegible] corpore [illegible] de-
[illegible] mortui, condemnandi & absol-
[illegible] potestatem diuini-
[illegible] Christi [illegible] ma
[illegible] Christus Deus & [illegible]
[illegible] gaudia
[illegible],
[illegible] ipsius [illegible] c-
[illegible], atq; [illegible]-
[illegible] com-
[illegible],
[illegible] Deus ille Ma-
[illegible] diuina ope
[illegible] nihil potest fa-c-
[illegible] Prophet[illegible]
[illegible] quiqui
[illegible] exhibere, ex
[illegible] *ad [illegible]*
[illegible]
omnium [illegible]
enim Le[illegible] in Euangelio
conti[illegible] ne Le[illegible] & Prophet[illegible] pe-
ritur cœlum [illegible] Deo [illegible]
ad exitum [illegible]
omnes. O p[illegible] imme-
mor[illegible] volupta-
tes amplexi & [illegible] humanam fe-
licitatem in h[illegible] congre[illegible] d[illegible]s [illegible]
atq; corpus [illegible]
[illegible]
[illegible] nec la-
[illegible] qu[illegible]

dignitatem sitam censent, pro his comparandis nec modum vllum, nec modestiam seruant. Alii gloria ducti imperia ac potestates cunctis rebus humanis anteponunt: quibus sese Deo similes fieri putant, quod ius necis ac vitæ in homines habeant. Alii vero per cædes, per proditiones, perque omne iniustitiæ genus, principatus occupare non verentur, alienamque & ipsius patriæ interdum libertatem per summum scelus opprimentes, tyrannorum nomen subire non erubescunt, hique eo errore tenentur, vt iis liceat humana ac diuina iura regni gratia violare. Quanto autem satius esset, diuina complecti, & dũ hac in vita sumus, illa meditari atq; his assuescere, vt antequã ad illa accederemus, omnia illa quæ agnituri sumus, quasi prouisa & cognita haberemus. Nec tãti hæc mortalia facere, quæ in humano genere inæqualitatem atque inuidiam maxime pepererunt. Nam cum nascendi & moriendi conditione priuati regibus pares simus, mediæ tantum vitæ, quæ perbreuis est atque incerta, dispares sumus. Simul vt dignitatis sempiternæ, quam in illa ciuitate adepturi sumus, iam nunc studiosi esse videremur. Namque vt non omnes qui in aciem exeunt, corona ab Imperatore donantur, sed hi modo, qui fortiter ac strenue aduersus hostes decertant, qui pericula subeunt, qui res difficiles atque asperas aggrediuntur, qui hostili vallo superato primi hostium in castra irruunt: sic non omnes qui Christianam fidem colunt, sed ii tantum, qui contra hasce humanas opes atque [illegible] se ab his inuictos castosque præbent; hoc tam eximio [illegible] diuino dignitatis præmio digni habẽdi sunt. Quod vt nos [illegible] vitæ cursu prospere confecto adipisci possimus. Amen.

F I N I S.

Restit.

Pag 115, vers. 19 pro Adeus, lege Adn[illegible]anus.

IANNOTII MANETTI, ET HONOFRI PARENTI, FLORENTINORVM LEGATORUM oratio ad Alfonſum clariſſimum Aragonum Regem, in nuptiali vnici filij inclyti Calabriæ Ducis celebritate.

DEMOSTHENES Græcorum & Latinorum omnium oratorum elegantiſſimus, Sereniſſime ac Glorioſiſſime princeps, Philippum Macedoniæ Regem, ad quem vna cum aliis quibuſdam egregiis oratoribus legatus ab Athenienſibus mittebatur, tanti feciſſe dicitur, vt ob immenſam quandam ac prope incredibilem regiæ dignitatis ſimul atque admirabilis eloquentiæ venerationem, eius de ſe iudicium vehementer vereretur; atque ita extimeſceret; vt ſolennem & præmeditatam orationem, nedum totam quemadmodum inſtituerat recitaret, ſed cunctis admirantibus obmuteſceret. Quod ſi ita eſt, ceu ab optimis auctoribus ſcriptum fuiſſe cõſtat, non immerito ſuſpicari videbamur, ne nobis Florentinorũ nomine coram Alfonſo maximo & clariſſimo Rege in præſentiarum oraturis, pariter ſimiliterque contingeret, vt illi quondam celebrato totius eloquentiæ ſplendori apud Philippum pro Athenienſibus orare cupienti contigiſſe ferebatur. Nam ſi Philippus Macedoniæ imperabat, nondum tamen Græciam totam in ditionem ſuam redegerat. At tu pluribus amplis Aragoniæ & Siciliæ aliarumq; prouinciarum paternis & auitis regnis, hoc inclytum Apuliæ imperium tuis egregiis virtutibus partum mirabiliter adiunxiſti. Si Philippus inſuper præcipua quadam per ea tempora eloquentia pollebat, nos profectò Alfonſum celeberrimum noſtri temporis Regem, non minus eloquentem aſſerere ac profiteri auderemus: præſertim ſi noua hæc ſecula rudia, & ab omni politiore elegantia pro-

pemodum abhorrentia, cum vetustis illis & eruditis temporibus cõpararentur: & nostra quoque infantia, cum illa immortali Demosthenis eloquentia quodammodo compensaretur. Quod si inclytum imperium tuum celebrato Philippi non iniuria dignius esse censetur, ac nimirum lõgius latiusque protenditur; & elegantia tua non inferior illius eloquentia, compensata temporum ratione, iure existimatur & creditur; merito, nequid aduersi nobis coram te orantibus accideret, quemadmodum supra diximus, suspicaremur, nisi diuina ope, & admirabili ac pene incredibili maiestatis tuæ benignitate freti prompti & alacres ad dicẽdum accederemus. Quas ob res in infinita Omnipotentis Dei gratia atq; in propitio quodam regiæ serenitatis fauore confisi, munus commissionis nostræ breuius, quoad fieri poterit, perficere & explere tentabimus. Qui enim coram te loqui præsumunt, magnitudinem & eloquentiam; qui vero timent, humanitatem & clementiam tuam ignorare videntur. Primo igitur Florentinorum præsidum mandata exequi atque absoluere cupientes, à salutationibus & cæteris huiusmodi faustis ominibus initium sumemus. nonnullas deinde tuarum rerum gestarum laudes, ne tibi adulati videamur, ieiune & exiliter attingemus. Postremo de hac nuptiali vnici filii, inclyti Calabriæ Ducis, celebritate, admirabilique solemnitate totis animi & corporis viribus congratulabimur. Nos itaq; publico Florentinorum nomine, gloriosissime Princeps, maiestati tuæ salutes plurimas dicimus. Nos mentis & corporis tui incolumitatem diuturnam ac perpetuam fore exoptamus & cupimus. Nos Florentinorum genus, tanquam optimos filios & deuotissimos obsecutores tuos, tibi liberalissime ac largissime offerimus. Nos deniq; præsides nostros Senatum & vniuersum populũ, vtpote humiles regalis dignitatis veneratores, & præcipuos quosdam personæ tuæ obseruatores, regiæ serenitati, quoad possumus, humiliter ac suppliciter commendamus. Prima igitur nostræ diuisionis parte breuissime, quemadmodum instituerãmus, absoluta: ad secundam de egregiis quibusdam admirabilium virtutum tuarum laudibus deinceps accedamus. In quo quidem latissimus nobis ad peruagandum campus ostenderetur, vbi paulo liberius vagaremur, nisi ad te loquentes adulationis crimen timeremus. Nam si de magnis Hispaniæ Hispanorumq; laudibus, à quibus continuatis successionibus regalem originem ducis, iuxta nudam & simplicem veterum historiarum narrationẽ explicaremus, dies nos profecto optime regionis pulchritudinẽ vbertatem & salubritatẽ ac præterea magnifica & gloriosa Hispaniensium gesta recen-

recensentes deficeret. Quippe Hispania præter admirabilẽ quandam regionis pulchritudinẽ, & præter incredibilem cœli salubritatem, in omnia frugum genera ita fœcunda est, vt nõ ipsis tantum incolis, verum etiam toti Italiæ abundantia sufficiat. Tanta enim frumenti, vini, mellis, olei, lini, sparti, minii, plumbi, æris & ferri, ac denique argenti & auri copiâ priscis illis temporibus fertilis putabatur; vt plures historicos de his rebus ad scribendum compulerit, compulsosque plurimum fatigauerit. Nec solum hæc felix & fausta prouincia omnium frugum generibus abundabat; sed etiam, nequid preciosissimarum rerũ deficeret, pernicibus equis, & fortibus viris, præ cæteris regionibus floruisse traditur. Quid.n. equis omissis de Hispaniensiũ virtutibus dicemus? qui & agilitate & fortitudine corporis & ferocitate animi cunctis nationibus præstitisse credũtur. Nam his & huiusmodi virtutibus nõ modo cum Romanis, aliarum gentium victoribus, grauia & diuturna bella gesserunt, nec prius eorum iugum accipere potuerunt, quam Cæsar Augustus iam perdomito orbe terrarum victor, feros & reluctantes Hispanorum populos ad victricia arma transtulerit: Sed etiam post aliquot temporum curricula, variante fortuna vices, Imperium Romanorum commemoratis virtutibus pepererunt. Traianus namque & Adrianus, Theodosius & Arcadius, Honorius, & alter Theodosius, omnes ab Hispania oriundi Romanorum Imperatores fuere. At quales Imperatores? nempe vt paucis notam & tritam historiam prætereamus, potentissimi, litteratissimi & humanissimi Imperatores extitere. Verũ hæc de maioribus tuis hactenus dixisse sufficiat: nunc ad te, cuius gratia sermo institutus erat, parumper reuertamur. Alfonsum inclytum Aragoniæ & Siciliæ atq; Apuliæ, multarumq; aliarum prouinciarum Regem, ne à præclaris maioribus suis vllatenus degenerasse videretur, ad naturalia quædam mentis & corporis excellentissima dona, tantas vtriusque vires continuis & assiduis exercitationibus adiunxisse constat; vt & famem & sitim, & somnum & cuncta quæque discrimina mirabiliter aspernaretur. Nullis enim algoribus, nullis æstibus, nullis inediis, nullis lucubrationibus, nullis denique diurnis ac nocturnis, terrestribus maritimisque laboribus & periculis, vllo vnquam tempore deterreri potuit, quominus singula quæque ingentia & generosa facinora cunctis animi & corporis viribus complecteretur: quod vno & solo ac profecto admirabili exemplo, cæteris, quæ pene infinita sunt, breuitatis causa prætermissis, euidentissime demonstrabitur.

Cum enim pluribus ante annis, gloriosissime Princeps, hoc inclytum Apuliæ regnum omnibus modis recuperare statuisses, magnam illam & celebrem classem præparasti, vt maritimo itinere votis tuis facilius potireris. Cæterum cum res magna & ardua, aduersante fortuna, Maiestati tuæ nequaquam succederet, alia via aggrediendum ratus, non multo post terrestre iter assumsisti, magnisque legionibus & exercitibus comparatis, hanc nobilitatam vrbem, totius regni caput, altis mœnibus, & pluribus validis tam domesticis, quam externis quoque defensoribus permunitam, post longam tandem obsidionem (mirabile dictu) in ditionem tuam redegisti. Nam præter ingentem quandam oppidanorum multitudinem, magnum Gallorum præsidium repugnabat, qui tutandæ vrbis, ne abs te expugnaretur, curam defensionemque susceperant. Vnde cum eam ipsam diutius obsideres, & plura inter obsidentes & obsessos prælia frustra tibi commissa fuisse constaret, veteri Bellisarii via agendum arbitratus, de ipso Bellisario magno Romanorum consule, dudum Vandalorum victoria celebrato, quosdam egregios milites tuos admonuisti. Legeras quippe in veteribus historiis, Bellisarium Iustiniani Imperatoris litteris propterea è Sicilia in Italiam euocatum, vt Gothos exinde, complures iam annos commoratos, exigeret, hanc inclytam vrbem diu antea obsedisse, & demum post diuturnam obsidionem per exteriorem aquæ ductum, vnde aqua introrsus ferebatur, milites suos transmisisse, ac perinde cepisse intellexeras. Milites admoniti, per eundem aquæ ductum, reliquis exercitibus tuis prope mœnia euentum rei expectantibus, noctu in vrbem penetrarunt, atque confestim magnis hinc inde vociferationibus omnia compleuerunt. Quo signo accepto, exteriores exercitus tui clamores quoque ingentes ad sidera tollunt. Quid plura? cedunt vigiles, *portisq; patentibus omnes, Accipiunt socios, atq; agmina conscia iungunt.* Per hunc itaque modum, quanquam inter magna oppidanorum & Gallorum præsidia incauta & attonita, & exercitus tuos, grauia quædam hinc inde prælia committerentur: ad extremum tamen Galli omnes ad vnum, vt saluti suæ consulerent, oppido egressi aufugerunt. Tu vero instar Bellisarii, post mille circiter annos gloriosissimo triumphantium Romanorum more vrbe potitus, victoria humanissime vti voluisti. Nullum enim Neapolitanorum positis armis interfici aut capi permisisti: virgines & mulieres omnes integras & intactas maritis parentibusque restituisti: ac paulo post omnia belli vulnera sanasti, & quę armis hinc inde frementib. iampridē dilapsa fuisse videbantur,

tur, ea seueris sanctionibus iunxisti. Ius enim erat in armis, & leges timore opprimebantur. Quibus quidem tam bellicis & tam diuturnis vulneribus nemo præter te mederi potuisset. In vnumquodque insuper genus hominum multa & varia largitatis, & liberalitatis, ac beneficentiæ signa ostendisti. Cum igitur ceteræ huius inclyti regni ciuitates caput suum captum, & abs te accuratissime seruatum fuisse intelligerent, ceu generosa quædã integerrimi corporis membra, non vlterius cunctandum ratæ, regiæ Maiestati sese suaque omnia dediderunt. Quocirca hoc totum amplum & inclytum Apuliæ regnum gloriosissime simul atq; humanissime in ditionem tuam redegisti. De frugalitate vero, & humanitate, ac liberalium artium eruditione, quibus priuatis & non regiis virtutibus, Fortitudo, Iustitia, Seueritas, Grauitas, Magnanimitas, Largitas, Liberalitas & Magnificentia, superiores regiæ virtutes tuæ, conditæ & illustratæ cernuntur, quoniam prorsus silere, quam pauca dicere satius esse censemus; perpetuo silentio præteribimus. Nullius est enim tantum flumẽ ingenii, nulla dicendi aut scribendi tant avis, tanta copia, quæ nedũ & cætera huiusmodi eximia & pene incredibilia virtutum tuarum munera exornare, sed ne vix enarrare possit. Quonam igitur modo tanto & tam potentissimo ac tam clarissimo Regi, in hac tanta & tam admirabili harum regalium nuptiarum solemnitate, digne congratulabimur; quod erat tertium nostræ diuisionis membrum: vnde decens congratulationis nostræ initium sumemus? quousque gratulabundi progrediemur? vbi præ gaudio exultantes & iubilantes consistemus? De ea enim congratulatione dicimus, quæ præsenti illius Regis celebritati congruere & conuenire videatur: cuius antiquissimum genus à Regibus oritur: cuius virtutes innumerabiles prædicantur: cuius imperium per magna & celeberrima regna longe lateque protenditur. In hoc loco quoniam conuenientem exitum, in tantis præsertim temporis angustiis, reperire posse diffidimus; ordine artificiosæ orationis prætermisso, paucis & velut ex tempore perorabimus. In hac itaque tanta & tam inusitata felicitatis tuæ magnitudine, gloriosissime princeps, publico legationis nostræ munere, quoad possumus, cunctis animi & corporis viribus, quemadmodum præfati sumus, congratulamur: atq; hoc solemne & memorabile coniugium, ita felix, ita faustum, ita fœcundum fore exoptamus & cupimus; vt serenitas tua generosam & claram exinde sobolem natam contẽpletur & videat. Quod si non Hymenæo, iuxta fallacem illam & inanem gentilium poetarum opinionem, nuptiarum Deo, sed Do-

mino nostro Iesu Christo propitio contigerit, non modo præfatam serenitatem tuam cum antiquis regibus, & claris tam domesticis quã externis imperatoribus comparabimus; sed in omnibus prosperitatis cumulis plurimũ præferemus. Quis enim illorum priscorum Principum ad excelsam quandã potentiæ suæ magnitudinẽ tantum bonorum omniũ cumulum adhibuisse creditur? tu.n. virtutibus tuis prætermissis, ab antiquis regib. ortus, plura & ampla regna gubernas; tu fratres, tu cognatos magnos & illustres Reges habes: tu liberos seruatis tibi pluribus regnis, regiis insignibus condecorare & illustrare potes. Si præclaram igitur sobolem ex hoc tanto & tam admirabili vnici filii tui coniugio tibi nasci contigerit, & tu nepotes illos quorundam aliorum hæreditariorum regnorum reges constitueris, quale apud priscos illos & claros principes exemplum tui simile reperiretur, non sane intelligimus. Nullum enim neque in Hebræis, neque in Græcis, neque in Latinis codicibus legentes & peruolutantes, & vsque à creatione orbis repetentes, fuisse Regem reperire potuimus, qui fratres, qui cognatos, qui liberos, qui nepotes simul Reges haberet. Quas ob res, vt hæc tempora nostra admirabili quodam maiestatis tuæ priuilegio fulgere videantur, quo quidem prisca illa à dignis auctoribus tantopere laudata caruisse conspicimus, omnipotentem Deum piis precibus obsecramus, vt nepotes tibi ex hoc tam fausto & tam felici coniugio largiri & condonare dignetur. Quod si diuina gratia, quemadmodum speramus, euenerit; tu profecto ob admirabiles & pene incredibiles conditionum tuarum excellentias superius commemoratas, omnium antiquorum & nostrorum Regum fortunatissimus atque felicissimus non immerito existimaberis. Ac tunc vere felicissimus eris, si in hac tanta magnorum regnorum tuorum abundantia desiderio animi tui fines imposueris; vt Thessalus quidam nomine Cyneas, vir magni ingenii & eloquentiæ singularis, Pyrrhum celebratum Epirotarum regem admonuisse traditur. Nam cum illum ad Italiam inclynatum cerneret, nactus aliquando ocium, in huiusmodi sermonem adduxit: *Dic mihi Pyrrhe, Si Romanos egregios bello viros & multarum bellicosarum gentium Dominos superare Dii nobis dederint, quid tunc agemus?* Ad hæc ille, de re haudquaquam obscura, inquit, Cynea percontaris. Nulla enim neque barbara, neque Græca ciuitas, Romanis superatis, nobis resistere valeret; sed confestim Italiam totam haberemus. Cui Cyneas parumper cõmoratus ait; *Cum Italiam ceperimus, quid tunc agemus?* Et Pyrrhus nondum eius mente intellecta, proxima, inquit, Sicilia est, insula felix ac popu-

populosa. *Recte dicis*, ait Cyneas, *sed an finis militiæ nobis erit, Siciliam cepisse?* Sic percontanti Pyrrhus, Deus modo victoriam præstet, respondisse fertur: nam his veluti præludiis vtemur ad Lybiam & Carthaginem expugnandas: quibus quidem victis, nullus nobis hostis resistere poterit. Quod quanquam Cyneas Regi facile consensisset, interrogauit tamen; *Partis subactisque omnibus, quid tandem faciemus?* At Pyrrhus ridens, ocium, inquit, agemus, & quotidiana festiuitate, mutuisque sermonibus, & lætitia perfruemur. Cum ad hæc Thessalus illum adduxisset, demum in hæc verba prorupisse scribitur: *Quid igitur obstat, quominus nunc ista lætitia & ocio perfruamur? adest quippe nobis sine labore facultas eorũ, ad quæ per sanguinẽ & molestias, & pericula nostra, & aliorũ nostrorum trucidationes & neces, peruenturi sumus.* His tam fidelib. ac tam sapientibus monitis Pyrrhũ profecto, vt ab incepto desisteret permouisset, nisi ab omni diuina religione prorsus abhorruisset. Quod de te tã pio ac tam religioso, & tam sapiente rege iure suspicari nõ possumus, pręsertim cum dubios & ancipites semper fuisse bellorũ euẽtus, tua sapiẽtia prospexeris, & omnipotentẽ Deum iniquis & iniustis cunctorum tam antiquorũ quam nostrorum principũ cœptis, ex variis diuersorũ periculorũ casib. resistere animaduerteris: æquis vero & iustis Catholica & sincera fide opitulari & fauere credideris. Verũ ne hanc tantã & tam admirabilem regalium nuptiarũ solemnitatẽ, verbis duntaxat congratulantes, amplificare & celebrare videamur, Inclitæ Dominæ Isabellæ, nouæ coniugi, felici & beatæ nurui tuæ, pręciosa quædã & non spernenda munuscula, in certũ quoddam fidelis congratulationis signũ, ex vrbe nostra detulimus. Hæc igitur habuimus, serenissime ac gloriosissime Princeps, oratorũ epilogo prætermisso, ne forte pluribus verbis delicatissimas aures tuas diutius obtunderemus, & ne fidelissimæ memoriæ tuę iniuriã inferre videremur, si membra orationis nostræ, quamuis hinc inde dispersa, in vnũ, velut epilogantes, colligeremus. Hæc inquã habuimus, quæ ad solemnẽ præsentis actus celebrationẽ, & ad perpetuam quandã & æternam generosi & gloriosi nominis tui amplificationem, in præsentiarũ diceremus; atq; alias quasdam cõmissionis nostræ particulas seorsum Maiestati tuæ opportunius exponendas cõmodiori & gratiori tempori reseruauimus. Omnipotentẽ Deum, & Iesum Christum Dominum nostrũ, piis & deuotis precibus iterũ atq; iterum obsecrantes, vt hoc faustum & felix coniugium diuturnum ac fœcundũ fore permiserint, & cuncta quæque Maiestatis tuæ honesta & optima vota perficere & obsecundare dignentur.

LEONARDI DATHI AD ALFONSVM REGEM Aragonum.

Rex & Martis habes animos, & Pallados artes
Et quicquid Regi conuenit, vnus habes:
Arma, viros, gazas, plenis tentoria velis.
Viue diu. Viues arbiter Italiæ:
Arbiter & terræ: regaliaq; arma tenendo,
Auctor pacis eris, autor amoris eris:
Auctor compositi mundi. Nec deinde sonabunt
Aera, nisi cultus inter habenda pios.
Et non Aragonum quisquis clarissimus olim:
Non certet Pœnus callidus ille tibi:
Non magnus Macedo: quanquam traiecit Araxen,
Illustremq; Asiam subdidit imperio.
Iam Pyrrhi laudes cunctis delentur in oris:
Et iam Scipiadum gloria tota cadit.
Iam Cæsar debere tibi sese ipse fatetur:
Quod fuit ante suum, nunc erit omne tuum:
Alter vt Alcides referas, Alfonse, triumphos
Orbis, & extinguas quicquid in orbe mali est.
Sic Alfonse tuum tendes in secula nomen:
Alfonsi viua gloria semper erit.

IANNO-

IANNOTII MANETTI FLORENTINI ORATORIS ORATIO AD ALFONſum clariſſimum Aragonum Regem: De laudibus pacis Neapoli dicta.

SI nunc primum, ſereniſſime ac glorioſiſſime princeps, penes Maieſtatem tuam legationis munere fungeremur; profecto in hoc orationis noſtræ principio trita illa & conſueta exordiorum forma, iuxta celebrata & peruulgata artis oratoriæ præcepta, plane & aperte vteremur. *Præfatio.* Sed quotiens legatos & oratores ad te miſſos & deſtinatos fuiſſe animaduertimus, totiens ſingularem quandam tuam erga nos beniuolentiam acquiſiuiſſe ac comparaſſe intelligimus: totiens quoque præcipuam ac pene incredibilem in audiendis vel maxime oratoribus attentionem tuam recognoſcimus: præſertim cum nos ſemel longo quodam ac prolixo ſermone in hoc ipſo loco, in quo nunc ſumus, alias coram Maieſtate tua perorantes, te ita accurate, ita diligenter, ita deniq; attente, vna cum multis aliis Principibus, egregiiſq; huius inclyti regni proceribus, audientem meminerimus: vt forte tres illas (pace cunctorum dixerim) muſcas nares tuas tunc æſtiuo tempore medio fere orationis curſu (mirabile dictu) importune admodum apprehẽdentes, vnquam antequam peroraremus, exinde abigere ac repellere obliuiſceteris: vſq; adeo tanta, ac tam vehementi attentione tenebaris. Quocirca hanc noſtram, vt breuiores ſimus, orationem abſq; vllis præfationibus, vtpote nobis ad captandam beniuolentiam & attentionem tuam minime neceſſariis, feliciter incipere, inceptamq; perficere & abſoluere cõſtituimus. Vbi fideli & accurato commiſſionis noſtræ officio, cuius ſumma in hoc ſolo præ cæteris conſiſtere ac reſidere videtur, vt Maieſtatem tuam ad cõtinuam & perpetuam pacis paulo ante nobiſcum initæ conſeruationem vel parumper exhortemur, penitus & omnino ſatisfacere cupientes, tria præcipua & ſingularia, quoad fieri poterit, breuius explicabimus. Primo namq; de egregiis quibuſdã pacis laudibus: de admirabilibus deinde quorumcunq; pacem colentium præmiis: poſtremo de glorioſa & felici fortiſſimorum ſimul atq; fortunatiſſimorum exercituũ tuorum aduerſus barbaras & immanes Medorum ac Perſarum, vel Parthorum & Maurorum gentes conuerſione referemus. Et ne forte

pius & deuotus huius nostræ orationis cursus aliis quibusdam enarrandis aliquatenus impediretur; iccirco cũctis salutationibus, exhortationibus, oblationibus, ac cæteris huiusmodi recommẽdationibus penitus omissis, diuino auxilio, atq; præcipua illa & singulari tua erga nos beniuolentia freti, & faustis insuper Christianæ religionis omnibus velut spiritualibus telis armati, secundum præmissum partitionis

Narratio. nostræ ordinẽ, læti & alacres à pacis laudibus incipiemus. Latissimus nobis ad peruagandũ campus ostenditur, serenissime Princeps, si de singulis quemadmodũ proposuimus, paulo vberius tractare ac disserere voluerimus: quod de industria vitabimus, veriti ne forte aures tuas, in magnis vel potius in maximis plurimorum regnorũ tuorum negotiis occupatissimas, longiori oratione nostra obtũderemus. De pacis igitur pulchritudine dignisq; laudib. principaliter tractaturi, ante omnia eam cunctarũ rerum humanarũ præclarissimam simul atq; excellentissimam dicere & profiteri nõ dubitamus. Pacem namq; omnium rerum nostrarum vltimum quiddã & extremũ semper fuisse, manifestum est, cum ad illam ipsam tanquam ad vltimum finẽ omnia referri videamus. Quæcunq; enim homines in hac nostra vita mortali operantur & agunt, ad pacem & quietem reduci referrique intelligimus. Nam omnia quæcunque facimus, etiam cum bella tractamus (quod mirabilius est) idcirco facimus, vt pace & ocio perfruamur: quippe ideo bellamus, vt in pace ac tranquillitate degamus. Huiusmodi tam claris & tam apertis rationibus, multæ omnium & Latinorum & Græcorum atq; Hebræorum celebratæ auctoritates cõuenire & consonare videntur. Sed vnico cuiuscunq; vel artis vel professionis liberalis testimonio, vel paucis allegationib. ne nimii simus, cõ-

Virgilius. tenti erimus. Et vt à Poetis incipiamus. Virgilius pluribus suæ Æneidos locis, & hoc solum & pleraq; alia circa laudationem pacis carmina

Homerus. ponit *Pars, inquit, mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni.* Et Homerus in præclaro illo Odysseæ volumine, Vlyxem cunctorum Græcorum sapientissimum, totum pene terrarum orbem per diuersa maria ac maritima pericula indagantẽ inducit. At postquam diu multumq; satis superq; factis ipsum plurima, scopulosissima & asperrima loca vndiq; peragrasse facit; tandem Ithacam patriam suam, insulam paruam, & velut auicularum nidum saxo & scopulo affixam, requiescẽdi gra-

Liuius. tia famæ & gloriæ & ipsi immortalitati prætulisse scribit. Liuius dein-

Herodotus. de & Herodotus, alter Latinorũ, alter vero Græcorum historicorum parens & Princeps, varia bella à diuersis Principibus, vt in pace & ocio degerent, gesta fuisse referunt. Accedunt Oratores, quorum Demosthe-

mosthenes & Cicero principalissimi atq; eloquentissimi, Athenienses cum Philippo potentissimo Macedonum rege tot annos belligerasse tradunt; vt liberi & nõ alieni iuris facti, facilius in suo ocio suaq; tranquillitate conquiescerent. Et idẽ Cicero quodam loco verba hęc ponit: *Dulce est nomen pacis, effectus vero salutaris.* Et alibi ita inquit: *Quare suscipienda quidẽ bella sunt ob eam causam, vt sine iniuria in pace viuatur.* Et paulo post subdit: *Mea quidẽ sententia, paci, quæ nihil sit habitura insidiarũ, semper est consulẽdum.* Philosophi sequuntur: quorum Seneca & Aristoteles (bona venia omnium dixerim) principes ac magistri, pacẽ cunctis rebus humanis præferre atq; præponere non dubitarunt. Nam vterq; pluribus librorũ suorum locis tantũ paci tribuisse videtur, vt homines negociari vt ocientur, & bella gerere, vt in pace viuatur, plane & aperte asseruerit. Atq; hæc de profanis tã Græcis quam Latinis scriptoribus, Hebræis duntaxat omissis, quoniã huiusmodi Ethnicis auctorib. omnino caruisse perhibentur, in vnum collegisse contenti, ad Catholicos Ecclesiasticosq; doctores propterea paulo latius & vberius accedemus, quoniã celebratos sacrarum rerũ scriptores tãtæ auctoritatis & potestatis fuisse nouimus, vt diuina veræ sapientiæ oracula edidisse & protulisse videantur. Moyses diuinæ legislator, quin imo Deus per Moysen, legalia præcepta vel Israëlitico populo vel potius toti humano generi idcirco tradidisse existimatur & creditur, vt in pace ac tanquillitate viuẽtes, omniũ rerum creatori maxime gratificarentur; quod nonnullis Pentateuchi sui locis manifeste expressisse videtur, vbi ita dicit: *Ecce do pacem fœderis mei, & erit tam ipsi quam semini illius pactũ sacerdotii in sempiternum.* Et alibi: *Dabo*, inquit, *pacem in finibus vestris; dormietis, & non erit, qui exterreat.* Esaias quoq; de hoc eodem loquens, in hunc modum exclamat: *Quam pulchri super montes pedes annunciantis & prædicantis pacem; annunciantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion; Regnabit Deus tuus*, & reliqua. Dauid insuper in omnib. pene Psalmis suis pacẽ laudare & cõmẽdare nõ desinit. Quid vero Prophetis omissis, de Euangelistis Apostolisq; dicemus? nõne pacẽ cæteris reb. ex plurib. Iesu Christi Domini nostri præconiis & oraculis prætulisse cognoscimus? quandoquidẽ ipsum Apostolos salutantẽ, ac semper & omnĩ tẽpore his verbis, *Pax vobis*, dicẽtẽ referũt: & quãdocunq; ẽt illũ eis præcipientẽ inducunt, in hunc modũ locutũ fuisse dicunt: *In quãcũq; ciuitatẽ aut castellum intraueritis; interrogate, quis in ea dignus sit, & ibi manete, donec exatis: Intrantes autẽ in domũ salutate eã dicentes: Pax huic domui; & si fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam: si autẽ nõ fuerit*

Demosthenes. Cicero.

Seneca. Aristoteles.

Moyses.

Esaias.

Dauid. Euangelista Apostoli.

Paulus. *digna, pax vestra ad vos reuertetur.* Paulus præterea Apostolorum princeps, vas electionis, & magister gentiū, in omnibus epistolis suis
Augustinus. pacem laudare & celebrare nō cessat. Augustinus deniq;, vt alios Ecclesiasticos doctores omittamus, pluribus librorum suorum locis, & præcipue in præclaro illo, de Ciuitate Dei, volumine, pacem præ cæteris laudans, verba hæc ponit: *Tale bonum est bonum pacis; vt in rebus creatis nihil gratiosius soleat audiri, nihil delectabilius concupisci, nihil deniq; vtilius possideri possit.* Et alibi ita inquit: *Duæ sunt amicæ, Iustitia & Pax, quarum alteram omnes volunt, alteram vero nonnulli quandoq; recusare videntur. Nemo enim est, qui pacem nolit, licet pleriq; reperiantur, qui opera iustitiæ negligere & contemnere videantur. Interroga quæso singulos quosq; homines, pacemne velint: vno ore tibi in hunc modum interroganti, genus humanum sic respondere non dubitabit: Pacem optamus, pacem cupimus, pacem amamus, pacem deniq; volumus, & cætera huiusmodi.* Sed hæc de egregiis quibusdam pacis laudibus, quemadmodum antea proposuisse videbamur, hactenus dixisse & prædicasse sufficiat: quod erat primum nostræ diuisionis membrum. Nunc vero de admirabilibus quorumcunq; pacem colentium præmiis deinceps persequemur. Si pacem omnium rerum nostrarum finem esse constat, vt paulo ante luce clarius declarasse & demonstrasse meminimus: nempe in ea ipsa humanam beatitudinem ac felicitatem consistere & residere manifestum est. Quanquam enim Philosophi de felicitate differentes, multum inter sese de vera eius diffinitione dissensisse & discrepasse videantur: in hoc tamen vno omnes conuenisse & concordasse perhibētur; vt ad felicitatem tanquam ad vltimum & extremum omnia alia referantur; ipsa vero & propter se solam expetatur, & nunquam ad aliquid aliud reducatur. Tale esse pacem iure dubitari non potest: quod omnes tam Ethnici quam Ecclesiastici scriptores, auctoritatibus suis plane & aperte probare & attestari creduntur. Sed Ethnicis omissis, ad cœlestia diuinorum auctorum oracula, iuxta eundem prædictæ particulæ ordinem, parumper accedemus.
Moyses. Moyses ille primus & maximus Prophetarum, cum populum Israeliticum de barbarica seruitute & de ergastulo Ægyptiaco, & de sæuis & inhumanis Pharaonis regis manibus, per quadraginta duas illas asperrimas & celebratissimas eremi mansiones mirabiliter traducens erueret, in terram Hierusalem, quæ Hebraice *visio pacis* interpretatur, & in sacris eloquiis *terra promissionis* appellatur, tandem à Iesu Naue eius successore per multa miracula diuinitus introductus est, quæ quidem ab Omnipotenti Deo cunctis legaliū præceptorum obser-

obseruatoribus in præmiis tantorum laborũ repromittebatur. Hanc promissionis terram, quam visionem pacis, ab Hebræis nostrisq; doctoribus recte interpretatam fuisse diximus, lacte atq; melle, vtpote suauitate ac dulcedine vndiq; refertam, sacra Prophetarum eloquia extitisse testantur. Esaias quoq; ob admirabilem & diuinam Prophetiæ suæ excellentiam, potius (vt inquit Hieronymus) Euangelista quã propheta, de præmiis pacificorum in forma Dei loquens: *creaui, inquit, fructum labiorum pacem; pacem inquam ei, qui longe, & qui prope est, dicit Dominus.* Dauid præterea ille, qui suam cæteris, dum dicebat, *super senes intellexi*, intelligentiam, iuxta celebrẽ & famosam Magistri sententiarum explanationem, prætulisse videbatur, de eisdem præmiis canens in hunc modum loquebatur: *Deus fortitudinem populo suo dabit: Dominus benedicet populum suum in pace.* Et alibi ait; *pax multa illis, qui amant legem tuam:* & circa finem libri carmina hęc posuit: *Lauda Ierusalem Deum tuum: lauda Deum tuum Sion; qui fortificauit seras portarum tuarum in te, & posuit limitem tuum in pace.* Sed hæc vetera & iam pene obsoleta omittamus, & ad Iesum Christum Dominum nostrum, & humani generis saluatorem, nouęq; & perfectæ legis conditorem veniamus; in cuius natiuitate pleriq; Angelorum beatis illis pastoribus, qui verbum in carne natum mortalibus oculis videre & contemplari meruerunt; his verbis exultantes & iubilantes apparuerunt: *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax, hominibus bonæ voluntatis.* Et reuera quemadmodum annunciauerunt, sic postea contigisse scimus. Nam Cæsaris Augusti temporibus, quibus Christum natum esse non ignoramus, vniuersalem quandam per totum terrarum orbem pacem & quietem fuisse constat. Atq; hoc prædictorum Angelorum canticum sacrosancta Mater Ecclesia tanti fecisse videtur, vt quotidie in suis missarum solennibus commemorare & celebrare non cesset. Prius dein quam pateretur, cum in montem idcirco ascendisset, vt discipulos seorsum à turbis separatos, diuina quædam de vita æterna præcepta edoceret; *Beati*, inquit, *pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Beati, qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Beati, qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati deniq; pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* Quas ob res bonum pacis tale ac tantum bonum esse manifestum est, vt maius & dignius præmiũ cunctis

Esaias.

Dauid.

pacis cultoribus, quam quibuscunque aliis quarumq; virtutum obseruatoribus, à Christo redemtore nostro tribuatur. Paulus præterea Apostolus ille, qui de conscientia tanti in se hospitis loquebatur, *an experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus?* omnes eius Epistolas in principio & in fine, gratia & pace, nō temere & absq; præcipua & singulari causa saliuisse & condiuisse creditur. Nam ad Romanos scribés, *Gratia vobis*, inquit, *& Pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo.* Ad Corinthios primo, & ad Corinthios secundo, eadē verba repetere & replicare non dubitauit. Ad Galatas, ad Ephesios: ad Philippenses: ad Colossenses: ad Thessalonicenses primo: ad Thessalonicenses secundo: ad Timotheū primo: ad Timotheum secundo: ad Titum: ad Philemonē eisdē propemodū verbis paululum immutatis, cum abiectione interdū misericordiæ, & continua quadā perennis pacis reseruatione vsus est. Quod cum ad Hebræos postea scriberet, idcirco prætermisisse perhibetur, quoniam eos circumcisos fuisse intelligebat, & eorum superbiam plane aperteq; cognoscebat.

Paulus.

Augustinus. Augustinus deniq; cæterorū doctorum celebratissimus, 19. de Ciuitate Dei libro, de pace loquens ita scribit: *Quapropter possumus dicere, fines bonorū nostrorum esse pacem sicut æternā diximus vitam.* Et paulo post ita inquit: *Profecto finis ciuitatis huius, in quo summum habebitur bonum, vel pax in æterna vita, vel vita æterna in pace dicendus est.* Sed vt, quantum sit bonum pacis, facilius ab omnibus possit intelligi; profecto tantū ac tale est, vt etiam in rebus terrenis ac mortalib. nihil gratius soleat audiri, nihil desiderabilius cōcupisci, nihil postremo possit melius inueniri. Si omnes igitur cuiuscunq; conditionis homines, ex duabus principalibus causis superius à nobis cōmemoratis, pacem optare, pacē quærere, pacē deniq; habentes tueri & conseruare debēt: profecto id ipsum multo magis ab omnib. Regibus propterea fieri & celebrari decet; quoniam ab omnipotenti Deo, à quo omnē potestatem emanare & prouenire legimus, in admirabili huiusmodi gubernatione, idcirco ordinati fuisse credūtur; vt nemini noceant, omnib. prosint, subditis obsequantur & indulgeāt. Quod manifesto & claro quodam solertis naturæ exēplo plane & aperte declarari potest: quæ apes vt iniurias propulsarent, ac si quando lacessitæ & prouocatæ essent, sese tuerentur, aculeis armasse verissime & certissime scribitur; cum solos earum reges inermes constituerit, atq; sine armis in hunc modū constitutos, imbelles & pacis amatores reliquerit. Quod si cūctos homines, si quoslibet principes, si omnes reges ad pacē natos, & ab ipso Deo ordinatos & delectos fuisse non ignoramus; quid de tua excel-

excellentissima præstantissimaq; natura sentiemus? An nos in hoc solo, quod cæteris terrenis & mortalibus bonis longe excellere ac præstare intelligimus, de ipsa natura iure ambigere ac suspicari poterimus? quæ admirabili quodam & inusitato virtutū tuarum priuilegio, ita te exornare, ita te insignire, ita deniq; te illustrare concupiuit & voluit, vt cæteri nostri temporis Reges (pace cunctorum dixerim) omnibus naturalibus & gratuitis donis, ac rerum gestarū gloria, mirum in modum abs te iam dudum superati fuisse videantur. Duobus igitur nostræ diuisionis membris hactenus, vt potuimus, absolutis: reliquū est, vt Maiestatē tuam ad belligerandum aduersus barbaras duntaxat & immanes Maurorum gentes parumper exhortemur. Si in hoc loco, gloriosissime princeps, à laudibus & commendationibus tuis vllatenus abstinere valeremus, libentius faceremus: ne coram admirabiles ac pene incredibiles personæ tuę conditiones laudaremus, neue adulationis crimen subiremus. Sed cum sine manifesto quodam & certo commissionis nostræ præiudicio, laudes & commendationes tuas in præsentiarum silentio præterire nequeamus: parce quæsumus si ad hanc vltimam & extremam exhortationē nostram, non omnia, non pleraq;, non multa, ne tibi displicere, neue adulari videamur, sed pauca quædā tantummodo de laudibus & virtutib. tuis paulisper attigerimus. Deum nihil frustra facere, vera & celebrata omnium profanorum & Theologorū sententia est. Si itaq; Deum illum, quē nihil frustra facere prædiximus, primum clarissimo continuatorum regum Hispanorum generi magnas corporis, & ingentes animi tui dotes attribuisse videremus; si his deinde admirabilibus donis maximā quandam plurimorum regnorum potentiam adhibuisse intelligeremus; si tantis etiam talibusq; muneribus fratres reges, liberos principes, & bonæ indolis nepotes adiecisse conspiceremus; si prædictis quoq; omnib. incredibilē rerum gestarum gloriā addidisse cognosceremus; si exactam insuper Latinarum literarum, & artis oratoriæ, & historiarum cognitionē dedisse non ignoraremus; si piam prærerea & seuerā religionē, sanctimonia vitæ conditam illustratamq; adiunxisse cōcederemus; si deniq; infinitam gratiā suam in tot & tam inusitatis tantarum rerum prosperitatibus accumulasse rescireremus, quemadmodū nostris propriis oculis intuemur: profecto ipsū hæc & alia huiusmodi non temere & singulari causa tibi soli donasse & tribuisse iure putaremus; quæ nemini antiquorū vel modernorū Regū, ex diuersis annalibus & chronicis libris quondam cōtigisse legimus. Quis enim vllo vnquā tempore fuit, cui tantū bonorum omniū cumulū euenisse videamus? Si ergo omnipotēs Deus & misericors Dominus, te talem

tantumq; esse voluit, vt cæteris Regibus aliisq; principibus longe excellere & præstare videreris, & hoc ipsum non absque præcipua causa fecisse existimamus & credimus: consequens est, vt in hoc admirabili huius personæ tuæ opificio eius omnipotētiam plane & aperte demonstraret: atq; tali etiam tantoq; instrumēto diuinitus fabrefacto, ad ineffabilem gloriam suam, atq; ad salutem & honorem veri humani generis, & ad gloriosam Catholicæ fidei amplificationem mirabiliter vteretur: præsertim cum inter Christianos reges te solum esse voluerit, qui præter omnia prædicta maximam quandam hæc & huiusmodi operandi facultatem habere videatur. Hoc autem fieri non poterit, nisi felicissimos exercitus victricesq; classes tuas, ad gloriosissimam quandam barbararum gentium expugnationem magnanimiter feliciterq; transmiseris. Si vero ipsum efficere operarive concupiueris, primo infinitas laudes & innumerabiles commendationes ab omnibus Christianis populis reportabis: incredibiles deinde animi tui consolationes ex serena huiusmodi recte gloriosesq; factorum cōscientia nancisceris: Immortali deniq; Deo, supraquam dici potest, mirum in modum gratificaberis: ex quibus omnibus mortalia simul atq; perpetua vtriusq; vitæ præmia comparabis. Quapropter omisso oratorum epilogo, ne forte aures regias diutius obtundamus, & ne fidelissimo memoriæ tuæ thesauro iniuriam inferamus, si huius nostræ orationis membra hinc inde dispersa in vnum colligamus; quātum possumus supplices rogamus, ac deuotissime obsecramus, quatenus pace cum omnibus Christianis populis ac principibus, ac maxime nobiscum, qui te diligimus, te obseruamus, te veneramur & colimus, conseruata prædictos exercitus prædictasq; classes tuas ad feliciſsimam & gloriosissimam barbararum gentium expugnationem conuertere ac transmittere digneris, vt commemorata mortalis & æternæ vitæ præmia consequaris, AMEN.

Atq; hæc habuimus, quæ in præsentiarum Maiestati tuæ exponeremus. Cæterum quædam alia restant, quæ alias, cum regiæ Celsitudini placuerit, opportunioribus locis & temporibus referemus.

FINIS.